

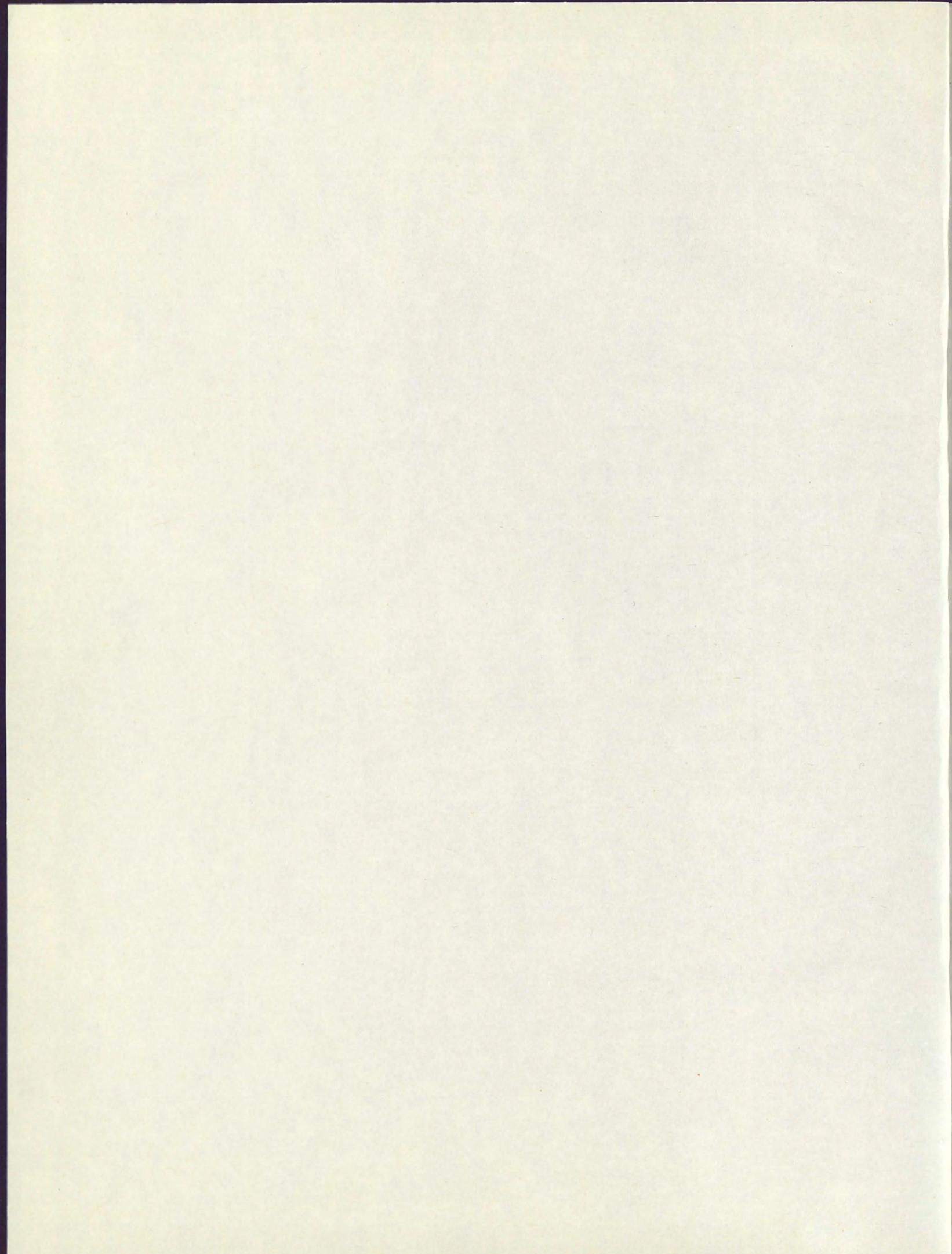

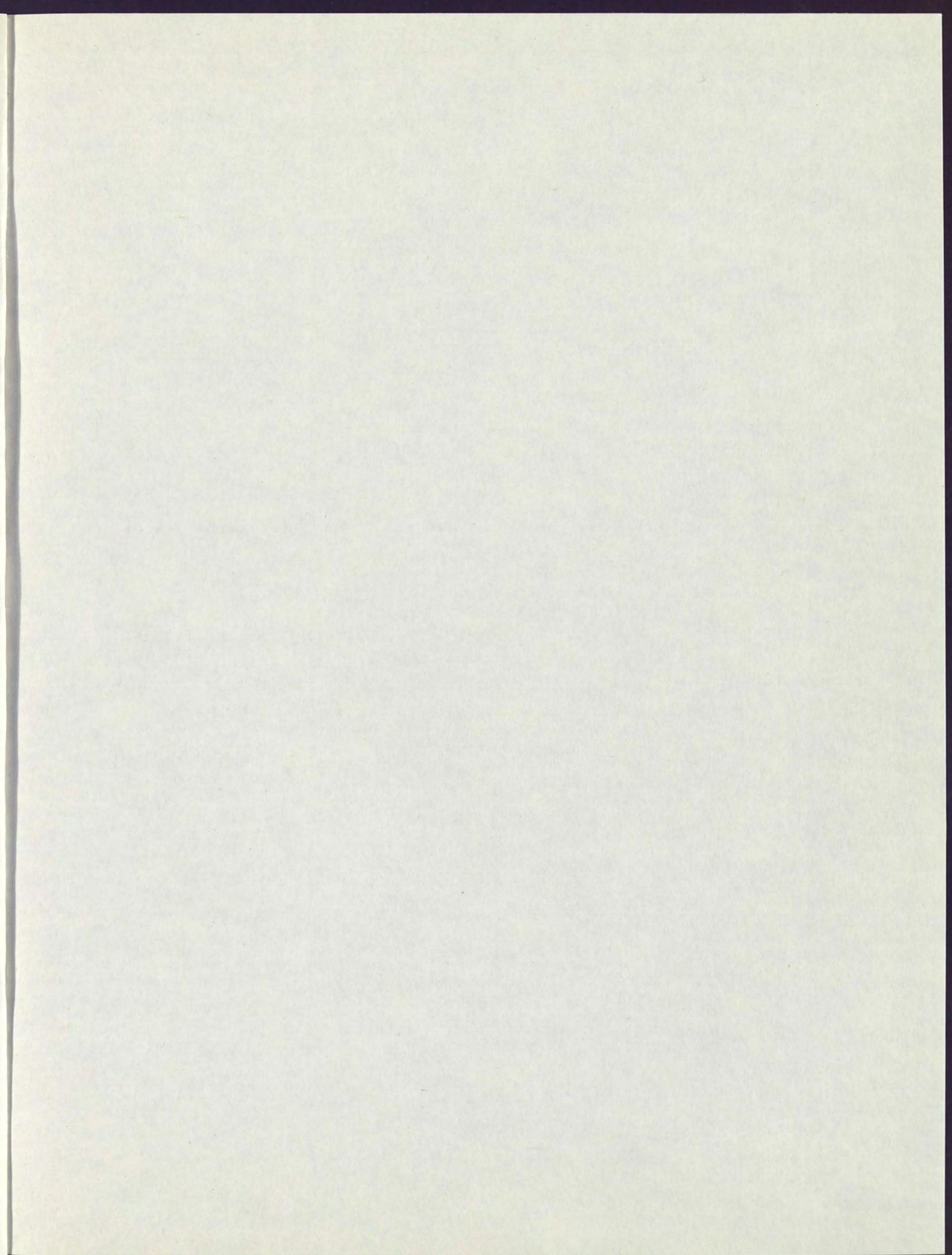
(Ourense, 1945-1946)

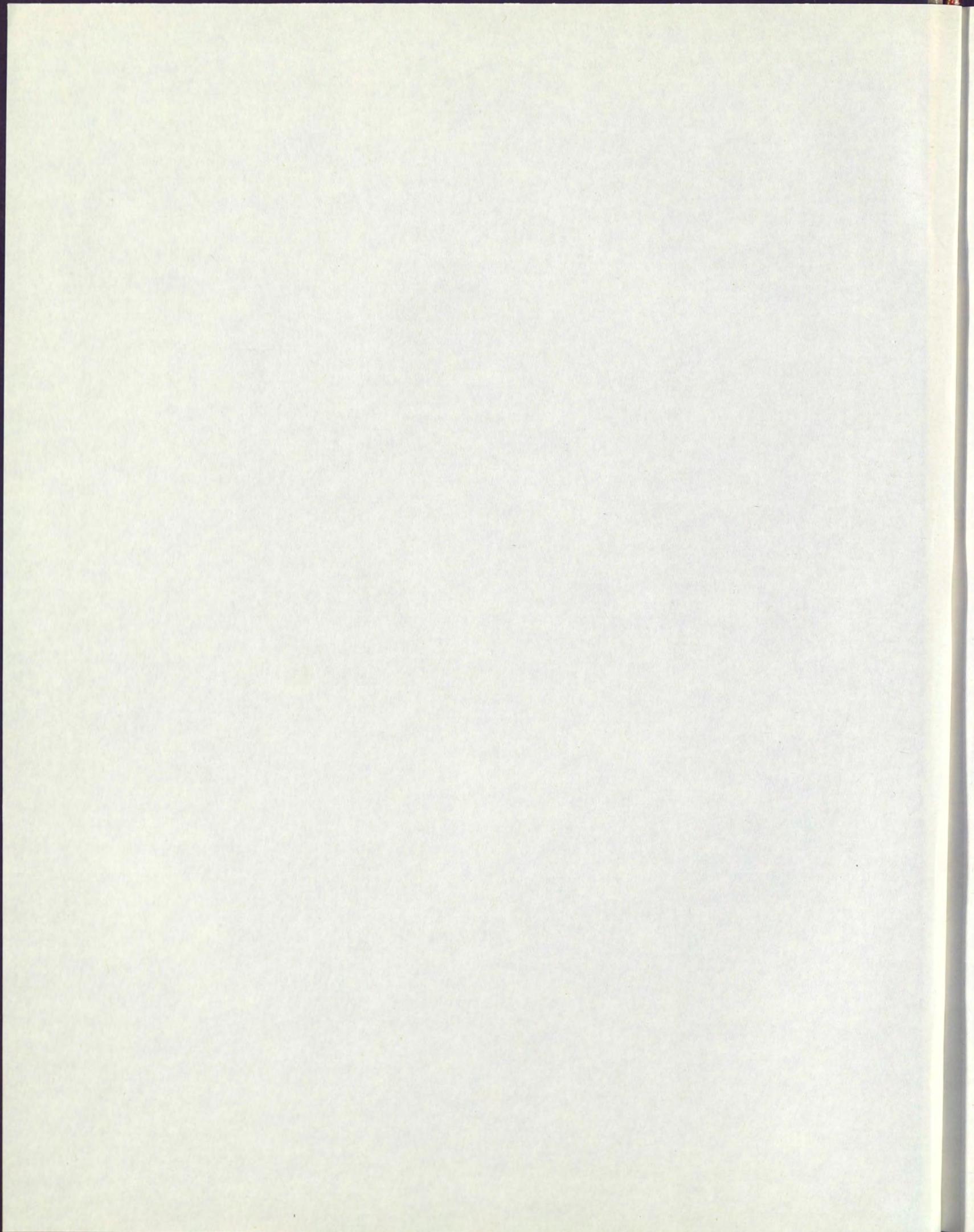
TÍTULOS PUBLICADOS:

1. *Lembranza de Ramón Piñeiro: catro discursos*
2. *Aturuxo. Revista de Poesía e Crítica*
(Edición facsímile, Ferrol 1952-1960)
3. *A Filosofía Krausista en Galicia*
4. *Estudios Galegos en homenaxe ó profesor Giuseppe Tavani*
5. *Guía de alimentación*
6. *Refraneiro galego da vaca*
7. *O Padre Feixoo, escolástico*
8. *Alba. Hojas de poesía. Follas de poesía*
(Edición facsímile, A Coruña, 1948-Vigo, 1956)

Armando Requeijo

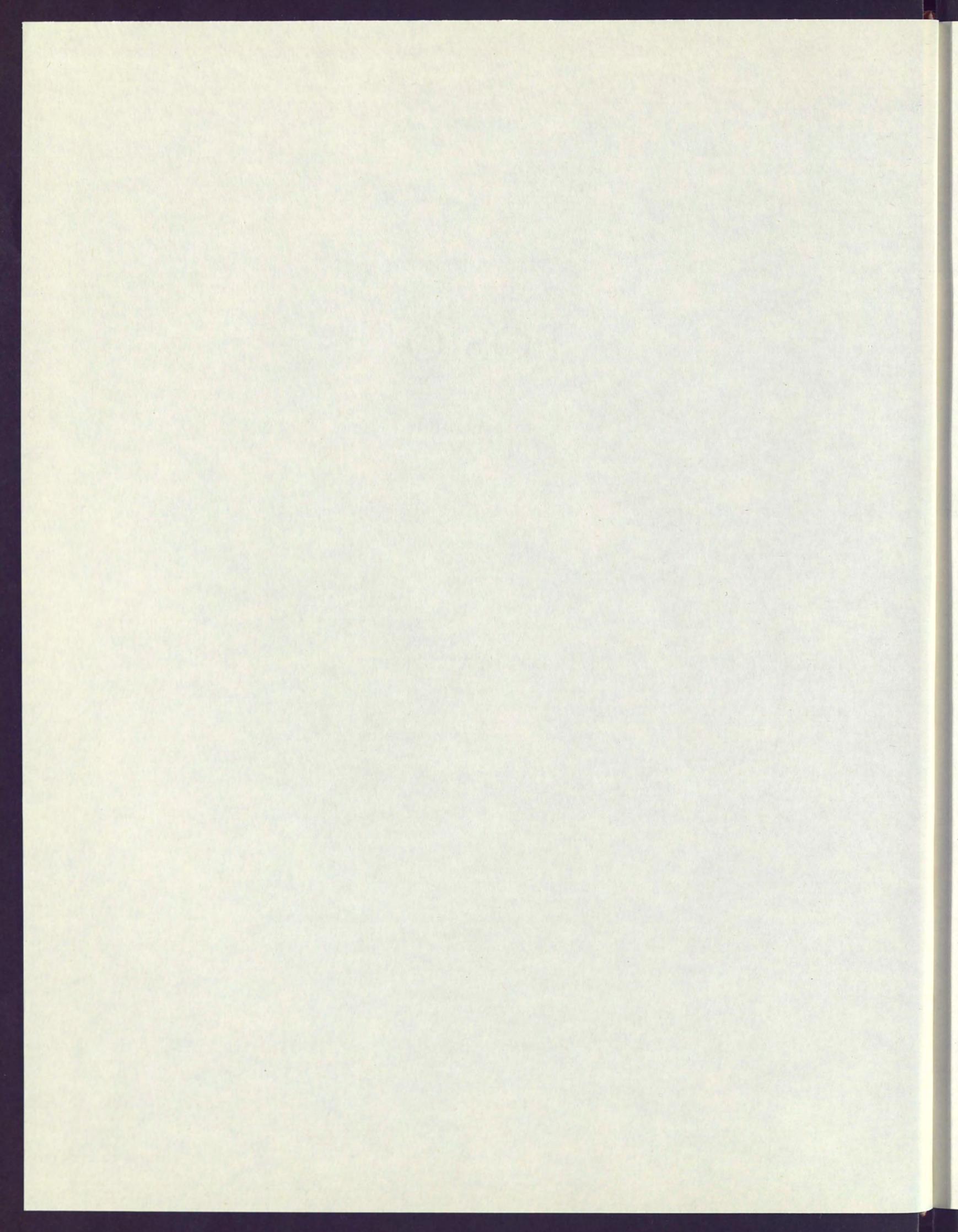

POSÍO

OURENSE, 1945-1946

EDICIÓN FACSÍMILE

POSÍO

OURENSE, 1945-1946

EDICIÓN FACSÍMILE

DIRECTOR DO PROXECTO
LUÍS ALONSO GIRGADO

COLABORADORES
XOÁN CARLOS DOMÍNGUEZ ALBERTE
BEGOÑA EGUILÁBAL GÁNDARA
AMELIA RODRIGUES ESTEVES

AGRADECIMENTOS

Esta edición facsímile de Posío contou co necesario permiso legal do director da revista, José Luis Varela, e co préstamo dos orixinais da mesma, procedentes da Biblioteca da Deputación de Ourense (Arquivo Alberto Vilanova). Tamén, co envío dun amplo material fotográfico privado da propiedade de Pura Vázquez. A todos eles, e moi particularmente a Segundo Alvarado pola súa entusiasta colaboración, o noso agradecemento.

Edita

XUNTA DE GALICIA
CENTRO DE INVESTIGACIÓNS LINGÜÍSTICAS
E LITERARIAS RAMÓN PIÑEIRO

Coordinador científico

CONSTANTINO GARCÍA

Director Técnico de Literatura

ANXO TARRÍO VARELA

Deseño e composición

FAUSTO C. ISORNA

Imprime

DIFUX S.L.

ISBN

84-453-1394-0

Depósito legal

C-1073/1995

ÍNDICE XERAL

páx.

1. Presentacións

Pura Vázquez: Posío no Noroeste	13
José Luis Varela: <i>Medio século despois</i>	17
Segundo Alvarado: <i>Da palabra na antena á palabra na imprenta</i>	23
Luis Álvarez Piñer: <i>Cincuenta años de océano por medio</i>	27
Xabier Ron Fernández: “E vou namorada”. <i>Memoria e vivencia literaria</i>	29
José Ramón y Fernández Oxea: <i>Nosa Señora do Posío</i>	33

2. Introducción

2.1. Cincuentenario dunha revista: <i>Posío</i> no Ourense de 1945	37
2.2. Estudio de <i>Posío</i> :	42
2.2.1. Análise externa	42
2.2.2. A poesía e a prosa	44
2.2.3. <i>Posío</i> e as súas compañeiras de viaxe	50
2.3. A lírica galega nas revistas de posguerra (1940-1960)	52
2.3.1. Consideracións xerais	52
2.3.2. Caracterización das fontes principais: poéticas, literarias e culturais	56
2.3.3. <i>Corpus</i> de poesía galega:	77
a) Revistas	78
b) Autores	88
2.3.4. Noticia de fontes secundarias	102

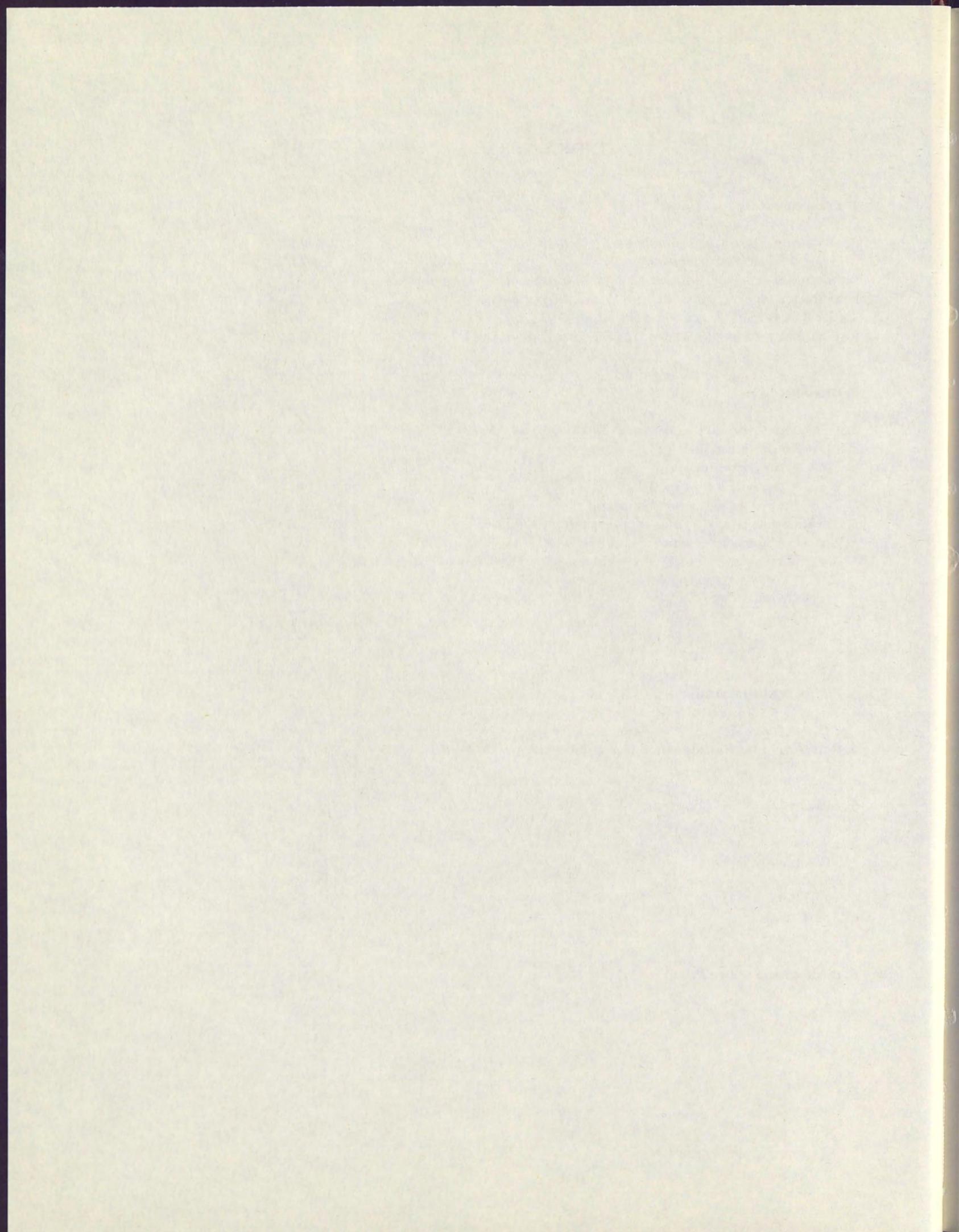
3. <i>Posío</i> : texto facsímile	107
-----------------------------------	-----

4. Repertorio biobibliográfico dos colaboradores de <i>Posío</i>	191
--	-----

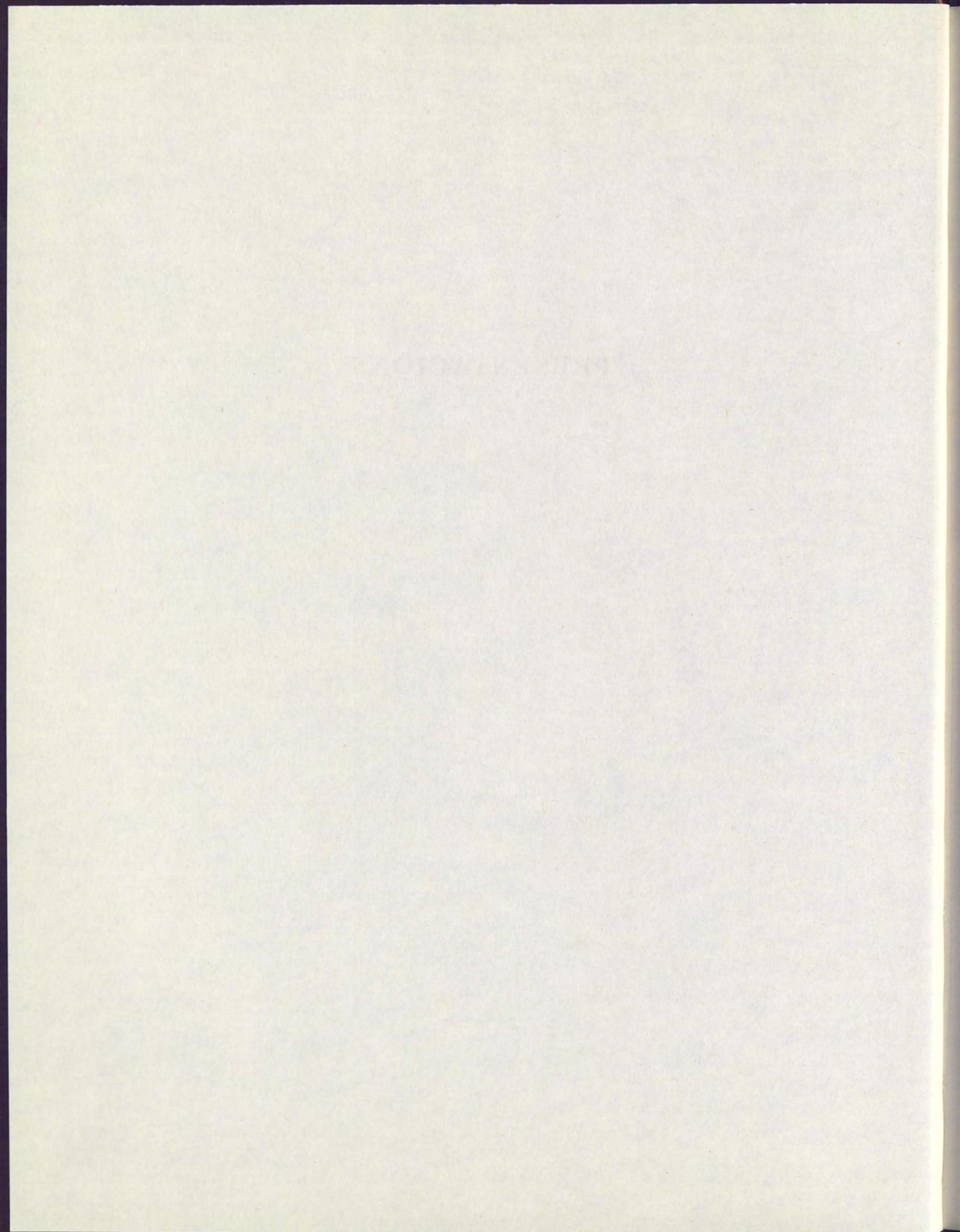
5. Índices

5.1. Sumarios	223
5.2. Colaboradores	225
5.3. Textos:	228
a) Verso	228
b) Prosa	230

6. Bibliografía sobre <i>Posío</i>	233
------------------------------------	-----

PRESENTACIONES

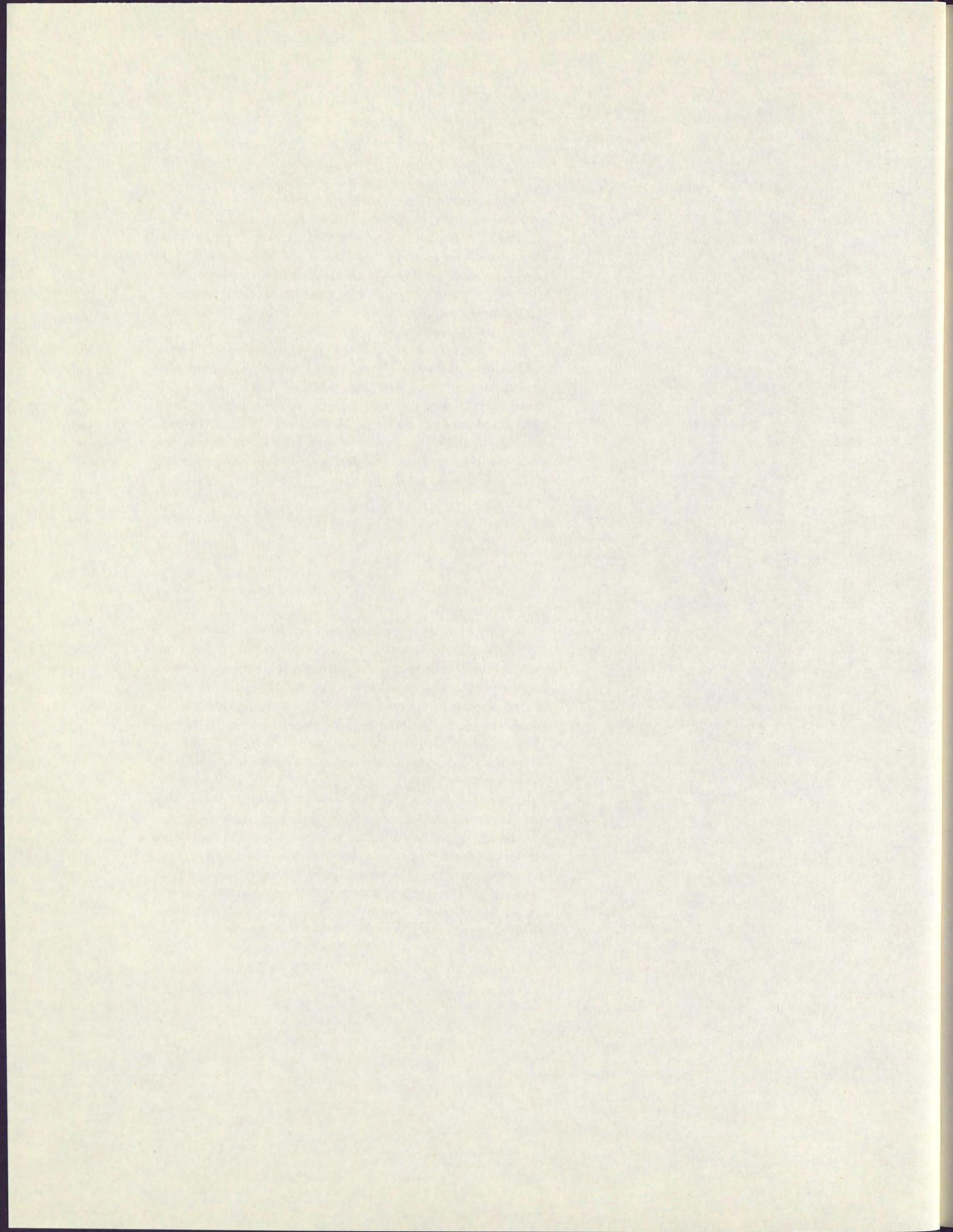
Catro alumnos, catro, foron os que caeron nas redes de Rius Zunón e Álvarez Piñer. E nas aulas, ó pouco tempo, dispúñase duns excepcionais esquemas utlizados nas clases de literatura con verdadeiro interese. Non tardaron en reunirse na pensión de Piñer, na Praza da Victoria, pasando de Quevedo a Valle-Inclán, de San Juan a Garcilaso. Sen embargo o que semellaba un bloque, preparado para fomenta-la vocación literaria dos catro mozos, foise dispersando, e o Grupo Posío, segundo se anunciaba na revista como unha premonición, dixo adeus. A obra realizada, mellor ou peor, está aí.

Como dixo o poeta, "se hace camino al andar". Agora, na lembranza daquel tempo, cabe pensar que a obra realizada posúe forza e que todo o que se fixo en Radio Ourense e en La Región debe valorarse como unha aportación de interese. O autor de Mi vida está callada, Alfonso Alcaraz, membro de Posío, morreu con moita poesía sen publicar. Os seus amigos teñen a obriga de reunirse e publicar esa poesía aínda inédita.

Segundo Fernández Covelo

Nace, nació, naciera o habría nacido en los términos del Gallaecia regnum, en un lugar que acaso cabría llamar Aguas Calientes o Augasquentes, y suele llamarse Orense, aunque lo que ahora con tal designación se conozca poco o nada tenga en común con el posible lugar de su supuesto nacimiento. ¿Deriva el nombre de Orense de un gótico Warmsee? ¿O tal vez de Aurasio o Aransio, divinidad latina de las fuentes, con lo que Orense y Orange serían lo mismo? Nada en el nombre ni en el lugar remite con fundamento a ninguna raíz áurea, sino a una raíz acua. Lo que allí viva o pueda haber vivido es hijo de las aguas. Aguas soterradas que, como señal o don de los dioses del fondo, vienen a la superficie burbujeantes, calientes. Bebió él esas aguas, que era necesario batir a causa de su grosor y que era necesario beber para defenderse de las miasmas de la muerte. Aguas. Burgo de las aguas. Burgas. Aguas placentarias.

José Ángel Valente

Posío no Noroeste

Pura Vázquez

A adolescencia

Unha vez rematada a Guerra Civil, retomei os estudos do que me quedara do bacharelato cando a vida, na tenra idade dos cumplidos 17 anos, me ficara tan ferida e maltratada, a miña e á miña familia. Todo se viñera abajo de socato. Como se unha man inmisericorde apagase dunha labazada tó dolos luceiros familiares que na noite e nos soños adoitaran encher os meus vogos soidosos onde aniñaban de nena xa as saudades más atropeladas, e cecais tamén se incubaba o xerme da Poesía.

Non me era posible desprenderme áinda daquela desaforada dor que me causaba a morte do primeiro noivo en serio, que tivera que apuntarse a lexionario para fuxir dos terrores do cárcere-convento da fermosa vila de Celanova, nin da pena fonda que me causara a cadea de meu pai nos case tres anos de loita, nin a más fame que fartura que todos tiñamos aguantado e seguiamos a aguantar ano tras ano.

Cando todo foi amainando un pouco, voltei á miña paixón de escribir versos, que tivera neses tempos por demais abandonada. Dende o primeiro ou segundo ano do bacharelato, facía intentos de poemas, e tamén intentaba escribir contos. Sinxelos contiños e sinxelos poemas que eu quería que fosen algo más que verbas sen moito sentido.

Gustábame imaxinar cousas. Escribía, nas noites longas e quentes do verán, de noite, cando as luces claras das lúas cheas se ceibaban sobre da miña xanela. E escribía no día, nas horas das clases, cando o desinterese do que se falaba me rendía. Enchía as páxinas ceibes dos libros e os cadernos, que andaban sempre cheos de pequenas ringleiras de palabras. Eu escribía e escribía. Era o que más me gustaba facer. No ano que cursei a preceptiva literaria, leváballos ó profesor, versos ou contos, e el collíamnos risoño e noutro día calquera mandábame lerlos ós compañeiros e logo el corrixíame aquello que ía mal, e facía algún comentario.

Alborecer da xuventude

Cando cumprín os 15 anos de idade meu pai mercoume unha máquina de escribir. Era de segunda man, pero eu sentíame feliz, e con ela acostumeime a escribir directamente o que inventaba. Cada vez gustábame más. Para min era un xogo precioso, áinda que non valera nada o que facía. A meu pai gustáballe a miña afección, sempre que ó mesmo tempo estudiara. Pero miña nai opinaba doutra maneira e chamábame tola, ou quitábame os papeis das mans e facíame coller os libros. De aí que moitas veces mentres todos durmían, eu estirara os ollos todo o que podía para escribir con luz de estrelas e lúa.

Ademais dos contos e os versos, escribín tamén nun caderno pequeno da primaria que me quedara ceibe de todo, o intento dunha pequena noveliña, titulábaa "La esposa niña". Un día viuna, ó cachearme os libros, un mestre que coñecía a meu pai e ó que lle facían moita gracia as miñas afeccións literarias. Colleume o caderno e púxose a lelo sen importarlle o meu enfa-

Dona Gala
Murguía (no
centro) con
Dora e Pura
Vázquez
(A Coruña,
1960)

Seguín cos poemas. E un día pregueille a meu pai que lle levara unhas follas escritas ó diario *La Zarpa*, da nosa cidade. Cursaba xa 3º de bacharelato, e a xente que os lía gabábaos díxome que estaban ben. O meu pai por compracerme levounos ó rotativo e entregoullos a alguén que coñecía. Ós dous ou tres días, saíume publicado un. Outro día, outro, e así... Todos os que levaba, publicábanmos naquel querido diario, o primeiro protector dos soños e da poesía dunha pequena escritora de liñaxe ben modesto e de ben comúns apelidos.

Con 15 anos áinda enredaba cos rapaces e as cativas coma min, bos compañoiros. Fóra das horas do estudio e das clases lía moito. Periódicos, algúns libros de versos que había na casa: de Lamas Carvajal, Curros, Rosalía. Lía tamén novelas das que traía miña irmá e podía pillarlle. Lía canto me caía nas mans. Non había papel impreso na casa que non lera. Íame formando en soledade, e iso sacudía de min os cachóns de aburrimiento e saudades que me embargaban, áinda que non tivera motivo ningún para sentirme triste.

Así rematou 1933, e pasaron 1934 e 1935, e xa era coñecida por case todos —Ourense tiña daquela moi poucos habitantes— e os compañoiros chamábanme “a poeta”.

Chegou un vento de morte

No 1936, cursaba 5º ano do bacharelato. En xuño, suspendín o Latín 2º e a Física. Tiña que estudiar todo o verán. Un mes despois comezou, inesperadamente, a Guerra. Todo se veu abaxo. *La Zarpa* desapareceu coma unha illa tragada por un tornado. Adeus ó meu periódico, ás miñas colaboracións. Adeus ó meu primeiro amor, ós poemas, ás ilusións. Todo foi trastornado por aquel vento de morte.

Ós poucos días, meu pai estaba lonxe, cun traslado. Logo levárono á cadea, onde estivo preto de tres anos no cárcere primeiro, e logo reconstruíndo mosteiros e cuarteis na provincia de Ourense, ata que finalmente o deixaron saír ceibe para a casa.

Neses inesquecibles anos miña nai envioume para onda Dora, miña irmá, quedando ela en Ourense ó tanto da casa e da finca, que por ser propiedade de heranzas súas, non nos puidieron arrebatar.

A min gustoume sempre a aldea. Así que, nese senso, más ben ganei. O que perdía de bo ó non estar en Ourense ganeino en saúde e nunha mellor compenetración con miña irmá, a

do. Díxome logo que estaba bastante ben escrita e que “cantas cousas sabía para ser unha rapaciña tan nova”. Pedíume que lle prestara o caderno para ensiñarllo á súa muíller. Deixeillo. Nunca máis volví a velo. Era no ano 1933. E tiña eu 15 anos.

Esquecinme daquelo. Pero sempre me quedou unha forte inquedanza loitando no subconsciente, que rexurdía anos máis tarde. Bastantes máis anos despois: escribir unha novela.

quen me ían acercando más os anos. Mientras ela estivo solteira, liamos moito as dúas e comentabamos os libros que mercabamos, que eran poucos, pero forneciámonos nas pequenas bibliotecas escolares e nas dos concellos. E tamén escribiamos ás veces; eu, poemas, e ensaiando contos, ela. Un día, pensamos que sería bo escribir xuntas unha novela "de verdade". Gozabamos coa idea.

E foi dito e feito o comenzala. Polas tardiñas escribiamos. Pensamos no argumento e atopámolo. E tamén inventamos un título: "A corte de San Hilario". Tratábase de tres solteironas e un só homiño, irmán delas. Escribimos máis de corenta páxinas, que nos facían rir moito, ó escribilas e logo ó voltar a lelas. Pero cando a cousa se ía enredando moito, non nos atrevimos a seguir. Perdeuse todo aquello, e eu quedeime con ganas de voltar sobre del calquera día. Pero Dora colleu novo e casou pronto. Tivo o primeiro fillo. E xa non había maneira de tratar de desenredar o novelo. O caso é que sempre segúin tendo desexos de escribir novelas.

Segúin co máis fácil —os versos— para os meus anos e coñecementos. O neno ía criado case, Dora tiña xa a compaña do marido, e eu tiven o bo acerto de voltar para Ourense, rematar os estudios, ó mesmo tempo que traballaba para axudar á familia, pois o meu pai estivo destituído de emprego e soldo 16 anos, ata que eu fun destinada a Madrid de novo, ó meu regreso de Venezuela. En canto cheguei a Madrid, o primeiro que fixen foi rehabilitalo.

Eu quería seguir escribindo e publicando. Aínda conservaba a máquina aquela que meu pai me comprara cando tiña 15 anos. E púxenme de novo a escribir poemas. Rematei o bachelato e fixenme mestra por un Plan Breve e estudiando duro.

Pura
Vázquez
entre Fermín
Penzol e
Ramón
Cabanillas.
Madrid,
Paseo del
Prado, 1955

O regreso a Ourense. Nace Posío

Ourense foi, dende sempre que eu o lembro, terra de poetas. De altos poetas galegos: Cuertos Enríquez, Lamas Carvajal, Prado Lameiro, e outros. Na década de 1940, logo de rematada a Guerra Civil, e ó pé das grandes figuras ourensás, que eran Ramón Otero Pedrayo, Vicente Risco, Florentino López-Alonso Cuevillas, etc., con outras grandes figuras que formaron cos que quedaran vivos, o grupo xeracional Nós. Foron iles os antecedentes inmediatos da nosa xeración, dos que, sendo poetas, escritores, músicos, pintores, actores, intérpretes magníficos da poesía, creamos con entusiasmo, naquela sempre con amor lembrada Radio Ourense, para nos coñecida como Radio Puga, co aval e a axuda de Luis Álvarez Piñer, don José Rius Zúnón, educador e poeta, e outros que nos asesoraban, como don Vicente Risco, que era a figura primordial naqueles encontros das famosas tertulias do lembrado Café do Hotel Roma, tamén desaparecido. Álvarez Piñer ganou fai uns dous ou tres anos o Premio Nacional de Poesía Española. A marxe doutras persoas más significativas daquel tempo e dos de arresto que eu, vou presentar *Posío* neste volume da lembranza da primeira revista poética que naceu en Ourense despois da Guerra. Pero quero lembrar e render homenaxe a aqueles novos rapacíños que roldaban os 20 anos, entre os que me é marabiloso contarme, xa que eu era a máis

Unha
simpática foto
dos mozos de

Posío: de
esquerda a
dereita, Luis
Álvarez Piñer,
Segundo
Alvarado, José
L. Varela,
Segundo F.
Covelo e
Alfonso

Alcaraz
(Ourense,
1945)

benevolente diario *La Zarpa* publicara primeiro, para ser logo, os xa escritos baixo da éxida do Círculo Azor e da revista *Posío*, publicados inéditos no diario da cidade, chamado *La Región*, que tamén me acolleu con xenerosidade e con boa vontade ilimitada. Logo publiquei con eles o primeiro libro en castelán, *Márgenes veladas*.

Posío foi unha revista xestada e parida por nós. Todo o grupo participamos, cada un no que mellor se lle daba. O director era José Luis Varela. Os demais humildemente colaborabamos en equipo, non só en aportar material escrito e ideas, senón en recadar fondos, cousa que non se nos daba de todo mal, para axuntar con eso unha axuda pequena, pero real, a unha subvención, non lembro si xenerosa ou escuálida, que contribuíu a sostener a revista ata os seus catro números publicados, cando tamén a vida nos separou polos máis diversos camiños.

Agora, *Posío* resucita do seu soño cincuentenario. E con ela resucita un dondo e abondoso mundo onde todos nós convivimos e loitamos sen esquecernos nunca uns dos outros. E por certo que nestes altos anos, entre os que áinda vivimos, que somos todos, menos o inesquecible gran poeta que foi Alfonso Alcaraz, latexa a amizade máis fonda, aquel espiritual desexo dos encontros que de vez en cando a vida nos ofrece.

vella de todos eles. Tería uns 24 anos. A aquel primeiro grupo chamamos Círculo Azor e entre todos faciamos unha sección que era nomeada, pola Radio, Musa al Noroeste. Figurabamos, José Luís Varela, Alfonso Alcaraz, Segundo F. Covelo, Segundo Alvarado —un dos que sempre levaba a batuta e o traballo—, José A. Valente, eu...

Luis Piñer e Rius Zunón impuxéronse a tarefa nobre de abrir os meus ollos e a miña alma á fonte (copiosa xa) da miña poesía, da que as primerias canles foran aqueles poemas escritos durante o bacharelato, e que o

Medio século despois

José Luis Varela

Medio século despois daquela travesura —espontánea e interesada, sen dúbida; gratuíta e necesaria ó tempo, como quizais o sexa toda actividade xuvenil— vénseme ó recordo, mentres a evoco, unha afirmación de Ortega sobre a actividade do pensador e do artista, segundo a cal deberamos considerar nela tres compoñentes: un subsolo, un solo... e un adversario.

A verdade é que por moito que fурgo, palpo e sacudo os meus recordos daqueles anos ourensáns, non consigo ver senón o subsolo e parte do solo, pero o que se di adversarios ou antagonistas, ningún. Pola contra, resúltame moi patente un desexo de relación, incorporación, integración e suma, xamais de negación e resta. Suma de vellos e novos, de linguas familiares e distintas, de ideoloxías encontradas, de estéticas disímiles. Vexo, se se quere, un ríco eclecticismo, non exclusións nin vetos radicais ós que, por certo, tan proclive ou vulnerábel adoita se-la xuventude.

Fomos os de *Posío* os primeiros mozos da posguerra que nos agrupamos en Ourense cun vago pero vehemente propósito de continuar unha tradición local de cultivo fervoroso das humanidades. Mestres non faltaban, certamente; no meu caso particular, por poñe-lo exemplo más fácil, Otero Pedrayo e Pérez Colemán no instituto, Cuevillas nunha academia das “legalmente reconocidas” —como entón se dicía—, Risco dende *La Región* e en todas partes, sempre coa súa humilde accesibilidade socrática.

Creo que as primeiras manifestacións organizadas tiveron como aglutinante a Acción Católica e como “empresario” —que a súa gran bondade me desculpe— ó Consiliario mesmo da Rama de Xoves, un paúl entusiasta e máis xuvenil ca nós, o P. Bernardo Díez Obelar. Baixo o seu patrocinio fixemos algo de teatro, moitas lecturas poéticas e sobre todo organizamos unha páxina, moito máis literaria que apostólica, titulada “Pregón”, que saía en *La Región* cando podía, e acostumaba poder cada quince días, máis ou menos, e que me permitiu entrar en contacto coa rexa e singular personalidade de don Ricardo Outeiriño, daquela director do xornal, e de don Vicente Risco, o meu inesquecible mestre. De *La Región* pasamos á radio, a hospitalaria e encanastrada EAJ 57, Radio Ourense, dende onde comezamos a emitir teatro, poesía e prosa, todo baixo un palio emancipado de todo proselitismo, que denominamos Círculo Azor e que agrupou a un bo acio de rapazas ourensás, nómina rescatada compasivamente do esquecemento polo seráfico Segundo Alvarado no primeiro número de *Posío*. Pero hai que engadir a ese orteguiano subsolo unhas tertulias —exclusivamente poéticas: non lembro nin unha prosa nin o menor roce con temas políticos— en casa dun poeta vanguardista que a resaca bélica varara en Ourense: Luis Álvarez Piñer. Ignoro absolutamente por que o seu nome, a súa colaboración ou a súa presencia non nos acompañou nin pouco nin moito en *Posío*; o mesmo digo de José Luis López Cid, moi leal seguidor, amistoso por aquelas calendas de canto un emprendía. Pero o caso é que ningún dos dous figura senón como testigo naquela singular empresa, acometida sen retagarda ningunha, nin menos intendencia.

Vicente Risco

*Castroviejo e
José L.
Varela, nos
anos de
Posío, en
Tirán
(Pontevedra)* blo Gallego, de Vigo). Santamarina, Euxenio Montes e Vicente Risco figuraban na primeira liña das miñas devocións literarias; Manuel Antonio e Amado Carballo entre os poetas más queridos na lingua vernácula. Non é estranxo que estes nomes, con outros que pronto se engadiron (Cunqueiro, Castroviejo, Bouza, etc.) aparezan como destinatarios dunhas emisións monográficas da radio, que denominei Musa al Noroeste, simultáneas á edición de *Posío*, onde, co mesmo título dende o número dous, ocupará sempre as páxinas centrais da revista a poesía galega. Nesa antoloxía aparecen, se o recordo non me nubra, os primeiros versos gallegos de Pura Vázquez.

Pero xa que o seu nome xurdiu, non podo aprazar por máis o referirme a un home que ocupa moi boa parte do subsolo, orteguiamente falando, de *Posío*: Xosé María Castroviejo. Coñecino en maio ou xuño do 42, nun Castromil, camiño de Compostela, onde ía eu render contas do meu bacharelato, nunha parada interminable que fixo aquel cascallo no Ulla; interminable porque Xosé María entretiña ó conductor e revisores na barra dun mesón cuns viños dourados que, ante a impaciencia cada vez máis airada dos viaxeiros do autobús, saían a contrastar admirativamente ó sol. Por fin, arrincamos, e velaí o barbado poeta ven sentarse precisamente ó meu lado e somérxease na lectura dun libro en francés... Lembro que a expectación ante aquela rara especie, entre fidalga e bohemia, aumentaba o silencio dos antes alporizados, ata que Xosé María, consciente disto, sacou un fermoso pano de herbas e asoouse estrepitosa, escandalosamente cunhas trompetadas de ciclope... Abordeíno, e fomos entrañables amigos. Cando, sendo eu estudiante de Letras, caía por Compostela inesperadamente, a escridade do ambiente universitario e urbano se transfiguraba, de xeito que pedras, vultos e rincóns adquirían unha vivacidade descoñecida, espertaban a unha nova existencia, que ademais facía compartir con algún que outro "notable" que coa súa fantasía pícara arrincara de Madrid ou do estranxeiro: Juan Aparicio, Giménez Caballero, Walter Starkie, Juan Carlos Goyeneche... Precisamente a visita daquel singular xenio e enxeño do xornalismo de posguerra, Aparicio, culminou cun memorable almorzo nunha finca de Xeve, propiedade do pai de Álvaro Ruibal, e alí asistimos ó proxecto, moi cedo realizado, de adicar ás tabernas de Santiago de Compostela e ás campás españolas as páxinas centrais de *El Español*. Imaxínese a éxtase daquel novo universitario que eu era, ó recibir en Ourense, poucos días despois, un telegrama do Director Xeral da Prensa invitándome a escribir para *El Español* sobre a Berenguela compostelá e a arquidiócese das campás galegas. Tamén por Castroviejo entrei en contacto, xa en Madrid,

con dúas firmes admiracións súas, e por suposto miñas, Álvaro Cunqueiro, daquela excomungado polo prepotente Aparicio, e Santiago Montero Díaz, o máis brillante e fascinante dialéctico que un coñeceu xamais. Aparicio, que estendeu a súa invitación a outras creacións súas (*Fantasia*, *La Estafeta Literaria*), negouse, sen embargo, a autoriza-la reaparición de *Posío* en Madrid (1946) ante as dificultades económicas e doutro tipo que facían imposible a súa continuidade en Ourense. Así, con esperanzas de resurrección, perdeu definitivamente a súa existencia a revista, cando conseguira, co seu número catro, a prestancia física e a calidade que pretendiamos dende o seu nacemento.

Carmen
Conde
(á dereita),
con Pura
Vázquez e
Rafael
Montesinos

Subsolo, solo... e adversario. Non había propiamente adversario, porque o solo, o propósito do "solo", era pura e simplemente existir, e para existir comunicarse, convivir, o cal precisaba dunha operación previa e tan simple como o recoñecemento da nosa existencia. Dialogar co pasado inmediato (aí están como testemuños os versos de Gerardo, as prosas de Risco e Otero, daquela moi vivos e activos, pero mestres de xeracións e protagonistas de acontecementos non vividos por nós), co pasado remoto (Martin Codax) e o presente doutros grupos (*Halcón* de Valladolid, *Espadaría* de León, *Garcilaso* de Madrid, entre outros); conviven diaxionalmente en *Posío* o verso clásico e o verso libre, a prosa e o verso, o galego e o castelán, os poetas sociais, os relixiosos e os neoclásicos. Precisamente a miña facultade madrileña era unha boa canteira con todo o mostrario accesible, e servime con larguezas: Nora, Valverde, Vázquez Cuesta, Pedro Lezcano ou Blanco Montesdeoca eran condiscípulos meus, ós que cabe engadi-la contribución de mestres (Entrambasaguas) e a prometida e frustrada de Dámaso Alonso, quen, como sempre, prometeu con toda clase de pronunciamentos a súa colaboración, pero rematou enviando a de Carmen Conde, un longo ensaio crítico que non puidemos publicar pola súa extensión, pero que casualmente versaba sobre a obra poética de Dámaso Alonso. Por certo que non esquecerei a perrencha que me proporcionou Dámaso cun comentario sobre a revista. Sen dúbida coa impresión recente do número dous, que lle enviara, e que se abre con dous bizarros poemas cripto-nazis de Castroviejo, titulados "Londres" e "Berlín" (dúas follas dun tríptico iniciado no número anterior con "París"), Dámaso reiterou a súa promesa de enviar algo "para esa revista tan cosmopolita que hacéis en Ourense". Non sei que me feriu más no seu desdeñoso retintín, se o que se dirixía exclusivamente a *Posío* ou o que á miña vila se refería. O caso é que non cumpliu a súa promesa, e pola miña parte garanto que a "Oda al Botafumeiro", de Entrambasaguas, que abre o número tres no espacio que a el o agardaba, non constitúe ningún tipo de represalia.

A banda con lenda cancioneiril e galega que exhibe sempre a man da portada ocorréuse-me a min, e Ginés Liébana¹, exquisito debuxante e pintor que daquela coñecín na redacción de *El Español* ou no madrileño Café de Gijón, realizouna sobre unha man primorosa... que se perdeu antes de chegar á imprenta naquel grato *bric-à-brac* de Radio Ourense, rúa das Tendas, ó costado da catedral, no primeiro andar dunha das casas onde Blanco Amor sitúa o seu propio asomo con asombro á vida en *La catedral y el niño*, novela que pronto lemos en Ou-

¹ Vid. o poema que lle adica Pablo García-Baena en *Posío*, nº 4, 1946.

rense por se-la súa crónica e para a cal Risco enviara a Bos Aires unha fotografía do templo que facilitase ó editor a confección da súa portada. A man de Liébana perdeuse, dicía, de xeito que a que figura nos catro números foi unha reconstrucción ben intencionada de Peroxa, un amigo de Alvarado, dedicado, se recordo ben, a compoñer os grandes cartelóns cinematográficos dunha sala do Paseo. Pero penso que ese lema cancioneiril ("e vou namorada") da man pacificamente aberta contén máis sentido (aquí si que unha imaxe vale máis que cen palabras) que tódalas posibles eséxeses a *posteriori*, xa que cincuenta anos aventuren e disipan as vivencias máis patentes daqueles anos e aqueles mozos. (Produce certo sobresalto, un sobresalto que sume na más aniquiladora modestia, pensar que aqueles "venerables" mestres do Ourense de entón eran más novos que os que hoxe os evocamos).

Volvamos á banda, estampada —convén acentuar— na cuberta dunha revista de 1945 e 1946. E convén volver porque nalgún lugar subliñouse o feito de que, "en plena represión lingüística", Posío dedicara tanta atención á lingua e ás letras galegas.

Espadaña,
crítica e
polémica
*no seu
tempo, deu
noticia de*
Posío

Polo pronto, agradécese o eloxio, pero non se acepta de todo a súa eséxese. Morra o conto, señores. Xamais tivémo-la menor sensación de acometer algo prohibido, de emprender algo arriscado, rebelde ou indirectamente agresivo contra nada nin ninguén, dando cabida natural e lexítima ás nosas dúas linguas. A nada nin a ninguén nos encomendamos, ninguén nos felicitou por isto, ninguén nolo reprochou tampouco. Fixémolo coa naturalidade con que nos produciamos na rúa, no colexiou ou na radio. E cun chisco, se se quere, de vaidade singularizada, xa que a nosa sociedade literaria non podía face-lo mesmo en León, en Madrid ou en Valladolid, poño por caso. Non entro no asunto da "represión", non tomo partido aquí e agoira en tan polémica materia. Digo que para nós non existiu, sen máis. E como o feito de estampar vellos e novos textos galegos non nos presentou de entrada, nin a medio ou longo prazo, problema ningún, actuamos coa naturalidade da rúa e da sociedade galegas, de realidade bilingüe. ¿Dicían verdade os románticos cando reivindicaban en exclusiva o descubrimento das artes e letras medievais? ¿Mentían a propósito? Sen dúbida hai entre as xeracións problemas de perspectiva que dificultan unha visión obxectiva do pasado, áinda que este sexa inmediato, e áinda diría que o asunto se agrava cando é inmediato ou recente. Esaxeramos ou negamos para afirmarnos. E xa a malicia sabia do vello Goethe advertía que os fillos soen ir contra os pais, pero a favor dos seus avós.

(Con todo, o precedente *excursus* non pode esquecer a un posible destinatario, por se a súa intelixente bonhomía ten algunha responsabilidade neste asunto: José Fernández Gallego, delegado de Cultura ou como se chamase daquela o seu cargo, subscriptor de honra da nosa revista dende o seu nacemento, observador discreto e bondadoso das nosas inquietudes, profesor de Francés no instituto —áinda que, como permanente auxiliar, quizais o fora de *omnia re scibile*—, ó que chamabamos cariñosamente Canitrote porque así acostumaba cualificar ós seus malos estudiantes, parte viva e moi activa da bilingüe mesocracia —que xulgaba a aristocracia dende o clube local— daquel familiar e diminuto Ourense. ¿Aprobou Gallego en silencio a nosa iniciativa ou viuna simplemente coa mesma naturalidade con que esta se produciría?)

Cincuenta anos é un bo treito, pero non pode enganarnos: *Posío* foi unha gran promesa que quedou desgraciadamente niso. Como o exercicio da profecía retrospectiva é bastante fácil, cabe pensar que, de ter seguido dende Madrid ou dende Ourense, camiñaría por vieiros menos eclécticos, quero dicir que tomaría partido na polémica aberta entre *Espadña* e *Garcilaso* por exemplo, e privilexiaría unha faceta determinada das estéticas daquela en pugna. Porque eclecticismo pode significar madurez, moderación, liberalismo artístico e demais herbas. Pero tamén puro e simple despiste, escapismo ou pobreza. Nada máis elocuente, a este respecto, que o solo de pífano que constitúe a platónica exaltación da beleza á fronte do primeiro número; é, vista á distancia deste medio século —se para algúin avisado de entón non o significou xa no seu momento— a miña cautelosa omisión de todo compromiso. Claro que ó mellor nos fixeron bos algúns comprometidos que logo viñeron...

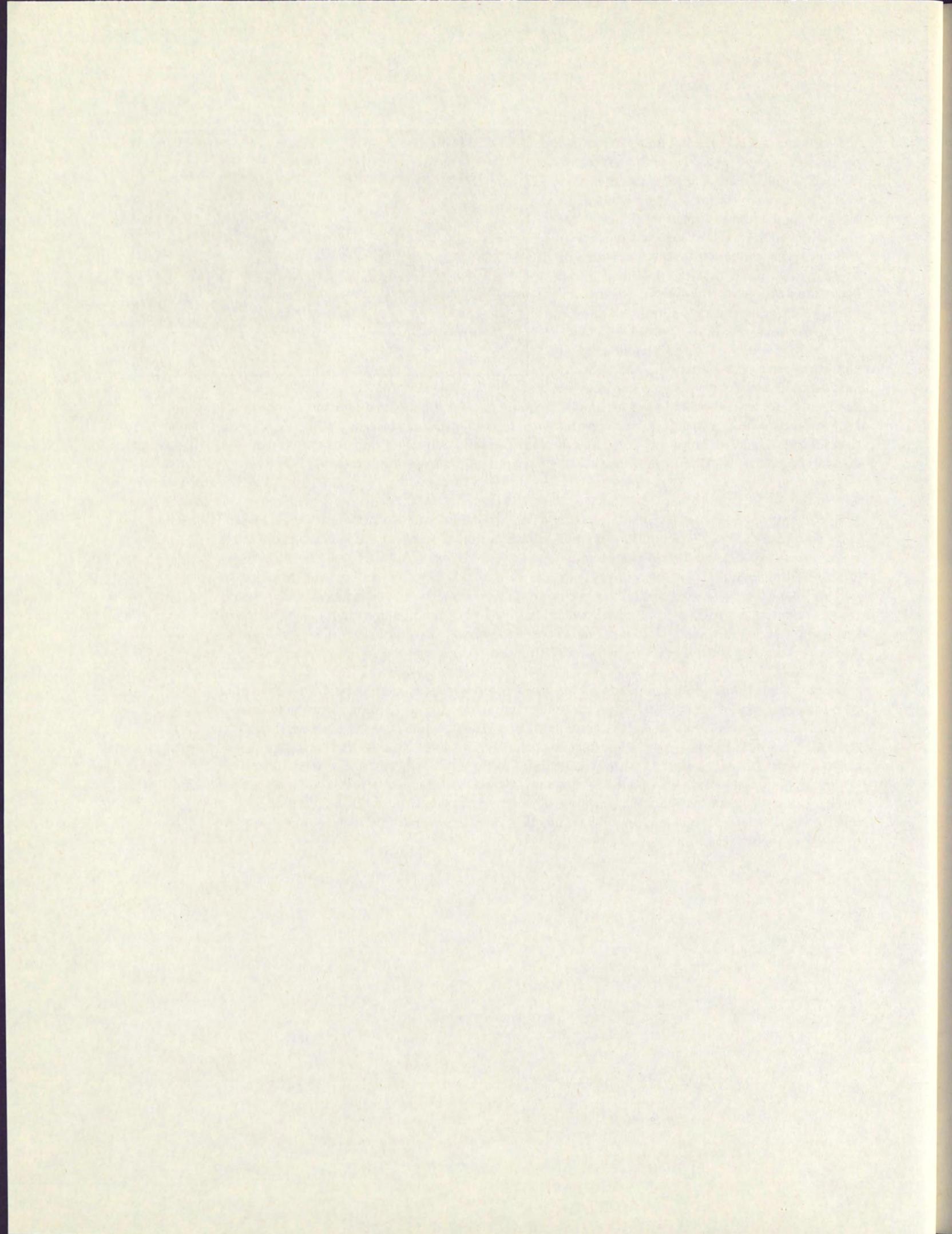
Consciente, pois, da ambigüidade estética e da discontinuidade do noso esforzo, a melancolia empápase agora de gratitud por unha iniciativa que desenterra a un morto prematuro. A súa exemplaridade reside en pouco máis que en existir nun tempo de cascallo e de esperanza, e ó que seguiu, para colmo, unha desgracia parecida á sufrida pola parte primeira do *Quijote* —e salvadas sexan, como é de recibo, tódalas distancias—: que antes da súa reaparición cervantina en 1615, o refungón Avellaneda aproveitouse da súa ventura, usurpando o seu nome e a súa personalidade, e do mesmo xeito outro *Posío*, de méritos que non regateo, seguiu ó noso, sen ter máis parentesco co orixinal que o do seu nome.

Nome, obra, home: que aguilloada melancólica ó repasar estas páxinas, e comprobar que, como páxinas tamén silenciosas, foron pasando para sempre vidas que significan tanto na vida dun, que sen elas non existe en gran medida a propia. Que acio de sombras: Alfonso, ebrio de versos, dilapidador de si mesmo, asoballador, afectivo; Xosé María, orxiástico e exquisito, imprevisible, camarada; don Vicente, inerme e util, sobrio, fondo; don Ricardo o dogmático e sedentario, vehemente, indulxente; Álvaro, imaxinativo e erudito, vulnerable e triste... Este novo *Posío* rescátaos e ponos en pé co seu rostro e voces propias. Eu deilles a miña man, dende estoutra beira, medio século despois. Comprobéi que as súas mans seguen quentes. Ó menos, para min.

Segundo F.
Covelo
(á esquerda)
con Alfonso
Alcaraz,
anos despois
de Posío

Austin, Texas, 1995.

Da palabra na antena á palabra na imprenta

Segundo Alvarado Feijoo-Montenegro

Eran os primeiros anos da posguerra. A emisora local, Radio Ourense, co distintivo de EAJ 57, emitía entón en onda media de 201,1 metros, 1.492 quilociclos e un quilovatio de potencia. Os estudos, antano nun escaparate de Bazar Puga, foron elevados ó primeiro andar da casa nº 9 da rúa das Tendas, no vello Ourense catedralicio e peripatético da Praza Maior.

Un amplio grupo de xoves comenzaron a polariza-la vida literaria e cultural da cidade. Era a radio o seu medio de expansión. O grupo chamouse Círculo Azor e del fálase no primeiro número da revista *Posío*. Afección pura, vocacións exemplares, voces singulares permitían programas de música, poesía, literatura, teatro.

Aquel concerto de xoves arredor dos vinte anos foi perfilando a súa personalidade literaria por unha serie de circunstancias ocasionais pero felices. Comezaron coa publicación, no diario *La Región*, polo ano 1942, dun “Pregón de los Jóvenes de Acción Católica”. Alí mostrábanse os primeiros pasos literarios ou poéticos de Varela, Alcaraz, Alvarado, Covelo, o P. Bernardo Díez Obelar, Virxilio López Cid e outros. Pero, á par, dous profesores do Colexio Cardenal Cisneros, Luis Álvarez Piñer e José Rius Zunón, de Literatura e Historia, exercían un paternal mecenado intelectual. Piñer era o poeta do grupo Carmen, do Xixón dos anos trinta. Rius, inspector de escolas, pertencera ó grupo de La Barraca de García Lorca.

Varela, pola súa parte, mantiña máis relación con Risco, Otero ou Cuevillas e Alcaraz, poeta este que xa asomaba os seus versos á tertulia do Roma e compartíaos con Pura Vázquez, coñecida xa polas súas publicacións no xornal *La Zarpa* e despois en *La Región*.

O grupo ía nacendo arredor das reunións que tiñamos con Piñer na súa casa-pensión da praza da Victoria 2-1º. Os primeiros contactos coa poesía de Juan Ramón, de Alberti, de García Lorca, de Unamuno, de Gerardo Diego, tivérонse alí. O grupo reuníase tamén no antigo Café Roma, ó fondo do bar, onde liámola chamaada producción propia. Por outra banda, nos estudos da emisora, Rius era o animador cos ensaios sobre recitación e teatro. O grupo, que alternaba as súas actividades co locutor da radio, Pepe Gago, e a colaboración de Aurita Álvarez, chegou a xerar posteriormente outros grupos afíns, como o Club de Arte Cisne, xa na década de 1950, unha vez que ó comeza-la década o Azor se disgregou.

Naqueles programas emitíase unha sección dominical en sobre-mesa titulada *Musa al Noroeste*¹. Recollíase nela a palpitación poética dos mellores poetas galegos, e seguíase polos radiooíntes con

De esquerda
a dereita,
Segundo F.
Covelo, José L.
Varela e
Segundo
Alvarado.
Ourense,
1942

¹ Foi ó parecer José Luis Varela o responsable da liña estética da lírica galega seguida na sección *Musa al Noroeste*, segundo se deduce con claridade do artigo do propio Varela que incluímos nesta mesma sección de presentacións.

especial atención, non só polo interese co que sé presentaban as monografías, senón pola alta calidade e capacidade de recitación dos integrantes do grupo.

Coa inquedanza persoal do grupo literario, para dar saída ós seus poemas ou traballos literarios, foise creando a necesidade dunha revista. Púxose mans á obra. Realizáronse os trámites oficiais. O director era José Luis Varela, xa en Madrid; o seu administrador, Alvarado; o seu propietario, Covelo; o seu redactor xefe, Alcaraz. Obtéñense permisos oficiais e no primeiro número de *Posío*, o mesmo nome do belo xardín ourensán e con connotacións eufónicas con poesía, saía á luz en xullo de 1945, coa ilusionada pretensión dunha publicación mensual, que pronto pasou a trimestral e logo foise atrasando ata un cuarto e último número, xa en 1946.

No estudio previo de paxinación tivo en conta que a poesía había de ser impresa en cursiva inglesa, a literatura en redonda. As páxinas centrais da revista ían ser dedicadas a "Musa al Noroeste", co mesmo sentido e ton do programa radiofónico, pero con outra orientación más actualizada. Era necesaria algúna ilustración, e logrouse a de Miguel López Elizalde, debuxante e pintor, que nola facía a linóleo, porque así non se gastaba en fotogravado. Estudáronse as cores para dar unha "certa iluminación" ás páxinas, partindo sempre do abaratamento de custos. Para a portada había un bonito debuxo de Ginés Liébana, que llo regalara a Varela en Madrid, unha man fina, sensitiva, audaz, que levaría o lema do "e vou namorada" da vella cantiga. Pero o debuxo perdeuse. Non sabiamos como remediar o suceso e encargouselle outra man a Isaac Pereira, debuxante e pintor ourensán que facía os traballos en publicidade, co pseudónimo de Peroxa. Fixo a man, a satisfacción. E quedou todo listo.

Logo, a imprenta. Había que se confrontar a profesionais de pura cepa, como eran os tipógrafos, os caixistas, os linotipistas, os componedores. Tras algunas xestións, poucas porque en Ourense había escasísimas imprentas e non todas podían facer este traballo, concertouse a publicación con *La Región*. Houbo a fortuna de que o seu rexente, Pepe Iglesias, un home más ben baixo, coa cara de mal humor, xesto de bicarbonato, acolleu esta publicación cun entusiasmo insólito, como cousa súa. Non había un só problema. Pola contra, calquera aspecto técnico dificultoso resolvíao como fora. Incluso chegou tirar dúas veces as páxinas centrais do primeiro número, en letra gótica, porque non lle chegaban non sei que letras do almacén. Pepe Iglesias fora obreiro de cando o anterior rexente da imprenta, antes da Guerra Civil, don José María Cid, un home xeneroso, segundo dicían del, que fora a París coñece-las técnicas modernas de caixa e composición, sindicalista, presidente da antiga Casa do Pobo da República e que, facendo honor á súa profesión, compartía o grupo dos intelectuais daquel sindicalismo obreiro da preguerra.

Así, a revista, con marxes amplos, cada páxina para cada poema, alternancia entre poesía e prosa, buscando unha presencia estética e unha presentación ágil e xenerosa. Coidábanse todos os detalles. Fíxose publicidade no primeiro número, totalmente separada do contexto. Buscáreronse subscrpcións de honra, nada fáciles. Lográronse algunas subvencións. Consegiuse a publicación dun cuarto número, que houbo de se-lo último por falla de recursos, por unha banda, e pola obrigada diáspora do grupo. Ó fin, quedáronse debendo a *La Región* oitocentas pesetas que don Alejandro Outeiriño reclamaba con reticencia, paciencia e ata comprensión. A débeda nunca puido saldarse e quedou diluída no recordo cara a revista e cara os xoves editores daquela maneira de "trasnada" literaria.

A outra razón da morte de *Posío* foi a disgregación obrigada do grupo. Varela xa en Madrid, Alcaraz en Mutualidades, Covelo en Vigo, Pura cara ás súas escolas. A emisora era como

a nosa propia casa, cun paternal director como Ramón Puga. Alvarado exercía xa de xefe de emisións e Piñer xefe de programación. No ano 1950 Azor desapareceu e as antenas da radio non deixan constancia das voces. Foi a década dos anos corenta probablemente a de meirande vitalidade literaria e poética da cidade. Oíanse os versos en galego, sen que xamais se nos dixeran nin unha palabra sobre o tema. Só nunha ocasión, don José Fernández Gallego chamoume para indicarme que Lorca estaba prohibido, a propósito da recitación do seu "Llanto a la muerte de Ignacio Sánchez Mejías" e, noutra ocasión, sendo Ángel Huete locutor, emitírase, por erro, unha canción relacionada coa sublevación de Galán e García Hernández, que acababa con vivas á República. Non houbo máis. Pero a poesía galega soaba en Radio Ourense e os versos escribíanse nas páxinas de *Posío* con absoluta liberdade.

Agora, ós cincuenta anos daquela publicación, cabe sinalar un feito importante, de indubidable relevancia. O destino dalgúns daqueles compoñentes ou amigos do grupo. Luis Álvarez Piñer² é agora Premio Nacional de Poesía; José Luis Varela é Premio Nacional de Literatura; Pura Vázquez é Premio de Creación literaria feminina da Xunta de Galicia; José A. Valente, aquel mozo que publicaba o seu primeiro soneto no cuarto número da revista, Premio Nacional de Poesía e Premio Príncipe de Asturias. ¿Que tería sido de Alfonso Alcaraz, o poeta relixioso máis poderoso do noso tempo, do que a obra só puido ver unha antoloxía breve que lle publicámos os amigos, *Mi vida está callada*, e que espera unha necesaria publicación?

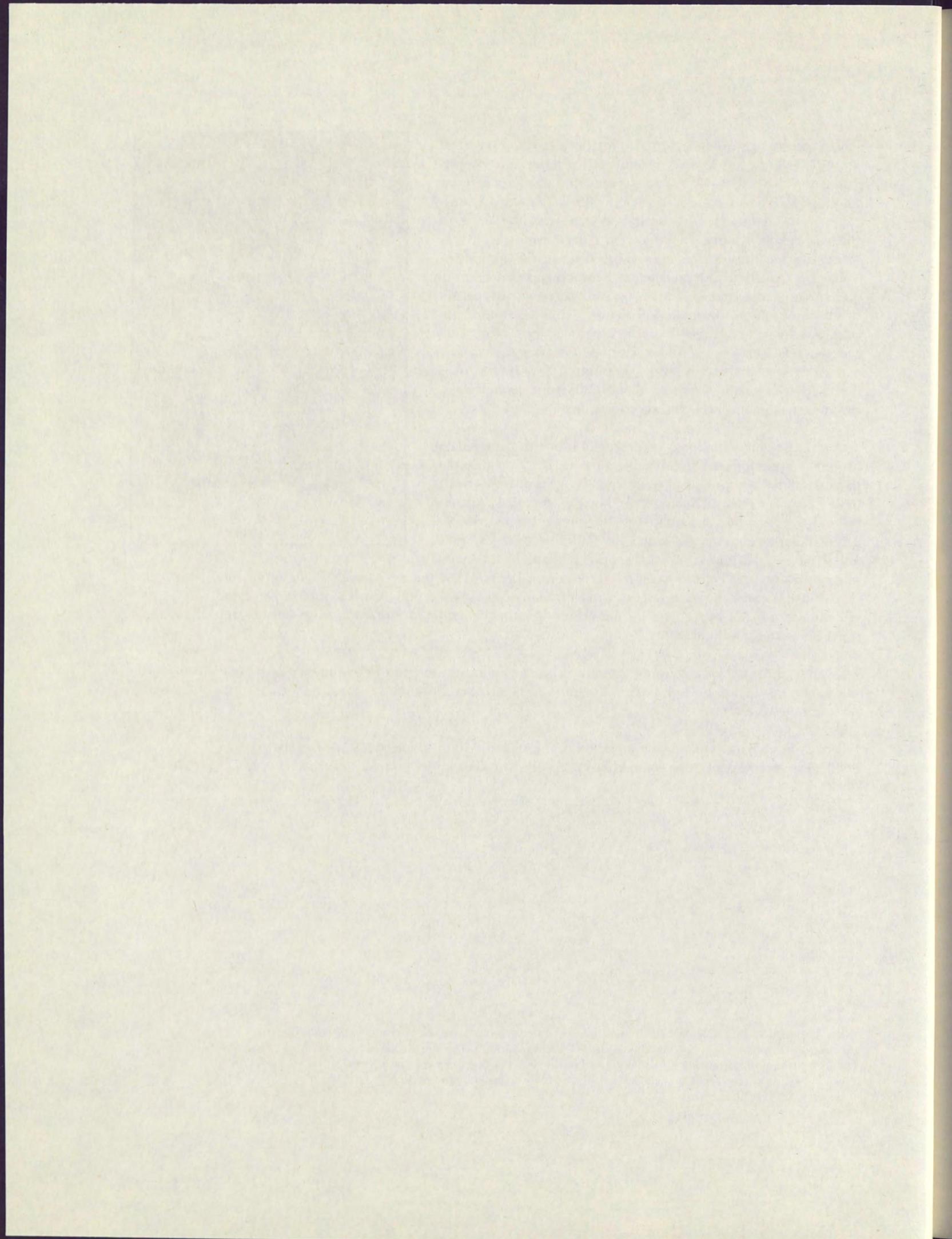
Noutras áreas da vida cultural, seguindo aquelas pautas de Rius Zunón, empeñeime no teatro ata a constitución da Agrupación Teatral Valle-Inclán, cun premio nacional de teatro xuvenil entre outras tarefas.

Volve *Posío* para o recodo, a emoción e a nostalxia. Varela chamou a aquello "trasmada xuvenil". Dicímolo agora, septuaxenarios xa. Entón era o tempo de intentalo todo, ata a vida.

No grupo,
Pura
Vázquez,
Ramón
Piñeiro,
Novoneyra,
C. Maside e
Manuel
María.
Arredor de
1950

² Luis Álvarez Piñer (n. en Xixón en 1910) colaborou con tres poemas na revista *Carmen*, de Gerardo Diego. En 1936 publicou *Suite alucinada*. En adiante o poeta foi recompilando o seu labor lírico baixo o título *En un largo silencio*. Foi en 1991, moi serodiamente, cando recibiu o Premio Nacional de Poesía polo seu poemario *En resumen (1927-1988)* (1990), unha completa antoloxía dos seus versos e o seu segundo libro poético.

Cincuenta años de océano por medio

Luis Álvarez Piñer

Curiosa coincidencia la mía al poder acercarme otra vez a Orense, después de varias décadas, para avivar ciertas memorias y tropezarme con la memoria misma, viva, puesta en pie en imagen y palabra: dos días antes de mi nueva arribada, el dominical de *La Región*, de 28 de junio de 1989, a toda plana, reseñaba aquella aventura intelectual nuestra encabezándola además con el único documento gráfico existente en el que figura conmigo toda la Plana Mayor navegando en una postal verbenera, ya con cincuenta años de océano por medio.

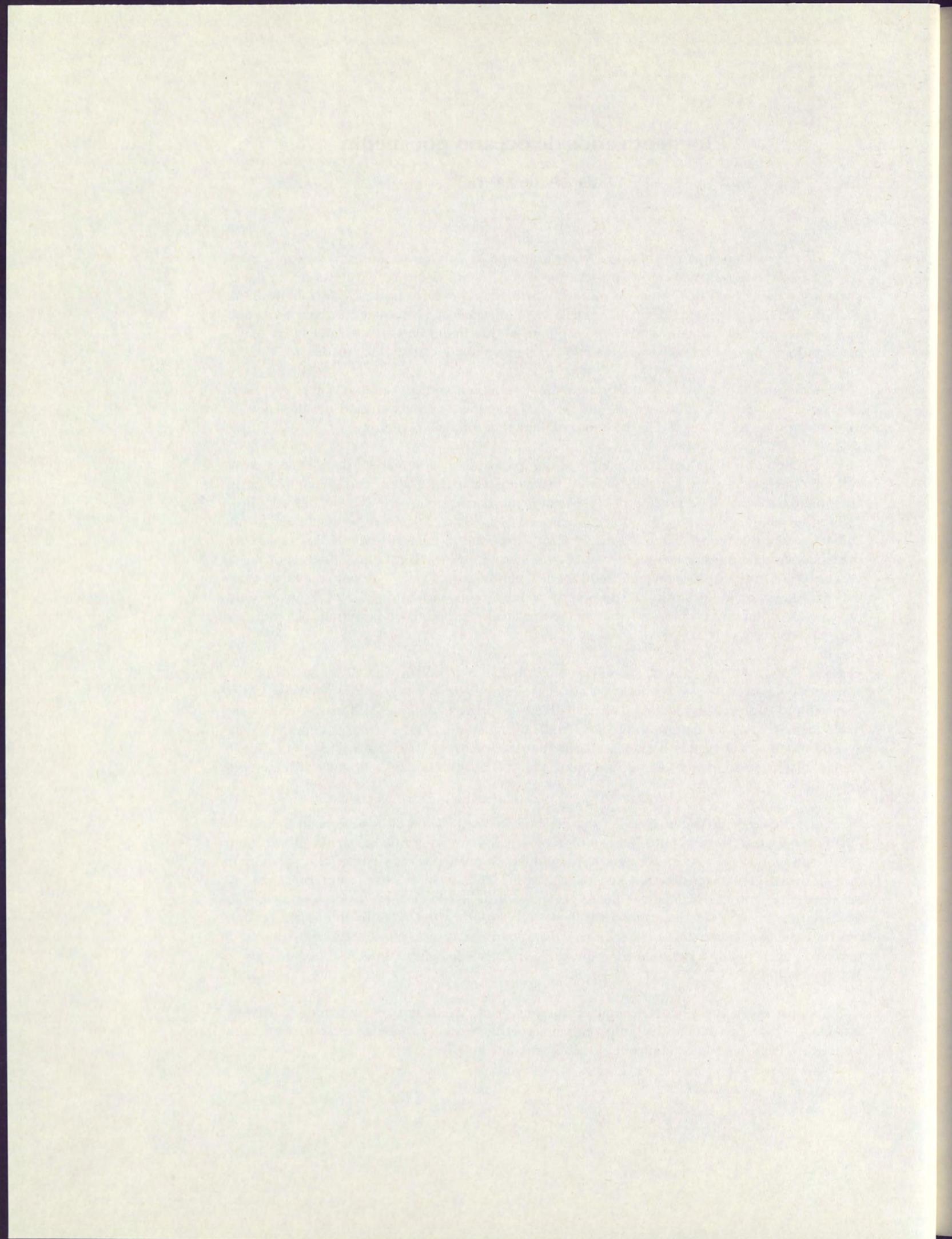
De toda aquella unidad mayor, *Posío* queda ahora como vértice, símbolo o cifra de una rica serie de actividades diferentes, de inquietudes comunes, de un trenzado de afectos y, en mi caso propio, del hallazgo feliz y asiento definitivo de una vida entera.

Creo que bien vale la pena imaginarse ahora, para valorar voluntades, situaciones y resultados, lo que podía ser y lograr la vida en una ciudad tan chica y tan cerrada como Orense al comienzo mismo de la posguerra y especialmente para quien, como yo, “venido del frío”, entraba en ella a sobrevivir. El que partiendo de la labor de las clases se configure lo que llamamos Círculo Azor y luego *Posío*, significa un pequeño milagro íntimo. Yo conservo la presencia viva de nuestras reuniones en el café y, sobre todo, en mi casa, y veo las cabezas en corro en torno al calor, encendido en medio, del fuego del clan, que era la letra de nuestros grandes poetas. Recuerdo, desde dentro, la lluvia y al otro lado de la calle las enormes pencas de la pita cuyo bohordo había ya destrozado buena parte de la muralla del viejo Palacio Episcopal.

Poco a poco aquella caliente intimidad intelectual se expande en formas varias, dándose a sí misma entidad mayor, sobre todo en aquellas sesiones de la entrañable y generosa EAJ 57 donde tomó cuerpo Musa al N.O. con actividades colectivas continuas y diversas. En una anterior memoria pública del grupo (*La Región*, 27 de mayo de 1950) se daba cuenta del esfuerzo que muchos interesados hacían por continuar lo que había muerto con la Revista. No dio resultado porque se trataba de algo así como una institucionalización que era exactamente lo contrario.

Gran parte de la no breve serie de revistas literarias locales con alcance general fue producida como *Posío*, con un cierto heroísmo. Y en general, como *Posío*, desaparecieron pronto. La nuestra resistió sus cuatro números con dignidad de presentación y contenido, con nómina que alcanza a generaciones anteriores, incluso la del 27, e incluye a todo el grupo propio. La doble página central, realizada levemente por el color de fondo de un grabado a linóleo, estuvo dedicada siempre a la literatura en gallego. Va desde Martín Codax hasta el Manuel Antonio de *De catro a catro*. Nada excepcional si se quiere, pero que, puestas las coordenadas de tiempo y lugar, puede tener algún significado. El número de salida (único que señala mes) es de julio de 1945.

Se conmemora, pues, con esta edición facsimilar, el cincuentenario de *Posío*. Felizmente, muchos de los intervenientes, el grupo principalmente, todavía lo pueden encontrar tal como lo dejaron. Para mí, esta celebración es excepcionalmente hermosa.

“E vou namorada”. Memoria e vivencia literaria

Xabier Ron Fernández

Sen deternos en moitos dos albergues da Literatura camiñemos, pasenío, ata chegar ó berce do nacemento da nosa historia sen desvelar áinda o seu misterio.

Deixemos, logo, que a luz da memoria se espalle na procura da súa orixe na maxia que envolve a toda explicación mitolóxica, coma é no caso de Narciso e Eco. As súas vicisitudes son de todos coñecidas: Narciso nacera predestinado a morrer no espello da súa propia beleza namentras Eco, fermosa ninfa dos bosques, tivera a fatalidade de namorarse da beleza de Narciso. Eco, pola maldade da condena da deusa Hera, consumouse sen saber por que non puidera conseguir o amor dese home, imaxe de paixón, que ignoraba os doces praceres do Amor.

Pasaría o tempo, e con el caeron na rede do proclamado Logos as belas explicacións mitolóxicas e a parella mítica semellaba caer no olvido. Sen embargo, paradoxicamente foi no seo da chamada cultura racional onde a simbolización daqueles mitos, que estiveran condeados a oponerse, cobrou unha nova vida, un novo sentido. Así a imaxe de Narciso e a voz de ar ou de papel de Eco convertíronse, unha vez harmonizados, no medio de comunicación esencial do ser humano.

Hai un lugar onde esta fermosa unión de voz e de imaxe se converte en motivo de reflexión e de admiración: son as portadas das revistas de cultura e literatura concretamente, pensamos nas revistas galegas de posguerra. Lembremos, a modo de exemplo, a revista de poesía *Aturuxo*, nada no Ferrol en 1952. Na súa portada, ilustrada por Isaac Díaz Pardo, un mozo, coas máns fortemente dispostas ó redor da boca, lanza un grixido ou un aturuxo pode que de xúbilo, pode que de desexos de liberdade, pode que de loita ou pode que por outro motivo que se nos escapa. Coidamos que hai un dobre desexo na inspiración das portadas: un real e un simbólico, é o característico das portadas que tivemos a ocasión de contemplar. En realidade, o plano real maniféstase a través do simbólico. Por iso, o matrimonio que forman a imaxe e a voz convértese nun selo de identidade para o grupo ou colectivo que participa da creación da revista. Non é de extrañar, polo tanto, que a revista manteña ó longo da súa existencia a mesma portada, sen modificar, sen cambios, coma no caso de *Aturuxo*. *Atlántida*, creada na Coruña en 1954, mantén, igualmente, coma selo de identidade unha mesma portada, obra de Lugrís, onde unha Venus asulagada vixía os mares polos que vai navegar a revista á que vai guiar co seu compás. Confírmase, dun xeito admirable, que a procura de unir nome e imaxe nun todo é a intención primeira do creador. Lugrís consegue, coa súa ilustración, unha fermosa evocación do mito da Atlántida, orixinariamente un paraíso onde os seus habitantes eran considerados unha raza dotada de sabedoría, e do mito de Venus, que na antiga mitoloxía grega recibiu o sobrenome de Anadyomene, isto é, “a que ascende dos Mares”.

Noutros casos, a revista varía as ilustracións das súas portadas. É o que ocorre coa pontevedresa *Sonata Gallega*, xa na rúa no 1944. Sen embargo, a pesares desta variación o ilustrador acostuma ser o mesmo polo menos nos seus primeiros números, Pintos Fonseca, que cos seus linóleos evoca o carácter sombrío, húmido e triste da paisaxe galega recorrendo ós motivos da pedra e da árbore. *Alba* (1948) sitúase na mesma liña variando as ilustracións das súas portadas, pero conservando unha certa unidade no anxo con ás ó redor do cal gravitan o sol

e a lúa que figura na portada dos tres primeiros números e na primeira páxina dos números 4 e 5 para logo desaparecer sen sabermos quen fora o seu creador. ¿Cal foi o motivo da súa ausencia nos números seguintes?

Pero volvamos ás revistas que manteñen inalterada a súa portada e falemos de *Posío*. E digamos, de contado, que houbo dúas revistas *Posío*. Na primeira, vertida cara á poesía, dos anos 1945-1946, unha man, da que pende unha cinta co lema “e vou namorada”, obra de Isaac Pereira “Peroxá”, semella invitarnos a abrir a porta da poesía que vive nas follas da revista. Na segunda, dos anos 1951-1952, na portada de Vicente Risco, vemos unha fonte rodeada por dúas árbores que alude, de xeito claro, ó xardín ourensán que dá nome á revista *Posío*.

Chamemos a atención sobre a man e a cinta da primeira *Posío*, obxecto real da nosa historia. Segundo Alvarado no número 2 da revista dá unha visión, nunha estilización poética, da simboloxía que desperta nel a portada:

“Aquí está la mano del poeta, lejano, dormido en algún nuevo cielo, que nos trae su parto dichoso y tierno todavía. Así es esta mano, caliente aún, que viene enamorada”

Nós, deixaremos que as nosas palabras se convirtan en visionarios da tradición literaria para trazar a fortuna do lema “e vou namorada” que repousa na branca mán de *Posío*.

Imaxinémonos un *locus amoenus*: os paxaros señorean as árbores, cheas de vida, de ledicia, é primavera, a doce estación, momento da chegada do amor durmido durante o frío e chuvioso inverno. Sen embargo, unha moza camiña triste, coitada, e, pensando no seu amigo, un laio sae da súa alma: “E vou namorada”. Ocorre na Idade Media: inicio da nosa literatura perfilada na voz dos trovadores e dos xograis galego-portugueses entre finais do século XII e mediados do século XIV.

A nosa imaxinación vive de soños, por iso o padre Sarmiento perseguiu o seu soño, sen conseguilo, tentando recuperar o noso pasado literario que el consideraba rico. ¡Canta razón tiña! Tivemos que agardar á edición de José Joaquim Nunes das cantigas de amigo (1928) e das cantigas de amor (1932) dos nosos trovadores para ter conciencia do noso tesouro literario. A repercusión do traballo de Nunes foi enorme, fundamentalmente pola lectura das cantigas de amigo, que foron consideradas polos estudiosos e polos escritores froito do alento imaxinativo do pobo, de existencia eminentemente oral.

Algúns creadores da preguerra homenaxearon ós trovadores adaptando as formas literarias das cantigas medievais, centrándose nas de amigo. A homenaxe nacía da mán de Fermín Bouza Brey (*Nao senlleira*, 1933) e de Alvaro Cunqueiro (*Cantiga nova que se chama riveira*, 1933), no que a crítica chamou neotrobadorismo e que recibe tamén o nome, para nós confuso e ambiguo, de popularismo.

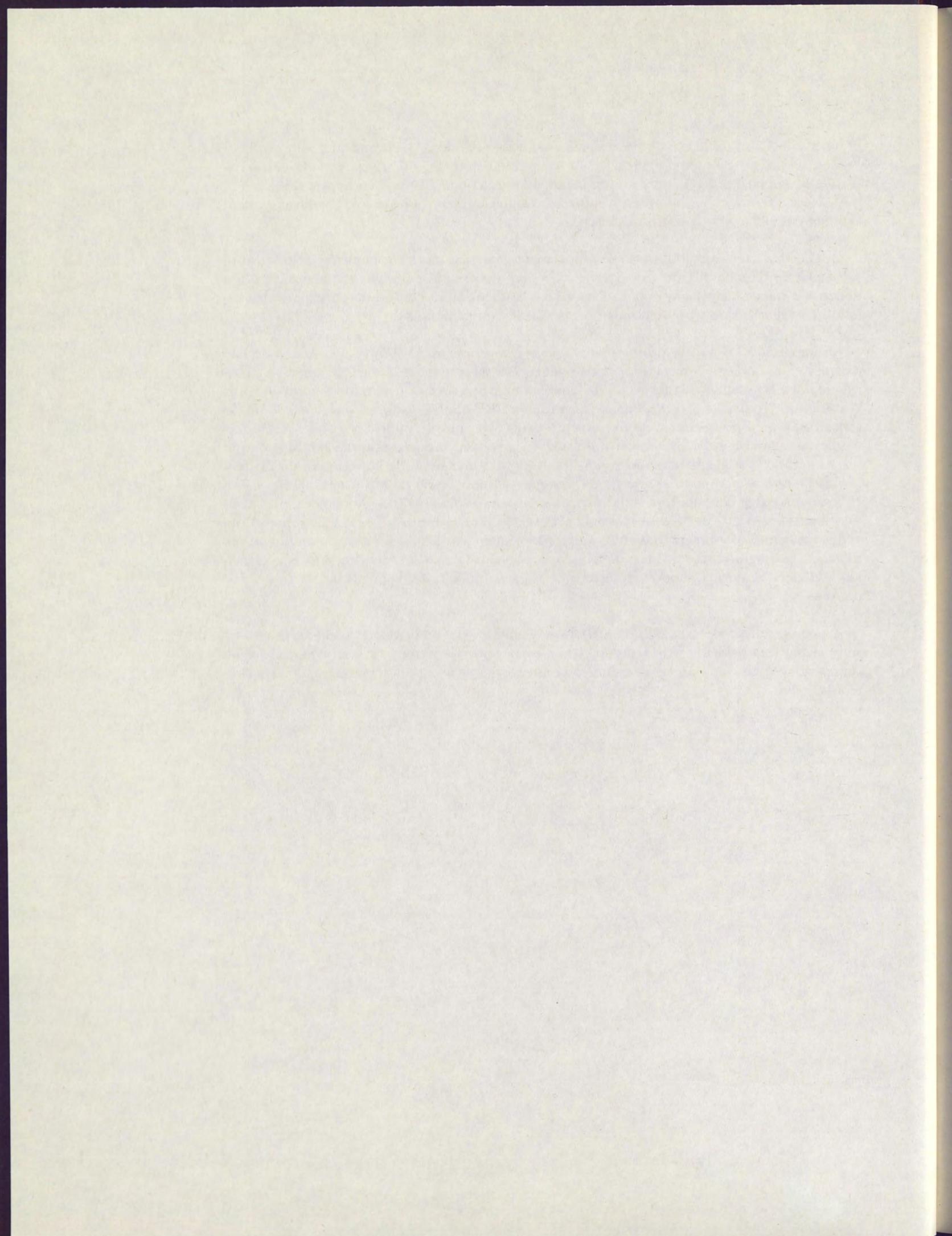
A moza de Martin Codax, xogral galego do terceiro cuarto do século XIII, padecendo as súas coitas fronte ó mar de Vigo foi a primeira en exclamar a súa anguria, a súa tristura pola ausencia do seu amigo, do seu namorado. “E vou namorada” é a fermosa consecuencia da dor que sente a moza, converténdose, na súa cantiga “Ai Deus, se sab'ora meu amigo”, en laio, mesmo en berro existential que reviste a forma de refrán. Sen embargo, non estivo soa a moza de Vigo. Apareceu outra co mesmo amor, coa mesma tristura e coa mesma consecuencia: era a moza do xogral Nuno Porco, xogral do mesmo século, quizais mesmo contem-

poráneo de Codax. O mar é de novo confidente activo da moza que canta "Irei a lo mar vee-lo meu amigo" co gallo de preguntar ó seu namorado como áinda non vive con ela. A resposta, que acompaña a cada estrofa do seu canto, adquire connotacións de novo antagónicas entre a coita e o amor: "E vou-m' eu namorada". Contraste entre dous polos, contraste existencial que é o alento do canto trovadoresco.

O barco da Literatura é lineal no seu movemento, circular nas súas intencións. No seu ronsel, metáfora da memoria do lector, viven ecos que necesitan dunha nova virtualización. É a dimensión mítica da palabra poética sempre re-creada, sempre convertida en experiencia estética. Esta necesidade viuse realizada no caso de "E vou namorada".

Álvaro Cunqueiro na súa *Cantiga nova que se chama riveira* (1933) recolleu o eco do laio das mozas de Codax e Nuno Porco. É no poema "Por oír a unha rula decir de amor". A necesidade lírica do suxeito transforma a voz feminina en masculina. O namorado ten tamén coma confidente á paisaxe: rulas, cerdeiras, verde prado, configuradores poéticos do *locus amoenus*. O eco de tristura e de movemento dialéctico entre o amor e a tristura das mozas medievais é aqui espello da mesma problemática amorosa: "Porque non me non queres por teu namorado! / amiga, namorado vou!". Eco re-creado que serve de impulso para unha tendencia literaria —non tanto escola ou movemento— que vive en moitos poetas que non son necesariamente neotrobadorescos. Por iso, en *Cómaros verdes* (1947) de Aquilino Iglesia Alvariño temos outro eco de "E vou namorada" desviado da súa función poética de refrán. Convértense en título da primeira das catro seccións en que está dividido o poemario: "E vou namorado", que agrupa sete poemas de tendencia popularista agás o segundo, "Sob as avelaneiras", de clara tendencia neotrobadoresca, que segue o nodelo das cantigas de Johan Zorro e de Airas Nunez.

A poesía, musa por exelencia, é rica en movementos de circularidade contínua porque a súa palabra está habitada polo recordo e pola ensoñación da lectura. "E vou namorada" é un claro exemplo de como a poesía é un eco condenado a vivir entre a memoria e a vivencia literaria.

Nosa Señora do Posío

José Ramón y Fernández Oxea

Nos comenzaos do século XIX ainda Ourense non pasaba, pol-a banda do Sul, da eirexa da Trinidade, posta no remate da rúa do Pelouriño, hoxe de Colón, e das hortas que, por tras das casas da que agora se chama rúa do Dos de Mayo, formaban un recuncho en escuadra coas da Porta d'Aira, de donde arrincaba o camiño vello de Castela.

Despois destas hortas abríase o Campo do Posío, limitado por baixo co camiño de Celanova, por Mariñamansa e o Mesón de Sevilla, a seguir por San Cibrao das Viñas, e por riba co devandito camiño de Castela, no que non había mais casa que a dos meus abós, agora señalaada co número 15, e no frente Sul do Campo, o forno do León, ocupado hoxe polo convento das *Siervas*.

Posío ainda lle chaman na Extremadura, que tantas analogías lingüísticas ten conosco, a un pastadeiro natural sin rega. Daquela o Campo do Posío viña ser un comunal ou un rosío da cidade, que servía de lugar de espallamento, donde os ourensáns ían tomar o sol, polo inverno, e no que se axusticiaba aos condenados pol-a xusticia, que deu lugar ao nome de campo da forca, triste privilexio que pasou ao outeiro do Polvorín, cando o Posío perdeu a su condición de Campo.

No arquivo da parroquia da Santísima Trinidade hai noticia da execución, no dito Campo, do soldado bretón, Xoán Martín, natural de Brest, da Compañía de D. Pedro Tartas, do Reximento da Infantería de Namur, por entón de guarnición n-Ourense, que foi arcabuceado o 17 de Abril do ano de 1725, e na tarde do mesmo día enterrado no Camposanto da Trinidade, con asistencia dos cregos e da música da Catedral, que foi de limosna¹.

Na parte baixa do Campo, casi donde logo houbo un fielato de consumos, erguíase a ermida da Nosa Señora do Posío, da que somentes se conserva a imaxe da Virxe, que tiña o seu capellán. Cando arcabucearon ao coitado bretón, denantes citado, ocupaba iste cárrego o presbitero D. Félix Cid, natural de Santiago da Graña, na Limia, que morreu o 29 de Maio de 1727,² un ano despois que o Abade da Real Abadía da Santísima Trinidade e Dignidade da Catedral, D. Berenguer Daoiz³.

A ermida foi esborrallada cando o Campo do Posío se convirteu en Xardin Botánico, primeiro, e mais tarde no que agora disfrutamos. Entón a imaxen levouse a eirexa matriz da Santísima Trinidade e alí estivo moitos anos na sacristía, ao pé da imaxen do Cristo de Burgos, que ainda está no mesmo sitio.

Debeu ser aló polo mil novecentos vintetantos cando con ocasión dunha das terribles treboadas, que polo vran caen riba da cidade, unha chispa atinguíu o muro donde se abre a

¹ Folios 98 v.º e 99 do Libro de Bautizados, casados y difuntos da Parroquia da Santísima Trinidade, que comenza no 1º de xaneiro de 1721.

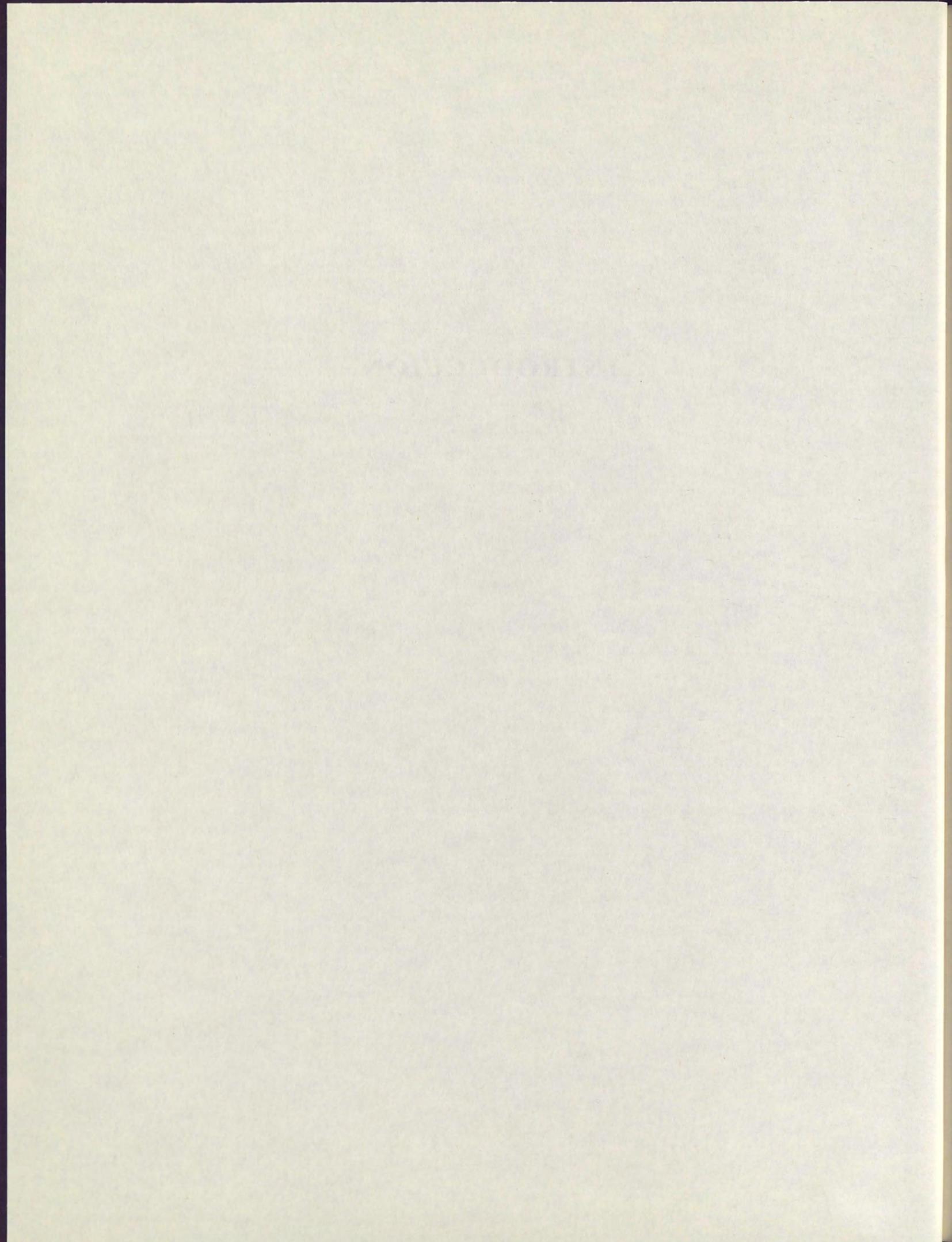
² Folios 102 v.º e 103 do libro devandito.

³ Folio 101 do mesmo libro.

hornacina que acobillaba a popular imaxen da Virxe do Carme, da Burga, que ardeu casi totalmente. Os devotos abraiados, acudiron ao párroco de Trinidade, de boa memoria, D. Isaac Salgado, pra que os sacase do apuro e aquil excelente e virtuoso crego, accordou cederllas a imaxen de pedra da Nosa Señora do Posío, que pasou a ocupar o lugar da Virxe queimada, e agora é venerada co nome da Virxe do Carme, asociado ao culto das benditas ánimas, sin que os numerosos devotos que contribuyen o alumeadoo se decaten da tradición de tan popular imaxe nin conozan o troque de advocación de tal enxebreza polo que agora leva.

José Ramón y Fernández Oxea, "Na Nosa Señora do Posío",
en *Posío. Arte y Letras*, Ourense, 1953-1954, pp. 21-22.

INTRODUCCIÓN

2.1. Cincuentenario dunha revista: *Posío* no Ourense de 1945

Dúas revistas con particular vocación poética apareceron en Galicia no ano 1945. *Posío*, a máis estrictamente lírica das dúas, nace en Ourense, froito da entusiasta iniciativa de xuventude dos mozos que componían o Grupo Azor (José Luis Varela, Segundo Alvarado, Alfonso Alcaraz, Segundo Fernández Covelo e logo Pura Vázquez), activo xa nos labores literarios desde 1942. A segunda delas, *Gelmírez*, saíu das aulas do instituto de ensino medio de Santiago de Compostela que deu nome á publicación. Don Manuel Rabanal e, ó seu redor, un grupo de prestixiosos profesores, apoíaron e patrocinaron aquela aventura. Xusto é dicir que en 1945 xa andaban na rúa *Numen*, *Sonata Gallega* e *Finisterre*. De seguido virían *Mensajes de Poesía*, *Alba* e *Xistral* antes de remata-la década.

Neste 1995 asistimos, pois, ó cincuentenario de *Posío* e *Gelmírez*. De acordo coa lei que semella marca-lo destino destas empresas poéticas, a súa existencia foi tan curta como intensa. Curiosamente, ámbalas dúas finaron ó ano seguinte do seu esperanzador nacemento. *Posío*, que tirou o seu primeiro número en xullo de 1945, chegou ós catro números. O curso académico 1945-1946 só deu oportunidade ós tres números de *Gelmírez*. Ben coidadas en deseño, presentación, tipografía e ilustracións, precisas na referencia dos seus propios datos como publicacións, diverxeron unicamente no privilexiado lugar que a lírica tivo nas páxinas de *Posío*. Foron fermosas e febles criaturas, ilusións coutadas cando comezaban a medrar, testemuños dun afervoado amor pola literatura e, particularmente, pola súa más escolleita e minoritaria manifestación: a poesía.

Cabería aínda a lembranza doutras publicacións galegas que xurdiron no mesmo ano 1945. Así o semanario vigués *Imán*, fundado e dirixido por Xosé Mª Castroviejo, que tivo só un ano de duración. Así tamén *Cartel*, igualmente de Vigo, dirixida por Xulio Sigüenza (curiosamente tivo unha duración moi parella á de *Imán*). En fin, xa na Galicia da emigración apareceu *Galeuzca*¹ en Bos Aires, unha revista na que salientaron as colaboracións de carácter político e que contou coa presencia nas súas páxinas de Castelao.

Cando *Posío* apareceu foi saudada por algunas revistas coetáneas. Temos, así, recensións nas páxinas de *Espadaña*² e, posteriormente, en *Alba*³. Tampouco pasou inadvertida a súa presencia en xornais atentos á actualidade literaria como *La Región* ou *La Noche*⁴. Agora ben, unha cousa é a felicitación, a benvida á publicación que chegaba a aportalo seu grao de area a un panorama literario ermo e pobre, e outra ben diferente a valoración crítica que, xa dende unha cómoda perspectiva, se ten manifestado por críticos e historiadores da nosa literatura.

¹ Vid. a edición facsímile *Galeuzca*, Durango: Ed. Finisterre, 1977. Unha escolma dos textos desta revista pódese consultar en *Galeuzca, (Revista mensual. Buenos Aires, 1945)*, edición de Xesús Alonso Montero, Madrid: Akal editor, 1976.

² *Espadaña* fixo recensións de *Posío* nos seus n°s 17, 19 (ámbolos dous de 1945) e 23 (1946).

³ No nº 4 (1950), baixo o pseudónimo Candil, González-Alegre, na sección Pulso y tiempo da súa revista, lamenta a desaparición da predecesora *Posío*, da que cunha certa ironía anota: "Del *Posío* orensano y poético, sólo queda el jardín".

⁴ Vid. a nota, sen sinatura, "Publicaciones. El último número de *Posío*", en *La Noche*, Santiago de Compostela, 1-III-1947.

*Unha documentada
aportación
para o
coñecemento
das
publicacións
de revistas e
xornais
ourensáns*

bargo, algúns acontecementos que tiveron lugar en Galicia en décadas anteriores nos que algúns ilustres ourensáns xogaron un importante papel.

En primeiro lugar, o xurdimento das Irmandades da Fala (1916), idea de Ramón Villar Ponte tras unha viaxe a Portugal. As Irmandades da Fala esténdense por toda Galicia como organismos defensores do galego e da súa dignificación social (que pasaba polo cultivo na escrita), e Ourense participou tamén nesta empresa. O iniciador da Irmandade ourensá foi Hixonio Ameixeiras, que resucitou o xornal *O Tío Marcos da Portela* (1917) para convertelo no seu medio de expresión. Nun primeiro momento, Risco, Otero e o resto do grupo de La Centuria son alleos ás Irmandades, pero logo, mediante a influencia exercida sobre eles por Losada Diéguez (o único home do cenáculo ourensán que ingresa nas Irmandades), entran a formar parte desta asociación e pasan a ser uns dos membros más destacados. Pódese dicir, polo tanto, que a galeguización do grupo de La Centuria se debe a Losada Diéguez e ós feitos acontecidos en Europa por estas datas (a 1ª Guerra Mundial, a Revolución Rusa...). Trala primeira asemblea das Irmandades estas convértense en movementos nacionalistas de intención xa non estritamente lingüística. Cando en 1922 se celebra a IV Asemblea das Irmandades queda patente a separación entre elas: mentres a da Coruña era partidaria da acción política, a de Ourense foi máis culturalista.

Para César A. Molina⁵ este *Posío* é unha publicación moi más interesante cá *Posío. Arte y Letras* aparecida con posterioridade tamén en Ourense, pero moi diferente á primeira. Fanny Rubio⁶ lembra que *Alba* e *Posío* cumpriron un importante papel no contexto da súa época na medida en que “empezaron a superar las dificultades que surgían al intentar poner en pie una cultura aniquilada” e significaron “un retorno a las fuentes poéticas galaicas”. Marcos Valcárcel⁷ salienta o mérito das páxinas centrais de *Posío* “que se adicaban á escolma de poetas galegos... nun momento histórico (1945-1946) en que o idioma galego estaba desterrado da prensa escrita en Galicia”.

Pero non debemos esquecer que *Posío* é unha revista vencellada a Ourense e que xorde nun contexto histórico, político e cultural moi diferente ó que se dera na pequena cidade do Miño poucos anos atrás. Lembremos que en 1930, e ainda en anos anteriores, Ourense era unha cidade de pouco más de vinteún mil habitantes, sobre todo comerciantes e funcionarios. Era unha cidade socialmente moi xerarquizada, como testemuñan as obras de Eduardo Blanco Amor, e cun ambiente cultural de grande importancia. Cómpre lembrar, sen em-

⁵ César A. Molina, *Prensa literaria en Galicia (1920-1960)*, Vigo: Edicións Xerais de Galicia, 1989, p. 512. Como fará posteriormente Luciano Rodríguez, tamén César A. Molina estima, erroneamente, que *Posío. Arte y Letras* (Ourense, 1951-1954), é “segunda etapa” da *Posío* (1945-1946) dirixida por José Luis Varela.

⁶ Fanny Rubio, *Las revistas poéticas españolas (1939-1975)*, Madrid: Ed. Turner, 1976, pp. 398 e ss.

⁷ Marcos Valcárcel López, *A prensa en Ourense e a súa provincia*, Ourense: Servicio de Publicacions da Deputación Provincial, pp. 223-224. De tódolos que escribiron sobre o tema, semella ser Marcos Valcárcel o único que coñece con rigor as dúas publicacións que baixo a común cabeceira *Posío* apareceron en Ourense en diferentes anos.

La Centuria, revista literaria que agrupará a toda a intelectualidade da época, aparecerá xa en 1917 da man de Risco e Arturo Noguerol Buxán. Colaboraron nela Florentino L. Cuevillas, Otero Pedrayo e Primitivo R. Sanjurjo entre outros. Tras las eleccións de 1918 o grupo de *La Centuria* vai desplegar unha actividade incansable que desembocará na aparición de *Nós*. Sobre a etapa de *La Centuria* escribe Vicente Risco o famoso ensayo *Nós, os inadaptados* (1933).

En 1920, xorde en Ourense a revista *Nós* baixo a iniciativa de Vicente Risco. É en certo sentido herdeira de *La Centuria*, pois eran os mesmos homes os que estaban presentes nela. Nesta publicación reunírase a maior parte da intelectualidade galeguista da época, entre a que destacámos o trío ourensán sobre o que xira a publicación: Ramón Otero Pedrayo, Florentino L. Cuevillas e o propio Risco, pero tamén colaboran os galeguistas de Pontevedra como Losada Diéguez, Ramón Cabanillas ou Castelao. Non podemos, de tódolos xeitos, esquecer outros ourensáns que, de menor presencia pero tamén coa súa aportación, participaron en *Nós*: Blanco Amor, Ferro Couselo, Augusto Casas, Arturo Noguerol, Euxenio Montes, os irmáns Lorenzo Fernández, Primitivo Rodríguez Sanjurjo e Fernández Mazas. Os homes de *Nós* eran conscientes do seu deber de crear unha cultura galega e así durante anos Ourense foi o destino de artigos, traballos, poemas, traduccions, etc., que dende toda Galicia chegaban para participar na revista, que, co paso do tempo, se ía converter nun fundamental símbolo da cultura galega.

Coa II República existe unha efervescencia política e cultural que se concreta en Ourense en numerosas tertulias como as do Royalty e o Café Moderno. O Ateneo cobre o apartado das actividades de tipo literario e aquí están presentes Vicente Risco, Otero Pedrayo, Florentino L. Cuevillas, Primitivo R. Sanjurjo e Antón Losada Diéguez. No apartado político ourensán Otero e Risco fundan o Partido Nacionalista Repubricense co ideario das Irmandades. Neste momento aparecen os xornais *La República* (1930-1931) e *Heraldo de Galicia* (1930), que daban canle ó ideario do nacionalismo ourensán.

Trala Guerra Civil a situación cambia profundamente en Ourense así como no resto de Galicia. Todo o que parecía terse conseguido desaparece nun intre (entre o conxunto total, o estatuto de autonomía supón a perda máis saliente), despois dunha época de ilusións e loitas como fora o período da II República, pásase a un momento de desesperanza e silencio, onde todo acto cultural desaparece e o galego como lingua é menosprezado e incluso perseguido.

Moitos galeguistas foron asasinados durante a Guerra Civil: Alexandre Bóveda (secretario do Partido Galeguista), Ánxel Casal (xerente de *Nós*), Roberto Blanco Torres (antigo Director Xeral de Prensa), e numerosos colaboradores de *Nós* como Camilo Díaz Baliño, Isaac Forneiro Barandela, Manuel Fuentes Canal, Amadeo López Bello, Modesto López Teixeiro, Johán Carballeira, Xaime Quintanilla, Arturo Noguerol Buxán (morte que afectou profundamente a Vicente Risco)... Moitos foron tamén encarcerados, e tantos outros forzados ó exilio.

Centrándonos na cidade de Ourense e as súas xentes, o terror e a dor continúan. O alcalde socialista de Ourense foi fusilado; un popular poeta, Manuel Gómez del Valle, correu a mesma sorte. Ábreñense expedientes contra os más insignes galeguistas ourensáns (Otero Pedrayo, Florentino L. Cuevillas, Xaquín Lorenzo Fernández, Pío Ramón Oxea, Alfonso Monjardín, Oñate e A. López Trasancos). Otero foi expulsado da súa cátedra de Xeografía e Historia do Instituto de Ourense. Risco, finalmente, vencido polo medo, sumase ó movemento. Durante a Guerra Civil iniciarase unha nova publicación, *Misión* (1937), obra dun grupo católico ourensán entre os que se contaban Otero e Risco. Esta revista por suposto estaba redactada integramente en castelán e os seus contidos non eran en absoluto belixerantes.

Mentres tanto, moitos seguían traballando por e para Galicia, pero xa dende un exilio inevitable, e aquí se calaba e agardaba o futuro con escasa esperanza. Nesta atmosfera morna, neste escuro horizonte xorde un grupo de mozos ourensáns que levan adiante un soño, unha aventura literaria de xuventude, unha tentativa poética efémera na súa duración pero meritaria naqueles anos da inmediata posguerra: *Posío*. Estamos na primeira década da posguerra, nunha circunstancia sombriza e problemática, coa traxedia da Guerra Civil ainda viva e latexante na memoria de todos.

Os mozos⁸ que ían fundar *Posío* mantiveron cos mestres ourensáns de Nós unha relación cordial e respectuosa. A conexión con eles —agás no caso de Florentino L. Cuevillas— tivo un memorable punto de converxencia nas tertulias do Café Roma. Unha delas contaba coa permanente asistencia de Vicente Risco e a ela concorrían, de forma más ou menos regular, Ricardo Outeiriño, Alfonso Vázquez Martínez, Segundo Alvarado, Antonio Fernández Cid, Carlos e Santiago Vázquez, Alfonso Alcaraz, Euxenio Montes, Celso E. Ferreiro, Luis Trabazo, Antonio Iglesias, Manuel Prego de Oliver, o escultor Faílde, Xaquín Lorenzo Fernández (Xocas) e José Luis Varela, que aproveitaba as tempadas de vacacións para vir dende Madrid, onde cursaba estudos universitarios.

Corrían os anos 1942, 1943, 1944 e naquelas reunións do Roma falábbase de todo entre xentes de diferentes xeracións e de conviccións ben distintas. Diverxían tamén no grao deacheamento ó galeguismo. A heteroxeneidade social e política entre eles era moi marcada e a conversa dábase coa mestura do galego e o castelán, se ben este último era predominante. Con certa frecuencia saían alí os temas da política, da situación do momento, pero a polémica só chegaba ós límites da discreción, moderada pola mutua consideración entre os compoñentes da tertulia.

No mesmo Roma, pero noutra mesa, sentábanse Anselmo López, Luis Fábrega, o xastre Raimúndez, o médico Federico Lloria, Alberto Vilanova e Xesús Ferro Couselo. De cando en vez chegaba a esta segunda tertulia Otero Pedrayo, pero don Ramón peroraba e, de contado, marchaba. Este segundo grupo estaba composto por xentes que simpatizaran coa República e se situaban nunha esquerda más ou menos moderada.

Outra tertulia, cronoxicamente anterior e de carácter más reducido e privado, tivo lugar na casa de Xaquín Lorenzo Fernández, que fora alumno de Otero Pedrayo no instituto ourensan. Ferido de gravidade na guerra, tivo que soportar unha longa convalecencia na súa casa, onde se reunían Vicente Risco, Florentino L. Cuevillas, González Salgado e Otero Pedrayo.

Os fundadores de *Posío* eran xentes en principio non discrepantes co réxime, aínda que non participaron activamente na nova situación dende o punto de vista político. Os seus intereses eran culturais, literarios, e nese labor non tiveron problemas. Segundo Alvarado examinárase diante de Vicente Risco na Escola Normal de Ourense onde este exercía como catedrático. A comezos de 1940 Alvarado principiou o seu traballo en Radio Ourense⁹ e en 1950 fundaría a *Hoja del Lunes* da capital a carón de Ángel Huete, Alejandro López Outeiriño, Odilo Alonso Amado, Julio Vázquez e Isidoro Guede. Mantivo Alvarado unha cordial amizade co

⁸ Vencellados a eles, pero nun discreto segundo plano, estiveron Luis Álvarez Piñer, antigo membro do Partido Comunista, e Rius Zunón, das esquerdas da República.

⁹ Nas emisións da sección Musa al Noroeste fixérонse homenaxes, con lecturas poéticas, a Rosalía de Castro, Luís Piñel, Ramón Cabanillas, Manuel Antonio, Álvaro Cunqueiro, Noriega Varela, Aquilino Iglesia Alvariño, Luís Amado Carballo, Celso E. Ferreiro, Pura Vázquez e outros poetas galegos.

seu admirado Otero Pedrayo, que comentaba a coincidencia do segundo apellido daquel rapaz (Feijoo-Montenegro) cos do autor do *Teatro Crítico Universal*, figura moi estudiada por don Ramón.

Alfonso Alcaraz, home de gran relixiosidade, procedía dunha familia de arraigada tradición carlista e a aquela causa estivo sempre vencellado. Militou nas ringleiras de Acción Católica e era home que suscitaba o afecto de todos. Amigo de Celso E. Ferreiro, Alcaraz foi trasladado á Coruña por razóns de traballo. Alí, en 1948, trabou relación con González-Alegre, que o levaría a colaborar nas páxinas de *Alba* xunto con Segundo Alvarado e Matilde González Lloria (colaboradora tamén das páxinas de *Sonata Gallega*). A temperá morte de Alcaraz ós 35 anos murchou o seu estimable labor poético.

José Luis Varela, mozo universitario en Madrid como xa dixemos, comezaba a se relacionar con profesores e escritores que protagonizaban a vida literaria da capital naqueles tempos. Tratou a Otero Pedrayo, Florentino L. Cuevillas e Vicente Risco. Deste último foi afervoador defensor¹⁰ cando, dende diferentes sectores do galeguismo, sufriu ataques polo seu achegamento idelóxico ó bando vencedor na Guerra Civil.

Vicente Risco e Otero Pedrayo son os superviventes ourensáns de Nós que colaboraron en *Posío*. Xa anotámo-la súa presencia nas tertulias do Café Roma, pero cabe aínda observar como estaban a pasar aqueles primeiros anos da posguerra. Don Ramón vivía arredado, nun verdadeiro exilio interior. Alternaba tempadas en Trasalba con outras na súa casa de Ourense. Desacogido, lonxe de calquera actividade pública, a escritura foi o seu acubillo. Le e escribe —en castelán— novelas nas que lembra algúns xa distantes anos da súa vida. Publica en Bos Aires *Adolescencia* (1944) e descoñece o paradoiro de *Del Noviciado al Ateneo*, escrita tamén por aqueles anos. Baixo diferentes pseudónimos (Santiago Amaral sobre todo) colabora en *La Región* e envía artigos a revistas como *Sonata Gallega* (1944) e *Finisterre* (1943). Algúns dos seus poemas aparecen en *Gelmírez* (1945), *Alba* (1948) e, máis serodiamente, en *Aturuxo* (1952). Fundamental é o feito de que en 1946 cando en Santiago de Compostela inicia a súa xeira *La Noche*, don Ramón escribe en galego a súa longa serie Parladoiro, que se prolongará durante catro anos.

Malia a súa diferente actitude fronte ó novo réxime, don Ramón mantivo sempre unha estreita e afectuosa amizade con Vicente Risco e dende 1943 estivo en contacto co galeguismo do exilio e do interior, que daba os primeiros pasos para tenta-la súa reorganización despois da desfeita que supuxo a Guerra Civil. En 1947 fixo unha inesquecible viaxe¹¹ a Bos Aires e ó ano seguinte devolvéuselle a súa cátedra do Instituto de Ourense.

Segundo
Alvarado
con Otero
Pedrayo en
Ourense,
en 1970

¹⁰ Vid. neste senso os artigos publicados en *Faro de Vigo* e, posteriormente, o traballo "Vicente Risco (1884-1963). In memoriam", en *Arbor*, Madrid, xuño de 1963.

¹¹ Ademais de numerosos artigos pertencentes á serie Parladoiro, don Ramón deixou testemuño do seu emocionado reencontro co galeguismo no exilio (e con Castelao en particular) no seu libro *Por os vieiros da saudade*, Vigo: Galaxia, 1952.

O ben coñecido posicionamento de Vicente Risco supuxo para el marxinación, aldraxes e odios. Vivía medoñento, nunha aceda encrucillada existencial e ideolóxica. Tímido por natureza, sen verdadeira vocación de líder, Risco manifestou nos medios de comunicación a súa inequívoca adscrición ós valores e ó ideario propugnados polos vencedores. Pero logo gardou silencio e endexamais tentou aproveitar para o seu beneficio persoal as vantaxes da súa actitude colaboradora. Os seus artigos en *La Región* e en *La Noche*, ademais dos traballo de colaboración nas revistas *Misión* (1937), *Posío* (1945), *Sonata Gallega* (1944) e *Finisterre* (1943)—sempre en castelán—constitúen a súa actividade naquela primeira e crepuscular década da posguerra. Engadamos que en 1945, co desexo de mellora-la súa situación, marcha don Vicente a Madrid. Alí traballa nunha cátedra de Paidoloxía e Organización Escolar e no Centro de Estudios de Etnoloxía Peninsular. Pero a experiencia madrileña non lle resulta satisfactoria e xa en 1948 retorna a Ourense para, nese mesmo ano, incorporarse a súa cátedra na Escola Normal.

Volvendo ás tertulias do Café do Hotel Roma digamos que cesaron arredor de 1950 co peche do establecemento. Pero tiveron continuidade, coa incorporación de novos contertulios, nouros locais como La Marquesina, o Bar Parque, o Cortijo e o Voltaire. Escritores e artistas plásticos foron participando naquelhas veladas: Arturo Lezcano, Acisclo Manzano, Xaime Que-sada, Virxilio Fernández, etc. Distintas iniciativas culturais (ademais da Sociedade Filarmónica) saíron dos encontros no Roma. En efecto, daquelas conversas xurdiron ideas como a de face-la *Hoja del Lunes*, a organización das exposicións de Faílde e de Prego de Oliver e ainda un novo e diferente *Posío*, o *Posío. Arte y letras*, que iniciaba a súa xeira en 1951 baixo a dirección de Xesús Ferro Couselo. Velaquí, en apertada e incompleta síntese, a panorámica da actividade cultural do Ourense da década de *Posío*.

2.2. Estudio de *Posío*:

2.2.1. Análise externa

Unha sinxela análise externa da revista ourensá, amosa unha ben sostida homoxeneidade e unha configuración coherente dos catro números que integraron a súa andaina. Cun formato intermedio (27,5 x 20,5 cm), con 16 páxinas (sen numerar) por número, *Posío* mantivo a mesma ilustración de portada —obra de Peroxa— alterando só a cor da mesma dun número a outro. Na portada figura habitualmente o número da revista, o ano e o lugar de publicación, e só no número 1 a información cronolóxica complétase coa especificación do mes. No anverso da contraportada témo-lo prezo, a referencia á imprenta na que se tiraba (a do xornal *La Región*), así como o lugar e ano de publicación. No reverso da portada figuran sempre os sumarios, cos colaboradores literarios e ilustradores. Ó pé, só no número 1, menciónase a José Luis Varela como director. No número 2, no reverso da contraportada, aparece a lista dos subscriptores de honra da revista, a metade deles polo menos residentes en Ourense.

Unicamente o número 1 leva dous soltos de publicidade. Os números 3 e 4 conteñen no reverso da contraportada información de libros e revistas poéticas publicados entre 1945 e 1946, e no primeiro deles figura o agradecemento da revista a organismos e institucións que contribuíron á súa financiación. Neste senso adiantemos xa que foron principalmente motivos de índole económica os que determinaron a desaparición de *Posío*; os seus responsables non conseguiron afronta-las débedas contraídas pola publicación daquelas páxinas, pa-

ra as que non procuraron a axuda económica da publicidade agás —como xa anotamos— no número 1.

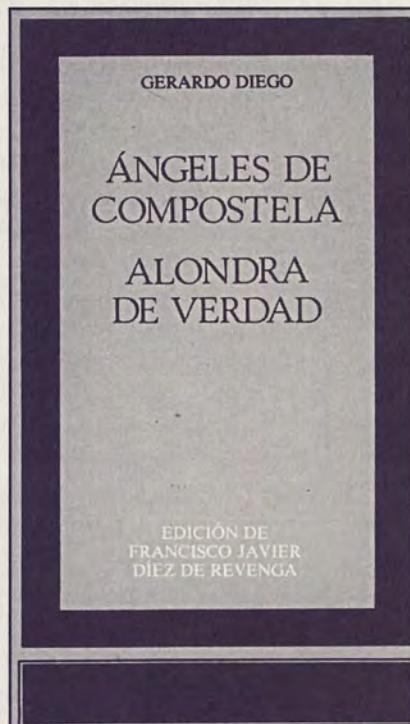
Temos nestas delicadas, fráxiles, páxinas poéticas, algúns textos dedicados a aspectos concretos tanto da mesma revista como do seu grupo fundador. Así acontece, por exemplo, co lírico “Posío” (nº 1), no que Santiago Amaral (Otero Pedrayo) repara nas resonancias literarias do ámbito topográfico ourensán —arbres, xardín, fonte— inspirador da cabeceira da publicación. E no mesmo número, nun texto anónimo de peche das páxinas, fálase do nacemento, compoñentes e actividades do Círculo Azor. O lema da portada —“e vou namorada”— é obxecto dunha glosa lírica da autoría de Segundo Alvarado (nº 2), que nas páxinas da posterior e moi diferente *Posío. Arte y Letras* (1951-1954), trazexou o historial das actividades da agrupación Posío.

Hai en *Posío*, en harmónica convivencia, verso e prosa. Cuantitativamente a prosa pasa dos sete textos no número 1, a tres nos números 2 e 4 e un tan só no número 3. A súa porcentaxe é, xa que logo, moi inferior á do verso. Pero ademais, coa excepción dalgúnha aportación narrativa, esa prosa é con frecuencia poética e a súa diferencia co verso é exclusivamente de disposición tipográfica. Estamos, pois, diante dunhas páxinas de acusada vocación lírica. Doutra banda, é a lírica —a lírica en galego— a única que dispón dunha sección fixa, Musa al Noroeste. Adiantemos xa, que, valorativamente, a entidade e significación da poesía en *Posío* é moi superior á das súas páxinas en prosa.

O número de colaboradores é relativamente reducido, por tres motivos evidentes: os limitados catro números que tirou, as contadas 16 páxinas por número e a reiteración dalgúns nomes que, loxicamente, son os dos impulsores da revista. Con todo son en total 31 os autores aquí presentes, cun medido equilibrio entre os 16 de orixe galega e os 15 non galegos, pero é preciso subliñar que os compoñentes deste segundo grupo só aportan unha colaboración. Pola contra, no caso dos galegos esa situación é excepcional e únicamente podemos exemplificala nos casos de Pilar Vázquez Cuesta, José A. Valente, Segundo F. Covelo, Manuel Fabeiro e Aquilino Iglesia Alvariño. Collaboran en tódolos números Pura Vázquez, José Luis Varela, Alfonso Alcaraz e Segundo Alvarado. Con cinco poemas só figura Bouza Brey e con catro composicións Martín Codax e Manuel Antonio. Son tres as colaboracións de Xosé Mª Castroviejo e duas as de Santiago Amaral e Vicente Risco.

Dos colaboradores non galegos cabe sinalar que todos eles son españois, sen presencia estranxeira ningunha. O más ilustre nome é Gerardo Diego, o autor de *Ángeles de Compostela* (1940), poeta que visitou Galicia en diferentes ocasións e colaborou nas nosas revistas, *Mensajes de Poesía* e *Atlántida* entre elas. Na edición de 1961 do seu citado poemario, patrocinada polo Banco de Santander, reproducése o fermosísimo prólogo que, en galego, escribiu Otero Pedrayo nunha prosa ateigada de lirismo e fantasía. O poeta santanderino fundara había moitos anos as súas revistas *Carmen* (1928) e *Lola* (1928), suplemento da primeira, e, xa na posguerra, colaboraría en moitas outras.

Ángeles de
Compostela,
o poemario
de Gerardo
Diego
prologado en
galego por
Otero
Pedrayo

De dereita a esquerda: verde faría considerables aportacións como poeta e ensaísta e Fernando González, un poeta menor, aparecería nas páxinas de *Alba* (1948).

Leopoldo de Luis, C. Rivero, A. Alcaraz, A. Tovar e José A. Valente

Entre os poetas galegos de *Posío* un pequeno grupo deles é de presencia constante nas nosas revistas de posguerra. En case ningunha delas falta, dende logo, a colaboración —en verso ou prosa— de Otero Pedrayo. Asiduidade moi parella é a de Álvaro Cunqueiro, Aquilino Iglesia Alvariño e Pura Vázquez. Manuel Fabeiro publicou moitos dos seus poemas en *Tapal* (1950) da que foi codirector, pero tamén comparece nas páxinas de *Alba* (1948), *Atlántida* (1954), *Finisterre* (1943) e *Sonata Gallega* (1944); desta última foi tamén colaborador Vicente Risco, presente así mesmo en *Atlántida*. En *Alba*, levado polo seu director, González-Alegre, temos poemas de Alfonso Alcaraz. De José A. Valente temos constancia da publicación dalgúns dos seus primeiros poemas nas páxinas de *La Noche*, entre 1946 e 1949, nas que asinaba como José A. Valente do Casar. A Segundo Alvarado atopámolo tamén en *Alba*, pero especialmente en *Posío. Arte y Letras* (1951) como membro da agrupación que deu vida á revista. Segundo Fernández Covelo figura así mesmo entre os socios e colaboradores da devandita publicación. José Luis Varela e Alfonso Alcaraz son mencionados por González-Alegre como algúns dos primeiros contactos que mantivo para sacar á rúa a súa *Alba*. José Luis Varela figura únicamente como colaborador na revista *Molino de Papel* (1954), dirixida dende Granada por Antonio Gallego Morel, así como nos *Cuadernos de Literatura* (1947).

Dende o punto de vista xeracional os escritores galegos de *Posío* pertencen a distintos ámbitos. Os xa consagrados son ilustres representantes da Xeración Nós: Otero Pedrayo e Vicente Risco, que nestes primeiros anos de posguerra estaban a atravesar unha moi crítica situación persoal e creativa. Tamén nunha xeración de preguerra, a de 1925 (coetánea daquela española do grupo de poetas de 1927), situamos a Fermín Bouza Brey, en tanto que Aquilino Iglesia Alvariño e Álvaro Cunqueiro integran xa a promoción de 1936. No que atinxé ó núcleo ourensán formado por José Luis Varela, Alfonso Alcaraz, Segundo Alvarado e Pura Vázquez, esta última incorporada algo máis serodiamente ó grupo, andaban todos polos vinte tantos anos. José A. Valente tiña só dezasete cando publicou o seu soneto no cuarto e derradeiro número de *Posío*, pechando co seu poema as páxinas da revista.

2.2.2. A poesía e a prosa

Xa deixamos constancia do privilexiado posto que a lírica ocupa nas páxinas de *Posío*. Unha breve ollada ós seus textos poéticos lévanos a establecer unha liña divisoria entre o que te-

mos na sección Musa al Noroeste e todo o demais. Esta división posúe unha dobre xustificación. Estamos, en primeiro lugar, diante das únicas páxinas escritas en galego, pero, ademais, esta sección ocupa sempre as páxinas centrais da revista, as únicas en cor, cunha trama ilustrada e requintada tipografía.

Musa al Noroeste foi, en primeiro termo, unha das seccións dos programas radiofónicos semanais que o Círculo Azor fixo en Radio Ourense a partir xa de 1942. De feito, pódese considerar como a primeira sección poética fixa das nosas revistas poéticas de posguerra integralmente en galego. A valoración desta actitude cara á lingua pasa pola comprensión do contexto da época. Sobre a situación do galego, do seu emprego (aínda que máis preciso sería falar da súa case total ausencia) nos medios de comunicación e das posibilidades de publicar libros en galego temos xa unha abondosa bibliografía, boa parte dela debida ós traballos do profesor Alonso Montero¹². Semella probado que non houbo unha prohibición legal escrita do uso da lingua galega, como tampouco da catalana, pero as autoridades do novo réxime impulsaron a creación “dunha atmósfera de medo, dun clima de recelos, un mesto tecido de sospitas de tal xeito que escribir en galego, que non está formalmente prohibido, se sinta como un risco evidente¹³”.

Esta caracterización da atmosfera que se respiraba en Galicia nos anos de *Posío* (1945-1946), globalmente exacta, podería ser obxecto dalgúnsas puntualizacións que, dende logo, non diminuirían a precisión do diagnóstico. Había, con todo, circunstancias atenuantes ou agravantes que dependían da natureza do medio escrito a utilizar (xornal, libro, revista poética), do contido do escrito, do autor concreto e aínda da consideración política do responsable da publicación no caso de xornais e revistas. Polo que sabemos, algunhas como *Alba*, *Aturuxo* ou a mesma *Posío* non tiveron graves problemas de censura. Nas páxinas de *La Noche*, entre 1946 e 1950, Otero Pedrayo pudo publica-la serie Parladoiro integralmente en galego e ó seu carón un amplo abano de escritores colaboraron con textos escritos en galego tanto en prosa como en verso.

Xurdiron sen embargo problemas coa censura cando, por exemplo, o Suplemento del Sábado de *La Noche* fixo unha lembranza da morte de Castelao en xaneiro de 1950, feito que supuxo no mesmo mes a desaparición do devandito suplemento; cando Eduardo Moreiras dedicou un número monográfico dos seus *Mensajes de Poesía* a Blas de Otero ou cando *Atlántida* fixo o propio, no seu número 13, en conmemoración do vixésimo aniversario da morte de Valle-Inclán. De feito, foi o derradeiro da revista coruñesa, pouco arriscada por certo no emprego do galego. A actuación da censura foi tamén definitiva, aínda que neste caso por motivos de política municipal, para que non puidera saí-lo número 10 da noiesa *Tapal*, número que xa estaba en avanzado estado de elaboración. Semella que ademais da censura idiomática existían outras que afectaban con parella gravidade ó escrito en castelán.

Non deixa de sorprender que Musa al Noroeste comece por homenaxear —reproducindo catro poemas do emblemático libro *De catro a catro* (1928)— a un poeta como Manuel Antonio, sen dúbida o máis contestatario, iconoclasta e audaz anovador dos nosos vanguardistas. Celebrado en *Posío* como poeta do mar, non debemos esquecer que coa súa obra, como xa

¹² Vid., entre outros, “Literatura en lingua galega de 1936 a 1953: algúns aspectos da represión lingüística”, en *A Nosa Terra*, nº 2 de “A nosa História”, Vigo, 25-VII-1987; *Informe(s) sobre a lingua galega (presente e pasado)*, Vilaboa (Pontevedra): Ed. do Cumio, 1991; *Realismo y conciencia crítica en la literatura gallega*, Madrid: Ed. Ciencia Nueva, 1968.

¹³ Xesús Alonso Montero, no primeiro dos estudos citados na nota anterior, p. 38.

advertiu Xosé Luís Axeitos¹⁴, pretendeu contribuír á formación dunha conciencia nacional. Tanto pola súa actitude ideolóxica como pola súa obra, Manuel Antonio está inscrito con seguridade nas ringleiras do nacionalismo, do que sen embargo se ía afastar en parte co paso do tempo.

Menos comprometida por máis conservadora, por voltar cara á nosa más prestixiosa tradición poética do pasado remoto, é a pequena escolma de Martin Codax, cantor tamén do mar, que aparece no número 2 da revista. En boa medida esta elección dun trobador dos cancioneiros galego-portugueses¹⁵ representa novamente un achegamento á vanguarda e concretamente ó neotrobadorismo, que como é ben sabido implica unha reelaboración daquela vella tradición lírica e tenta, así, rescatala e revitalizala.

Outros catro poemas, esta vez de Fermín Bouza Brey, o autor de *Nao senlleira* (1933), reiteran unha liña de continuidade da sección que estamos a comentar. Temos con estes poemas unha mostra escolleita dun dos más caracterizados poetas do neotrobadorismo, xuntamente con Álvaro Cunqueiro. Efectivamente, na nota en castelán da autoría de José Luis Varela (V.), o poeta de Ponteareas é recoñecido como descubridor de “la antigua y nueva voz de los cancioneros gallego-portugueses” e como autor, sobre todo, de *Nao senlleira*.

Dos poemas escolmados de Bouza Brey o que leva como epígrafe-dedicatoria “A Otero Pedrayo trocando uns libros” tíñase publicado xa no ano anterior nas páginas da revista *Gelmírez*, no seu número 1 (1945). Na revista santiaguesa, baixo o común lema “Envíos...”, temos un soneto de don Ramón titulado “Compostela”, que vai precedido dunha explícita dedicatoria: “De Otero Pedrayo a Bouza Brey enviándolle a *Guía de Galicia*”. Como curiosidade digamos que no soneto, que reproducimos de seguido, o poeta emprega o serventesio para as dúas estrofas iniciais no canto dos canónicos cuartetos. Ei-lo poema:

*Fuxide da ilusión na pesadume
Do penedo pol-a arte esculturado,
Non procurés de algúnn senlleiro lume
Un refrexar nas pedras crausurado.*

*Soio o oceánico ecoar da moitedume
E a estrela sobre o castro libergado;
Cecais o amante e lírico queixume
Páxaro en fíos de chuvia apreixoado.*

*A frol das torres do podente zume
Da terra antiga recendor sagrado
Non sofre mortal lei de vento e fume,*

*Pois, redimida do Letheo e do Fado,
Acende Compostela en cerne e cume
Maino solpor na Eternidá ancorado.*

¹⁴ Manuel Antonio, *Poesía galega completa*, Santiago de Compostela: Ed. Sotelo Blanco, 1992, p. XVI.

¹⁵ A lírica dos cancioneiros foi obxecto de homenaxe en páginas especiais ou separatas non só en *Posío*, senón tamén noutras revistas galegas da época como *Sonata Gallega*, *Aturuxo* e *Atlántida*.

O soneto de resposta de Bouza Brey presenta, verbo da versión que logo aparecerá en *Posío*, unha lixeira variación na dedicatoria, que no texto publicado en *Gelmírez* di: “De Bouza Brey a Otero Pedrayo, acusando recibo e enviándolle un estudo”. Datada en Santiago de Compostela, outono de 1945, esta versión de *Gelmírez* emprega maiúsculas en tódalas iniciais de verso. O texto que lemos en *Posío* contén unha evidente errata en v₃ (“ontonizo” por “outonizo”) e suprime as maiúsculas. Ámbolos dous poemas que estamos a comentar figuran incluídos na *Obra literaria completa* de Bouza Brey¹⁶, concretamente na sección Outros poemas, coa especificación de que foron xa publicados previamente en *Gelmírez*.

No que respecta a “Paráfrasis de Virxilio”, “Serán en Esposende” e “Visita de cántigas”, foron incorporados con posterioridade a *Seitura* (1955), e están incluídos nos apartados I, V e II respectivamente do poemario de Bouza Brey. Textualmente as versións que temos no citado libro difiren das publicadas en *Posío* na adopción da grafía lusista que advertimos en *Seitura*, grafía que o poeta valorou como “un homenaxe ao pobo galego-miñoto” e, paralelamente, como unha manifestación do seu rexeitamento de certos posicionamentos políticos contra o galego.

Fronte ás homenaxes individuais que Musa al Noroeste dedica a Manuel Antonio, Martín Codax e Bouza Brey, a cuarta entrega da sección reúne catro voces distintas: Aquilino Iglesia Alvariño, Pura Vázquez, Álvaro Cunqueiro e —novamente— Fermín Bouza Brey. Pura Vázquez representa a voz moza da lírica galega do momento, acompañada por tres xa ben coñecidas.

O poema¹⁷ de Aquilino Iglesia Alvariño, titulado “Sandor Alejandro Petofi”, figurará logo no apartado “Nenias”, de *Cómaros verdes* (1947). Con posterioridade vémolo tamén incluído en *Nenias* (1961), no apartado Vento da alma. Na versión que temos no libro hai notables variantes verbo da que aparece en *Posío* (citamos sempre en primeiro termo as formas que aparecen na revista). Anotamos: v₄ “doces” por “ledas”; v₇ “i-eran corceles brancos os cabalos da estepa” por “e un poema que nunca se puido rematar”; v₈ “parado” por “pasmado”; v₁₀ “mal sostiñan vinte anos de amor” por “mataban ó mencer tristes lámparas desveladas”; v₁₁ “de longos bicos salgados de lágrimas” por “de longas chuchas salgadas e amargues”; v₁₄ “adeuses” por “adioses”. Advítese tamén un troco na disposición dos versos 8 e 9 en 8, 9 e 10, así como do 10 en 10 e 11.

O poema “A un rapaz galego dende Cornualles”, de Bouza Brey, vémolo de novo en *Seitura* (1955), no apartado Degaros, que encabeza o libro, co título trocado agora en “Dende a Armónica”. Na versión do libro o poeta engade catro versos más en posición de peche do poema:

“Quero que ti conquiras o que eu n’hei conquerir:
polo enxâmio dos astros a pátria do porvir,
minha Galiza chéa, comprida, sideral...
Um praneta senlheiro, todo limpo de mal!”

¹⁶ Bouza Brey, *Obra literaria completa*, Santiago de Compostela: Edicións do Cerne, 1980.

¹⁷ Como “Nenia a Petöfi” aparece este poema, que o poeta xa publicara en *Cómaros verdes*, en *La Noche* (18-VIII-1949). O texto publicado no xornal reproduce a versión que atopamos no citado poemario e vai precedido por unha nota, “Centenario de Petöfi”, asinada por Villarroel.

*No Berbés de
Vigo, en
1953. No
grupo, á
dereita, José
L. Varela,*

*Cunqueiro e
Castroviejo*

quez só tiña publicados algúns poemas en galego espárexidos por xornais e revistas. En castelán o seu primeiro libro, *Márgenes veladas*, aparecía xa en 1944. En *Peregrino de amor* (1943) adiantaba algunas composicións en galego mesturadas con outras en castelán. O poema "Milagre d'amor", dedicado a Carmen Conde¹⁹, figura única e exclusivamente nas páxinas de *Posío*.

Noutro lugar debemos situa-los poetas galegos que en *Posío* escriben en castelán. Evidentemente, tendo en conta os dous ou tres poemas que cada un deles aporta, non podemos facer unha valoración nin sequera aproximada da súa obra. Limitarémonos, en consecuencia, a comenta-los textos que publican na revista.

En Pura Vázquez apreciámola atención ás pequenas cousas, á fermosura, á manifestación de Deus. Pero sobre todo, está na súa voz a percepción do amor como luz interior, como total plenitude, como presencia absoluta e vivificante de todo o creado, como alma do mundo. Ese amor xorde tamén vencellado ó latexo do sentimento da terra e ainda á morte. Unha clara vontade neoformalista advertimos en "A un ramo de jazmines", unha décima que recende lirismo barroco.

Como estes, os restantes versos do poema aparecen con grafía lusista, como xa quedou anotado con anterioridade.

"Iste verso, ista chama", de Álvaro Cunqueiro, constitúe a "Soedade primeira" do seu poemario *Dona de corpo delgado* (1950), no que, polo menos en parte, atopamos de novo a veta lírica neotrobadorista. Hai entre as dúas versións do poema algunas diferencias que anotamos a continuación, citando sempre en primeiro lugar as formas da versión de *Posío*. Así, en v₁ "Ista chama que simplemente", pasa a ser "Esta chama! E xa que simplesmente"; en v₅ "soma" e logo "sombra"; en v₈ "silenzoso" é "silencioso"; en v₁₀ "namentas" é "namentras"; en v₁₄ "quizaves" é "quizás"; en v₁₅ "elas" é "ela"; en v₂₄ "canzón" e "iso" son "canción" e "eso".

Entre poetas xa ben coñecidos con anterioridade á Guerra Civil aparece Pura Vázquez, que pouco despois de ver publicado o seu poema en *Posío* era saudada por Salvador Lorenzana¹⁸ como "o nome máis representativo quizaves da mocedade poética de hoxe". Ata o ano 1952, no que publica *Intimas*, o seu primeiro poemario en galego —seguido logo por *Maturidade* (1955)— Pura Váz-

¹⁸ Salvador Lorenzana, "Onte, hoxe e mañá da nosa lírica", en *Alba*, nº 3, 1949, p. 11. Do mesmo Salvador Lorenzana temos outros traballos sobre a lírica galega de posguerra nas páxinas de *La Noche*, entre eles "Panorama actual de las letras y las artes" (24-VII-1948), "Nuestra poesía de ayer y de hoy" (14-VII-1949), "Nuestra lírica medieval y la nueva palabra" (27-VI-1947), "Publicaciones poéticas" (11-VIII-1949), "Galicia por el verso y por la lengua" (12-VIII-1947), e outros adicados a Álvaro Cunqueiro, Aquilino Iglesia Alvariño, Luís Amado Carballo, Noriega Varela e Manuel Antonio.

¹⁹ Lémbrese a homenaxe tributada a Carmen Conde nas páxinas de *Mensajes de Poesía* (nº 10, setembro de 1951) no que figura unha pequena escolma dos seus poemas. No apartado de poemas dedicados á escritora figura "Raíces galegas", de Pura Vázquez, escrito esta vez en castelán.

Diferentes en forma e contido son os poemas de Xosé Mª Castroviejo. O poeta asedia os espacios urbanos, percorre algúnhas das grandes cidades europeas en tempos de guerra. Zoan nos seus versos a agresividade, a violencia, o perigo, a morte. Non deixa de chama-la atención o emprego da métrica versolibrista en tempos de moda neoformalista na lírica en castelán. A pegada do surrealismo, e áinda do creacionismo e ultraísmo, é tan puntual como ben perceptible. Se comparámos pezas como "Londres" e "Berlín", a actitude sentimental e ideolóxica do escritor parece claramente decantada, por moito que a retórica agache por momentos a súa persoal inclinación. No poema de escenario galego a visión das terras do Piornedo é áspera e desoladora.

Alfonso Alcaraz pode ser caracterizado como poeta de veta fundamentalmente relixiosa. Hai nel, ás veces, unha evocación emotiva dos espacios ourensáns. Pero sobre todo Alcaraz, que recrea unha visión da existencia dende o mundo bíblico, canta o sufrimento que o mal, o pecado —simbolizado na néboa— e a morte comportan para o home; para un home asolagado na soidade, no extravío existencial, na perda do seu paraíso. Moi preto do lirismo de Leopoldo Panero, hai tamén en Alcaraz unha arraigada afirmación dun Deus presente que el sente vivo, case tanxible ó seu carón.

A relixiosidade afirmada non falta en Segundo Alvarado, poeta formalista e intimista vertido con moita frecuencia ó emprego do soneto. Non é sen embargo o sentir relixioso o seu único estímulo creador. Alvarado aparece con frecuencia como poeta dotado de gran facilidade e áxilidade versificatoria, solidario co home na súa condición de vítima, na súa morte, pero tamén cun acento lúdico que provén seguramente do vanguardismo, da concepción do poema como xogo intranscendente. O amor, outro dos temas recorrentes no poeta, está celebrado como paixón e íntimo acubillo do ser humano.

Manuel Fabeiro, habitual de moitas revistas de posguerra, amosa en "Atardecer" a perduración da liña do imaxinismo amadocarballista. Pilar Vázquez Cuesta ofrece unha voz íntima, nostálxica e evocativa. José A. Valente tenta captalo fuxidío instante no que se manifesta o ser amado dende a plenitude do soño do poeta. Hai no seu soneto, obra praticamente de adolescencia, unha notable mestría formal e técnica na que, para nós, resoa a pegada de Gerardo Diego.

Un mínimo apuntamento para a prosa. De Otero Pedrayo xa anotámo-la súa visión do Posío ourensán entre referencias históricas, topográficas e literarias. En Vicente Risco advertímo-la súa preocupación polos motivos mitolóxicos, antropolóxicos e estéticos, ben referidos ó mundo galego, ben a ámbitos máis exóticos. As prosas de José L. Varela teñen moito de exercicio de estilo fortemente literaturizado. Na súa visión do rural hai pinceladas paisaxísticas contagiadas dun certo pastorilismo e, en contraste, visións augafortistas con notas do tremendismo e o expresionismo. Por momentos a expresividade é intensamente lírica. Trátase, en todo caso, dun mundo ollado dende fóra a través de breves composicións de moi feble narratividade. Segundo F. Covelo ofrece algunha estampa en prosa, non exenta de artificiosidade, de final efectista e con toques dun lirismo decadente e edulcorado. En fin, Cunqueiro aporta en

*No grupo,
Pura
Vázquez,
González-
Alegre,
Castroviejo e
Manuel
María.
Diante da
fachada das
Platerías, en
Santiago de
Compostela*

"Ruán" a estampa literaria dunha vila francesa con mestura de datos obxectivos e outros de pura invención do escritor, no que advertimos, unha vez máis, a súa afección polo viño e a boa cociña.

2.2.3. Posío e as súas compañeiras de viaxe

Na primeira década da posguerra, na que se sitúa a aparición de *Posío*, a revista ourensá tiuo diversas compañeiras de viaxe dentro e fóra de Galicia. Só a título meramente informativo e de contextualización damos nota daquelas revistas poéticas ou literario-culturais que foron coetáneas de *Posío* e que estiveron preto dela por razóns lingüísticas, culturais ou xeográficas.

*Un libro
pionero no
estudio das
revistas de
poesía*

Un primeiro bloque destas publicacións sería o integrado polas que apareceron en Galicia. Ademais de *Posío* (1945) é preciso incluír neste apartado *Triunfal* (1940), *Finisterre* (1943), *Numen* (1944), *Sonata Gallega* (1944), *Cartel* (1945), *Gelmírez* (1945), *Mensajes de Poesía* (1948), *Alba* (1948) e *Xistral* (1949). De todas elas e, xuntamente, das que apareceron na década seguinte, ofrecemos unha breve caracterización no seguinte capítulo deste mesmo traballo.

Un segundo grupo é o daquelas revistas publicadas ó longo de todo o resto da xeografía española, revistas poéticas ou literarias que se manifestan en castelán. De feito en moitas delas (como acontece tamén coas galegas) non é doadoo traza-lo límite do estritamente poético, o literario-poético e o cultural-literario. Entre voces defensoras e detractoras nun clima pobre e problemático, é lóxico que nos primeiros anos da posguerra sexa patente "la escasez y baja calidad de los intentos"²⁰ no ámbito destas publicacións. Con todo, ó promediar da década, a situación comeza a experimentar unha notable melloría cualitativa e cuantitativa.

Fanny Rubio rexistra, para a década que temos delimitada, a aparición de 24 revistas en Madrid, 8 en Cataluña, 14 en Andalucía e 6 en Galicia. No número monográfico²¹ da revista *Poesía Española* dedicado a este tema, están anotadas un total de 50 revistas poéticas e 22 más que sobrepasan en parte esa estrita condición. Houbo entre elas de todo. Unhas marcaron dende o principio unha clara liña ou tendencia estética. Noutras tivo asento unha radical actitude —de crítica ou de compracencia— diante da situación política imposta naqueles anos. Non faltou algúns que foi órgano expresivo dun grupo pechado e coherente e áindaalgún novo ismo. Tampouco faltaron entre elas liortas, confrontamentos e manifestacións belixerantes. En fin algunas das más significativas²² da década son as seguintes:

²⁰ Fanny Rubio, op. cit., p. 15.

²¹ "Índice de las revistas de poesía española de medio siglo", en *Poesía Española*, nºs 140-141, Madrid, 1964.

²² Ademais do citado libro de Fanny Rubio e o monográfico da revista *Poesía Española*, vid., sobre o tema, o traballo de José Sánchez, "Revistas de poesía española", en *Revista Hispánica Moderna*, nº 4 (25-X-1959).

Corcel. Pliegos de poesía. Dirixida en Valencia por Ricardo Juan Blasco, publica o seu primeiro número en novembro de 1942. Desaparece en 1949.

Garcilaso. Revista de verso e prosa dirixida por José García Nieto. Publicada en Madrid, o seu primeiro número está datado en maio de 1943. Remata en 1946.

Espadaña. Revista de poesía e crítica. Publicada en León, estivo dirixida por Antonio G. de Lama, Eugenio G. de Nora e Victoriano Crémér. O seu primeiro número apareceu en 1944. Desapareceu en 1950 e acadou 48 números.

Proel. Revista de verso e prosa dirixida dende Santander por Pedro Gómez Cantolla. O seu primeiro número aparece en 1944. Tivo dúas épocas, rematada a segunda delas en 1950.

Halcón. Revista de poesía. Apareceu en Valladolid en novembro de 1945. Estivo codirixida por M. Alonso Alcalde, L. López Anglada, Arcadio Pardo, A. Merino e Miguel Delibes. Rematou en 1949, no seu número 13.

Postismo. Esta revista foi un serodio epígonos vanguardistas e unha aventura persoal de Carlos Edmundo de Ory, Silvano Sernes e Chicharro (fillo). Apareceu en Madrid en 1945 e tirou un só número. Tivo en *La Cerbatana* unha breve continuadora.

Verbo. Cadernos literarios baixo a codirección de José Albi, Vicente Ramos, Manuel Molina e Joan Fuster. Publicada en Alicante e Valencia, tirou o seu primeiro número en 1946. Con algúns interrupcions chegou ata o número 31, datado en 1958.

Cántico. Hojas de Poesía. Dirixida en Córdoba por Ricardo Molina, Pablo García Baena e Juan Bernier. Aparece en 1947 e chega, con 8 números, ata 1949. A súa segunda etapa, con 13 números, vai de 1954 a 1957. No número 3 desta segunda etapa publica unha pequena antoloxía de poesía galega con textos en galego e castelán, encabezados por unha carta de presentación de Álvaro Cunqueiro.

La Isla de los Ratones. Hojas de Poesía. Dirixida en Santander por Manuel Arce, a súa andaina vai de 1948 ata 1953, cun total de 22 números.

Aínda que nun contexto diferente, cómpre dar conta, por razóns de múltiples veciñanzas coas revistas galegas, daquelas que se publicaron en Portugal. Nas revistas poéticas portuguesas publicadas na década 1940-1950 asistimos a un debate entre dúas opostas concepcións da poesía. Esta confrontación parte xa de finais da década de 1920 e polarízase ó redor de revistas como *Cadernos de Poesía* (1940), *Novo Cancioneiro* (1941) e *Távola Redonda* (1950). Temos, en efecto, dunha banda, a concepción da poesía como arte social. Doutra, a defensa da mesma como arte pura dende unha actitude aberta, ecumenista, independente. No medio de ámbalas dúas tendencias, o surrealismo continúa a manifestalo seu pulo.

Certamente non temos constancia, nas veciñas lusas de *Posío* da década 1940-1950, da presencia nas súas páxinas de poetas galegos. Pola contra nas revistas poéticas galegas deses anos (*Sonata Gallega*, *Finisterre*, *Alba*, *Gelmírez*, *Aturuxo*, etc.) figuram colaboracións de portugueses como Miguel Torga, José A. Garibáldi, Joaquim Montezuma de Carvalho, António Luís Moita, Augusto Nunes Pereira, L. de Carvalho, Otoniel Beleza, António de Carvalho, Ernâni de Melo Viana, etc. Sen dúbida de todos eles é José A. Garibáldi o que presenta unha máis cons-

tante colaboración nas nosas revistas. En síntese, as revistas poéticas ou literarias portuguesas aparecidas entre 1940-1950 son:

Novo Cancioneiro (Coímbra, 1941). Contraria a *Cadernos de Poesía*, esta revista, verdadeiramente unha colección poética, foi o órgano de afirmación da xove xeración neorrealista, defensora da poesía social.

Atlántico (Portugal/Brasil, 1942). Dirixida por Antonio Ferro e Lourival Fontes, tamén literario-cultural.

Cadernos de Poesía (Lisboa, 1942). Orientada por T. Kim, J. Blanc e Ruy Cinatti, defende a tendencia artepurista, aberta ó ecumenismo poético.

O Globo (Lisboa, 1942). Dirixida por Dias Martins, amosa unha fonda inclinación polo surrealismo, pero tamén o neorrealismo ten cabida neste xornal literario.

Horizonte (Lisboa, 1942). Dirixida por Joel Serrão, pódese catalogar como revista literario-cultural.

Variante (Lisboa, 1942). Dirixida por António Pedro, é fundamentalmente unha voceira do surrealismo.

Vértice (Coímbra, 1942). Dirixida por Raul Gomes e Carme Vaz, é compañeira da anterior e propugnadora da lírica social e concepcións moi afins á mesma.

Litoral (Lisboa, 1944). Dirixida por Carlos Queiroz, conflúen nela correntes poéticas diversas pola súa actitude ecléctica. Foi unha publicación literario-cultural.

Aqui e Além (Lisboa, 1945). Dirixida por Carlos A. Dias Ferreira, foi unha revista cultural-literaria, non especificamente poética.

O Cavalo de Todas as Cores (Barcelona, 1950). Publicada en España, pero portuguesa, dirixida por Alberto de Serpa e Cabral de Melo Neto.

Tavola Redonda (Lisboa, 1950). Dirixida por António M. Couto de Viana, Luis de Macedo, David Mourão-Ferreira e António Vaz Pereira, mantivo unha diversificada concorrenza de línias poéticas dende unha óptica de amplo ecumenismo.

2.3. A lírica galega nas revistas de posguerra (1940-1960)

2.3.1. Consideracións xerais

Comecemos por dicir, en primeiro termo, que a catalogación como revistas de poesía algunas publicacións inscritas nese ámbito é equívoca ou, cando menos, imprecisa. Ó respecto, permítasenos unha longa pero axustada cita de García Nieto, poeta que fundou e dirixiu varias revistas poéticas:

"Es muy vaga la denominación de "revistas de poesía" porque el concepto se escapa en cuanto queremos apresarlo. En el ánimo de todos —principalmente en el de los poetas— está lo que queremos significar con esta idea, pero al querer encasillar en ella la serie de publicaciones que inmediatamente nos parecen idóneas, un mundo de distingos y de escrúpulos se nos echa encima, y resulta difícil el acierto en la justa recopilación.

Entendemos por "revistas de poesía" esas publicaciones "Chicas" —otro término afortunado, aunque también escurridizo— que son punto de arranque, o práctico estado de unión, de un grupo más o menos homogéneo de escritores jóvenes —frecuente y fatalmente poetas, al menos en sus principios— con un entusiasta interés por dar a conocer sus escritos. Que este impulso juvenil y creador sea el que mejor caracteriza a la mayoría de estas publicaciones que nos ocupan no quiere decir que no existan otros títulos de catalogación menos típica, y hasta algunos donde los orígenes responden a estímulos diversos, que pueden ir desde el robinsonianismo esfuerzo hasta el mecenazgo sustentador. Siempre, eso sí, bajo estos lábaros solitarios, existe un noble deseo de comunicación primera y arriesgada, siempre un afán de salida a "la del alba" que se prevé de corto periplo, aunque se emprenda con ardor".²³

Acontece que, en principio, estas revistas están concibidas para dar cabida só á creación poética, pero en moitas ocasións, más cedo ou más tarde, xorden as colaboracións en prosa e xa a publicación rebasa a condición estrictamente poética. Para exemplificar esta situación podemos acudir a algunas revistas publicadas en Galicia entre 1940 e 1960 que teñen sido analizadas como poéticas.

Alba (1948), subtitulada "Hojas de poesía" no seu primeiro número, incorpora ó mesmo unha colaboración en prosa, ainda que en cualidade de separata. No seguinte número a prosa está xa presente nas páxinas regulares da revista coa "Balada biográfica de Manuel Antonio", de González-Alegre. O evidente pulo dos textos prosísticos nos sucesivos números e as alteracións do subtítulo da publicación ("Poesía y prosa", no número 4; "Verso y prosa", no número 5) son boa proba do carácter bifronte, da dualidade textual que presenta *Alba*. Ó exposto hai que engadir que boa parte das páxinas de prosa están dedicadas neste caso á información e comentarios sobre a poesía.

Posío (1945), considerada como revista fundamentalmente poética, é en parte un caso semellante. De estructuración moi más homoxénea e regular que *Alba*, acolle tamén a prosa en tódolos seus números. Pero cómpre subliñar que, cuantitativamente, existe un notable desequilibrio a prol do verso e as colaboracións en prosa ocupan só entre un dez e un quince por cento dunha publicación que xa no lema da súa portada —"e vou namorada"— non agacha a súa vocación lírica.

Aturuxo (1952), de Ferrol, considerada igualmente revista poética, agarda ata o seu número 5 para engadi-lo subtítulo "Poesía y crítica". Nacida "con propósitos única y exclusivamente poéticos", xa no seu número inicial publica colaboracións en prosa de Otero Pedrayo e Leyra

²³ José García Nieto, "Justificación y propósito", en *Poesía Española*, nºs 140-141, Madrid, 1964, p. 1.

Domínguez e reserva para o final a crítica de libros. A coidada configuración das páxinas co-dirixidas por Tomás Barros e Miguel C. Vidal fixo que esta situación se mantivera, conservando a lírica un posto de privilexio. Como única excepción anotámo-lo incremento da prosa no número de homenaxe a Luís Pimentel, co que a revista iniciou a súa breve segunda xeira, rematada en 1960.

Das dúas décadas que temos delimitado con anterioridade, foron *Numen* (1944), *Mensajes de Poesía* (1948), *Xistral* (1949) e *Amanecer* (1957) as más puramente poéticas. Non temos nelas ningunha manifestación prosística e si, pola contra, algunas mostras de prosa poética, verdadeiros poemas en prosa. As notas de poética ou datos biográficos dos poetas colaboradores son, nesas páxinas, excepcionais e subsidiarias.

Por poñer outros casos ben diferentes, a luguesa *Escritos* (1959) aparece como unha revista literario-cultural na que a presencia da poesía, sen chegar a ser residual, é moi inferior á da prosa. *Gelmírez* (1945) amosa unha notable consecución do equilibrio ó que confesa aspirar: ser “apasionado de verso y prosa” dentro da súa autoconsideración de “revista de creación literaria”. En *Atlántida* (1954) a poesía ocupa así mesmo un lugar subsidiario, reducida a tres ou catro páxinas por número, co importante engadido das separatas. En fin, *Finisterre* (1943), *Sonata Gallega* (1944) e *Cartel* (1945) manifestan, áinda que en diferente grao, un absoluto predominio das colaboracións en prosa sobre as aportacións poéticas.

Froito da precariedade económica na que se estaba a vivir no país e na que tamén se moían os fundadores e directores destas revistas na posguerra, foi a efémera existencia das mesmas, a súa curta andaina. Precisemos neste senso que ningunha delas, agás *Vamos* (1948), *Finisterre* (1943) e *Posío. Arte y Letras* (1951), chegou ós 20 números. Ben pola contra, houbo algunas de mínima traxectoria, proxectos que morreron ó pouco de cobrar vida. Entre as de duración máis breve, *Numen* (1944) e *Xistral* (1949) acadaron só dous números; *Gelmírez* (1945) e *Nemancos* (1953) tiraron tres; *Posío* (1945), *Escritos* (1959) e *Amanecer* (1957) chegaron ós catro; *Sonata Gallega* (1944), *Mensajes de Poesía* (1948) e *Aturuxo* (1952) difficilmente superaron os dez; *Tapal* (1950), de Noia, quedou en nove.

A carencia dun axeitado mecenado, a falla de subscriptores, a dimensión de pura aventura persoal nalgúns casos, a rápida dispersión do grupo fundador noutros, as disensións persoais e áinda algúns problemas de censura foron factores determinantes ben da desaparición súbita, ben da irregular traxectoria de boa parte destas revistas. Froito dos factores antecitados, e tamén da ampla marxe de improvisación, é, ás veces, a pobreza estética e a morea de irregularidades e anomalías que atopamos frecuentemente. Entre esas irregularidades dáse con frecuencia a periodicidade pouco rigorosa, o cambiante número de páxinas, a carencia de datos nos créditos da publicación, a inexistencia de paxinación, os trocos no formato e na estructura interna dos diferentes números, etc. De certo, a boa intención, o entusiasmo, o total desinterese dos colaboradores (que chegaban ata perde-los cartos das súas magras economías persoais), as razóns de amizade que levaban a algúns a manter estas empresas idealistas movidas polo afervoado amor á literatura, foron factores que só en contadas ocasións conseguiron ofrecer produtos do nivel deseable dende o punto de vista da estética e do deseño.

Un apartado consubstancial a unha revista poética ou literaria é o das ilustracións. Na panorámica que estamos a deseñar temos un pouco de todo a ese respecto. Hai un primeiro bloque de revistas no que o gusto e esmero da estética semella ter sido unha preocupación e unha meta a acadar. Así acontece, por exemplo, no coidado traballo que Díaz Pardo e Segura Torrella depositaron nas páxinas de *Aturuxo* (1952); no esmero e riqueza estética que Urbano

Lugrís e un numeroso número de artistas plásticos puxeron en *Atlántida* (1954); na riqueza das ilustracións de *Sonata Gallega* (1944) —na que salienta o traballo de Ramón Peña—, así como de *Tapal* (1950) e *Finisterre* (1943); tamén nas fermosas páxinas centrais de “Musa al Noroeste” de *Posío* (1945). Non podemos dici-lo mesmo dalgunhas compañeiras das citadas como *Alba* (1948), *Amanecer* (1957), *Xistral* (1949), *Escritos* (1959) e áinda *Mensajes de Poesía* (1951), nas que ou ben hai unha carencia total de ilustracións ou estas aparecen esporadicamente. Certamente, é de xustiza precisar que nesta dimensión estética os condicionantes económicos foron determinantes.

O habitual destas páxinas é o complemento de ilustracións, que son obra de diferentes artistas plásticos. Pero nalgúns casos como *Finisterre* (1943), *Tapal* (1950), *Sonata Gallega* (1944) ou *Triunfal* (1940) estas ilustracións vense acompañadas pola aportación fotográfica. Nestas catro publicacións semella evidente unha aposta pola parte gráfica, que ás veces chega a estar por enriba da entidade das colaboracións literarias. No particular caso de *Triunfal* (1940) este desequilibrio é particularmente grave. En suma, un feixe de fotógrafos e artistas plásticos galegos desfilan ante nós. Entre os ilustradores advertímos-la frecuente presencia de ilustres nomes como os de Seoane, Portela, Maside, Lugrís, Mayer, Castro Gil, Prego de Oliver e moitos máis.

Función fundamental das páxinas das revistas poéticas ou literarias, en tempos de radical penuria de publicación de libros, foi a de servir de ponte ou canle inicial para os escritores. Contribuíron a salvar moitos textos da provisoria situación de inéditos, supuxeron nalgúns casos a posibilidade de proseguir un labor coutado de raíz pola Guerra Civil e facilitaron en ocasións o coñecemento de escritores que começaban a súa traxectoria naquelhas difíciles circunstancias. Do material poético que conteñen, unha parte rematou por se integrar en libros de posterior publicación; outra, quedou como testemuño únicamente naquelhas fráxiles e esquecidas páxinas. Delas, en todo caso, non pode prescindir a nosa historia literaria polo seu valor documental de primeira man.

É claro que non todo foi ouro lírico. Sen dúbida advertímos-la presencia de nomes de primeira magnitude da nosa lírica contemporánea como Álvaro Cunqueiro, Luís Pimentel, Carballo Calero, Aquilino Iglesia Alvariño, Ramón Cabanillas, etc., todos eles coñecidos con anterioridade a 1936. Pero ó seu carón, hai moitos nos que a poesía foi unha aventura frustrada, xentes que carecían de dotes para o mester poético (polisóns que se introducían por relacións de amizade, pola teima de publicar ou por outras motivacións extraliterarias), e que, en definitiva, constitúen unha empobrecedora veciñanza e deterioran a altura estética do conxunto. Moi poucas revistas conseguiron librarse desta situación e nalgunhas delas advertímos unha particular ceremonia de confusión e un localismo que deriva en mediocridade.

A elaboración ás veces pouco menos que artesanal, os escasos exemplares das tiradas, o reducido grupo de público receptor (case exclusivamente escritores ou amigos de escritores) son outros tantos trazos distintivos destas revistas. Algunhas subsistiron polo abondoso material publicitario que conseguiron. Mais ningunha delas, xusto é dicilo, fixo escola nin marcou unha tendencia estética definida. Os textos programáticos, cando existen, resultan pobres ou excesivamente lastrados de vacuidade retórica. Tampouco deron saída a unha xeración concreta para ser portavoz dela; contrariamente, constituíronse ás veces en punto de encontro de varias xeracións. *Alba* (1948), *Aturuxo* (1952) e *Atlántida* (1954) estiveron sen dúbida á altura das que se facían polo resto da xeografía española naqueles anos, pero de certo non chegaron a consegui-la significación de *Espadaña* (1944) ou *Cántico* (1947), por poñer dous ilustres exemplos.

2.3.2. Caracterización das fontes principais: poéticas, literarias e culturais

A presencia de composicións poéticas en galego nas revistas poéticas, literarias ou culturais cunha importante aportación literaria, publicadas²⁴ en Galicia entre 1940 e 1960, adquire un gradual incremento xa desde os primeiros anos da posguerra. Esta presencia é certamente limitada na primeira das dúas décadas polas difíceis circunstancias que están a condicionar gravemente o uso escrito do galego (situación á que xa nos temos referido con anterioridade). Nestes anos a aparición de poemarios en galego publicados dentro de Galicia, era un feito tan anómalo como infrecuente.

É de xustiza anotar que, na problemática tarefa de dar pulo á nosa lingua naquelas publicacións, *Alba* (1948) foi unha meritaria adiantada xa desde os seus primeiros números, —o terceiro moi especialmente— nos que advertimos unha tentativa de equilibra-lo uso do galego e do castelán. Por diferentes razóns ese equilibrio non callou, non se mantivo con regularidade ó longo dos dezaseis números da revista, pero sen dúbida temos nela algunas pezas poéticas da nosa lírica de grande interese. Con anterioridade, *Sonata Gallega* (1944) acolleu nas súas páxinas unha considerable aportación poética en galego.

Xa na década 1950-1960, coa posta en funcionamento das primeiras empresas editoriais galegas da posguerra e a aparición dalgúnhas coleccións poéticas, na liña dunha política de galleguismo cultural promovida sobre todo polo grupo vencellado a Galaxia, a situación semella más positiva. Lémbrese que ata que o movemento editorial acadou certo pulo as posibilidades de publicar para os nosos poetas estaban reducidas ó espacio nos suplementos literarios dalgúns xornais ou, no mellor dos casos, ás páxinas das revistas de dentro ou fóra de Galicia (ás da Galicia do exilio en Hispanoamérica no segundo caso).

Con todo, os atrancos son ainda moitos e a presión da censura é máis que notable malia a irregularidade das súas actuacións. O resultado é que, nas revistas destes anos, a frecuencia do uso do galego acada meirande entidade: moitas das páxinas de *Aturuxo*, algunas das separatas de *Atlántida*, o apartado adicado á poesía galega no último volume de *Posío. Arte y Letras* a carón de mostras más puntuais como o monográfico dedicado a Álvaro Cunqueiro en *Mensajes de Poesía*, a homenaxe a Luís Pimentel en *Aturuxo* ou a escolma dos poemas de *Mar ao norde*, de Manuel María, en *Alba*. Tamén *Tapal*, de vocación local noiesa pero con inquedanzas literarias, deu entrada xenerosa á nosa lírica. É de rigor puntualizar, sen embargo, que global e comparativamente o castelán desequilibra con claridade ó seu favor a situación evidente de bilingüismo de tódalas nosas revistas aparecidas no ámbito dos vinte anos que temos delimitado.

A efectos da súa conservación material en coleccións completas e da ulterior posibilidade de consulta polos interesados, a situación destas revistas móvese no terreo da incuria e da precariedade. Polo xeral, e agás algúnhha excepción, as bibliotecas das institucións tanto públicas como privadas carecen da totalidade dos números que integran cada colección e o estado dos exemplares existentes resulta con frecuencia menos que discreto. Como a bibliografía sobre este tema é ata agora escasa, e nalgúns casos moi pouco fiable, temos que acudir a fontes particulares para constatar co necesario rigor datos referentes á cronoloxía, á cuantificación dos números que componen a totalidade de tal ou cal publicación ou a consignación de refe-

²⁴ Para unha cronoloxía posterior vid. sobre este tema o traballo de Xosé Mª Álvarez Cáccamo, "As revistas culturais e literarias de 1975 a 1985", en *Grial*, nº 89, Vigo, 1985, pp. 340-353.

rencias identificativas omitidas sexa por descuido, sexa por apresuramento á hora de dar ó prelo os orixinais.

As revistas que caracterizamos a continuación adoitan aparecer clasificadas como poéticas ás veces, como de poesía e crítica, xenericamente literarias ou áinda culturais cun significativo número de páxinas de carácter literario. Pero este conxunto carece de pretensións de exhaustividade. Nunha revista calquera, non especificamente literaria nin cultural, poden aparecer poemas dos que, pola voluntaria restricción do noso terreo a investigar, non damos conta. O noso traballo é, xa que logo, susceptible de se completar coa esculca doutras revistas pertencentes ós seguintes niveis:

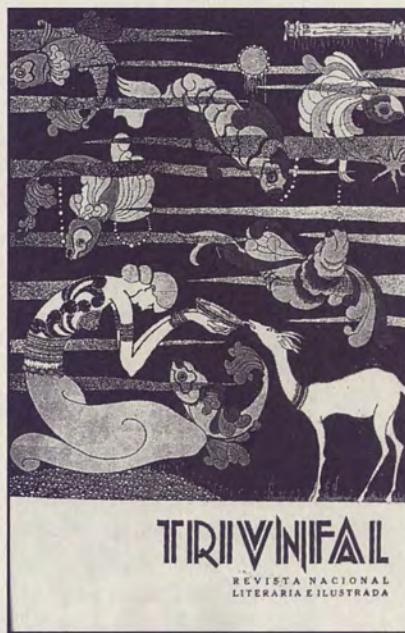
- A) As galegas, de carácter non literario, publicadas en España pero fóra de Galicia (moitas delas promovidas polos diferentes Centros Galegos).
- B) As publicadas en Galicia pero que, pola súa propia natureza, carecen dunha aportación literaria de certo relevo.
- C) As españolas non galegas, poéticas ou literarias, nas que con algunha frecuencia colaboraron poetas galegos na súa lingua.
- D) As galegas aparecidas en Hispanoamérica, como resultado da emigración ou do exilio.
- E) As portuguesas nas que colaboran poetas galegos.

Dalgunhas destas publicacións daremos referencia con posterioridade. A continuación, coa finalidade de contextualiza-lo *corpus* poético da nosa lírica no conxunto de revistas xa delimitadas ó comezo deste apartado, ofrecemos unha visión dos aspectos máis característicos das mesmas. Estas son as seguintes:

TRIUNFAL (Pontevedra, 1940)

Triunfal reaparece na súa “segunda época” no número 5, datado en abril de 1940. Subtitulada “Revista Nacional Literaria e Ilustrada”, publícase en Pontevedra, pero ten delegacións en Madrid e noutras cidades españolas. O seu director foi Prudencio Otero Bermúdez de Castro e como director literario e artístico aparece Ramón Peña. A súa aportación literaria —prosa e verso— ten un interese menos que discreto. Pola contra, posúe un amplio e coidado material fotográfico particularmente nas seccións de moda e actualidade bélica. Cun formato de 29 x 20,5 cm, *Triunfal* amosa un importante soporte publicitario e está redactada integralmente en castelán.

Entre os ilustradores figuran Portela, Castro Arines e Torres, áinda que moitas ilustracións carecen de sinatura. Tampouco figuran os autores das fotografías. Dos colaboradores literarios algúns deles figuran baixo pseudónimo ou con iniciais. Dunha más ampla nómina anotámo-los nomes de J. Sánchez Cantón, Filgueira Valverde, Ramón de la Vega, Ramón Peña, González Arrilli, Francisco Leonarte, A. Zaragoza Ruiz, Manuel G. de la Fuente, José de Castro Arines, Cristina

Novoa, Pascasio Trujillo, Del Río Crespo, Viñas Calvo, María Maetzu e Carlos Luis del Valle-Inclán.

No número 5, inicial da segunda época, nunha breve nota —"Nuestro saludo"— *Triunfal* amosa o seu agradecemento á Corporación Municipal de Pontevedra, que declarara a revista "de utilidad para nuestra ciudad y provincia". O último número consultado por nós é o 8, correspondente a xaneiro de 1941.

FINISTERRE (Pontevedra-Madrid, 1943-1946)

Finisterre foi, sen dúbida, a máis madrugadora das nosas revistas de posguerra. Certo que con anterioridade apareceu *Triunfal*, que é unha publicación de moito menor interese, pero foi *Finisterre* a primeira en introducir textos en galego. O seu número 1 está datado en Pontevedra, no 1-IX-1943. Imprentábase en Gráficas Torres e o seu director-proprietario era Emilio Canda. Figuraba como redactor-xefe Celso E. Ferreiro.

Subtitulada "Revista de Galicia", mensual e ilustrada, nun curto editorial do número 1 declaraba o seu propósito: "aportar al acervo cultural y literario de España la contribución cuantiosa y

admirable de Galicia". Esa contribución concretaríase nunha temática variada na que entraban cuestións e problemas de carácter histórico, literario, biográfico, científico, artístico e xeográfico. Un artigo de Santiago Amaral (Otero Pedrayo) que toma o seu título da cabeceira da publicación, abre o primeiro número, que está ilustrado cun gravado da fachada do Obradoiro da catedral de Santiago de Compostela feito polo artista lugués Manuel Castro Gil.

Cun formato de 19,5 x 20,5 cm (con lixeiras variacións) *Finisterre* ofrecía entrevistas, narracións curtas, artigos de crítica literaria, reportaxes fotográficas sobre feitos e acontecementos da vida pontevedresa, comentarios dos espectáculos teatrais e cinematográficos, crónicas de asuntos diversos, recensións de libros, crítica musical, notas de sociedade, etc. A longa andaina de *Finisterre* debeuse seguramente ó amplísimo soporte de publicidade e tamén ás reportaxes fotográficas de carácter social, cultural e da actualidade política. Das súas diferentes seccións quizais sexa pertinente reparar na titulada Oro Viejo. Dedicada á poesía, homenaxeou —case sempre con poemas en galego— a algunas das nosas más prestixiosas figuras (Pondal, Marcial Valladares, Concepción Arenal, Alberto Camino, Rosalía de Castro) e outras menos coñecidas como Clara Corral ou C. Placer Bouzo.

No número 24 (xaneiro de 1946) publicáronse os "Seis poemas galegos" de Federico García Lorca e, ó mesmo tempo, Álvaro Cunqueiro anuncia o comezo da súa serie de artigos sobre as tabernas galegas, "historia que ha sido en gran parte vivida por el autor". Este número 24 presenta como novidade o feito de que nel comeza a andaina madrileña da revista, que ten agora a súa redacción no número 1 da rúa Cruz da capital. Camilo José Cela abre este número de *Finisterre* cun artigo de tema galego. Da xeira madrileña de *Finisterre* sabemos que durou ata o número 31 da revista, datado en outubro de 1946. Carecemos de noticias do número 32, que possiblemente non apareceu. Pola contra o número 33 (xaneiro de 1947) presenta xa unha revista diferente, un *Finisterre* dirixido agora por Leopoldo Eulogio Palacios, revista mensual que inaugura no antecitado número 33 novo formato e di ser continuadora dunha anterior *Finisterre* que mudara a súa cabeceira por outra, *Más allá*, pero que continúa unha numeración correlativa co *Finisterre* galego, suprimindo o subtítulo "Revista de Galicia". En fin, esta nova revista remata no número 44, datado en decembro de 1947.

Fotografías de Ksado, Arturo, Almeida, Pacheco, Chao, Martín, Cancelo, Vega e Lagos; debuxos, caricaturas, gravados e acuarelas de Castro Gil, Ríos, Válgora e Portela a carón de moitas que van sen sinatura aportan o material gráfico de *Finisterre*, sostida doutra banda por unha nutrida sección de anuncios publicitarios. Numerosos e importantes son os colaboradores literarios, en verso e prosa, se ben a prosa leva sempre aquí o bocado do león. Otero Pedrayo, Álvaro Cunqueiro, Celso Emilio Ferreiro (ás veces como Celso de Cela), Camilo José Cela, Alejandro Barreiro, Julio F. Ogando Vázquez, Vicente Risco, Carmen Laforet, Francisco Leal Insua, Ramón Barreiro, W. Fernández Flórez, Emilio Canda, Joaquín Pesqueira, J. Leira Domínguez, Carlos Rivero, M. Blanco Tobío, A. Fernández-Cid, E. Chao Espina, José L. Bugallal, Manuel G. Cerezales, Cuña Novás, Dámaso Calvo, José Mª Uncal, Julio Sierra, J. Bremón Sánchez, Jesús F. Rey Alvite, Eugenio Montes, Julio Dantas, José Mª Prada, Arturo Lagorio, J. López Medina, Jesús Carro García, Emilio Álvarez Blázquez, Filgueira Valverde, B. Varela Jácome, Isidoro Millán, Francisco Mayán Fernández, Manuel Fabeiro Gómez, José M. González Luengo, J. Trapero Pardo, Carlos del Valle-Inclán, Francisco J. Sánchez Cantón, Sofía Casanova, Antonio Rey Soto, Faustino Rey Romero, Montes Aguilera, José de Castro Arines, Enrique Romero Archidona, Dionisio Gamallo Fierros, José e Amancio Portabales, Jesús Rey Alvite, José Díaz Andión, Francisco Daponte Fandiño e Luis Moure Mariño son parte dunha áinda máis extensa nómina de escritores.

Relativamente escasos —como cabería agardar— son os textos (case todos eles poéticos) en galego. Ademais dos xa citados poemas de García Lorca temos composicións de Álvaro Cunqueiro, E. Pondal, Pura Vázquez, C. Placer Bouzo, Marcial Valladares, Clara Corral, A. Vázquez Rey, A. Noriega Varela e Carlos Rivero.

Da prosa, anotámolo conto "O zapateiro de Cangas", de V. Lamas Carvajal.

NUMEN (Vigo, 1944)

Numen foi unha das manifestacións más temperás entre as revistas literarias da posguerra. Xurdiu en Vigo, en 1944, baixo a dirección de Xulio Sigüenza e con Enrique Romero Archidona como secretario de redacción. Nese ano tirou, ó parecer, dous números, que dan conta da totalidade da súa ben curta traxectoria.

No número 1, de formato tabloide (35 x 26 cm) como se dun xornal se tratara, advertímos-lo subtítulo "Revista popular de poesía", xustificado polo seu primeiro e único texto programático, "Pregón para poetas y para los que no lo son". Entre moita retórica oca, fálase alí, con non pouca ambigüidade, de recupera-la "noción del Norte" e, sobre todo, da pretensión de facer unha revista para "popularizar la buena Poesía"; a poesía como "un camino hacia Dios" nun mundo que "tan sangrientamente se está gestando ahora" (en referencia sen dúbida ó reesar da II Guerra Mundial).

O número 2 confirma o enderezo vigués da revista e presenta, de forma anómala, unha notable reducción de formato (23,5 x 16 cm). As ilustracións son poucas e de pequenas dimensións, pero están feitas con gusto en ámbolos dous números. As únicas referencias ós seus autores (moitas están sen asinar) permiten falar da colaboración de U(rbano) L(ugrís) e Ánxel (Johán). Este número 2 inclúe publicidade, pero, como o precedente, carece de paxinación.

Breves textos en prosa (recensións, notas biográficas, notas breves, citas de autores estraneiros traducidas ó castelán), non impiden catalogar a *Numen* como unha publicación estreitamente poética. No seu corpo de redactores figuran os irmáns Emilio e Xosé Mª Álvarez Blázquez xunto con Pascual Sigüenza, José M. González Luengo (colaborador máis tarde de *Alba*), José L. Solla, César López Canabal, Ángel Gómez Montero e Maximino Fernández Domínguez. As colaboracións poéticas amosan un criterio de variedade e diversidade tanto esté-

tica como xeográfica dos seus autores. Entre eles temos ó arxentino Baldomero Fernández Moreno, a Joan Maragall (traducido ó castelán), ó colombiano e modernista Guillermo Valencia, ó cubano Nicolás Guillén, ó tamén colombiano José Asunción Silva, ó brasileiro Olavo Bilac ou á uruxuaia Luisa Luisi. Esta apertura complétase con breves textos de autores tan universais como Corneille, Oscar Wilde, Ruydard Kipling, Baudelaire, Verlaine, Ronsard e outros.

No número 2 é notable, pola contra, a presencia de poetas galegos con colaboracións en castelán. Emilio Álvarez Blázquez e o seu irmán Xosé M^a, Juan Bautista Andrade, Pascual Sigüenza, Ánxel Fole, Álvaro Cornide Ferrant, José Outeiriño Blanco, Xosé Díaz Jácome, Xulio Sigüenza, José Mª Castroviejo, Francisco Leal Insua, Luís Pimentel. Aportan así mesmo algúns poemas E. Romero de Archidona, Alfonso Ramos, César L. Canabal, González Luengo, Teófilo Ayuso, Rafael Manzano, E. Pérez Martínez, Urbano Lugrís, Bremón Sánchez, Pascual Sigüenza, Carlos A. Areán e Agustín Acosta. En galego, no conxunto da revista, temos unha única contribución, os “catro poemas galegos” de Xulio Sigüenza.

Como acontecerá con outras revistas cronoloxicamente posteriores, a mínima perduración, a condición case embrionaria de *Numen* constitúe un atranco insalvable á hora de xulga-lo seu resultado como publicación. Vertida cara ó castelán, non hai nela mención ningunha á cuestión lingüística, nin sequera a Galicia. O papel transcendente, de dimensión relixiosa, que asigna á poesía o xa referido “Pregón”, está de acordo coa atmosfera do momento, perceptible tamén na lírica española en castelán dos anos inmediatamente posteriores á posguerra. Mais discutible é que foran as vanguardas as responsables de que a poesía tivera perdida unha “noción del Norte” que non se concreta senón nun insólito “Norte legítimo” que queda sen explicar.

Hai, no paso do número 1 ó 2, un proceso de apertura-peche, de universalización-particularización no que atinxe á procedencia xeográfica e estética das colaboracións poéticas. As voces do mundo hispánico en xeral (dende Unamuno ata José Asunción Silva) e outras estranxeiras e universais (de O. Wilde a Baudelaire), que implican unha perspectiva más cara ó pasado próximo que cara ó futuro, deixan paso —no número 2— á presencia praticamente exclusiva de poetas galegos que se manifestan en castelán. Dende o tradicional romance ata o poema versolibrista, pasando por composicións en tercetos encadeados, redondillas e cancións de diverso feitío, temos manifestacións de modernismo residual, pegadas do vanguardismo, poemas de corte amadocarballista, relixiosidade afervoada, expresións da saudade e cancións amorosas. En definitiva, unha pluralidade de voces entre as que contamos manifestacións de interese.

Coa ben perceptible diferencia que xa constatamos entre os seus dous números, a lírica que ofrece *Numen*, en nada popular, é de máis que mediano interese, pero pouco aporta á poesía galega de posguerra como non sexa a constatación de que algunas voces que logo ían recuperar o galego como lingua poética utilizaban o castelán pola presión das circunstancias: Xosé Mª Álvarez Blázquez, Ánxel Fole, Díaz Jácome ou Emilio Álvarez Blázquez entre outros.

SONATA GALLEGA (Pontevedra, 1944-1952)

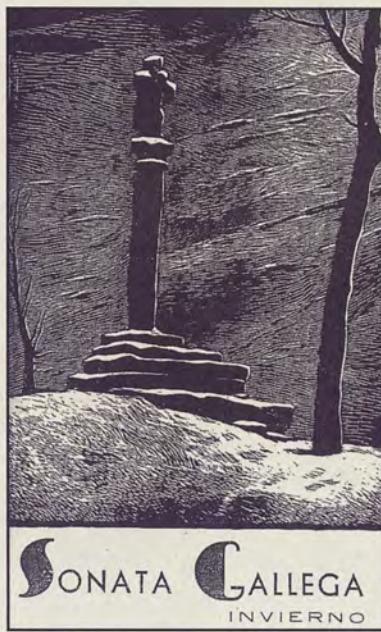
Madrugadora como *Finisterre* e tamén pontevedresa, *Sonata Gallega* (“una publicación de Céltiga”) tira o seu número 1 no inverno de 1944. Segue, na súa periodicidade, o ciclo das estacións do ano. No “Proemio” do aludido primeiro número fálase dunha publicación feita por “artistas e escritores pontevedreses”. Galicia-Jacobusland está no cerne mesmo das súas quedanzas; a “Galicia popular, humilde, bella” é o obxecto destas páxinas. Certamente a mestura de textos e ilustracións indica que estamos diante dunha revista literario-cultural na que a aportación de ilustracións (fotografías, debuxos, gravados ou linóleos) é ricaz e variada.

Ramón Peña figuraba como director e entre os colaboradores literarios²⁵ temos a Celso Emilio Ferreiro (moi presente en *Finisterre* e logo en *Alba*), Ramón Cabanillas, Carlos de Valle-Inclán (colaborador de *Triunfal*), Hipólito de Sá, Viñas Calvo, Joaquín Pesqueira e Emilio Canuda (director-proprietario de *Finisterre*). Con posterioridade prestarán a súa colaboración Victoriano Taibo, Prada Angulo, Leal Insua, Montes Aguilera, Celso de Cela (C. E. Ferreiro), Santiago Amaral (Otero Pedrayo), Ramón Peña, Alejandro Barreiro, Palacios Carbonell, J. Carlos Alonso, Gabriel Méndez, M. Cidrón, E. L. del Palacio, Manuel Cuña Novás, José Conde, Santiago Mallo, V. Nóvoa Gil, Antonio Almazán, Ángel Luis Sesto, E. Romero de Archidona, Emilio Álvarez Negreira, Luis Manteiga, Pura Vázquez, Arturo Vázquez, Manuel Rabanal, F. Montes Aguilera, Pilar Ulloa, Faustino Rey Romero, Adelaida Vallejo, Delfín Doncel, A. Garibáldi, J. Rey Porto, Ramón Vidal, Rafael Dieste, Manuel Antonio, Xesús Carro García, A. Fernández Xesta, Eduardo Blanco Amor, Gómez Tato, R. López Cuevillas, J. A. Avilés Vinagre, J. Ferro Couselo, M. Castro Fragoso, Fermín Bouza Brey, Sebastián Risco, Carballo Calero, Filgueira Valverde, Xosé Díaz Jácome, Xelioro (Rogelio Pérez), Julio Siguenza, A. Cambronero, Otero Pedrayo, Álvaro Paradela, Juan Naya, Isidro Conde, Matilde G. de Lloria, Ángel del Castillo, A. Cambronero, Otero Pedrayo, Álvaro Paradela, A. Carvalho, Camilo José Cela, J. León Delestal, Aquilino Iglesia Alvariño, Prudencio Landín, Vicente Risco, Edigio L. Padín, Herminia Fariña, Aurora Vidal, M. Fabeiro Gómez, J. Caamaño Bournacell, Salvador Lorenzana, M. Blanco Tobío, Sabino Torres, José Márquez Peña, Antonio Blanco Freijeiro e outros más que farían case inacabable esta nómina. A extensión da mesma está en relación co amplo número de páxinas da revista (que sen embargo non vai paxinada) e coa duración da súa andaina.

Cun formato de 29,5 x 19,5 cm, *Sonata Gallega* tirou en oito anos 12 números (varios deles extraordinarios) máis un especial dedicado ás festas de Rianxo en 1952, ano que remata a súa xeira. Foron, xa que logo, 13 en total. No número 2 —primavera de 1944— xa figura Celso Emilio Ferreiro como responsable das “seleccións literarias”. Posteriormente, Miguel Monreal aparece como xefe de redacción. As páxinas de publicidade foron sempre abondosas e dende logo van en detrimento da estética da publicación, que contaba con prestixiosos artistas plásticos como Laxeiro, Castro Gil, Pesqueira Salgado, Ramón Peña, Carlos Sobrino, Portela, Pintos Fonseca (autor dos linóleos de moitas portadas), Juan Luis, Paisa Gil, Abelenda, M. Torres, Morán, Rivas Briones, José Peña ou os irmáns Hernández. Figura tamén un grupo de fotógrafos (G. Santos, Bellber, Martín, Portela, Pintos, Almeida, Frías, etc.).

Poemas, contos, artigos de temática galega (pontevedresa e santiaguesa en particular), páxinas de homenaxe a figuras da nosa literatura (dende Rosalía a Manuel Antonio), estampas paisaxísticas, divagacións líricas en prosa, retratos biográficos, glosas, artigos de crítica literaria e artística e recensións de libros integran o contido da revista, subtitulada nos seus últimos números “Revista de Galicia” e cualificada pola R. A. G. como “exponente literario y artístico de la región”.

Entre os números extraordinarios cabe dar conta do dedicado á cidade de Coímbra (nº 10, primavera de 1948). Nel temos un artigo de C. E. Ferreiro sobre Antero de Quental, outro de Otero Pedrayo sobre Almeida Garret, poemas dos poetas portugueses A. Garibáldi, Augusto Nunes Pereira, L. de Carvalho e Otoniel Beleza así como dos galegos Díaz Castro, F. Bouza Brey, M. Cuña Novás, M. Fabeiro Gómez, Pura Vázquez, Aurora Vidal, Herminia Fariña, Ade-

²⁵ No nº 1, por erro, figurán como “artísticos”.

laida Vallejo-Leira e Ramón Cabanillas, que romancea a "Estoria do Bendito San Amaro" en galego. C. J. Cela, Salvador Lorenzana, Aquilino Iglesia Alvariño (coa narración "O mesón do Quinto"), Caamaño Bournacell, Blanco Tobío, Xelioro (Rogelio Pérez) e Blanco Freijeiro apórtan prosas diversas, dende narracións curtas ata ensaios breves de tema literario.

O número 11 (1949) é outro extraordinario, dedicado esta vez ó emigrante galego. E xa na "Ofrenda" que encabeza o número anúnciase o seguinte, extraordinario tamén, dedicado á "Madre Galicia". C. E. Ferreiro, Otero Pedrayo, Joaquín Pesqueira, Juan de los Campos, Ramón Peña, Ramón Vidal e Herminia Fariña escriben (en verso ou prosa, en galego ou castelán) sobre o tema da emigración. Reprodúcese un fragmento do poema "A emigración", de Curros. Outras colaboracións son da autoría de A. Landín Carrasco, V. Risco, Xelioro, A. Soto-Quiroga, Fermín Bouza Brey, C. J. Cela, Salvador Lorenzana, todos eles con artigos en prosa. Pura Vázquez, Viñas Calvo, Sabino Torres, Manuel Fabeiro colaboran con composicións poéticas.

Sonata Gallega foi, como tódalas da súa época publicadas en Galicia, unha revista bilíngüe. O predominio do castelán non impide estima-lo considerable interese —en cantidade e cualidade— dos textos en galego, nos que loxicamente predomina con moito o verso. Da presencia da lírica galega deixaremos constancia nas páxinas do noso *corpus* da mesma. A cualidade estética das ilustracións e o elevado número de ilustres escritores fan de *Sonata Gallega* unha revista fundamental no seu tempo e áinda hoxe digna de atención.

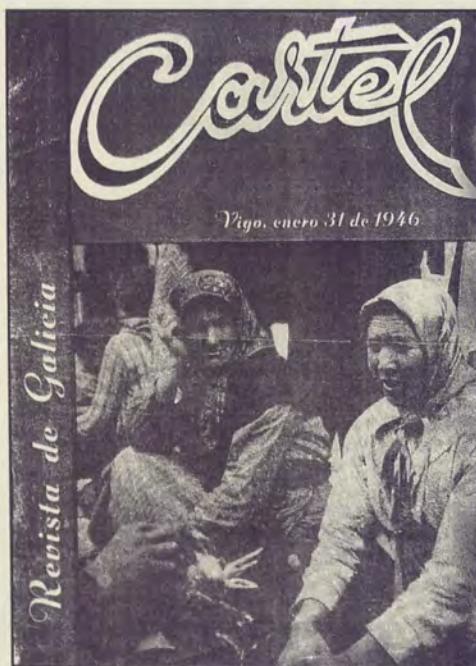
CARTEL (Vigo, 1945-1946)

Cartel, subtitulada "Revista de la vida gallega", foi unha publicación viguesa fundada e dirixida por Xulio Sigüenza, director tamén de *Numen*. Nos seus dous anos de existencia tirou un total de 12 números; o primeiro deles datado en decembro de 1945 e tódolos demais xa no ano seguinte. O derradeiro foi un extraordinario correspondente ós meses xullo-agosto de 1946.

Cartel, cun formato de 34 x 24,5 cm, tiña a portada en cor, levaba publicidade e como seccións de carácter cultural mantiña páxinas dedicadas á literatura, ó teatro e ás artes plásticas, así como á cinematografía. Vida social, deportes e actualidade eran apartados complementarios. Estamos, pois, diante dunha publicación cultural ou literario-cultural. Dende o punto de vista da lingua *Cartel* foi unha revista redactada en castelán que, como outras semellantes daqueles anos, publicaba algúns poemas en galego.

Ademais da parte fotográfica, levada por Ksado, Valín, Pacheco e Blanco, témo-la presencia de ilustradores como Colmeiro, Torres, L. Seoane, C. Maside, Manolo Quiroga, Goyanes, Isaac Díaz Pardo, Bustamante, Sánchez Mazas, Julia Minguillón, Norah Borges, Brufau, etc.

Entre os colaboradores literarios rexistrámos-los nomes de Francisco Leal Insua, Álvaro Paradela, Eliseo Alonso Rodríguez, Juan Manuel González Luengo, Manuel Fabeiro Gómez, Xosé Díaz Jácome, José Landeira Yrago, Enrique Romero Archidona, J. S. Raymández, Eduardo Pérez del Sar Río, Xosé Mª Álvarez Blázquez, Juana de Ibarbourou, José Outerño Blanco, J. Márquez Peña, Noriega Varela, Francisco Carvajal Capella, Gabino Díaz Herrera, Tomás Barros, Victoriano Taibo, Julio J. Casal, Eduardo del Río, Salvador Lorenzana, Diego San José, José Alonso y Trelles, Evaristo Correa Calderón, Imeldo Corral, Juan

Bautista Andrade, Ánxel Fole, Francisco Mayán Fernández, Antonio Rey Soto, Miguel Ramón Pola, Roberto Arlt, Luis de Mandariaga, Manuel Roldán, Wenceslao Añón, etc.

GELMÍREZ (Santiago de Compostela, 1945-1946)

Subtitulada "Hojas de Otoño a Primavera", *Gelmírez*²⁶ foi a "Revista literaria editada por el Instituto Nacional de Enseñanza Media Arzobispo Gelmírez de Santiago de Compostela, y patrocinada por los antiguos alumnos". A súa andaina estivo limitada ós 3 números que apareceron durante o curso 1945-1946. Cun formato uniforme (17,5 x 19,5 cm), perfectamente numerada e paxinada, os seus sumarios recollían colaboracións literarias e gráficas.

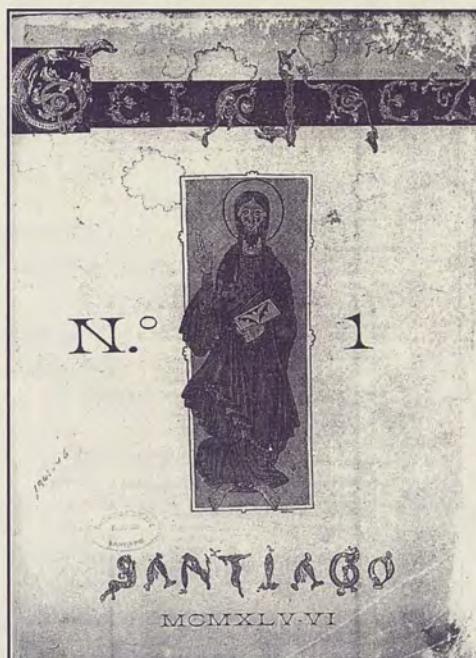
Foi Enrique Vidal Abascal o seu director, mentres que Manuel Rabanal Álvarez, vencellado ó grupo fundador de *España* (1944) e colaborador asiduo de revistas e xornais galegos e madrileños, era o director de redacción. Ámbolos dous integraban o padroado da publicación, a carón de Eladio Leirós, Manuel Remuñán, Mercedes Alsina e Luis Villar. A pretensión da revista era tirar tres números por curso, meta só acadada, como xa anotamos, no único curso que a publicación durou. Admitía publicidade e subscriptores como medios de financiación.

Linóleos, debuxos e gravados integraban o ben coidado material de ilustración. Nese aspecto salienta o traballo aportado por Enrique Mayer Méndez, membro dunha ilustre familia de gravadores composteláns. Del son as ilustracións das portadas e moitas do interior. Enrique Vidal, Beberide, Kollwitz e José A. Liste aparecen tamén como ilustradores.

Da nómina de colaboradores literarios salienta un feixe de ben coñecidos profesores daquelas anos en Santiago de Compostela: Manuel Rabanal, Enrique Vidal, Abelardo Moralejo Laso, Manuel Remuñán, Alfredo Llecha, Aquilino Iglesia Alvariño e Antonio Fraguas son algúns deles. Presencias ilustres son as de Vicente Aleixandre e Otero Pedrayo. Victoriano Crémer figura seguramente pola súa amizade dende *España* con Manuel Rabanal. Outras comparencias foron as de Luis Manteiga, Manuel Fabeiro, E. Fernández Almuzara, F. Ávarez Conzi, J. Crecente Vega, Florentino Agustín, E. Gutiérrez Abeledo, Miguel R. Pola e Agustín de la Rosa. O único representante do ámbito literario portugués é A. Garibáldi, presente en case tódalas revistas literarias galegas das décadas seguintes á Guerra Civil.

Mención especial merecen as separatas ben coidadas e impresas en cor. A primeira delas é a versión do "Canto al amor" da *Antígona* de Sófocles feita por Manuel Rabanal. A segunda —adxunta ó número 3 da revista— é a "Galopada de tercetos al Señor Santiago", en homenaxe ó Apóstol, da autoría de Antonio de Zubiaurre.

Gelmírez amosa un notable equilibrio entre creación poética e prosa crítica e ensaística. Hai tamén estudos literarios e prosa narrativa, pero sen dúbida a lírica ocupa lugar moi principal. Da liña da revista dan conta algúns textos programáticos (vid. no número 1, "Saludo" e "Manifiesto", e "Voz segunda" no número 2) nos que *Gelmírez* se autodefine como "revista de creación literaria", como un "cuaderno inquietante" que quere ser "guión apasionado... del

²⁶ Sobre *Gelmírez* pódense consulta-los artigos de Villa, "Proximidad de Rilke", en *La Noche*, Santiago de Compostela, 11-VIII-1949 e Manuel Rabanal, "Moralejo, traductor de poetas", en *La Noche*, Santiago de Compostela, 10-VII-1946.

verso y de la prosa". A apostar pola poesía contra a "prosa de la vida", pola estética da fermosura, por unha publicación que dea espacio á inspiración e ás voces novas, constitúe un explícito propósito da publicación. Estamos, en síntese, diante dunha revista de grupo, con ampla representación de poetas-profesores, con evidentes olladas ó mundo clásico, pero sen inscripción en corrente ou estética definida. A intervención de Manuel Rabanal nestas páxinas é a de meirande relevo.

Amosa *Gelmírez*, como tantas outras, un bilingüismo moi desequilibrado a favor do castelán. O emprego dunha ou doutra lingua (ou do portugués nos poemas de Garibaldi) non se cuestiona. Hai, en galego, seis poemas, sen dúbida seis interesantes poemas, da autoría de Otero Pedrayo, Bouza Brey e Iglesia Alvariño; este último aporta tres fermosas "Nenias", unha en cada un dos 3 números da revista. Ben concibida, ben coidada tanto en ilustracións como no deseño e tipografía, *Gelmírez* foi, sen embargo, lamentablemente efémera. Dicía ó parecer Manuel Rabanal que en Galicia os números dunha revista non chegaban ó número dos evanxelistas. *Gelmírez* (como *Xistral*, como *Numen* ou *Nemancos*) non fixo senón confirma-la súa estimación.

Posío (Ourense, 1945-1946)

As páxinas introductorias desta edición facsímile de *Posío* farían redundante calquera outra referencia a esta revista fundamentalmente poética. Novamente temos que insistir na diferencia —malia a coincidencia na cabeceira de ámbalas dúas publicacións— entre ela e aquelaoutra, *Posío. Arte y Letras*, que seis anos despois, en 1951, aparecerá tamén en Ourense cunha temática miscelánea na que sen embargo sobresaen as colaboracións literarias. Desta última damos noticia máis adiante.

ALBA (A Coruña, 1948-Vigo, 1956)

Tamén no caso desta revista, fundada e dirixida por Ramón González-Alegre en 1948 na Coruña, debemos remitir á edición facsímile²⁷ de recente publicación. Nela están anotados extensamente os datos caracterizadores da publicación e a súa evolución ó longo dos anos que durou. Nos seus 16 números (non 14 nin 17, como consta erroneamente en diferentes fontes) houbo de todo, segundo confesaría o propio González-Alegre ó facer balance dos anos de existencia de *Alba*. Unha nómina de 14 ilustradores, e outra de máis de 120 colaboradores literarios —en verso a maioría deles— confirma a interesante andaina das moi numerosas páxinas de *Alba*, irregular por moitos conceptos pero importante polo material informativo que contén e que reflicte puntuais e concretos feitos da historia literaria galega ó longo de case dunha década. Fundación de editoriais, novas coleccións, publicación de poemarios, aparición de revistas, congresos, conferencias, presentacións, antoloxías foron obxecto de recensión ou comentario naquelhas páxinas; moitas delas acollerón un caudal poético galego de notable cualidade: dende as

²⁷ *Alba. Hojas de Poesía / Follas de poesía* (A Coruña, 1948-Vigo, 1956). Santiago de Compostela: Publicacións do Centro de Investigacións Lingüísticas e Literarias Ramón Piñeiro, 1995.

que revelaron voces novas ata aquelas que homenaxearon a figuras ben coñecidas ou serviron para que algúns poetas puideran publicar poemas que despois aparecerían en diferentes libros.

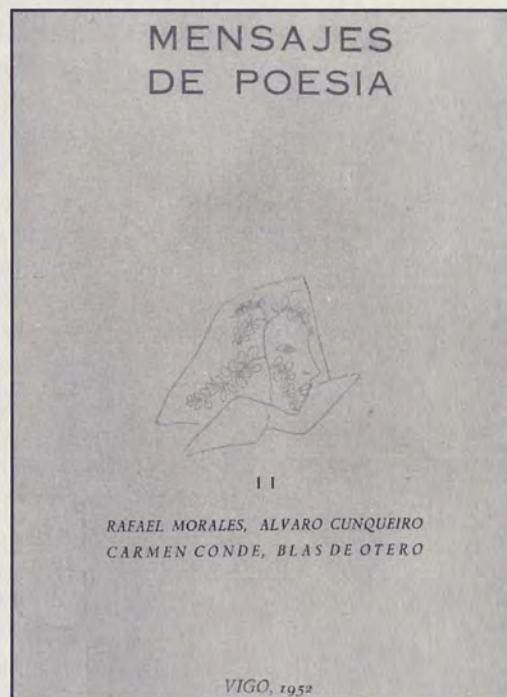
Alba foi unha revista poética bilingüe, pero máis proclive ó emprego do castelán, na que tamén tivo manifestación a prosa crítico-ensaística, informativa e narrativa. A presencia do galego ás veces é mínima, pero en certos números significativa. A preocupación pola poesía escrita por galegos, en galego ou castelán, tivo sempre preferencia, cunha singular atención ós poetas portugueses (Miguel Torga a figura máis relevante de todos eles) e brasileiros.

Non temos dúbida de que *Alba* debe ser catalogada como revista de director. González-Alegre, en efecto, foi corpo e alma da mesma para ben ou para mal. Omnipresente sempre, el foi o responsable dos polémicos textos programáticos. Quixo que *Alba* fora unha revista galega de poesía... non unha revista de poesía galega. Cando fala desta última, a súa terminoloxía resulta confusa ó non ter en conta a fronteira idiomática como liña diferenciadora. Polémico, entusiasta e xeneroso, non foi quen de crear grupo ou escola a través da súa revista, que el mantivo con sacrificio e traballo. Coas limitacións ou deficiencias que se lle poidan poñer, *Alba* foi unha avanzada e meritoria aventura no eido das nosas revistas poéticas.

MENSAJES DE POESÍA (Vigo, 1948-1952)

Hai certa confusión no que respecta a esta publicación poética que foi empresa persoal e exclusiva de Eduardo Moreiras, director, distribuidor, redactor, colaborador e ata ás veces impresor da mesma. En carta²⁸ do propio Moreiras a Luz Pozo, datada o 20 de agosto de 1948, pódese ler: "Tu "Llamada de Danae" va a ser publicada... Voy a editar unos pequeños cuadernos de poesía, en que recogeré lo más delicado de los poetas gallegos actuales, y también, en algún número posterior, del resto de España y Francia. Cada cuaderno será de cuatro páginas; habrá que seleccionar y dar en extracto lo más rico y fiel de la hora poética actual. Su precio no rebasará 3 pesetas y deseo que la publicación sea mensual".

Efectivamente, *Mensajes de Poesía* comeza a súa andaina en setembro de 1948 (IX de 1948) e o poema "La espina", de Luz Pozo, encabeza o seu primeiro número. Poemas de Pimentel, Pura Vázquez, Eduardo Moreiras e Xulio Sigüenza (o único de todos que se manifesta en galego) aparecen nesse número. En realidade a publicación non era unha revista, senón más ben un pequeno feixe de follas soltas que o propio Eduardo Moreiras remitía en sobre, mensualmente, como mensaxe particular e privado a un conxunto de 300 receptores, polo regular amigos do director e emisor daquellas follas.

²⁸ Reproducida, xunto con outros documentos relativos á revista, en *Nordés. Homenaxe a Eduardo Moreiras*, n°s 17-18, III Xeira, Sada - A Coruña: Edicións do Castro, maio de 1992, pp. 70-84. Vid. especialmente "Eduardo Moreiras fala de *Mensajes*".

Alonso Montero, que escribiu eloxiosas palabras sobre esta publicación, estima que “se publicaron, por lo menos, doce números en 1948, y nueve en 1949”²⁹. Entendemos que o erro na cuantificación procede da lectura da especificación do mes (en números romanos) como correspondente ó número da colección. Certamente esta consta de 11 números, o primeiro deles, coma xa quedou anotado, de setembro de 1948 e o derradeiro de xaneiro de 1952. A periodicidade foi, en consecuencia, moi irregular e dende logo non apareceu tódolos meses nin moito menos.

Nas páxinas de *Follas de vagar* lembra Moreiras³⁰ os tempos dos seus *Mensajes*, nos que “O ouxeto era dar a coñecer novos valores da poesía galega i engadir, en troques, os poetas casteláns que xurdían no ceo da poesía española da post-guerra”. A desaparición daquelas follas poéticas é un episodio —un máis— dos protagonizados pola censura. Algúns poemas do homenaxe dedicado a Blas de Otero (concretamente os titulados “A la inmensa mayoría” e “Plañid así”) motivaron a suspensión. Alonso Montero³¹ refire a frustrada tentativa de superá-lo atranco cando “Carmen Conde, entonces muy relacionada con Juan Aparicio, alto cargo en el Ministerio de Informaciones, le garantizó, si se rellenaba cierto cuestionario oficial, la continuidade de la revista, ya, así, plenamente legal. Moreiras declinó la propuesta”. Vicente Aleixandre, Cunqueiro, Luis Cernuda, Pimentel, Enrique Azcoaga e outros teñen saudado agrimonosamente estas follas poéticas de Moreiras. Follas que nin estaban paxinadas nin admitían publicidade e tampouco deran lugar a separatas nin textos programáticos. A numeración só parece nos números 8, 9 e 10 do conxunto. Nos sobres figuraba o nome de Eduardo Moreiras, o prezo do exemplar e o enderezo de Vigo onde se facía.

As ilustracións son, nalgúns casos, de aparición recorrente. Hai algúns debuxos de Laxeiro, un autorretrato de Cunqueiro, un retrato de Carmen Conde por Molina Sánchez e un óleo de Blas de Otero feito por Párraga. Pola contra, a nómina de colaboradores literarios é relativamente abondosa e ten nomes de interese. Mención particular merecen os números monográficos dedicados a Carmen Conde (con poemas dela e outros dedicados a ela), Blas de Otero (que ó parecer motivou problemas coa censura), Rafael Morales e Álvaro Cunqueiro.

Dos colaboradores galegos son asiduos Luz Pozo Garza, Álvaro Cunqueiro, Pura Vázquez, Eduardo Moreiras e Luís Pimentel. Menor relevo acada a colaboración doutros como Xulio Sigüenza, Ánxel Fole, Aquilino Iglesia Alvariño, Emilio Álvarez Blázquez, Alfonso Alcaraz, Carballo Calero, Otero Pedrayo e Celso Emilio Ferreiro. Como acontece en *Alba* ou *Aturuxo*, a lingua destes poetas (Luz Pozo, Otero Pedrayo, Ánxel Fole, Álvaro Cunqueiro e Eduardo Moreiras se manifestan tamén en textos de prosa poética) é alternante, galego e/ou castelán. En galego temos poemas de X. Sigüenza, Celso E. Ferreiro, Iglesia Alvariño, Carballo Calero, Emilio Álvarez Blázquez e Álvaro Cunqueiro. En castelán sempre, Luz Pozo, Pura Vázquez, Luís Pimentel e Eduardo Moreiras.

Hai en *Mensajes de Poesía* presencias de moi primeira liña de poetas españois non galegos. Aparecen poemas de Vicente Aleixandre, Gerardo Diego, Blas de Otero, Rafael Alberti e Juan Ramón Jiménez. Ó seu carón, outros tan estimables como Carmen Conde, Rafael Morales, Leopoldo de Luis, José L. Cano, Ángela Figuera, Concha Zardoya, Ana-Inés Bonnín, Susana March, Enrique Azcoaga e Ricardo Molina. Cómpre salienta-lo equilibrio de poetas galegos e españois non galegos nestas páxinas que, ademais, e como feito singular no contexto das re-

²⁹ Xesús Alonso Montero, “Mensajes de Poesía”, en *Gran Enciclopedia Gallega*, vol. XXI, Santiago / Xixón: Silverio Cañada editor, 1974, pp. 14-15. Do mesmo Alonso Montero vid. tamén “A fermosa empresa de *Mensajes de Poesía*: Homenaxe a Eduardo Moreiras”, en *La Voz de Galicia*, A Coruña, martes 30 de abril de 1991, artigo reproducido no número de *Nordés* citado na nota anterior.

³⁰ No número antecitado de *Nordés*, p. 82.

³¹ Vid. art. cit. que encabeza a nota anterior.

vistas literarias daqueles anos, deron cabida á lírica nas linguas francesa (con poemas de Jacques Audiberti, Jean Cocteau, Paul Claudel) e inglesa (composiciones de Mark Turbyfill e E. L. Mayo). En portugués, só lemos un poema de Ernani de Melo Viana.

Polo que se refire ós números monográficos, sen dúbida meritorios, a verdade é que a aportación orixinal da revista é ás veces reducida. Por exemplo, dos 18 poemas de Blas de Otero só 2 deles eran inéditos ata a súa publicación en *Mensajes de Poesía*, e dos 17 de Carmen Conde só 4 estaban na mesma situación. Pola contra, dos 17 de Álvaro Cunqueiro no seu número monográfico contamos 7 inéditos.

Mensajes de Poesía foi unha publicación específica e unicamente poética. Carece áinda de páxinas de crítica ou de noticia de libros e revistas poéticas. A prosa é, como xa anotamos, de fasquía lírica. Polo demais, amosa un bilingüismo desequilibrado a prol do castelán. A aportación galega máis significativa é, con moita diferencia, a de Álvaro Cunqueiro.

Estamos diante dunha revista catalogable como de director, porque *Mensajes de Poesía* foi unha aventura estritamente persoal do autor de *A realidade esencial*. A procura de colaboracións, a elaboración e configuración das páxinas e ata a distribución, foi tarefa individual de Eduardo Moreiras, como xa anotamos ó comezo destas liñas.

VAMOS³² (Santiago de Compostela, 1948-1995)

Vamos, como publicación, é difícil de catalogar. Trátase, en principio, dunha revista de ensino que é órgano de expresión dun prestixioso colexio privado compostelán no que estudiaron rapaces que logo ían ser importantes nomes da cultura, a economía, a avogacía ou a medicina de Galicia. Pero como revista escolar deu entrada nas súas páxinas a algúns singulares primeiros pasos literarios (os de Gonzalo Rodríguez Mourullo cando áinda estudiaba 4º curso do Bacharelato, por poñer un só exemplo) dos estudiantes do Colexio Minerva, a moitas colaboracións de importantes profesores e a coñecidos persoeiros das letras galegas. O interese poético de *Vamos* é o motivo que xustifica a súa inclusión aquí. Inclusión que sen dúbida pode ser discutible porque os contidos da revista evolucionan co paso dos anos e porque xa deixamos constancia da dificultade de deslindar con rigor no ámbito da catalogación de moitas das publicacións das que tratamos aquí.

Vamos!! (Escolar infantil) tira o seu número 1 no Nadal de 1948. Na “Autopresentación” da primeira páxina advírtese un ton lúdico e unha invitación xenerosa á colaboración nunha revista que quere ser algo significativo na “precaria luz de linterna en esta época de restricciones”. E, por suposto, non está ausente a afirmación do estudio e a fe relixiosa.

O número 3 (febreiro de 1953), malia mante-lo mesmo formato (29,5 x 20,5 cm) muda a cabeceira, que agora é *Vamos*. (Órgano del Colegio Minerva). Como editorial, “O Saúdo do Mestre”, un fermoso traballo en galego de Otero Pedrayo que constitúe un saúdo e chamado ós mozos: “Deixade falar en vos o acento da raza e da terra”. Neste número comeza a mellor etapa de *Vamos*, que se facía na Imprenta Yrago de Ro-

VAMOS

ORGANO DEL COLEGIO MINERVA

Colaboran en estos números 5 y 6.

Domingo García Sobeijos — Ramón Lugrís — Baldomero Cores — José M. Zabiaur D. L. — Benito Varela — José Luis Allué — José Díaz — Jesús Suárez — J. P. Francisco Río Berdejo — Francisco Otero — M. Ortega — M.ª Isabel Peleteiro — M. Castro — G. Pardo — Gumersindo Fontán — Jesús Tobío — Pedro Pereira — Angel M. Béiras — Fernando Balcar — Abelardo Moralejo — Fernando Castromil — Juan Carlos Goitia — Julián Estévez — J. P. — Esther Fernández — Mavice y G. Pardo.

³² Continúa publicándose na actualidade.

mera, no número 8 da Calle Nueva e posteriormente na rúa Rosalía de Castro, número 16. Admitía publicidade na última páxina, na sección “Guía comercial y profesional”. Non deixa de chama-la atención que os anuncios foran acompañados de pequenos poemas de ton humorístico e ás veces cheos de orixinalidade. Levaba a capa e a contracapa en papel de cor gris, logo laranxa e tamén azul. Dende o número 4 as portadas van ilustradas, en varios casos polos irmáns Villafínez, pintores da xeografía urbana e artística de Compostela. Non aparece nunca o nome do director da publicación.

Entre 1948 e 1960 *Vamos* tirou 57 números. Entre 1948 e 1953 non apareceu ningún. A súa periodicidade foi por momentos irregular e pasou de anual a mensual. Os mellores anos da revista, dende o punto de vista literario, foron 1953 e 1960. O emprego do galego foi certamente esporádico e só en poemas, narracións ou algúns pequenos ensaios literarios. As actividades do colexio dirixido por Manuel Peleteiro tiñan, loxicamente, tratamento prioritario: vida escolar, deportes, excursións e viaxes, cadros de honra, humor e anécdotas varias ocupan moitas páxinas de *Vamos*.

Hai tres tipos de colaboradores: intelectuais e escritores invitados, profesores e alumnos. Entre os primeiros anotamos colaboracións de Otero Pedrayo, García-Sabell, Baldomero Cores Trasmonte, Salvador Lorenzana, Ramón Piñeiro, Pura Vázquez, Aquilino Iglesia Alvariño, Uxío Novoneyra ou Manuel María. Entre os profesores temos a Benito Varela Jácome, Antonio Eiras Roel, Xesús Alonso Montero, Manuel Mourelle Lema, Avelino Abuín de Tembra, Francisco Javier Río Barja e Ángel Rodríguez González entre outros. Dun amplísimo grupo de alumnos salientámolo los nomes de Gonzalo Rodríguez Mourullo, José María Sánchez Harguindeguy, José Manuel, Ángel Mª e Alejandro Beiras Torrado, José Luis, Abelardo e Juan J. Moralejo Álvarez, Fernando Baltar Tojo, J. Bonet Correa, Ángel Pardo Fabeiro, Xohán Pernas Leira, Manuel Otero Pardo, Jesús Pereira Vilariño, Enrique Moreno Castillo, Antonio Santiso Girón, Gerardo Pardo Díaz, Antonio Platas Tasende, Sinesio Misol, Álvaro Pérez-Lafuente, José Carro Otero, Francisco Bellot Rosado, Francisco Otero Guldrís, Pedro Pereira Carballo, Cándido Sánchez Castiñeiras, José Ignacio Fernández de Viana e Ezequiel Méndez Vidal. Aparecen con certa frecuencia páxinas literarias de homenaxe a escritores e nelas temos prosas e poemas de Ramón Gómez de la Serna, Góngora, Gerardo Diego, Gabriela Mistral, R. Tagore ou Azorín. Figuran tamén abondosas páxinas de estudos e ensaios literarios. Entre as actividades culturais do colexio as representacións e lecturas teatrais ocupan un lugar preferente.

Das páxinas de prosa galega, certamente pouco frecuentes, anotámos-las narracións de Gonzalo R. Mourullo (que ás veces asinaba Gonzalo de Balcaide) “Estampa mariñeira” (nº 2, 1953) e “Estampa d' Outono” (nº 3, 1953), e os seus estudos “Manuel Prieto Marcos e os seus poemas en gama de gaita” (nº 4, 1953) e “Á lus do candil”, de Á. Fole (nº 7, 1953). As tres colaboracións de Otero Pedrayo, “O Saúdo do Mestre” (nº 3, 1953) e as dúas entregas de que consta “As estrelas e as badeladas” (nºs 53 e 54, 1960); a narración “Pepiño”, de José Manuel Beiras Torrado (nº 3, 1953), o ensayo “Xeneracións galegas” (nº 7, 1953), de Salvador Lorenzana, o “Editorial” (nº 4, 1953) de Ramón Piñeiro e o estudio “Agustín Faraldo de Malvar. Homenaxe no Centenario da súa morte”, de Francisco Otero Guldrís (nº 7, 1953).

Son máis de vinte as composicións poéticas en galego e figuran anotadas no apartado do noso *corpus* lírico que configuramos máis adiante neste traballo. Entre os seus autores hai poetas que eran daquela xa coñecidos como Gonzalo López Abente (colaborador de *Nemancos*), Aquilino Iglesia Alvariño, Manuel María, Uxío Novoneyra ou Pura Vázquez. Xunto con eles, algúns mozos nos que a lírica foi froito esporádico, labor de xuventude: Gonzalo de Balcaide (Gonzalo Rodríguez Mourullo), José Manuel Beiras Torrado e Xohán Pernas Leira (colaborador logo de *Nemancos* e *Aturuxo*).

XISTRAL (Lugo, 1949)

Novamente temos unha publicación de vida absolutamente efémera. Novamente o froito dunha aventura entusiasta, individual, precaria na súa economía. *Xistral*, en efecto, foi unha publicación promovida por Manuel María e Manuel Antonio Sopena Somoza. No seu único ano de existencia, 1949, en Lugo, tirou 2 números. Carecían os seus promotores e fundadores de calquera tipo de permiso legal para a publicación e, de certo, tampouco tiñan máis intención cá de facer unha revista de poesía. O resultado foi que, saído do prelo o número 2, xa non puideron sufragar os gastos de impresión, que foron 500 pts. aproximadamente por número. Segundo lembranza do mesmo Manuel María o número 1 pagouno o seu tío, que era crego, profesor de Filosofía no Instituto Feminino de Lugo e párroco de San Froilán. O número 2 foi custeado pola nai de Manuel A. Sopena, profesora de matemáticas da Escola Normal de Lugo.

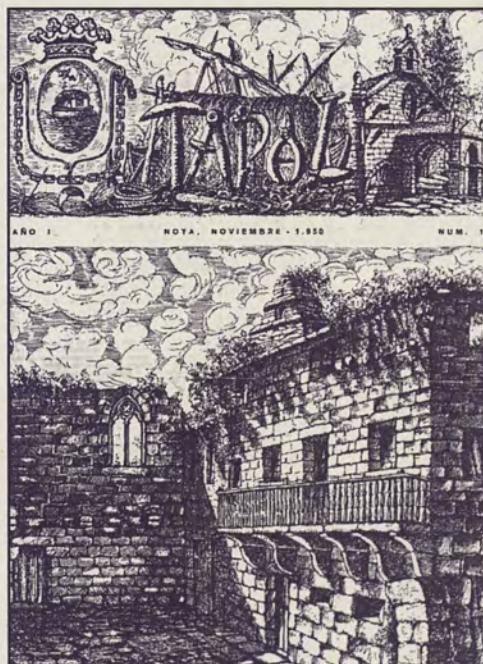
Amosa *Xistral* un formato de 24,5 x 17 cm, carece de calquera tipo de autorreferencia dos seus datos (agás número e ano), non leva separatas nin tampouco textos programáticos, coa excepción dun poético e difuso "Saludo" da autoría de Luís Pimentel que preside o número 1. Está paxinada e a cabeceira vai en cor vermella. Trátase dunha revista estrictamente lírica, con algúns aportacións de prosa poética. Non posúe tampouco páxinas de información ou crítica. Carece así mesmo de ilustracións.

A reducida nómina de colaboradores evidencia a dimensión case exclusivamente luguesa de *Xistral*. O xa citado Luís Pimentel, a carón de Manuel María, A. Iglesia Alvariño, Álvaro Cunqueiro, Clotilde Paz, o asturiano Adolfo Gustavo Pérez (colaborador de *Alba e Espadaña*), Pérez Amor, Lázaro Montero, Carlos Fernández Otero (que asina Carlos de Peregrín), Juan M. Gallego, Glicerio Albarrán (un curioso e estrafalario profesor do Instituto lugués), Antonio Cillero, Mariano S. Luke e Ángel L. Castro, forman o grupo de poetas de *Xistral*. En galego só temos un total de cinco composicións: dúas no número 1 e tres no número 2. Son poemas da autoría de Luís Pimentel, Manuel María, Álvaro Cunqueiro, Clotilde Paz e Aquilino Iglesia Alvariño.

É praticamente imposible facer un balance dun proxecto que, en definitiva, non pasou de sa mesma condición. *Xistral*, como antes *Numen*, foi unha criatura case non nata, froito do fervor pola poesía. No terreo da lingua, advírtese nela, unha vez máis, a práctica bilingüe obligada, moi desequilibrada cara ó ámbito do castelán. Formal e tematicamente o seu signo foi a diversidade. Poesía de afirmación relixiosa, lírica da terra, poemas de evocación da infancia e outros de carácter amoroso xorden ben en sonetos, ben en composicións de versos libres ou semilibres. Sen posuér unha liña directriz pola que poidamos afirmar que *Xistral* foi unha revista de director, sen dúbida esta cabeceira poética vai estreitamente vinculada ó nome de Manuel María, fecundo poeta e impulsor —a carón de Ánxel Johán— da colección *Xistral* de poesía.

TAPAL (Noia, 1950-1955)

Como revista de gran formato (32 x 22 cm) aparece na vila de Noia, en novembro de 1950, *Tapal*, que, ó dicir do seu primeiro "Editorial", xorde baixo o signo dunha "Minerva inesperada e azarosa" para participar na actividade literaria noiesa e servir ós intereses locais. Polo que se refire á periodicidade e cronoloxía, temos: números 1 e 2 (únicos numerados), de novem-

bro-decembro de 1950. En 1951 publícanse 3 números máis, correspondentes ós meses de febreiro, abril e agosto. Ó ano seguinte, temos un só número (agosto, 1952). En 1953 e 1954 tamén aparece un só número anual, en agosto nos dous casos, na celebración das festas de Noia. Esa situación reitérase así mesmo no derradeiro número, correspondente a agosto de 1955. Son, en total, 9 números.

Manuel Fabeiro Gómez e Andrés Rodríguez Millares foron os directores desta publicación certamente coidada, xenerosa nas ilustracións, ben paxinada e sostida por unha abondosísima publicidade. Contaba co apoio do impresor Severo Loroño Laciana e os administradores eran Eduardo Ces Iglesias e Ramón Patiño Ronquete. A tirada era de 1.000 exemplares, que ó parecer vendíanse moi ben. A cabeceira tomaba o seu nome do antigo pazo de Tapal, do que reproducía na súa portada unha fiesta gótica. Cada número ía presidido por un amplio editorial.

Entre os más asiduos colaboradores figuran Francisco Creo Rodríguez, Argimiro Suárez Ferreiro, José Fernández da Ponte, Manuel Blanco Ons, Basilio Fernández Barbazán, José Antonio Avilés Vinagre, Eduardo Núñez (D'Arxellas), Manuel Mayo García, I. Nieto Caamaño, Enrique Chao Espina, Ramón Patiño Ronquete, Gonzalo Lago, Eduardo Mariño Mirazo, Xosé Leyra Domínguez, José Pérez Morales, Ángel del Castillo, Juana Blanco Roo, A. Rodríguez Cadarso, Joaquín de Agra Cadarso e Luis Rivas Rego. Hai diversas notas informativas, artigos e outros textos soltos asinados baixo pseudónimo ou con siglas.

Outras plumas prestixiaron as páxinas literarias da revista. Contamos entre elas a Otero Pedrayo, Ramón Piñeiro, García-Sabell, Ramón Villar Ponte, Leandro Carré Alvarellos, Ramón González-Alegre, Manuel María, Paulino Pedret Casado, José Caamaño Bournacell, Juan Naya Pérez, Alberto Vilanova, Salvador Lorenzana, Xesús San Luis Romero, Xosé Fernández Ferreiro, Xosé Ramón Fernández-Oxea, Borobó, Mariano Tudela e moitos outros.

É salientable o material de ilustración, ás veces de gran formato, integrado por fotografías, debuxos e gravados, case sempre de motivos noieses e galegos. E. Mariño, Suárez Ferreiro, F. Creo, Pradilla, Agra Cadarso, Ángel Johán, M. B. Ons, C. Maside, Leyra Domínguez, Argimiro, Fernández-Oxea e A. Suárez contribuíron ó interese estético das páxinas de *Tapal*.

De novo temos que falar dunha revista redactada en castelán, pero que non renuncia ó galego sexa en prosa ou verso. O resultado, que reiteramos unha e outra vez, é un bilingüismo que favorece cuantitativamente ó castelán e que se equilibraba sobre todo nos textos poéticos.

En materia poética atopamos un pouco de todo. Poemas de homenaxe, folclorismo, paisaxismo, voces novas e vellas. Das novas non deixa de sorprende-la de J. A. Avilés Vinagre, con algúns poemas escritos ós 14 anos. Das xa coñecidas a máis constante é a de Manuel Fabeiro Gómez. Outras voces poéticas son as de Manuel María, A. Rodríguez Millares, Roxerius (Rogelio Pérez González), R. González-Alegre, Uxío Carré Alvarellos, Maximino Castiñeiras, José Conde, José Martín, Gonzalo Novo, José F. da Ponte, Eduardo Núñez, F. Rey, Isaías Fernández, Hélida García López, Pura Vázquez e Isolino Nieto.

Como no caso de *Nemancos*, advertimos en *Tapal* páxinas que son rexistro da intrahistoria local de Noia, en dimensións que van desde o deportivo e artístico ata cuestións de crónica social, municipal, xeográfico ou biográfico. Pero este localismo, evidenciado na orixe noiesa de moitos colaboradores da revista, contou co adobío da literatura, xuntamente coas fermosa ilustracións, outorgaron á publicación un nivel de dignidade cultural e cualidade estética que é xusto recoñecer. A iniciativa non tivo excesiva duración, pero sobrepasa a curta existencia de moitas outras.

Manuel Fabeiro Gómez, que aportou unha caracterización³³ puntual da revista, dá conta dos motivos da súa desaparición. Semella que a partir do número 4 houbo problemas coa

³³ Manuel Fabeiro Gómez, "Tapal", en *Gran Enciclopedia Gallega*, vol. XXIX, Santiago de Compostela / Xixón: Silverio Cañada editor, 1974, pp. 42-43.

censura, que demandaba a revisión dos orixinais. Manuel Blanco Ons, alcalde de Noia, decide convertela nun programa das festas patronais noiesas e superar así a difícil situación de enfrentamento coa Delegación Provincial de Información e Turismo. Pero cando, en 1956, estaba a se confecciona-lo número 10, "la censura es implacable: elimina todos los originales de tema municipal. Además le es retirada la subvención y la revista deja de salir". Ese número xa non apareceu.

Posío. ARTE Y LETRAS (Ourense, 1951-1954)

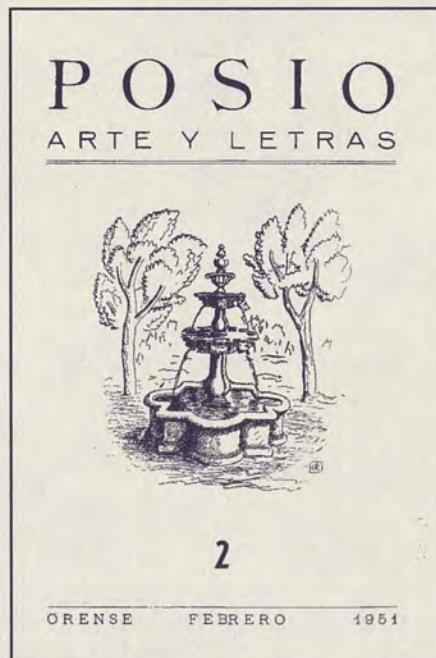
Por segunda vez a voz Posío convértese en cabeceira dunha revista ourensá, agora de *Posío. Arte y Letras* que, entre 1951 e 1954 tirou 24 números distribuídos irregularmente en 5 volumes. As irregularidades comezan xa pola diversidade de formatos (que van dende os 21,5 x 15,5 cm do número 1 ata os 24,5 x 16,5 do volume de 1953-1954) e prosegue no feito de que mentres nos números 1 e 2 da publicación a relación volume-número é a habitual, o terceiro volume (marzo-abril-maio de 1951) abrangue os números 3-4-5, o cuarto (xuño-decembro de 1951) inclúe do número 6 ó 12, o quinto (xaneiro-decembro de 1952) vai do 13 ó 24 e, por fin, o sexto e derradeiro só consigna o ano, 1953-1954. Se temos en conta a sostida relación número-mes, este volume engadiría 24 números máis, que nos levaría a un total de 48 para a revista completa.

Posío. Arte y Letras posúe unha dobre dimensión. Dunha banda é o boletín ou órgano de expresión da Asociación ou Agrupación do mesmo nome que tivo o seu berce entre algúns membros do Círculo Azor e comezou as súas actividades en 1948. En efecto, nos locais da Biblioteca Provincial, do Liceo Orensano, da Cámara de Comercio ou da Emisora da capital da provincia o Grupo Posío desenvolveu un labor cultural que contou con conferencias, lecturas poéticas e teatrais, recitais líricos, actuacións musicais, seminarios en réxime privado para os membros da Asociación, excursións, visitas científicas e programas radiofónicos.

Como boletín ou órgano da Asociación, *Posío. Arte y Letras* recolle nas súas páxinas actividades da mesma e áinda rexistra a configuración da súa Xunta Directiva, con Xesús Ferro Couso como presidente, José Fernández Gallego na vicepresidencia, Alfonso Vázquez Martínez como secretario e Segundo Alvarado Feijoo-Montenegro de tesoureiro. Figura ademais a nómina de vocais e socios integrada tanto por particulares como por entidades públicas e privadas. A intrahistoria da Asociación está relatada por Segundo Alvarado nas páxinas da propia revista, particularmente nos seis artigos "Vida y obra de Posío" (nºs 1, 2, 3-4-5, 6-12 e 13-24). Neste último volume figuran os estatutos da Agrupación Posío.

Mais, doutra banda, témo-la revista, unha revista que non podemos catalogar entre as literarias estrictamente. Hai, por certo, un amplo abano de colaboracións de temática antropolóxica, histórica, local-ourensá, psicolóxica, relixiosa, filolóxica, artística, musical, científica e bibliográfica. Sen embargo é a literatura (ensaio e crítica, narrativa e lírica) o núcleo fundamental destas páxinas. Dada a amplitude das mesmas non podemos facer referencias más precisas, pero cómpre subliñar, no volume numerado 6-12 (1951), as homenaxes a Curros e Pardo Bazán, os distintos traballos dedicados á historia e cultura de Ourense e as interesantes páxinas de poesía galega no volume derradeiro (1953-1954, sen numerar).

O material de ilustración é desigual na súa presencia ó longo dos diversos números da publicación, que só aparece paxinada a

partir do número 13 (volume numerado 13-24). Nos sumarios (que faltan nalgúns volumes) non constan os ilustradores e algúns debuxos e viñetas non van asinados. Con todo, temos ilustracións de Vicente Risco (que debuxou a portada identificativa da revista) e Prego de Oliver.

Entre os colaboradores literarios, Matilde G. de Lloria, Daniel Pato, Mª Antonia de Ibarra, Javier de Burgos, Augusto Mª Casas, Adelardo Curros Vázquez, José Rius, Laureano Prieto, Segundo Alvarado, Serafín Gómez Pato, Manuel María, Nabor Vázquez Montero, Víctor Campio Pereira, Abelardo Santorun, Pura Vázquez, Antonio Tovar, Miguel González Garcés, J. Carballo, José M. Silva e José L. Montes aportan —en galego ou castelán— as súas contribucións á lírica.

No apartado da prosa, sen pretensión de exhaustividade, contámo-las páxinas deixadas por Otero Pedrayo, Vicente Risco, Ferro Counelo, A. Tovar, Fernández Oxea (Ben-Cho-Shey), José L. López Cid, A. Vilanova Rodríguez, Segundo Alvarado, José Rius Zunón, José Fernández Gallego, Basilio Losada, C. Bravo Mateos, Teodoro López Sanmartín, Matilde G. de Lloria, Alicia Crespo, A. Vázquez Martínez, M. Cabaleiro Goás e M^a del Carmen Parrilla.

Á hora de facer balance desta revista xorde inevitable a comparación coa súa homónima e predecesora. Desta comparación resulta *Posío. Arte y Letras* como unha revista esteticamente más pobre e menos coidada, externamente más irregular e tematicamente más dispersa.

Como en case tódolos casos que comentamos, a revista está redactada en castelán, pero acolle colaboracións en galego, particularmente en verso. Hai que ter en conta tamén a súa dimensión de boletín dunha asociación que desenvolveu outras moitas actividades sen facer da súa publicación obxectivo único do seu labor. E tamén, como noutrous casos, estamos diante dunhas páxinas acentuadamente locais, ourensás, das que Otero Pedrayo, Vicente Risco e Ferro Counelo son figuras sobranceiras. O último deles, a carón dun pequeno e activo grupo, foi o verdadeiro animador e impulsor da empresa, pero dende logo non tentou imponer unha orientación estética, nin sequera unha tendencia literaria. Ben é certo, polo demais, que no ámbito das revistas que estamos a comentar ningunha delas asumiou unha determinada liña poética nin portavoz de escola propia ou allea. Ningún director nin grupo conseguiron acadar esa meta. A escisión provocada pola Guerra Civil non só significou un atranco grave para a lingua do país, senón un clima de confusión e desorientación estética que perdurou polo menos a través das dúas décadas posteriores á confrontación armada.

ATURUXO (Ferrol, 1952-1960)

A análise desta revista de poesía e crítica poética está xa feito nas páxinas prologais da súa edición facsímile³⁴. Nela pódese atopar información precisa sobre a cronoloxía, etapas, liña programática, ilustradores, colaboradores literarios e outros datos da intrahistoria desta publicación, así como un detido estudio do seu *corpus* de poesía, particularmente da escrita en galego.

No contexto das revistas poéticas ou simplemente literarias publicadas en Galicia entre 1940 e 1960 *Aturuxo*³⁵ ocupa un posto

³⁴ *Aturuxo. Revista de Poesía e Crítica* (Ferrol, 1952-1960), Santiago de Compostela: Publicacións do Centro de Investigacións Lingüísticas e Literarias Ramón Piñeiro, 1994.

³⁵ O estudio máis completo sobre os xornais e revistas publicadas en Ferrol é o de Guillermo Llorca Freire, *Historia da prensa ferrolá*, Sada-A Coruña: Edicións do Castro, 1993.

de relevo. Hai nela, cun sostido equilibrio, o constante bilingüismo que atopamos sempre nestas publicacións, pero que *Aturuxo* mantivo con máis xusteza que moitas outras. Pero sobre todo interesa a entidade dos seus colaboradores galegos e, moi particularmente, o mérito de ter sido a primeira en dedicar un número monográfico de homenaxe a Luís Pimentel.

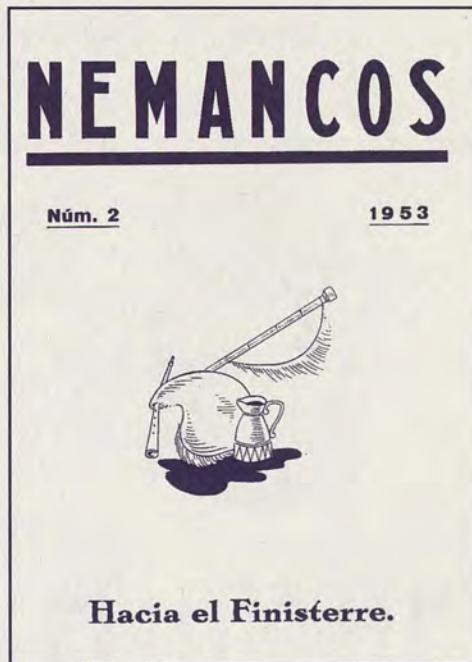
Os cumplidos 11 números que constitúen a súa traxectoria permiten albiscar algunas cultivadas liñas da lírica galega daqueles anos. As ilustracións de Díaz Pardo na primeira etapa (números 1-9) contribuíron moito á estimación estética daquelas páxinas, sen esquece-las viñetas de Segura Torrella. Como anteriormente *Xistral*, *Aturuxo* foi cabeceira dunha colección de libros de poesía e tamén de teatro.

De certo, non fixo *Aturuxo*³⁶ unha decisiva proposta a prol da poesía galega. O castelán é a lingua na que se escriben os textos programáticos e informativos. Pero houbo nela un criterio aperturista, de coexistencia e ainda de dar entrada a algúns valores novos de expresión galega. Presencias non esporádicas como as de Carballo Calero, Álvaro Cunqueiro, Aquilino Iglesia Alvariño, Castillo-Elejabeytia, Ánxel Johán, Manuel María, Pura Vázquez, Eduardo Moreiras, a carón doutras más restrinxidas como Bernardino Graña, Luís Pimentel (en galego), Uxío Novoneyra, X. L. Franco Grande ou A. Avilés de Taramancos —para non esgota-la nómina— non fan senón confirma-la nosa apreciación polo que se refire á importancia de *Aturuxo* na historia da lírica galega e, particularmente, das súas revistas.

Pódese catalogar *Aturuxo* de revista de grupo que contou co xeneroso apoio de Carballo Calero. Moi vencellada a un núcleo de poetas ferroláns e coruñeses (González Garcés entre estes últimos), estivo marcada pola esixencia selectiva de Miguel C. Vidal contra a maior tolerancia de Tomás Barros. Só certos prexuízos que nada teñen que ver coa valoración especificamente literaria motivaron o inxusto esquecemento ou silenciamento que caeron sobre a revista, pero non exclusivamente sobre ela.

NEMANCOS (Santiago de Compostela-Betanzos, 1953-1954)

Revista que toma a súa cabeceira das terras do arciprestado de Santiago de Compostela —terras de Nemancos— que abranguen os concellos de Camariñas, Muxía e parte de Vimianzo, na bisbarra coruñesa de Terra de Soneira. Foi o seu director, nos seus anos de mocidade, Baldomero Cores Trasmonte. Tiña a publicación o seu enderezo en Santiago de Compostela, pero imprentábase en Betanzos. Como más tarde acontecería con *Amanecer*, *Nemancos* tirou só 3 números entre 1953 e 1954. Cun formato de 23,5 x 16,5 cm, non estaba paxinada, admitía publicidade na contracapa e como ilustracións contou con algunas fotografías de Casa Lerri e un debuxo de Ventura Cores Trasmonte. Como revista que atendía intereses locais, tiña correspondencia en Cee, Zás, Lires, Vimianzo, Dumbría, Muxía, Corcubión, Fisterra, Camariñas, Pereiriña e ainda en Bos Aires. Empresas e particulares contribuíran a financiar esta publicación, que rematou cando o seu director tiivo que marchar a Ferrol para face-lo servicio militar.

³⁶ Sobre a significación da revista vid. os traballos de Luciano Rodríguez, *Poesía de Aquilino Iglesia Alvariño*, Lugo: Servicio Publicaciones Diputación Provincial, s. d., p. 98 e Aquilino Iglesia Alvariño "Los poetas gallegos en 1956. Amenes de *Alba* y *Aturuxo*. La lírica en *Vida Gallega*.", en *La Noche*, Santiago de Compostela, 22-I-1958.

A parte de meirande importancia é a das colaboracións literarias. Dentro dela unha sección fixa foi a "Página poética", na que sen dúbida é Gonzalo López Abente o nome máis salienteble. Pero hai tamén poemas de Juan Pernas Leira (colaborador de *Aturuxo* e de *La Noche*), Consuelo Domínguez Rodríguez, cualificada de "rosaliana poetisa sexagenaria", e Xosé Fernández Ferreiro, que logo ía deixar unha importante obra narrativa en galego.

No ámbito da prosa temos estudos e ensaios de temática ben diferenciada (literaria, xeográfica, histórica, filolóxica, etc.), na que non faltan notas de carácter social, económico e deportivo. Como colaboracións de máis estima na sección literaria témo-los traballos de Fernández del Riego, Otero Pedrayo, Paulino Pedret, Manuel Rabanal, Romero Canosa, R. Costa Suárez, Manuel Domínguez Rodríguez, Francisco Mayán Fernández, Victoriano García Martí, Aquilino Iglesia Alvariño, Ben-Cho-Shey e Baldomero Cores Trasmonte.

Non faltaron na revista editoriais e textos programáticos diversos. Advírtese nesas páxinas o desexo de dar pulo ó desenvolvemento daquelas terras, de servir ós seus intereses, de adoptar unha perspectiva crítica pero constructiva cara á realidade cotiá, de dar entrada ás inquedanzas da xuventude e de recupera-la tradición histórica da terra, todo cun moi marcado acento local-galego.

Como sucede con outras publicacións das que estamos a dar conta, *Nemancos* foi empresa persoal do seu director e fundador, Baldomero Cores Trasmonte. Ollada en conxunto, amosa —como *Tapal*— a dobre condición de revista de temas e problemas locais que concede un posto de relevo ó eido literario, en prosa e verso, malia ocupá-la creación poética menos espazo cá prosa. En materia de lingua, novamente o castelán posúe un cultivo moi superior ó galego, pero no terreo da lírica a situación é a contraria. A efémera duración da revista impide albiscá-la súa posible significación e evolución de ter durado máis tempo. O seu deseño e tipografía certamente son de máis cualidade cós doutras publicacións más coñecidas.

ATLÁNTIDA (A Coruña, 1954-1956)

Como "una edición de la Delegación de Educación Nacional del Distrito Universitario de Santiago de Compostela" presentábase en xaneiro de 1954 a revista coruñesa *Atlántida*. Cun formato de 27,5 x 20,5 cm, ben paxinada e cun deseño moi coidado, definíase no seu primeiro escrito de presentación como unha "revista literaria", aberta ós novos valores pero atenta ós xa prestixiados, canle de ideas e sentimentos e "medularmente gallega", pero coa mirada posta tamén en Hispanoamérica.

Dous anos xustamente cumpliu na súa andaina, rematada en xaneiro de 1956 no número 13, cun monográfico dedicado a Valle-Inclán que motivou problemas coa censura. Xa que logo, a súa periodicidade foi en principio bimensual, pero irregular se temos en conta a existencia de númerosdobres (9-10) e triples (4-5-6). Os sumarios aparecen na páxina final e neles temos noticia precisa dos colaboradores literarios e dos ilustradores. Non figura, pola contra, mención ningunha ó director, función que semella ter desempeñado Enrique Míquez Tapia.

O ricaz conxunto de escritores das páxinas de *Atlántida* denota un claro desexo de apertura e interconexión do grupo coruñés que impulsaba a publicación cun segundo grupo no que figuraban escritores galegos non coruñeses (Risco, Otero Pedrayo, Iglesia Alvariño, Cunqueiro, Castroviejo, Filgueira Valverde,

etc.) e un terceiro de autores non galegos (Ignacio Aldecoa, Alfonso Sastre, R. Gómez de la Serna, Eugenio D'Ors, Medardo Fraile e outros). O acento coruñés da publicación procede do labor que levaron a cabo Mariano Tudela, Isabel Martínez Barbeito, L. Moure Mariño, Francisco X. de la Colina, Carlos M. Barbeito, A. García Tizón, F. Mon, Prieto Puga, Emilio Merino, Juan Naya e varios máis.

Salientable é a aportación de máis dunha ducia de artistas plásticos entre os que Urbano Lugrís xogou unha múltiple función: ilustrador, colaborador literario e animador da publicación. Ó seu carón aparecen os nomes de Labra, Tenreiro, Abelenda, García Patiño, González Pascual, Villar Chao, Antón Xesús, Pascual, Santo, Petter e A. Cebreiro.

Redactada en castelán, *Atlántida* deu pouca entrada ó galego, empregado sobre todo na lírica, certamente de menor entidade que a prosa dende o punto de vista cuantitativo. Artigos críticos, pequenos ensaios, narracións, recensión e noticias conforman o material prosístico. A lírica contou, sen embargo, cun posto de privilexio nas interesantes separatas, algunas delas (as dedicadas ós trobadores composteláns dos séculos XII-XIII, a de Manuel María ou a de Avilés de Taramancos) integralmente en galego. A de Álvaro Cunqueiro é bilingüe, como xa sucedía co monográfico que poucos anos antes publicara Eduardo Moreiras nos seus *Mensajes de Poesía*.

Quixo *Atlántida*, en boa medida, situarse na órbita da súa ilustre predecesora que foi *Alfar*. Amosou, como tódalas revistas poéticas ou literarias publicadas en Galicia entre 1940 e 1960, un bilingüismo que no seu caso está moi desequilibrado en beneficio do castelán. Acolleu un amplio número de prestixiosos colaboradores e foi, en definitiva, unha empresa cobizada e de altura.

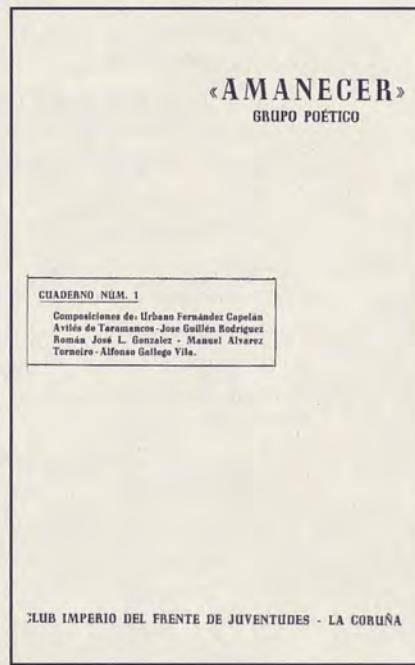
AMANECER (A Coruña, 1957-1958)

Revista de pequeno formato que tirou, en total, catro números. A cronoloxía dos mesmos é a seguinte: número 1, marzo de 1957; número 2, mayo de 1957; número 3, outubro de 1957; número 4, marzo de 1958. Non está paxinada, pero os seus números oscilan entre as 6 e as 12 páxinas. Trátase, en realidade, dunha curta serie de catro cadernos que foron órgano de expresión do grupo poético coruñés "Amanecer". Non figura o director e carece de textos programáticos.

A publicación foi propiciada polo Club Imperio del Frente de Juventudes, que presidía Ricardo Fernández Castro, o verdadeiro pai e inspirador da publicación. Entre a nómina de colaboradores habituais figuran Manuel Álvarez Torneiro, Avilés de Taramancos, Rosario Barros Peña, Urbano Fernández Capelán, M^a del Carmen Gabela, Alfonso Gallego Vila, José Mª Guillén Rodríguez, Román J. López González, José Luis López Mosteiro, Pedro Javier Martínez, Armando Martínez Lago, Pilar Miguélez Pereira, Pedro Rodríguez Faraldo, Julio Seijas Fernández e "Pantaleón de Escalante". En cualidade de colaboradores especiais comparecen Luis López Anglada, Isidro Conde Botas, Manuel Alcántara e José Luis Prado Nogueira, con contribucións poéticas nos números 2, 3 e 4 da revista.

De configuración e deseño homoxéneos, *Amanecer* ofrece na portada o sumario de cada número (agás no caso do número 3, o único sen numerar) e carece totalmente de ilustracións. Miguel González Garcés estivo fondamente vincellado ó grupo Amanecer e á súa revista, na que sen embargo non colaborou.

Escrita toda ela exclusivamente en castelán, *Amanecer* é, estrictamente, unha revista poética. A temática amorosa e relixiosa é a predominante, aínda que non a única.

ESCRITOS (Lugo, 1959-1960)

Luguesa como *Xistral*, *Escritos* tivo unha existencia curta, pero non tanto como a da súa compañoira e predecesora. En efecto, tirou catro números, datados os dous primeiros en marzo e maio de 1959 e os dous últimos nos mesmos meses de 1960. Publicación en forma de cadernillo, de formato 20 x 14,5 cm, non ten paxinación nin figura nela o director, que foi ó parecer Luis J. Quintela Ferreiro. Non tirou separatas e dende o primeiro número mantivo unha notable homoxeneidade tanto de deseño como de contidos. Aínda que non figura ningún subtítulo, pódese catalogar claramente como revista literaria, se ben hai ás veces un tratamiento de certos temas que non pertencen ó eido da literatura. A poesía está presente nas súas páxinas, pero non é dominante. Hai prosa narrativa, ensaística e xornalístico-informativa e temos traballo de carácter xeracional, histórico, sociolóxico, cinematográfico e ata filosófico e político.

En diferentes editoriais temos constancia da liña de pensamento a seguir. Hai unha adhesión de carácter relixioso polo “permanente cristianismo” e un rexeitamento da figura elista de Ortega y Gasset; tamén, unha apertura ó diálogo e unha concepción iberista de achegamento e áunha unión con Portugal; un “portugalismo intenso”, como se di no “Editorial” do número 3. O humanismo cristián representado por Luis Legaz Lacambra semella ser un compromiso plenamente aceptado. Nada aparece en materia de estética.

As ilustracións, xeralmente, son de mínimas dimensións e pouco interese. Hai algunas nas que recoñecemos símbolos políticos e relixiosos da época. Francisco Martín, Fina Prado, Carmelo Alonso, R. C. Fernández, Hermida, Luis Vilabril, Ramón Clemente, Ada Liste, Sánchez Folgueira e Vázquez Alemán son os ilustradores.

Máis ampla é, loxicamente, a nómina de colaboradores literarios, algúns deles como Arcadio López-Casanova ou Borobó moi vencellados ás páxinas de *La Noche* e de orixe luguesa maioritariamente. A práctica totalidade son galegos. A nomes xa ben coñecidos como os de Luis Moure Mariño, Borobó, Ramón Piñeiro ou Álvaro Cunqueiro sumáronse os dos mozos que iniciaban a súa traxectoria naqueles anos (Arcadio López-Casanova, Marina Mayoral, B. Cores Trasmonte, Francisco Xavier Carro, X. L. Franco Grande e José Sánchez Reboreda). Atopamos tamén colaboracións de José Pena Trapero, Juan Neira Torviso, Ismael García Méndez, Francisco J. Alcántara, Luis J. Quintela Ferreiro, Jesús Vilela, J. Sergio de Cabo, Dicás, P. Martínez Freire, Jorge Ricoy, Diego Bernal, Isidro Conde, José Trapero Pardo, Amílcar Nemo, J. Blanco García, Pedro Pérez, Ramón Clemente e o portugués Oliveira Guerra.

Escritos é unha revista de grupo, marcadamente luguesa como xa anotamos. Semella non posuir unha personalidade individual que influíra nela decisivamente. As súas preocupacións non só eran literarias e hai no seu pensamento un marcado progresismo social, ideolóxico e intelectual. O castelán é lingua dominante nas súas páxinas, pero non faltan colaboracións en galego —verso e prosa— da autoría de Baldomero Cores Trasmonte, Ramón Piñeiro, Francisco Xavier Carro, Franco Grande, López-Casanova, Marina Mayoral, Jorge Ricoy e Pedro Pérez Rodríguez.

Escritos foi unha plataforma de manifestación do pensamento dun pequeno sector da xventude intelectual galega. Feita con moi limitados medios (carece de publicidade), a súa importancia literaria foi de escasa entidade. Lembrou a mestres como Cabanillas e Noriega Varela. Algúns dos seus colaboradores máis novos (casos de Marina Mayoral ou Arcadio López-Casanova) terían logo unha importante proxección posterior nos terreos da crítica, o ensaio, a lírica e a narrativa. Aínda que sexa a título de curiosidade non deixa de chama-la atención o

fermoso artigo de Cunqueiro “Primer artículo y primera novela” (número 1, sección Nuestros amigos) que nos leva á súa prehistoria de escritor. Sobre os comezos de *Escritos* e algúns dos seus colaboradores pódese consultar, tamén no número 1, o traballo de Borobó, “La generación de los Ferreiro”, publicado con anterioridade nas páxinas de *La Noche*.

2.3.3. *Corpus* de poesía galega:

Pensamos que o rexistro do *corpus* poético que ofrecemos a continuación non é algo inútil nin gratuíto. Trátase, dende logo, dun material que, esparecido por publicacións de difícil acceso, é de obrigada consideración para o estudioso da nosa historia literaria contemporánea. Neste senso pódese aplicar á nosa lírica a apreciación de Fanny Rubio³⁷, referida á poesía española en castelán, ó estimar que “es imposible acercarse a la historia literaria de nuestra postguerra sin considerar en profundidad el material y documentación que permanece encerrado en sus publicaciones periódicas”.

Doutra banda, este *corpus* poético rexistra e testemuña liñas, correntes e orientacións (ou desorientacións) estéticas da nosa poesía. Esta última dimensión foi xa subliñada, no eido da lírica portuguesa, por Clara Rocha³⁸, que considera que as revistas poéticas e literarias desempeñan “um papel fulcral como porta-voz de determinada geração ou como lugar de afirmação de algum movimento estético-literário”. Pois ben, nas nosas revistas non só se reflictan certos posicionamentos particulares ou xeracionais cara á lingua, senón tamén a prolongación ou continuidade de correntes como a amadocarballista ou imaxinista e a neotrobadorista, así como o arredamento intimista, o xurdimento dun lirismo existencial e aínda os paralelismos coa lírica española en castelán daqueles anos en aspectos puntuais como o formalismo ou o lirismo arraigado.

Pero ademais este *corpus* poético é igualmente imprescindible para explicar co necesario rigor a traxectoria idiomática e estética de moi significativos poetas galegos, para coñecer-los seus primeiros pasos, a súa prehistoria como poetas; para verifica-la xénese e configuración cronolóxica dalgúns poemarios e evitar, ó mesmo tempo, que non poucas edicións de “poesías completas” sexan en definitiva incompletas. Acontece que neste variado material poético hai sen dúbida unha parte que, a xeito de homenaxe, dende unha actitude nostálgica e aínda quizais pouco arriscada, mira cara ó pasado (temos así textos de Pondal, Rosalía, os cancioneiros medievais... a carón doutros, representativos do pasado inmediato, da autoría de Cunqueiro, Manuel Antonio ou Amado Carballo, por poñer só algúns exemplos). Pero hai tamén unha parte desta produción que se proxecta ó futuro, que ofrece adiantos puntuais dunha actividade creadora que carecía de canles de achegamento ó lector, que ás veces medrou ata chegar a se plasmar en libro, pero noutras ocasions quedou como manifestacións de poetas ocasionais, como pezas que o poeta desbotou cara a un futuro libro ou como composicións simplemente esquecidas.

Coa finalidade de ter constancia desta parte da nosa produción poética ofrecémo-lo *corpus* da mesma dende un dobre eixe, o das mesmas revistas e o dos poetas que colaboran ne-

³⁷ Fanny Rubio, op. cit. p. 13.

³⁸ Clara Rocha, *Revistas literárias do século XX em Portugal*, Vila da Maia: Imprensa Nacional-Casa da Moeda, 1985, p. 13.

las. Ámbolos dous amosan a seguinte configuración a partir do presente sistema de siglas empregadas:

AL: *Alba*
AT: *Aturuxo*
ATL: *Atlántida*
CA: *Cartel*
ES: *Escritos*
FIN: *Finisterre*
GEL: *Gelmírez*
MP: *Mensajes de Poesía*
NEM: *Nemancos*
NUM: *Numen*
PO: *Posío*
POAL: *Posío. Artes y Letras*
SG: *Sonata Gallega*
TAP: *Tapal*
VA: *Vamos*
XIS: *Xistral*
s.: separata

a) REVISTAS

FINISTERRE (Pontevedra-Madrid, 1943-1946)

- Vázquez, Pura: "Sinxela" (FIN, nº 14, outubro de 1944, p. 6)
Castro, Rosalía de: "Tristes recordos" (FIN, nº 18, febreiro de 1945, p. 24)
Camino, Alberto: "Nai chorosa" (FIN, nº 18, febreiro de 1945, p. 24)
Placer Bouzo, C.: "A Torre d'Hércules" (FIN, nº 19, marzo de 1945, p. 20)
Valladares, Marcial: "Poesía a...": "Non vayas est'ano a Francia, ..." (FIN, nº 19, marzo de 1945, p. 20)
Pondal, Eduardo: "O castro Nemenzo" (FIN, nº 20, abril de 1945, p. 17)
Corral, CLara: "O día de San Antón..." (FIN, nº 20, abril de 1945, p. 17)
Celso de Cela: "Compostela" (FIN, nº 21, xullo de 1945, p. 9)
Vázquez Rey, Antonio: "Romance de Remediños Nadal" (FIN, nº 24, xaneiro de 1946, p. 7)
García Lorca, Federico: "Seis poemas gallegos": "Noiturnio do adoescente morto", "Cantiga do neno da tenda", "Madrigal a cibdá de Santiago", "Danza da lúa en Santiago", "Canzón de cuna pra Rosalía Castro, morta" e "Romaxe de Nosa Señora da Barca" (FIN, nº 24, xaneiro de 1946, pp. 20-21)
Cunqueiro, Álvaro: "Elexía a Manuel Antonio" (FIN, nº 26, marzo de 1946)
Cunqueiro, Álvaro: "Pra ben namorar": 1. "A noite é escura...", 2. "Con ágoa da sede vella..." e 3. "Na mao do mar laranxa..." (FIN, nº 26, marzo de 1946)
Cunqueiro, Álvaro: "Canzós": 1. "Hai unha illa loubada...", 2. "No niño novo do vento..." e 3. "Sinto os seus ollos falar baixo das luas..." (FIN, nº 26, marzo de 1946)
Noriega Varela, Antonio: "Poeta de la montaña luguesa": "Presentame-lle dixen", "E unha breve pucharquiña", "Quixerón ser rigueiriños", "Tanto t'escondiche", "¿Que diran?", "Xa qu'eres d'a miña sangre", "Santiña Churrusqueiriña" e "A musa d'o poeta" (FIN, nº 27, abril de 1946)

Rivero, Carlos: "No peito de Sant-Iago" (FIN, nº 30, xuño de 1946)

Anónimo: "Como chove..." (FIN, nº 31, outubro de 1946)

Anónimo: "Comparanza" (FIN, nº 31, outubro de 1946)

NUMEN (Vigo, 1944)

Sigüenza, Xulio: "Catro poemas galegos": "Furan os ouros do día...", "A noite rouba o paisaxe...", "No tunel mouro da noite..." e "O ferreiro fái estrelas..." (NUM, nº 2, 1944)

SONATA GALLEGA (Pontevedra, 1944-1952)

Cabanillas, Ramón: "Cantiga da tecedeira" (SG, nº 1, inverno de 1944)

Taibo, Victoriano: "Veño dun camiño ledo..." (SG, nº 2, primavera de 1944)

Cabanillas, Ramón: "O alciprés" (SG, nº 2, primavera de 1944)

Celso de Cela: "Aldebarán" (SG, nº 2, primavera de 1944)

Anónimo: "Parafeo". Bilingüe (SG, nº 2, primavera de 1944)

Hipólito de Sá: "Sin consolo" (SG, nº 2, primavera de 1944)

Alfonso Sánchez: "Dicía la fremosiña: ..." (SG, nº 3, verán de 1944)

Pedro Eusolaz: "—Eu, belida, non durmía." (SG, nº 3, verán de 1944)

P. Gómez Charino: "As frores do meu amado..." (SG, nº 3, verán de 1944)

Taibo, Victoriano: "O sapiño" (SG, nº 3, verán de 1944)

H. F. G.: "Morte nova" (SG, nº 3, verán de 1944)

B. Conde: "Os mais cegos" (SG, nº 3, verán de 1944)

Rodríguez Salgado: "Cousas d'amores" (SG, nº 4, outono de 1944)

Taibo, Victoriano: "Alalala saudoso" (SG, nº 4, outono de 1944)

Airas Nunes: "Oí oxe unha pastora cantar." (SG, nº 4, outono de 1944)

D. Juan Manuel: "E ¿quen osaurá dicer..." (SG, nº 4, outono de 1944)

Alvar de Brito: "Alta reina soberana;" (SG, nº 4, outono de 1944)

Rey Móniz: "Como quen morre, vivendo..." (SG, nº 4, outono de 1944)

Anónimo: "Cantares gallegos" (SG, nº 4, outono de 1944)

Vidal, Ramón: "Catro velas brancas..." (SG, nº 5, inverno de 1944-1945)

Taibo, Victoriano: "Mareira" (SG, nº 5, inverno de 1944-1945)

Manuel Antonio: "Liridade noitámbula" (SG, nº 5, inverno de 1944-1945)

Taibo, Victoriano: "Muiñeira" (SG, nº 6, primavera de 1945)

Ruy Móniz: "Como quen morre, vivendo..." (SG, nº 6, primavera de 1945)

Villasandino: "Corpo, non desesperes..." (SG, nº 6, primavera de 1945)

García de Resende: "A que sabéis que casou, ..." (SG, nº 6, primavera de 1945)

Rovira, Prudencio: "O niño" (SG, nº 6, primavera de 1945)

Vidal, Ramón: "Feitizo" (SG, nº 6, primavera de 1945)

Vidal, Ramón: "Eu sabía d'unha rosa..." (SG, nº 7, verán de 1945)

Airas Núñez: "Oí boxe un'a pastora cantar." (SG, nº 7, verán de 1945)

Villasandino: "Por un naranxal andando, ..." (SG, nº 7, verán de 1945)

Ruy Gonzalvez: "¡Toda cousa m'atormenta!" (SG, nº 7, verán de 1945)

Taibo, Victoriano: "Matando o tempo" (SG, nº 7, verán de 1945)

Díaz Jácome, Xosé: "Historia d'unha soma infeliz" (SG, nº 7, verán de 1945)

Taibo, Victoriano: "Noivados" (SG, nº 8, outono-inverno de 1945-1946)

Vidal, Ramón: "As bágoas que choraste aquela noite" (SG, nº 8, outono-inverno de 1945-1946)

Anónimo: "Coplas de cego" (SG, nº 8, outono-inverno de 1945-1946)

- Díaz Jácome, Xosé: "Namoros": "O sapo", "A estrela" e "Abonda unha breve frol..." (SG, nº 8, outono-inverno de 1945-1946)
- Iglesia Alvariño, Aquilino: "Os camiños do outono" (SG, nº 8, outono-inverno de 1945-1946)
- Castro, Rosalía de: "Campanas de Bastabales, ..." (SG, nº 8, outono-inverno de 1945-1946)
- Castro, Rosalía de: "Como chove miudiño, ..." (SG, nº 8, outono-inverno de 1945-1946)
- E. Radío P.: "Peitaduras d'un vello" (SG, nº 8, outono-inverno de 1945-1946)
- Gómez Mauricio, Manuel: "Paroladas de vagar" (SG, nº 8, outono-inverno de 1945-1946)
- Caamaño Silva de la Peña, Adolfo: "Todo pasa" (SG, nº 9, 1946)
- Otero Pedrayo, Ramón: "Pranto pol'o pasamento d'un nobre e bon mestre pedreiro d'antigo cerne e sinxel espirto" (SG, nº 9, 1946)
- Xohan Zorro: "En Lisboa sobre o mar..." (SG, nº 9, 1946)
- Meendiño: "Seriam-eu na ermida de San Simón..." (SG, nº 9, 1946)
- Xulián Bolseiro: "—Vexo eu, miña filla, quant-é meu coidar, ..." (SG, nº 9, 1946)
- Martin Codax: "Cantos sabedes amar, amigo, ..." (SG, nº 9, 1946)
- Esteban Coello: "Se oxe meu amigo..." (SG, nº 9, 1946)
- Payo Gómez Chariño: "Ay, Santiago, padrón sabido..." (SG, nº 9, 1946)
- Roi Fernández: "Cand-eu vexo las ondas..." (SG, nº 9, 1946)
- Taibo, Victoriano: "Ruada" (SG, nº 9, 1946)
- Vidal, Ramón: "As sete ondas" (SG, nº 9, 1946)
- Abelenda, Manuel: "Bagoiñas no val" (SG, nº 9, 1946)
- Cabanillas, Ramón: "Estoria do bendito San Amaro": I. "O monte", II. "O crime", III. "A coya", IV. "As rosas", V. "O feitizo", VI. "O milagro", VII. "A procesión", VIII. "O Corpo Santo", IX. "Sinais do ceo" e X. "Terra e fala" (SG, nº 10, primavera de 1948)
- Fariña, Herminia: "O segredo" (SG, nº 10, primavera de 1948)
- Fabeiro Gómez, Manuel: "Cantigas de berce": I. "Durme, durme, meu meniño, ...", II. "¿Qué quér o neno..." e III. "Durme, neno, durme..." (SG, nº 10, primavera de 1948)
- Bouza Brey, Fermín: "Lecturas de outono na campía" (SG, nº 10, primavera de 1948)
- Curros Enríquez, Manuel: "A emigración". Fragmento (SG, nº 11, 1949)
- Vázquez, Pura: "D-outras follas": I. "Vou indo a tí pol-os camiños cortos...", II. "Déixa-ir ista pomba pol-a vida..." e III. "A terra volve entranas renegridas..." (SG, nº 11, 1949)
- Taibo, Victoriano: "Lembranza da tecedeira" (SG, nº 11, 1949)
- Castro, Rosalía de: "A gaita gallega" (SG, nº 11, 1949)
- Tobío Cernadas, Manuel: "Nosa Siñora d'a Creba" (SG, nº 11, 1949)
- Tobío Cernadas, Manuel: "Moiño de Tras d'a Greira" (SG, nº 11, 1949)
- Tobío Cernadas, Manuel: "A desaparecida escurripela d'a Penela" (SG, nº 11, 1949)
- Tobío Cernadas, Manuel: "¡Plaia, a de Parameán" (SG, nº 11, 1949)
- Vallejo Leira, Adelaida: "¡Volve sin qu'eu te chame!" (SG, nº 11, 1949)
- Vidal, Ramón: "A canción do emigrante" (SG, nº 11, 1949)
- Rial, Benito: "Inverno" (SG, nº 11, 1949)
- Tobío Mayo, José: "Posta do sol" (SG, nº 12, 1949)
- Cabanillas, Ramón: "¡Meu carriño!" (SG, nº 12, 1949)
- Carballo Calero, Ricardo: "Tres poemas ferrolanos": "Praza vella", "Domingo de feira" e "Praza de Sánchez Aguilera" (SG, nº 12, 1949)
- Tobío Cernadas, Manuel: "¡Como miña nai, ningunhal!" (SG, nº 12, 1949)
- Vales Villamarín, Francisco: "Estampas betanceiras": "A volta dos caneiros" (SG, nº 12, 1949)
- Fariña, Herminia: "Relembro do hirmán emigrante" (SG, nº 12, 1949)
- Manuel Antonio: "Tres poemas": "Pol-o revés d'os ollos d'o arquiteuto...", "Os mallos pulsan a arteria d'as eiras..." e "A noite..." (SG, nº 13, 1952)
- Vázquez, Pura: "A un paxaro que perdeu o niño e morreu de tristura" (SG, nº 13, 1952)
- Anónimo: "Folklore rianxeiro" (SG, nº 13, 1952)

Cabanillas, Ramón: "A veira do mar" (SG, nº 13, 1952)
Risco, Sebastián: "O apestado" (SG, nº 13, 1952)
F. da Fonte, José: "Pidindo esmola" (SG, nº 13, 1952)
Brea, Xosé María: "Poemiñas": I. "As follas secas que caen...", II. "Pol-os garrunchos d'a noite...", III. "Todal-as noites de Deus..." e IV. "N-o adro d-a tua frente..." (SG, nº 13, 1952)
Viñas Calvo: "Feitizo" (SG, nº 13, 1952)
González-Alegre, Ramón: "Mar de Rianxo" (SG, nº 13, 1952)
Avilés Vinagre, José Antonio: "Ofrenda a Manoel Antonio": "Poema da nai soia" (SG, nº 13, 1952)

CARTEL (Vigo, 1945-1946)

Sigüenza, Julio: "Gaita gallega" (CA, nº 2, 15 de xaneiro de 1946)
Anónimo: "Na Cruz díaque Rosario" (CA, nº 4, 15 de febreiro de 1946)
Taibo, Victoriano: "Berce" (CA, nº 5, 28 de febreiro de 1946)
Díaz Jácome, José: "A encantada nao da Lúa..." (CA, nº 6, 15 de marzo de 1946)
Díaz Castro, José M^a: "Terra e mar" (CA, nº 6, 15 de marzo de 1946)
Amado Carballo, Luís: "Pontevedra (Século XIX)" (CA, nº 6, 15 de marzo de 1946)
Castro, Rosalía de: "¡Padrón! ¡Padrón!" e "O gaiteiro" (CA, nº 7, primeira quincena de abril de 1946)
Taibo, Victoriano: "Aquel paxariño..." (CA, nº 7, primeira quincena de abril de 1946)
Cabanillas, Ramón: "Camiño longo" (CA, nº 9, primeira quincena de maio de 1946)
Noriega Varela, Antonio: "In conspectu maris" (CA, nº 10, segunda quincena de maio de 1946)
Anónimo: "La canción popular" (CA, nº 12, segunda quincena de xuño de 1946)

GELMÍREZ (Santiago de Compostela, 1945-1946)

Otero Pedrayo, Ramón: "Pan galego" (GEL, nº 1, 1945-1946, pp. 9-11)
Otero Pedrayo, Ramón: "Compostela" (GEL, nº 1, 1945-1946, p. 19)
Bouza Brey, Fermín: "Probe resposta ao teu solemne envío..." (GEL, nº 1, 1945-1946, p. 19)
Iglesia Alvariño, Aquilino: "Nenia a J. C. Friedrich Hölderlin" (GEL, nº 1, 1945-1946, p. 24)
Iglesia Alvariño, Aquilino: "Nenia a Rosalía de Castro" (GEL, nº 2, 1945-1946, pp. 4-5)
Iglesia Alvariño, Aquilino: "Nenia a Curros Enríquez" (GEL, nº 3, 1945-1946, pp. 8-9)

Posío (Ourense, 1945-1946)

Manuel Antonio: "A fragata vella" (PO, nº 1, 1945)
Manuel Antonio: "SÓS" (PO, nº 1, 1945)
Manuel Antonio: "Recalada" (PO, nº 1, 1945)
Manuel Antonio: "Adeus" (PO, nº 1, 1945)
Martín Codax: "En o sagrad'en Vigo..." (PO, nº 2, 1945)
Martín Codax: "Mandad'e conmigo..." (PO, nº 2, 1945)
Martín Codax: "Ay, Deus, sab'ora, meu amigo..." (PO, nº 2, 1945)
Martín Codax: "Quantas sabedes amar amigo..." (PO, nº 2, 1945)
Bouza Brey: de *Nao senlleira*: "Paráfrasis de Virxilio", "Serán en Esposende", "Visita de Cintas", "A O. Pedraio trocando uns libros" (PO, nº 3, 1946)

Iglesia Alvariño, Aquilino: "Sandor Alejandro Petöfi" (PO, nº 4, 1946)
Vázquez, Pura: "Milagre d'amor" (PO, nº 4, 1946)
Bouza Brey, Fermín: "A un rapaz galego dende Cornualles" (PO, nº 4, 1946)
Cunqueiro, Álvaro: "Iste verso, ista chama" (PO, nº 4, 1946)

ALBA (A Coruña-Vigo, 1948-1956)

Cunqueiro, Álvaro: de *Cantiga nova que se chama Riveira*: "No sono do cuco novo..." e "Hai unha illa loubada..." (AL, nº 1, 1948)
Pimentel, Luis: "Oración e gabanza dos nosos pés" (AL, nº 1, 1948)
Morgade, Teodoro: "Mar amigo" (AL, nº 1, 1948)
Martínez Risco, Sebastián: "O boneco" (AL, nº 1, 1948)
Iglesia Alvariño, Aquilino: "Non me esquenzo de vos..." (AL, nº 1, 1948)
Amado Carballo, Luis: "Pandeirada do bo e do mal tempo" (AL, nº 1, 1948)
Rey Soto, Antonio: "Sonata vernal" (AL, nº 2, 1948-1949)
Magariños Granda, Antonio: "Nadal" (AL, nº 2, 1948-1949)
Iglesia Alvariño, Aquilino: "Coma unha xesta orfa" (AL, nº 3, 1949)
Díaz Jácome, Xosé: "Cómarios verdes" (AL, nº 3, 1949)
Díaz Jácome, Xosé: "Naufraxio" (AL, nº 3, 1949)
Paradela, Álvaro: "Poema sen nome" (AL, nº 3, 1949)
González-Alegre Bálgora, Ramón: "Canto á Illa d'Arousa" (AL, nº 3, 1949)
Bouza Brey, Fermín: "Nocturno" (AL, nº 3, 1949)
Díaz Castro, Xosé M^a: "Oración polos tollos" (AL, nº 3, 1949)
González Garcés, Miguel: "Solpôr" (AL, nº 3, 1949)
Carballo Calero, Ricardo: "Anxo da terra" (AL, nº 3, 1949)
Carballo Calero, Ricardo: "Labregos" (AL, nº 3, 1949)
Carballo Calero, Ricardo: "Manes do esquezo" (AL, nº 3, 1949)
González-Alegre Bálgora, Ramón: "N'a morte de Xosé Francisco, o meu amigo de Baralla, que ergueuse a o sol n'unha mañá d'inverno" (AL, nº 3, 1949)
Lago González, Manuel: "Frer de María" (AL, nº 3, 1949)
Lago González, Manuel: "Alborada" (AL, nº 3, 1949)
Otero Pedrayo, Ramón: "O quinqué de petrólio" (AL, nº 4, 1950)
Carballo Calero, Ricardo: "Égloga do verde e azul" (AL, nº 4, 1950)
Díaz Jácome, Xosé: de *Os namoros*: "A estrela", "O vagalume" e "O sapo" (AL, nº 4, 1950)
González-Alegre Bálgora, Ramón: "Tempo do meu paisaxe" (AL, nº 4, 1950)
Díaz Castro, Xosé M^a: "Penélope" (AL, nº 4, 1950)
Álvarez Blázquez, Xosé M^a: "Poemas da miña nena": "Mencer" e "Arrolo" (AL, nº 4, 1950)
Rey Romero, Faustino: "Breve antoloxía": "A frol da cerdeira nova", "A morte da volvoreta" e "Madrigal pequeno" (AL, nº 4, 1950)
Vázquez, Pura: "Soñando o fillo" (AL, nº 4, 1950)
Cunqueiro, Álvaro: "Dos poemas": "Con Corot en Italia" e "A Hölderlin" (AL, nº 5, 1950)
Fernando Burbia Valcárcel: "Diante do final" (AL, nº 5, 1950)
Castillo Elejabeytia, Dicinio de: "Cantigas dun morto" (AL, nº 5, 1950)
Bouza Brey, Fermín: "Tres poemas": "Retorno", "Nadal" e "Si cadra un día, en ti..." (AL, nº 5, 1950)
Rey Romero, Faustino: "Conto de Medo" (AL, nº 5, 1950)
Álvarez Blázquez, Xosé M^a: "Notas de pelerinaxe" (AL, nº 5, 1950)
Iglesia Alvariño, Aquilino: "Eu vou no tren" (AL, nº 6, 1950)
Díaz Jácome, Xosé: "Cantigas do mar de Vigo" (AL, nº 6, 1950)

Pimentel, Luis: "Forasteiro" (AL, nº 6, 1950)
Martínez Risco, Sebastián: "Cadro" (AL, nº 6, 1950)
Rey Romero, Faustino: "Serán" (AL, nº 6, 1950)
Díaz Castro, Xosé M^a: "Terra sucada" (AL, nº 6, 1950)
Casas, Augusto: "Serán sin ela" (AL, nº 6, 1950)
Fabeiro Gómez, Manuel: "Outono" (AL, nº 6, 1950)
Fabeiro Gómez, Manuel: "Inverno" (AL, nº 6, 1950)
Casas, Augusto: de *Isa folla que vai pol o río*: "Non coñezo a tua vida, acaso..." (AL, nº 6, 1950)
García de Fresco, M^a del Pilar: "Irmandade" (AL, nº 6, 1950)
Fernando Burbia Valcarce: "Urro por Galiza" (AL, nº 6, 1950)
Blanco Amor, Eduardo: "Marcha fúnebre" (AL, nº 6, 1950)
Dieste, Rafael: "Muiñeira" (AL, nº 6, 1950)
Otero Espasandín, Xosé: "Serán" (AL, nº 6, 1950)
Delgado Gurriarán, Florencio: "Rumba" (AL, nº 6, 1950)
Prieto Marcos, Manuel: "Choiva do vran" (AL, nº 6, 1950)
Sesto, Xosé: "Berce" (AL, nº 6, 1950)
Díaz Castro, Xosé: "Dos poemas": "A cerna" e "Cortina" (AL, nº 7, 1951)
Rey Romero, Faustino: "A rosa desfollada" (AL, nº 7, 1951)
Rey Romero, Faustino: "Cómo serás despois de morta" (AL, nº 8, 1951)
Fabeiro Gómez, Manuel: "Meu corazón, branca vela" (AL, nº 9, 1952)
Varela, Lorenzo: "María Balteira" (AL, nº 11, 1952)
Ferreiro, Celso Emilio: "O medo" (AL, nº 12, 1952)
Ferreiro, Celso Emilio: "Ollaimbe bén" (AL, nº 12, 1952)
Cunqueiro, Álvaro: "Ulises vai falar" (AL, nº 12, 1952)
Iglesia Alvariño, Aquilino: "Sono" (AL, nº 13, 1953)
Díaz Castro, Xosé M^a: "Nascida d'un sono": "Ven aos meus versos como vas a feira...", "Piséi a sombra viva dos guindeiros..." e "Variña d'avelairo, pra ti fora..." (AL, nº 13, 1953)
Manuel María: de *Mar maior*: "A Rosalía", "O carro", "Cousa sin nome", "Lume", "Amor", "Paz", "Anxo de silencio" e "Presaxio" (AL, nº 14, 1954)
Díaz Jácome, Xosé M^a: "A cantiga do Miño" (AL, nº 15, 1956)
Rey Romero, Faustino: de *Escolanía de melros*: "Esas notas que o páxaro esmigalla...", "Co seu negro prumax, roibo peteiro, ...", "Prestidixitador de melodías, ..." e "Quen che trocó a pruma, eiquí dourada, ..." (AL, nº 16, 1956)

MENSAJES DE POESÍA (Vigo, 1948-1952)

Sigüenza, Xulio: "Cinco poemas da lúa": "Moza a casar vai a lúa...", "And'o mar facendo festas...", "Com'o un carecol, a lúa...", "Coitelo nas maos da noite..." e "Vella de reuma e de anos..." (MP, setembro de 1948)
Álvarez Blázquez, Emilio: "Carro" (MP, outubro de 1948)
Álvarez Blázquez, Emilio: "Mar" (MP, outubro de 1948)
Cunqueiro, Álvaro: "Agora trobo o vento e máil-a lúa fría..." (MP, decembro de 1948)
Cunqueiro, Álvaro: "A dama que ia no branco cabalo..." (MP, decembro de 1948)
Cunqueiro, Álvaro: "Orazón de aninovo, 1949" (MP, decembro de 1948)
Cunqueiro, Álvaro: "Soneto a un cabaleiro descoñecido, retratado por G. Cima da Conegliano, cun pais ao fondo idade sua XXXVI anos" (MP, decembro de 1948)
Carballo Calero, Ricardo: "Canción" (MP, xaneiro de 1949)
Cunqueiro, Álvaro: "Cantiga de ir al mayo" (MP, abril de 1949)

- Cunqueiro, Álvaro: "Cantigas do amor cortés": "O freixo está teste pra lanza labrar..." e "Que-chemarín da branca bandeira..." (MP, xuño de 1949)
- Cunqueiro, Álvaro: "Illa" ("Luz mollada lle chegaba do mar...") (MP, maio de 1951)
- Cunqueiro, Álvaro: "Illa" ("Hai unha illa loubada...") (MP, maio de 1951)
- Cunqueiro, Álvaro: "Noivado I" (MP, maio de 1951)
- Cunqueiro, Álvaro: "Cantigas": "A dama que ía no branco cabalo...", "Agora trobo o vento e málil-a lúa fría..." "O freixo está teste prá lanza labrar..." e "O cabaleiro da pruma na gorra..." (MP, maio de 1951)
- Cunqueiro, Álvaro: "Falando con dama Viviana" (MP, maio de 1951)
- Iglesia Alvariño, Aquilino: "Deloirando coma un río..." (MP, Setembro de 1951)

XISTRAL (Lugo, 1949)

- Iglesia Alvariño, Aquilino: "Xunta o Xistral" (XIS, nº 1, 1949, p. 2)
- Paz, Clotilde: "Soidades" (XIS, nº 1, 1949, p. 2)
- Pimentel, Luís: "Primeira Comunión" (XIS, nº 2, 1949, p. 2)
- Cunqueiro, Álvaro: "Orazón preto da cibdá de Mondoñedo": "Eu chamo aos mosegos que descen dos teus ollos..." (XIS, nº 2, 1949, p. 5)
- Manuel María: "A cantiga derradeira" (XIS, nº 2, 1949, p. 9)

VAMOS (Santiago de Compostela, 1948-1995)

- Rodríguez Mourullo, Gonzalo: "Somos netiños dos celtas..." (VA, nº 1, 1948)
- Beiras Torrado, José M.: "Cavilando..." (VA, nº 2, xaneiro de 1953)
- Gonzalo de Balcaide: "A lúa ha de ser miña noiva" (VA, nº 2, xaneiro de 1953)
- Pernas Leira, J.: "Mar doente" (VA, nº 3, febreiro de 1953)
- Vázquez, Pura: "Teño" (VA, nº 3, febreiro de 1953)
- Manuel María: "Noite" (VA, nº 3, febreiro de 1953)
- Pernas Leira, J.: "A campía renacente" (VA, nº 4, marzo de 1953)
- Novoneyra, E.: "Flor de silencio" (VA, nº 4, marzo de 1953)
- Pernas Leira, Xohán: "Paisaxe", "Arelar" e "O penedo" (VA, nº 7, novembro de 1953)
- Anónimo: "Villancicos gallegos": "Vamos pastorcíños, vamos..." (VA, nº 27, decembro de 1956)
- Anónimo: "Bailade ao neníño" (VA, nº 27, decembro de 1956)
- López Abente, Gonzalo: "¡Esta é noite de Nadal!" (VA, nº 35, decembro de 1957)
- Manuel María: de "Poemas inéditos de Terra Chá": "Terra", "Montes", "Torres e Pazos" e "Carballeira de Hortas" (VA, nº 53, abril de 1960, p. 4)
- Manuel María: de "Poemas inéditos de Terra Chá": "Abeneiro" e "O cuco" (VA, nº 54, maio de 1960, p. 3)
- Iglesia Alvariño, Aquilino: "Aninovo" (VA, nº 57, decembro de 1960, p. 2)

TAPAL (Noia, 1950-1955)

- López Medina, Juan: "En procura de tí" (TAP, nº 1, novembro de 1950, p. 6)
- Fabeiro Gómez, Manuel: "Meu corazón branca vela..." (TAP, nº 1, novembro de 1950, p. 6)
- Fabeiro Gómez, Manuel: "Eu" (TAP, nº 1, novembro de 1950, p. 7)
- Avilés Vinagre, José A.: "Eu non sei que tendes..." (TAP, nº 2, decembro de 1950, p. 8)

- Fabeiro Gómez, Manuel: "Trova": "Sobor das ondas do mar de Noia..." (TAP, nº 2, decembro de 1950, p. 13)
- Avilés Vinagre, José A.: "Morriña..." (TAP, nº 3, febreiro de 1951, p. 6)
- Fernández da Ponte, José: "As pedras da Perouta" (TAP, nº 3, febreiro de 1951, p. 7)
- Fabeiro Gómez, Manuel: "Sol-por" (TAP, nº 3, febreiro de 1951, p. 13)
- Fabeiro Gómez, Manuel: "Pinga a pinga, vai caendo..." (TAP, nº 4, abril de 1951, p. 7)
- Fabeiro Gómez, Manuel: "Mae do Mundo, sabemos..." (TAP, nº 4, abril de 1951, p. 5)
- Fabeiro Gómez, Manuel: "Camiñando con angurias..." (TAP, nº 4, abril de 1951, p. 3)
- Fernández da Ponte, José: "Razóns de máis" (TAP, nº 4, abril de 1951, p. 11)
- Fernández da Ponte, José: "Xusta louvanza" (TAP, nº 5, agosto de 1951, pp. 13 e 35)
- García López, Hélida: "Muiños de pedra" (TAP, nº 5, agosto de 1951, p. 17)
- Avilés Vinagre, José A.: "Saloucos d'un emigrante" (TAP, nº 5, agosto de 1951, p. 22)
- Vázquez, Pura: "Lúa de vran" (TAP, nº 6, agosto de 1952, p. 20)
- Vázquez, Pura: "Barca Loura" (TAP, nº 6, agosto de 1952, p. 20)
- Formoso Siaba, Xelo: "A volta" (TAP, nº 6, agosto de 1952, p. 20)
- Avilés Vinagre, José A.: "Poema da lua e do mar" (TAP, nº 6, agosto de 1952, p. 20)
- Fernández da Ponte, José: "Sementeira" (TAP, nº 6, agosto de 1952, p. 20)
- Nieto Caamaño, Isolino: "Luz da vida" (TAP, nº 6, agosto de 1952, p. 20)
- Fabeiro Gómez, Manuel: "Noite" (TAP, nº 6, agosto de 1952, p. 20)
- Fernández da Ponte, José: "¿Quén a meresce...?" (TAP, nº 6, agosto de 1952, p. 23)
- Avilés Vinagre, José A.: "Antón de Noia" (TAP, nº 6, agosto de 1952, p. 33)
- Conde, José: "Adiós" (TAP, nº 7, agosto de 1953, p. 22)
- Manuel María: "Cantiga ás ondas do Miño" (TAP, nº 7, agosto de 1953, p. 22)
- Fernández da Ponte, José: "¡Boa casa!" (TAP, nº 7, agosto de 1953, p. 23)
- San Luis Romero, Xesús: "¡Noya!" (TAP, nº 7, agosto de 1953, p. 53)
- Fernández Ferreiro, Xosé: "A nena que lava, lava, ..." (TAP, nº 7, agosto de 1953, p. 55)
- Fabeiro Gómez, Manuel: "Meu corazón, branca vela, ..." (TAP, nº 7, agosto de 1953, p. 55)
- Avilés Vinagre, José Antonio: "Lume que morre" (TAP, nº 7, agosto de 1953, p. 55)
- Núñez Martínez, Eduardo: "Nin exilios nin noxos" (TAP, nº 8, agosto de 1954, p. 27)
- Manuel María: "Cantiga de muiñeira" (TAP, nº 8, agosto de 1954, p. 32)
- Fabeiro Gómez, Manuel: "O lobicán" —versión ó galego do poema de Franz Werfel— (TAP, nº 8, agosto de 1954, p. 42)
- Rey Romero, Faustino: "A un melro esculpido n'unha coluna" (TAP, nº 8, agosto de 1954, p. 42)
- Carré Alvarellos, Uxío: "Maruxiña" (TAP, nº 8, agosto de 1954, p. 42)
- Avilés Vinagre, José A.: "Morte belida" (TAP, nº 9, agosto de 1955, p. 31)
- Fabeiro Gómez, Manuel: "Noite" (TAP, nº 9, agosto de 1955, p. 29)
- Fabeiro Gómez, Manuel: "Muros" (TAP, nº 9, agosto de 1955, p. 29)
- Fabeiro Gómez, Manuel: "Saudade" (TAP, nº 9, agosto de 1955, p. 29)
- Carré Alvarellos, Uxío: "Aloumiños": I. "Frer de mel" e II. "Inda que por te amar" (TAP, nº 9, agosto de 1955, p. 31)

Posío. ARTE Y LETRAS (Ourense, 1951-1954)

- Casas, Augusto: "Elexía ao meu irmán Álvaro de las Casas" (POAL, nºs 3-4-5, 1951)
- Prieto Rodríguez, Laureano: "Seitureira" (POAL, nºs 13-24, 1952)
- Gómez Pato, Serafín: "Romance do afiador namorado" (POAL, 1953-1954, pp. 24-25)
- Prieto Rodríguez, Laureano: "Quixerá..." (POAL, 1953-1954, p. 26)
- Prieto Rodríguez, Laureano: "Neve" (POAL, 1953-1954, p. 26)

Prieto Rodríguez, Laureano: "¡Qué belidas elas son!" (POAL, 1953-1954, p. 26)
Manuel María: "Muiñeira" (POAL, 1953-1954, p. 27)
Vázquez Montero, Nabor: "Lembranzas" (POAL, 1953-1954, p. 27)
Campio Pereira, Víctor: "Pedra vella" (POAL, 1953-1954, p. 28)
Santorum, Abelardo: "O Carballo" (POAL, 1953-1954, p. 29)
Vázquez Iglesias, Pura: "Salto do Can" (POAL, 1953-1954, p. 30)
Vázquez Iglesias, Pura: "Invitación pro ensono dos meniños" (POAL, 1953-1954, p. 31)
Tovar Bobillo, Antón: "Cando eu morra" (POAL, 1953-1954, p. 32)
González Garcés, Miguel: "Nadal" (POAL, 1953-1954, p. 32)

ATURUXO (Ferrol, 1952-1960)

Fernán de Esquío: "Cantiga de amigo": "Vaiamos, irmana, vaiamos dormir..." (AT, nº 1, 1952)
Cabanillas, Ramón: "Lauda de Erotión" (AT, nº 1, 1952)
Carballo Calero, Ricardo: "Canción" (AT, nº 1, 1952)
Vázquez, Pura: "Íntima" (AT, nº 1, 1952)
Ánxel Johán: "Sonetos": I. "Xa conta a primadeira trinta abrentes, ...", III. "Camiña priguiceira pol-a Ponte...", V. "Énchense de friaxe ponte o río, ..." e VII. "Tudo é neve ó redor. E aínda hai neve..." (AT, nº 1, 1952)
Carballo Calero, Ricardo: "Muller dormida" (AT, nº 2, 1952)
Álvarez Blázquez, Emilio: "Carro" (AT, nº 2, 1952)
Ánxel Johán: "Sonetos": II. "Ai, os silenzos da i-alma na ombría!", IV. "Ouro no ar. Ai, qué pomos abrindo..." e IV. "Fai un friaxe de tudol-os demos." (AT, nº 2, 1952)
Cunqueiro, Álvaro: "Retorno de Ulises": "Penélope perde novelo nove" e "Ulises pasa N. W. noite" (AT, nº 2, 1952)
Manuel María: "Cousa sin nome" (AT, nº 2, 1952)
Moreiras, Eduardo: "Os pobos" (AT, nº 2, 1952)
Cabanillas, Ramón: "O laio dos mortos" (AT, nº 3, 1953)
Torres, Xohana: "Nai" (AT, nº 3, 1953)
Ferreiro, Celso Emilio: "Unha imposibel nai" (AT, nº 3, 1953)
Otero Pedrayo, Ramón: "Ermo" (AT, nº 4, 1954)
Otero Pedrayo, Ramón: "Corozas de Deza ou Camba" (AT, nº 4, 1954)
Moreiras, Eduardo: "A unha deusa" (AT, nº 4, 1954)
Castillo Elejabeytia, Dicintio de: "Soños" (AT, nº 4, 1954)
Carballo Calero, Ricardo: "Morta na mar" (AT, nº 4, 1954)
Cunqueiro, Álvaro: "Resucitado" (AT, nº 5, 1954)
Ánxel Johán: "Querida Lolá:" (AT, nº 5, 1954)
Ánxel Johán: "Laio da festa no val" (AT, nº 5, 1954)
Vázquez, Pura: "Mencer da vela" (AT, nº 5, 1954)
Carballo Calero, Ricardo: "Poema": "Ise neno que levas no colo..." (AT, nº 5, 1954)
Moreiras, Eduardo: "Muller do pobo" (AT, nº 5, 1954)
Moreiras, Eduardo: "Dous tipos van pola rúa" (AT, nº 6, 1955)
Cunqueiro, Álvaro: "Os setenta pavillós" (AT, nº 6, 1955)
Carballo Calero, Ricardo: "Esquezo" (AT, nº 6, 1955)
Xalo: "Cacheno" (AT, nº 6, 1955)
Manuel María: "Os bois" (AT, nº 6, 1955)
Iglesia Alvariño, Aquilino: "Eu estaba asolagado" (AT, nºs 7-8, 1956)

Carballo Calero, Ricardo: "Un bico" (AT, nº 7-8, 1956)
Moreiras, Eduardo: "Noite ardega" (AT, nº 7-8, 1956)
Xalo: "A unha rapaza da fontán que me pousa de modelo" (AT, nº 7-8, 1956)
Casas, Augusto: "Elexía entre sonos" (AT, nº 7-8, 1956)
Carballo Calero, Ricardo: "Soño" (AT, nº 9, 1958)
Avilés de Taramancos: "Balada do barqueiro mozo" (AT, nº 9, 1958)
Cunqueiro, Álvaro: "Un poeta esquece os días de chuvia" (AT, nº 10, 1962)
Carballo Calero, Ricardo: "In Memoriam" (AT, nº 10, 1962)
Iglesia Alvariño, Aquilino: "E chove, chove..." (AT, nº 10, 1962)
Manuel María: "Carta a Luís Pimentel" (AT, nº 10, 1962)
Iglesia Alvariño, Aquilino: "Meu rei" (AT, nº 11, 1962)
Carballo Calero, Ricardo: "Praia de Coruxo" (AT, nº 11, 1962)
Vázquez, Pura: "Horas" (AT, nº 11, 1962)
Graña, Bernardino: "Poemas da materia" (AT, nº 11, 1962)
Cunqueiro, Álvaro: *Herba aquí ou acolá*: "Todo pende en que un esteña morto..." (AT, nº 11, 1962)
Novoneyra, Uxío: "Ballet da nena triste" (AT, nº 11, 1962)
Franco Grande, X. L.: "Oración da miña insua" (AT, nº 11, 1962)
Pernas Leira, Juan Antonio: "A rapaza alí tendida" (AT, nº 11, 1962)
Manuel María: "Égloga do meu muíño" (AT, nº 11, 1962)

NEMANCOS (Santiago de Compostela-Betanzos, 1953-1954)

López Abente, Gonzalo: "O pino de Corcubión" (NEM, nº 1, 1953)
López Abente, Gonzalo: "Hay un merlo" (NEM, nº 1, 1953)
Domínguez Rodríguez, Consuelo: "Galicia da miña alma..." (NEM, nº 2, 1953)
López Abente, Gonzalo: "Pregaria" (NEM, nº 2, 1953)
López Abente, Gonzalo: "A oferta" (NEM, nº 2, 1953)
Domínguez Rodríguez, Consuelo: "Ouh' Galicia encantadora..." (NEM, nº 3, 1954)
Fernández Ferreiro, Xosé: "Vento mareiro" (NEM, nº 3, 1954)

ATLÁNTIDA (A Coruña, 1954-1956)

Cunqueiro, Álvaro: "Crónica de la derrota de las naciones". Inclúe os seguintes poemas en gallego: "Cando il caíu coma un trebón n'unha pucharca, ...", "Quén é ise que torna da batalla...", "O derradeiro día", "A moza na fiesta" e "A vella do enciño" (ATL, s. 1, xaneiro-febreiro de 1954)
Iglesia Alvariño, Aquilino: "Alanca, alanca" (ATL, nº 2, marzo-abril de 1954, p. 8)
Díaz Jácome, Xosé: "O cantar do peligrino": "Si eu for mariñeiro e fixer romeiría..." (ATL, nº 3, maio-xuño de 1954, p. 2)
Bernal de Bonaval: "A doña que eu amo e teño por señor" (ATL, s. 4-5-6, decembro de 1954)
Airas Nunes: "Oi hoxe unha pastor cantar" (ATL, s. 4-5-6, decembro de 1954)
Xohán Airas: "A por quen perço o dormir" (ATL, s. 4-5-6, decembro de 1954)
Roi Fernandez: "Quando eu vexo las ondas" (ATL, s. 4-5-6, decembro de 1954)
Payo Gómez Chariño: "Ai Santiago padrón subido" (ATL, s. 4-5-6, decembro de 1954)
Ayras Carpancho: "Por facer romaría puxe en meu coraçon" (ATL, s. 4-5-6, decembro de 1954)

- Pedro Amigo de Sevilla: "Quando eu un día fui en Compostela" (ATL, s. 4-5-6, decembro de 1954)
- Tettamancy y Gastón, Francisco: "Boicentral": "O lusco fusco" e "O druida" (ATL, nº 7, xaneiro-febreiro de 1955, p. 13)
- Fabeiro Gómez, Manuel: "Meu corazón, branca vela". Son sete poemas que, como o título que figura na cabeceira do conxunto, comezan co mesmo verso (ATL, nº 7, xaneiro-febreiro de 1955, p. 18)
- Manuel María: "Poemas": "A Terra", "Mariñeiro", "Palabras", "Home", "Milagre", "Ar", "Tarde" e "Presaxio" (ATL, s. 7, xaneiro-febreiro de 1955)
- Cunqueiro, Álvaro: "Pra cantar en maio á dona de abril" (ATL, nº 8, marzo-abril de 1955, p. 3)
- Novoneyra, Uxío: "A vinda da primaveira" (ATL, nº 8, marzo-abril de 1955, p. 3)
- Castro, Rosalía de: "Era no mes de Mayo..." (ATL, nº 8, marzo-abril de 1955, p. 3)
- Avilés Vinagre, J. A.: "Sede. Poema louro de amor" (ATL, nº 8, marzo-abril de 1955, p. 13)
- Pondal, Eduardo: "A campana d'Anllons" (ATL, nº 9-10, maio-agosto de 1955, p. 17)
- Manuel Antonio: "Os cóbados n'o barandal" (ATL, nº 11-12, decembro de 1955, p. 11)
- Avilés de Taramancos: "As moradías do vento": "Dorme coma un paxaro encol das ponlas...", "Vento mareiro, amigo...", "Badalar de campans feito de vidro, ...", "A i-alma está no sangue mergullada, ...", "Forza de muiñeira, polo espido..", "Ven o vento nordés, toleirón i-afiado, ..." e "Tí, outono, es un home coa ollada murcha, ..." (ATL, s. 11-12, decembro de 1955)

ESCRITOS (Lugo, 1959-1960)

- Noriega Varela, Antonio: "Saudade" (ES, nº 2, maio de 1959)
- Franco Grande, Xosé Luís: "Poema" (ES, nº 3, marzo de 1960)
- Mayoral, Marina: "Si soupérades..." (ES, nº 3, marzo de 1960)
- López-Casanova, Arcadio: "Intimidade" (ES, nº 3, marzo de 1960)
- Carro, Francisco X.: "Pranto de mariñeiro" (ES, nº 3, marzo de 1960)
- Cabanillas, Ramón: de *Vento mareiro*: "Soneto" (ES, nº 3, marzo de 1960)
- Cabanillas, Ramón: de *Versos de alleas terras e de tempos idos*: "Na morte de Virxilio" (ES, nº 3, marzo de 1960)
- Pérez Rodríguez, Pedro: "Nadal" (ES, nº 4, maio de 1960)
- Ricoy, Jorge: "Choiva" (ES, nº 4, maio de 1960)
- Ricoy, Jorge: "Cantiga" (ES, nº 4, maio de 1960)

b) AUTORES

Abelenda, Manuel
"Bagoiñas no val" (SG, nº 9, 1946)

Airas Nunes
"Oí oxe unha pastora cantar." (SG, nº 4, outono de 1944)
"Oí boxe un'a pastora cantar." (SG, nº 7, verán de 1945)
"Oí boxe unha pastor cantar" (ATL, s. 4-5-6, decembro de 1954)

Alfonso Sánchez
"Dicía la fremosiña: ..." (SG, nº 3, verán de 1944)

Alvar de Brito

“Alta reina soberana;” (SG, nº 4, outono de 1944)

Álvarez Blázquez, Emilio

“Carro” (MP, outubro de 1948)

“Mar” (MP, outubro de 1948)

“Carro” (AT, nº 2, 1952)

Álvarez Blázquez, Xosé M^a

“Notas de pelerinaxe” (AL, nº 5, 1950)

“Poemas da miña nena”: “Mencer”, “Arrolo” (AL, nº 4, 1950)

Amado Carballo, Luís

“Pontevedra (Século XIX)” (CA, nº 6, 15 de marzo de 1946)

“Pandeirada do bo e do mal tempo” (AL, nº 1, 1948)

Anónimo

“Parrafeo”. Bilingüe (SG, nº 2, primavera de 1944)

“Cantares gallegos” (SG, nº 4, outono de 1944)

“Coplas de cego” (SG, nº 8, outono-inverno de 1945-1946)

“Na Cruz díaque Rosario” (CA, nº 4, 15 de febreiro de 1946)

“La canción popular” (CA, nº 12, xullo-agosto de 1946)

“Comparanza” (FIN, nº 31, outubro de 1946)

“Como chove...” (FIN, nº 31, outubro de 1946)

“Folklore rianxeiro” (SG, nº 13, 1952)

“Villancico gallego”: “Vamos pastorciños, vamos...” (VA, nº 27, decembro de 1956)

“Bailade ao neníño” (VA, nº 27, decembro de 1956)

Ánxel Johán

“Sonetos”: I. “Xa conta a primadeira trinta abrentes, ...”, III. “Camiña pruiceira pol-a Ponte...”, V. “Énchense de friaxe ponte o río, ...” e VII. “Tudo é neve ó redor. E aínda hai neve...” (AT, nº 1, 1952)

“Sonetos”: II. “Ai, os silenzos da i-alma na ombría!...”, IV. “Ouro no ar. Ai, qué pomás abrindo...” e IV. “Fai un friaxe de tudol-os demos.” (AT, nº 2, 1952)

“Laio da festa no val” (AT, nº 5, 1954)

“Querida Lolá:” (AT, nº 5, 1954)

Avilés de Taramancos (pseudónimo de Xosé Antón Avilés Vinagre)

“As moradías do vento”: “Dorme coma un paxaro encol das ponlas...”, “Vento mareiro, amigo...”, “Badalar de campans feito de vidro...”, “A i-alma está no sangue mergullada...”, “Forza de muiñeira, polo espido..”, “Ven o vento nordés, toleirón i-afiado, ...” e “Tí, outono, es un home coa ollada murcha, ...” (ATL, s. 11-12, decembro de 1955)

“Balada do barqueiro mozo” (AT, nº 9, 1958)

Avilés Vinagre, Xosé Antón

“Eu non sei que tendes...” (TAP, nº 2, decembro de 1950, p. 8)

“Morriña...” (TAP, nº 3, febreiro de 1951, p. 6)

“Saloucos d'un emigrante” (TAP, nº 5, agosto de 1951, p. 22)

“Poema da lúa e do mar” (TAP, nº 6, agosto de 1952, p. 20)

“Antón de Noia” (TAP, nº 6, agosto de 1952, p. 33)

"Ofrenda a Manoel Antonio": "Poema da nai soia" (SG, nº 13, 1952)
"Lume que morre" (TAP, nº 7, agosto de 1953, p. 55)
"Sede. Poema louro de amor" (ATL, nº 8, marzo-abril de 1955, p. 13)
"Morte belida" (TAP, nº 9, agosto de 1955, p. 31)

Ayras Carpancho

"Por facer romaría puxe en meu coraçon" (ATL, s. 4-5-6, decembro de 1954)

B. Conde

"Os mais cegos" (SG, nº 3, verán de 1944)

Beiras Torrado, Xosé M.

"Cavilando" (VA, nº 2, xaneiro de 1953)

Bernal de Bonaval

"A doña que eu amo e teño por señor" (ATL, s. 4-5-6, decembro de 1954)

Blanco Amor, Eduardo

"Marcha fúnebre" (AL, nº 6, 1950)

Bouza Brey, Fermín

"Probe resposta ao teu solemne envío..." (GEL, nº 1, 1945-1946, p. 19)

"A un rapaz galego dende Cornualles" (PO, nº 4, 1946)

de *Nao senlleira*: "Paráfrasis de Virxilio", "Serán en Esposende", "Visita de Cantigas" e "A O. Pedraio trocando uns libros" (PO, nº 3, 1946)

"Lecturas de outono na campía" (SG, nº 10, primavera de 1948)

"Nocturno" (AL, nº 3, 1949)

"Tres poemas": "Retorno", "Nadal" e "Si cadra un día, en ti..." (AL, nº 5, 1950)

Brea, Xosé María

"Poemiñas": I. "As follas secas que caen...", II. "Pol-os garrunchos d'a noite...", III. "Todal-as noites de Deus..." e IV. "N-o adro d-a tua frente..." (SG, nº 13, 1952)

Caamaño Silva de la Peña, Adolfo

"Todo pasa" (SG, nº 9, 1946)

Cabanillas, Ramón

"O alciprés" (SG, nº 2, primavera de 1944)

"Cantiga da tecedeira" (SG, nº 1, inverno de 1944)

"Camiño longo" (CA, nº 9, primeira quincena de maio de 1946)

de *Versos de alleas terras e de tempos idos*: "Na morte de Virxilio" (ES, nº 3, marzo de 1960)

"Estoria do bendito San Amaro": I. "O monte", II. "O crime", III. "A coya", IV. "As rosas", V. "O feitizo", VI. "O miragro", VII. "A procesión", VIII. "O Corpo Santo", IX. "Siñales do ceo" e X. "Terra e fala" (SG, nº 10, primavera de 1948)

"¡Meu carriño!" (SG, nº 12, 1949)

de *Vento mareiro*: "Soneto" (ES, nº 3, marzo de 1960)

"Lauda de Erotión" (AT, nº 1, 1952)

"A veira do mar" (SG, nº 13, 1952)

"O laio dos mortos" (AT, nº 3, 1953)

Camino, Alberto

“Nai chorosa” (FIN, nº 18, febreiro de 1945, p. 24)

Campio Pereira, Víctor

“Pedra vella” (POAL, 1953-1954, p. 28)

Carballo Calero, Ricardo

“Canción” (MP, xaneiro de 1949)

“Anxo da terra” (AL, nº 3, 1949)

“Manes do esquezo” (AL, nº 3, 1949)

“Labregos” (AL, nº 3, 1949)

“Tres poemas ferrolanos”: “Praza vella”, “Domingo de feira” e “Praza de Sánchez Aguilera” (SG, nº 12, 1949)

“Égloga do verde e azul” (AL, nº 4, 1950)

“Canción” (AT, nº 1, 1952)

“Muller dormida” (AT, nº 2, 1952)

“Morta na mar” (AT, nº 4, 1954)

“Poema”: “Ise neno que levas no colo...” (AT, nº 5, 1954)

“Esquezo” (AT, nº 6, 1955)

“Un bico” (AT, nºs 7-8, 1956)

“Soño” (AT, nº 9, 1958)

“In Memoriam” (AT, nº 10, 1962)

“Praia de Coruxo” (AT, nº 11, 1962)

Carré Alvarellos, Uxío

“Maruxiña” (TAP, nº 8, agosto de 1954, p. 42)

“Aloumiños”: I. “Frór de mel” e II. “Inda que por te amar” (TAP, nº 9, agosto de 1955, p. 31)

Carro, Francisco X.

“Pranto de mariñeiro” (ES, nº 3, marzo de 1960)

Casas, Augusto

“Serán sin ela” (AL, nº 6, 1950)

de *Isa folla que vai pol o río*: “Non coñezo a tua vida, acaso...” (AL, nº 6, 1950)

“Elexía ao meu irmán Álvaro de las Casas” (POAL, nºs 3-4-5, 1951)

“Elexía entre sonos” (AT, nºs 7-8, 1956)

Castillo-Elejabeytia, Dictinio de

“Cantigas dun morto” (AL, nº 5, 1950)

“Soños” (AT, nº 4, 1954)

Castro, Rosalía de

“Tristes recordos” (FIN, nº 18, febreiro de 1945, p. 24)

“Como chove miudiño, ...” (SG, nº 8, outono-inverno de 1945-1946)

“Campanas de Bastabales, ...” (SG, nº 8, outono-inverno de 1945-1946)

“¡Padrón! ¡Padrón!” (CA, nº 7, primeira quincena de abril de 1946)

“O gaiteiro” (CA, nº 7, primeira quincena de abril de 1946)

“A gaita gallega” (SG, nº 11, 1949)

“Era no mes de Mayo...” (ATL, nº 8, marzo-abril de 1955, p. 3)

Celso de Cela (pseudónimo de Celso Emilio Ferreiro)

“Aldebarán” (SG, nº 2, primavera de 1944)

“Compostela” (FIN, nº 21, xullo de 1945, p. 9)

Conde, José

“Adiós” (TAP, nº 7, agosto de 1953, p. 22)

Corral, Clara

“O día de San Antón...” (FIN, nº 20, abril de 1945, p. 17)

Cunqueiro, Álvaro

“Iste verso, ista chama” (PO, nº 4, 1946)

“Elexía a Manuel Antonio” (FIN, nº 26, marzo de 1946)

“Canzós”: 1. “*Hai unha illa loubada...*”, 2. “*No niño novo do vento...*” e 3. “*Sinto os seus ollos falar baixo das luas...*” (FIN, nº 26, marzo de 1946)

“Pra ben namorar”: 1. “*A noite é escura...*”, 2. “*Con ágoa da sede vella...*” e 3. “*Na mao do mar laranxa...*” (FIN, nº 26, marzo de 1946)

de *Cantiga nova que se chama Riveira*: “*No sono do cuco novo...*” e “*Hai unha illa loubada...*” (AL, nº 1, 1948)

“Soneto a un cabaleiro descoñecido, retratado por G. Cima da Conegliano, cun pais ao fondo idade sua XXXVI anos” (MP, decembro de 1948)

“Agora trobo o vento e máil-a lúa fría...” (MP, decembro de 1948)

“A dama que ia no branco cabalo...” (MP, decembro de 1948)

“Orazón de aninovo, 1949” (MP, decembro de 1948)

“Cantigas do amor cortés”: “*O freixo está teste pra lanza labrar...*” e “*Quechemarín da branca bandeira...*” (MP, xuño de 1949)

“Cantiga de ir al mayo” (MP, abril de 1949)

“Orazón preto da cibdá de Mondoñedo”: “*Eu chamo aos mosegos que descen dos teus ollos...*” (XIS, nº 2, 1949, p. 5)

“Dos poemas”: “*Con Corot en Italia*” e “*A Hölderlin*” (AL, nº 5, 1950)

“Noivado I” (MP, maio de 1951)

“Illa” (“*Luz mollada lle chegaba do mar...*”) (MP, maio de 1951)

“Cantigas”: “*A dama que ía no branco cabalo...*”, “*Agora trobo o vento e máil-a lúa fría...*”

“*O freixo está teste prá lanza labrar...*” e “*O cabaleiro da pruma na gorra...*” (MP, maio de 1951)

“Illa” (“*Hai unha illa loubada...*”) (MP, maio de 1951)

“Falando con dama Viviana” (MP, maio de 1951)

“Ulises vai falar” (AL, nº 12, 1952)

“Retorno de Ulises”: “*Penélope perde novelo nove*”, “*Ulises pasa N. W. noite*” (AT, nº 2, 1952)

“Crónica de la derrota de las naciones”. Inclúe os seguintes poemas en galego: “*Cando il caíu coma un trebón n'unha pucharca, ...*”, “*Quén é ise que torna da batalla...*”, “*O deradeiro día*”, “*A moza na fiestra*” e “*A vella do enciño*” (ATL, s. 1, xaneiro-febreiro de 1954)

“Resucitado” (AT, nº 5, 1954)

“Os setenta pavillós” (AT, nº 6, 1955)

“Pra cantar en maio á dona de abril” (ATL, nº 8, marzo-abril de 1955, p. 3)

“Un poeta esquece os días de chuvia” (AT, nº 10, 1962)

“Herba aquí ou acolá”: “*Todo pende en que un esteña morto...*” (AT, nº 11, 1962)

Curros Enríquez, Manuel
“A emigración”. Fragmento (SG, nº 11, 1949)

D. Juan Manuel
“E ¿quen osaurá dicer...” (SG, nº 4, outono de 1944)

Delgado Gurriarán, Florencio
“Rumba” (AL, nº 6, 1950)
Díaz Castro, Xosé M^a
“Terra e mar” (CA, nº 6, 15 de marzo de 1946)
“Oración polos tolos” (AL, nº 3, 1949)
“Penélope” (AL, nº 4, 1950)
“Terra sucada” (AL, nº 6, 1950)
“Dos poemas”: “A cerna” e “Cortina” (AL, nº 7, 1951)
“Nascida dun sono”: “Ven aos meus versos como vas a feira...”, “Piséi a sombra viva dos guindeiros...” e “Variña d'avelairo, pra ti fora...” (AL, nº 13, 1953)

Díaz Jácome, Xosé M^a
“Historia d'unha soma infeliz” (SG, nº 7, verán de 1945)
Os Namoros: “O sapo”, “A estrela” e “Abonda unha breve fro...” (SG, nº 8, outono-inverno de 1945-1946)
“A encantada nao da Lúa...” (CA, nº 6, 15 de marzo de 1946)
“Naufraxio” (AL, nº 3, 1949)
“Cómaros verdes” (AL, nº 3, 1949)
de Os namoros: “A estrela”, “O vagalume” e “O sapo” (AL, nº 4, 1950)
“Cantigas do mar de Vigo” (AL, nº 6, 1950)
“O cantar do pelengrino”: “Si eu for mariñeiro e fixer romeiría...” (ATL, nº 3, maio-xuño de 1954, p. 2)
“A cantiga do Miño” (AL, nº 15, 1956)

Dieste, Rafael
“Muiñeira” (AL, nº 6, 1950)

Domínguez Rodríguez, Consuelo
“Galicia da miña alma...” (NEM, nº 2, 1953)
“Ouh’ Galicia encantadora...” (NEM, nº 3, 1954)

E. Radío P.
“Peitaduras d'un vello” (SG, nº 8, outono-inverno de 1945-1946)

Esteban Coello
“Se oxe meu amigo...” (SG, nº 9, 1946)

Fabeiro Gómez, Manuel
“Cantigas de berce”: I. “Durme, durme, meu meniño, ...”, II. “¿Qué quér o neno...” e III.
“Durme, neno, durme...” (SG, nº 10, primavera de 1948)
“Inverno” (AL, nº 6, 1950)
“Outono” (AL, nº 6, 1950)
“Meu corazón branca vela...” (TAP, nº 1, novembro de 1950, p. 6)
“Eu” (TAP, nº 1, novembro de 1950, p. 7)

"Trova": "Sobor das ondas do mar de Noia..." (TAP, nº 2, decembro de 1950, p. 13)
"Sol-por" (TAP, nº 3, febreiro de 1951, p. 13)
"Camiñando con angurias..." (TAP, nº 4, abril de 1951, p. 3)
"Mae do Mundo, sabemos..." (TAP, nº 4, abril de 1951, p. 5)
"Pinga a pinga, vai caendo..." (TAP, nº 4, abril de 1951, p. 7)
"Meu corazón, branca vela" (AL, nº 9, 1952)
"Noite" (TAP, nº 6, agosto de 1952, p. 20)
"Meu corazón, branca vela, ..." (TAP, nº 7, agosto de 1953, p. 55)
"O lobicán" —versión ó galego do poema de Franz Werfel— (TAP, nº 8, agosto de 1954, p. 42)
"Meu corazón, branca vela". Son sete poemas que, como o título que figura na cabeceira do conxunto, comezan co mesmo verso (ATL, nº 7, xaneiro-febreiro de 1955, p. 18)
"Noite" (TAP, nº 9, agosto de 1955, p. 29)
"Muros" (TAP, nº 9, agosto de 1955, p. 29)
"Saudade" (TAP, nº 9, agosto de 1955, p. 29)

Fariña, Herminia

"O segredo" (SG, nº 10, primavera de 1948)
"Relembro do hirmán emigrante" (SG, nº 12, 1949)

Fernán de Esquío

"Cantiga de amigo": "Vaiamos, irmána, vaiamos dormir..." (AT, nº 1, 1952)

Fernández da Ponte, José

"As pedras da Perouta" (TAP, nº 3, febreiro de 1951, p. 7)
"Razóns de máis" (TAP, nº 4, abril de 1951, p. 11)
"Xusta louvanza" (TAP, nº 5, agosto de 1951, pp. 13 e 35)
"Sementeira" (TAP, nº 6, agosto de 1952, p. 20)
"¿Quén a meresce...?" (TAP, nº 6, agosto de 1952, p. 23)
"Pidindo esmola" (SG, nº 13, 1952)
"¡Boa casa!" (TAP, nº 7, agosto de 1953, p. 23)

Fernández Ferreiro, Xosé

"A nena que lava, lava, ..." (TAP, nº 7, agosto de 1953, p. 55)
"Vento mareiro" (NEM, nº 3, 1954)

Fernando Burbia Valcarce (pseudónimo de Ramón González-Alegre Bálgora)

"Urro por Galiza" (AL, nº 6, 1950)
"Diante do final" (AL, nº 5, 1950)

Ferreiro, Celso Emilio

"Ollaime bén" (AL, nº 12, 1952)
"O medo" (AL, nº 12, 1952)
"Unha imposibel nai" (AT, nº 3, 1953)

Formoso Siaba, Xelo

"A volta" (TAP, nº 6, agosto de 1952, p. 20)

Franco Grande, Xosé Luís

"Poema" (ES, nº 3, marzo de 1960)
"Oración da miña insua" (AT, nº 11, 1962)

García de Fresco, M^a del Pilar
“Irmandade” (AL, nº 6, 1950)

García de Resende
“A que sabeis que casou, ...” (SG, nº 6, primavera de 1945)

García López, Helida
“Muiños de pedra” (TAP, nº 5, agosto de 1951, p. 17)

García Lorca, Federico
“Seis poemas gallegos”: “Noiturnio do adoescente morto”, “Cantiga do neno da tenda”, “Madrigal a cibdá de Santiago”, “Danza da lúa en Santiago”, “Canzón de cuna pra Rosalía Castro, morta” e “Romaxe de Nosa Señora da Barca” (FIN, nº 24, xaneiro de 1946, pp. 20-21)

Gómez Mauricio, Manuel
“Paroladas de vagar” (SG, nº 8, outono-inverno de 1945-1946)

Gómez Pato, Serafín
“Romance do afiador namorado” (POAL, 1953-1954, pp. 24-25)

González Garcés, Miguel
“Soplór” (AL, nº 3, 1949)
“Nadal” (POAL, 1953-1954, p. 32)

González-Alegre Bálgora, Ramón
“Canto á Illa d’Arousa” (AL, nº 3, 1949)
“N'a morte de Xosé Francisco, o meu amigo de Baralla, que ergueuse a o sol n'unha mañá d'inverno” (AL, nº 3, 1949)
“Tempo do meu paisaxe” (AL, nº 4, 1950)
“Mar de Rianxo” (SG, nº 13, 1952)

Gonzalo de Balcaide (pseudónimo de Gonzalo Rodríguez Mourullo)
“A lúa ha de ser miña noiva” (VA, nº 2, xaneiro de 1953)

Graña, Bernardino
“Poemas da materia” (AT, nº 11, 1962)

H. F. G.
“Morte nova” (SG, nº 3, verán de 1944)

Hipólito de Sá
“Sin consolo” (SG, nº 2, primavera de 1944)

Iglesia Alvariño, Aquilino
“Nenia a J. C. Friedrich Hölderlin” (GEL, nº 1, 1945-1946, p. 24)
“Nenia a Rosalía de Castro” (GEL, nº 2, 1945-1946, pp. 4-5)
“Nenia a Curros Enríquez” (GEL, nº 3, 1945-1946, pp. 8-9)
“Os camiños do outono” (SG, nº 8, outono-inverno de 1945-1946)
“Sandor Alejandro Petöfi” (PO, nº 4, 1946)
“Non me esquenzo de vos...” (AL, nº 1, 1948)

"Coma unha xesta orfa" (AL, nº 3, 1949)
"Xunta o Xistral" (XIS, nº 1, 1949, p. 2)
"Eu vou no tren" (AL, nº 6, 1950)
"Deloirando coma un río..." (MP, setembro de 1951)
"Sono" (AL, nº 13, 1953)
"Alanca, alanca" (ATL, nº 2, marzo-abril de 1954, p. 8)
"Eu estaba asolagado" (AT, nºs 7-8, 1956)
"Aninovo" (VA, nº 57, decembro de 1960, p. 2)
"E chove, chove..." (AT, nº 10, 1962)
"Meu rei" (AT, nº 11, 1962)

Lago González, Manuel
"Alborada" (AL, nº 3, 1949)
"Frór de María" (AL, nº 3, 1949)

López Abente, Gonzalo
"Hay un merlo" (NEM, nº 1, 1953)
"O pino de Corcubión" (NEM, nº 1, 1953)
"Pregaria" (NEM, nº 2, 1953)
"A oferta" (NEM, nº 2, 1953)
"¡Esta é noite de Nadal!" (VA, nº 35, decembro de 1957)

López Medina, Juan
"En procura de tí" (TAP, nº 1, novembro de 1950, p. 6)

López-Casanova, Arcadio
"Intimidade" (ES, nº 3, marzo de 1960)

Magariños Granda, Antonio
"Nadal" (AL, nº 2, 1948-1949)

Manuel Antonio
"Liridade noitámbula" (SG, nº 5, inverno de 1944-1945)
"A fragata vella" (PO, nº 1, 1945)
"Adeus" (PO, nº 1, 1945)
"SÓS" (PO, nº 1, 1945)
"Recalada" (PO, nº 1, 1945)
"Tres poemas": "Pol-o revés d'os ollos d'o arquitecto...", "Os mallos pulsan a arteria d'as ei-
ras..." e "A noite..." (SG, nº 13, 1952)
"Os cóbados n'o barandal" (ATL, nº 11-12, decembro de 1955, p. 11)

Manuel María
"A cantiga derradeira" (XIS, nº 2, 1949, p. 9)
"Cousa sin nome" (AT, nº 2, 1952)
"Noite" (VA, nº 3, febreiro de 1953)
"Cantiga as ondas do Miño" (TAP, nº 7, agosto de 1953, p. 22)
"Muiñeira" (POAL, 1953-1954, p. 27)
"Cantiga de muiñeira" (TAP, nº 8, agosto de 1954, p. 32)

de *Mar maior*: "A Rosalía", "O carro", "Cousa sin nome", "Lume", "Amor", "Paz", "Anxo de silencio" e "Presaxio" (AL, nº 14, 1954)

"Poemas": "A Terra", "Mariñeiro", "Palabras", "Home", "Milagre", "Ar", "Tarde", "Presaxio" (ATL, s. 7, xaneiro-febreiro de 1955)

"Os bois" (AT, nº 6, 1955)

de "Poemas inéditos de *Terra Chá*": "Terra", "Montes", "Torres e Pazos" e "Carballeira de Hortas" (VA, nº 53, abril de 1960, p. 4)

de "Poemas inéditos de *Terra Chá*": "Abeneiro" e "O cuco" (VA, nº 54, maio de 1960, p. 3)

"Carta a Luis Pimentel" (AT, nº 10, 1962)

"Égloga do meu muíño" (AT, nº 11, 1962)

Martin Codax

"Ay, Deus, sab'ora, meu amigo..." (PO, nº 2, 1945)

"Mandad'e conmigo..." (PO, nº 2, 1945)

"Quantas sabedes amar amigo..." (PO, nº 2, 1945)

"En o sagrad'en Vigo..." (PO, nº 2, 1945)

"Cantos sabedes amar, amigo, ..." (SG, nº 9, 1946)

Martínez Risco, Sebastián

"O boneco" (AL, nº 1, 1948)

"Cadro" (AL, nº 6, 1950)

"O apestado" (SG, nº 13, 1952)

Mayoral, Marina

"Si soupérades..." (ES, nº 3, marzo de 1960)

Meendiño

"Seriam-eu na ermida de San Simón..." (SG, nº 9, 1946)

Moreiras, Eduardo

"Os pobos" (AT, nº 2, 1952)

"A unha deusa" (AT, nº 4, 1954)

"Muller do pobo" (AT, nº 5, 1954)

"Dous tipos van pola rúa" (AT, nº 6, 1955)

"Noite ardega" (AT, nºs 7-8, 1956)

Morgade, Teodoro

"Mar amigo" (AL, nº 1, 1948)

Nieto Caamaño, Isolino

"Luz da vida" (TAP, nº 6, agosto de 1952, p. 20)

Noriega Varela, Antonio

"Poeta de la montaña luguesa": "Presentame-lle dixen", "E unha breve pucharquiña", "Quixerón ser rigueiriños", "Tanto t'escondiche", "¿Que diran?", "Xa qu'eres d'a miña sangre", "Santiña Churrusqueiriña", "A musa d'o poeta" (FIN, nº 27, abril de 1946)

"In conspectu maris" (CA, nº 10, segunda quincena de maio de 1946)

"Saudade" (ES, nº 2, maio de 1959)

Novoneyra, Uxío

“Flor de silencio” (VA, nº 4, marzo de 1953)

“A vinda da primaveira” (ATL, nº 8, marzo-abril de 1955, p. 3)

“Ballet da nena triste” (AT, nº 11, 1962)

Núñez Martínez, Eduardo

“Nin exilios nin noxos” (TAP, nº 8, agosto de 1954, p. 27)

Otero Espasandín, Xosé

“Serán” (AL, nº 6, 1950)

Otero Pedrayo, Ramón

“Pan galego” (GEL, nº 1, 1945-1946, pp. 9-11)

“Compostela” (GEL, nº 1, 1945-1946, p. 19)

“Pranto pol’o pasamento d’un nobre e bon mestre pedreiro d’antigo cerne e sinxel espirto” (SG, nº 9, 1946)

“O quinqué de petrólio” (AL, nº 4, 1950)

“Ermo” (AT, nº 4, 1954)

“Corozas de Deza ou Camba” (AT, nº 4, 1954)

Paradela, Álvaro

“Poema sen nome” (AL, nº 3, 1949)

Payo Gómez Chariño

“As frores do meu amado...” (SG, nº 3, verán de 1944)

“Ay, Santiago, padrón sabido...” (SG, nº 9, 1946)

“Ai Santiago padrón subido” (ATL, s. 4-5-6, decembro de 1954)

Paz, Clotilde

“Soidades” (XIS, nº 1, 1949, p. 2)

Pedro Amigo de Sevilla

“Quando eu un día fui en Compostela” (ATL, s. 4-5-6-, decembro de 1954)

Pedro Eusolaz

“—Eu, belida, non durmía.” (SG, nº 3, verán de 1944)

Pérez Rodríguez, Pedro

“Nadal” (ES, nº 4, maio de 1960)

Pernas Leira, Juan Antonio

“Mar doente” (VA, nº 3, febreiro de 1953)

“A campía renacente” (VA, nº 4, marzo de 1953)

“Paisaxe”, “Arelar” e “O penedo” (VA, nº 7, novembro de 1953)

“A rapaza alí tendida” (AT, nº 11, 1962)

Pimentel, Luís

“Oración e gabanza dos nosos pés” (AL, nº 1, 1948)

“Primeira Comunión” (XIS, nº 2, 1949, p. 2)

“Forasteiro” (AL, nº 6, 1950)

Placer Bouzo, C.

"A Torre d'Hércules" (FIN, nº 19, marzo de 1945, p. 20)

Pondal, Eduardo

"O castro Nemenzo" (FIN, nº 20, abril de 1945, p. 17)

"A campana d'Anllons" (ATL, nº 9-10, maio-agosto de 1955, p. 17)

Prieto Marcos, Manuel

"Choiva do vran" (AL, nº 6, 1950)

Prieto Rodríguez, Laureano

"Seitureira" (POAL, nºs 13-24, 1952)

"Neve" (POAL, 1953-1954, p. 26)

"Quixerá..." (POAL, 1953-1954, p. 26)

"¡Qué belidas elas son!" (POAL, 1953-1954, p. 26)

Rey Móniz

"Como quen morre, vivendo..." (SG, nº 4, outono de 1944)

Rey Romero, Faustino

"Breve antoloxía": "A frol da cerdeira nova", "A morte da volvoreta" e "Madrigal pequeno" (AL, nº 4, 1950)

"Conto de Medo" (AL, nº 5, 1950)

"Serán" (AL, nº 6, 1950)

"A rosa desfollada" (AL, nº 7, 1951)

"Cómo serás despoxe de morta" (AL, nº 8, 1951)

"A un melro esculpido n'unha coluna" (TAP, nº 8, agosto de 1954, p. 42)

de *Escolanía de melros*: "Esas notas que o páxaro esmigalla...", "Co seu negro prumax, roiblo peteiro, ...", "Prestidixitador de melodías, ..." e "Quen che trocóu a pruma, eiquí dourada, ..." (AL, nº 16, 1956)

Rey Soto, Antonio

"Sonata vernal" (AL, nº 2, 1948-1949)

Rial, Benito

"Inverno" (SG, nº 11, 1949)

Ricoy, Jorge

"Cantiga" (ES, nº 4, maio de 1960)

"Choiva" (ES, nº 4, maio de 1960)

Rivero, Carlos

"No peito de Sant-Iago" (FIN, nº 30, xuño de 1946)

Rodríguez Mourullo, Gonzalo

"Somos netiños dos celtas..." (VA, nº 1, 1948)

Rodríguez Salgado

"Cousas d'amores" (SG, nº 4, outono de 1944)

Roi Fernández

"*Cand-eu vexo las ondas...*" (SG, nº 9, 1946)

"*Quando eu vexo las ondas*" (ATL, s. 4-5-6, decembro de 1954)

Rovira, Prudencio

"O niño" (SG, nº 6, primavera de 1945)

Ruy Gonzalvez

"*Toda cousa m'atormenta!*" (SG, nº 7, verán de 1945)

Ruy Móniz

"*Como quen morre, vivendo...*" (SG, nº 6, primavera de 1945)

San Luis Romero, Xesús

"*JNoya!*" (TAP, nº 7, agosto de 1953, p. 53)

Santorum, Abelardo

"O Carballo" (POAL, 1953-1954, p. 29)

Sesto, Xosé

"Berce" (AL, nº 6, 1950)

Sigüenza, Xulio

"Catro poemas galegos": "Furan os ouros do día...", "A noite rouba o paisaxe...", "No tunel mouro da noite..." e "O ferreiro fái estrelas..." (NUM, nº 2, 1944)

"Gaita gallega" (CA, nº 2, 15 de xaneiro de 1946)

"Cinco poemas da lúa": "*Moza a casar vai a lúa...*", "*And'o mar facendo festas...*", "*Com'o un carecol, a lúa...*", "*Coitelo nas maos da noite...*" e "*Vella de reuma e de anos...*" (MP, setembro de 1948)

Taibo, Victoriano

"Veño dun camiño ledo..." (SG, nº 2, primavera de 1944)

"O sapiño" (SG, nº 3, verán de 1944)

"Alalalá saudoso" (SG, nº 4, outono de 1944)

"Mareira" (SG, nº 5, inverno de 1944-1945)

"Muiñeira" (SG, nº 6, primavera de 1945)

"Matando o tempo" (SG, nº 7, verán de 1945)

"Noivados" (SG, nº 8, outono-inverno de 1945-1946)

"Berce" (CA, nº 5, 28 de febreiro de 1946)

"*Aquel paxariño...*" (CA, nº 7, primeira quincena de abril de 1946)

"Ruada" (SG, nº 9, 1946)

"Lembranza da tecedeira" (SG, nº 11, 1949)

Tettamancy y Gastón, Francisco

"Boicentral": "O lusco fusco" e "O druida" (ATL, nº 7, xaneiro-febreiro de 1955, p. 13)

Tobío Cernadas, Manuel

"Moiño de Tras d'a Greira" (SG, nº 11, 1949)

"A desaparecida escurripela d'a Penela" (SG, nº 11, 1949)

- “¡Plaia, a de Parameán” (SG, nº 11, 1949)
“Nosa Siñora d'a Creba” (SG, nº 11, 1949)
“¡Como miña nai, ningunha!” (SG, nº 12, 1949)
- Tobío Mayo, José
“Posta do sol” (SG, nº 12, 1949)
- Torres, Xohana
“Nai” (AT, nº 3, 1953)
- Tovar Bobillo, Antón
“Cando eu morra” (POAL, 1953-1954, p. 32)
- Vales Villamarín, Francisco
“Estampas betanceiras”: “A volta dos caneiros” (SG, nº 12, 1949)
- Valladares, Marcial
“Poesía a...”: “Non vayas est'ano a Francia, ...” (FIN, nº 19, marzo de 1945, p. 20)
- Vallejo Leira, Adelaida
“¡Volve sin qu'eu te chame!” (SG, nº 11, 1949)
- Varela, Lorenzo
“María Balteira” (AL, nº 11, 1952)
- Vázquez Iglesias, Pura
“Sinxela” (FIN, nº 14, outubro de 1944, p. 6)
“Milagre d'amor” (PO, nº 4, 1946)
“D-outras follas”: I. “Vou indo a tí pol-os camiños cortos...”, II. “Déixa-ir ista pomba pol-a vida...” e III. “A terra volve entranas renegridas...” (SG, nº 11, 1949)
“Soñando o fillo” (AL, nº 4, 1950)
“Lúa de vran” (TAP, nº 6, agosto de 1952, p. 20)
“Barca Loura” (TAP, nº 6, agosto de 1952, p. 20)
“Íntima” (AT, nº 1, 1952)
“A un paxaro que perdeu o niño e morreu de tristura” (SG, nº 13, 1952)
“Teño” (VA, nº 3, febreiro de 1953)
“Salto do Can” (POAL, 1953-1954, p. 30)
“Invitación pro ensono dos meniños” (POAL, 1953-1954, p. 31)
“Mencer da vela” (AT, nº 5, 1954)
“Horas” (AT, nº 11, 1962)
- Vázquez Montero, Nabor
“Lembranzas” (POAL, 1953-1954, p. 27)
- Vázquez Rey, Antonio
“Romance de Remediños Nadal” (FIN, nº 24, xaneiro de 1946, p. 7)
- Vidal, Ramón
“Catro velas brancas...” (SG, nº 5, inverno de 1944-1945)

“Feitizo” (SG, nº 6, primavera de 1945)
“Eu sabía d'unha rosa...” (SG, nº 7, verán de 1945)
“As bágoas que choraste aquela noite” (SG, nº 8, outono-inverno de 1945-1946)
“As sete ondas” (SG, nº 9, 1946)
“A canción do emigrante” (SG, nº 11, 1949)

Villasandino

“Corpo, non desesperes...” (SG, nº 6, primavera de 1945)
“Por un naranxal andando, ...” (SG, nº 7, verán de 1945)

Viñas Calvo

“Feitizo” (SG, nº 13, 1952)

Xalo (pseudónimo de Isaac Díaz Pardo)

“Cacheno” (AT, nº 6, 1955)
“A unha rapaza da fontán que me pousa de modelo” (AT, nºs 7-8, 1956)

Xohán Airas:

“A por quen perço o dormir” (ATL, s. 4-5-6, decembro de 1954)

Xohan Zorro

“En Lisboa sobre o mar...” (SG, nº 9, 1946)

Xulián Bolseiro

“— Vexo eu, miña filla, quant-é meu coidar, ...” (SG, nº 9, 1946)

2.3.4. Noticia de fontes secundarias

Fóra do ámbito das revistas xa estudiadas temos outras que sobrepasan con moito o terreo poético-literario ou ainda cultural. Son publicacións de temática especializada ou ben miscelánea nas que, con algúnhia frecuencia, aparecen páxinas literarias. A cronoloxía que delimitamos nelas corresponde ás mesmas décadas que nas xa revisadas (1940-1960). Ofrecemos a continuación un breve e dende logo incompleto percorrido polas mesmas salientando as colaboracións poéticas. Doutra banda anotamos aquelas revistas poéticas ou literarias españolas de fóra de Galicia, galegas publicadas no ámbito xeográfico español non galego e galegas da emigración nas que tiveron cabida os poetas galegos con poemas ben en galego ben en castelán. Consideramos este apartado do noso traballo como subsidiario e reiterámo-la insuficiencia documental do mesmo. Configurámolo nunha serie de apéndices que ofrecen a seguinte panorámica.

a) Revistas poéticas e literarias españolas, non galegas, con colaboracións poéticas de escritores galegos (en galego ou castelán):

Escorial (1940), Álvaro Cunqueiro.

Garcilaso (1943), Dictinio de Castillo-Elejabeytia.

Sigüenza (1943), Dictinio de Castillo-Elejabeytia.

Espadaña (1944), Luís Pimentel, Ramón González-Alegre e Pilar Vázquez Cuesta.

La Estafeta Literaria (1944), Pura Vázquez.

*Ínsula*³⁹ (1946), Luís Pimentel, Aquilino Iglesia Alvariño, Manuel María, Xosé Mª Díaz Castro, Ricardo Carballo Calero, Ramón Cabanillas, Fermín Bouza Brey, Xosé Mª Álvarez Blázquez, Álvaro Cunqueiro, Celso E. Ferreiro e Ernesto Guerra da Cal.

Cántico (1947), Luís Pimentel, Manuel María, Uxío Novoneyra, Álvaro Cunqueiro, Aquilino Iglesia Alvariño e Manuel Antonio.

Platero (1948), Pura Vázquez.

Alma (1950), Uxío Novoneyra.

Correo literario (1950), Pura Vázquez e Luz Pozo.

Aglae (1951), Dictinio de Castillo-Elejabeytia.

Ágora (1951), Tomás Barros, Bernardino Graña e Isidro Conde.

Doña Endrina (1951), Dictinio de Castillo-Elejabeytia.

Sazón (1951), Pura Vázquez e Isidro Conde.

Umbral (1951), Pura Vázquez.

Alisio (1952), Dictinio de Castillo-Elejabeytia e Ramón González-Alegre.

Arquero de Poesía (1952), Pura Vázquez e Isidro Conde.

Caracola (1952), Tomás Barros, Isidro Conde e Pura Vázquez.

Dabo (1952), Pura Vázquez, Bernardino Graña, Luz Pozo e Francisco X. de la Colina.

Estrofa (1952), Isidro Conde.

Pleamar (1952), Dictinio de Castillo-Elejabeytia.

Poesía Española (1952), Tomás Barros, Luz Pozo, Isidro Conde, Ramón González-Alegre, Aquilino Iglesia Alvariño e Pura Vázquez.

Revista de Literatura (1952), Ramón González-Alegre.

³⁹ Ademais do importante número extraordinario dedicado por *Ínsula* á literatura galega, con particular atención á poesía (*Ínsula*, n°s 152-153, Madrid, 1959), outras revistas literarias españolas publicaron, con posterioridade, homenaxes á nosa lírica. Citemos algúns casos de especial interese como os de *Claraboya*, n°s 16-17, León, 1967; *Fablas*, nº 25, As Palmas de Gran Canaria, 1971; *Los Cuadernos del Norte* ("El estado de las poesías", Monografía nº 3), Oviedo, 1986, e *Zurgai*, "Poesía gallega", Bilbao, 1993.

El Molino de Papel (1954), Manuel María.

Clavero (1956), Bernardino Graña.

Papeles de Son Armadans (1956), Celso E. Ferreiro, Aquilino Iglesia Alvariño, Ramón González-Alegre, Luz Pozo e Manuel María.

Grímpola (1957), Pura Vázquez.

La Calandria (1960), Manuel María e Pura Vázquez.

b) Revistas galegas da emigración⁴⁰, de carácter poético, literario ou cultural:

*De mar a mar*⁴¹ (Bos Aires, 1942). Textos poéticos de Lorenzo Varela.

Saudade (México, 1942). Poemas de Florencio Delgado Gurriarán, Ramón Cabanillas, Álvaro Cunqueiro, Eduardo Blanco Amor e Pura Vázquez.

*Correo Literario*⁴² (Bos Aires, 1943). Luís Seoane, Lorenzo Varela e Xosé Otero Espasandín. Os textos —verso e prosa— están todos eles en castelán agás algúns en portugués. As colaboracións poéticas más abondosas son as de Lorenzo Varela. Dos poetas galegos só aparece Aquilino Iglesia Alvariño con catro poemas traducidos ó castelán por Lorenzo Varela (nº 28, 1 de xaneiro de 1945, p. 3).

Cabalgata (Bos Aires, 1946). Poemas de Lorenzo Varela.

Mundo Gallego (Bos Aires, 1951). Textos poéticos de Pura Vázquez, Fermín Bouza Brey, Áurea Lorenzo Abeijón, Eduardo Blanco Amor, Xosé Díaz Jácome, José Conde, Emilio Pita, Antón Zapata García e Teodoro Cepeda Gil.

Eufonía (Bos Aires, 1958). Única publicación das que figuran neste apartado de carácter exclusivamente poético. Temos nela composicións de Xosé Neira Vilas, Ricardo Carballo Calero, Pura Vázquez, Celso E. Ferreiro, Ben-Cho-Shey e Uxío Novoneyra entre outros.

*Vieiros*⁴³ (México, 1959). Colaboracións poéticas de Manuel Curros Enríquez, Valentín Lamas Carvajal, Florencio Delgado Gurriarán, Celso Emilio Ferreiro, Antón Tovar Bobillo, X. L.

⁴⁰ Da ampla bibliografía sobre estas publicacións salientamos: Alberto Vilanova Rodríguez, *Los gallegos en la Argentina*, Bos Aires: Ed. Galicia, 1966; Xavier Seoane, *A voz dun tempo. Luís Seoane: o criador total*, Sada-A Coruña: Ediciós do Castro, 1994; Xosé Neira Vilas, *A prensa galega de Cuba*, Sada-A Coruña: Ediciós do Castro, 1985; Bernardo Máiz Vázquez, *Memoria-Catálogo das publicacións galegas antifranquistas*, Sada-A Coruña: Ediciós do Castro, 1989; Julio Hernández Borge, e Francisco R. Durán Villa, *Guía bibliográfica de emigración galega*, Santiago de Compostela: Servicio de Publicacións e Intercambio Científico da Universidade de Santiago de Compostela, 1992; Xosé M. Núñez Seixas, “Galeguismo e cultura durante o primeiro franquismo (1939-1960)”, en *A Trabe de Ouro*, nº 19, t. III, ano V, Santiago de Compostela, 1994, pp. 407-425.

⁴¹ Vid. a edición facsímile, *De mar a mar*, Alemaña: Ed. Topos. Verlag, Biblioteca do 36, 1979.

⁴² Vid. a edición facsímile, *Correo Literario*, Santiago de Compostela: Ediciós do Castro, 1994. Limiar de Xesús Alonso Montero.

⁴³ Vid. a edición facsímile, *Vieiros*, Vigo: Edicións A Nosa Terra, 1989. Limiar de Margarita Ledo Andián.

Méndez Ferrín, Ernesto Guerra da Cal, Manuel María, Xohana Torres, Arcadio López-Casanova, Carlos Casares, Ricardo Carballo Calero, Ramón Lorenzo, Xosé Neira Vilas, Avelino Díaz, Ramón María, Bernardino Graña, Ben-Cho-Shey, Albino Núñez Domínguez, Matilde Lloria e Alfonso Gayoso.

c) Revistas galegas non literarias, de temática miscelánea, publicadas en Galicia:

Mondoñedo (Mondoñedo, 1942-1953). Baixo esta cabeceira temos unha moi sinxela publicación de gran formato (43,5 x 32 cm) que no número correspondente ó 18-X-1951 aparece cunha nova cabeceira, *As San Lucas*. Temos constancia de que chegou polo menos ata xuño de 1953. Xenerosa no emprego do galego, publicou nesa lingua poemas como "O meu agasallo", de Xosé Díaz Jácome; "Santiña" e "Si fora a mantido...!", de Noriega Varela; "Alborada", de José Mª de la Fuente; "A Pascual Veiga", de Manuel Leiras Pulpeiro; "Lonxe dúa terra", de Eduardo Lence Santar, etc.

Galas (Ferrol, 1946-1947), publicación cultural miscelánea na que salientaban as páxinas cinematográficas. Tirou dez números en dous anos. A colaboración literaria de meirande interese foi a de Ricardo Carballo Calero. Continuadora desta revista foi *Guión* (Ferrol, 1947-1948), que tivo unha curta andaina de dous números.

Anuario Brigantino (Betanzos, 1948). Historia, Etnografía e Belas Artes son algúns dos temas más tratados por esta publicación da que fora director Francisco Vales Villamarín. De formato 23,5 x 17 cm, foi o *Anuario Brigantino* moi irregular na súa periodicidade. Entre os seus colaboradores figuran Xosé Mª Díaz Castro, Antón Villar Ponte, Sofía Casanova, Alejandro Barreiro, Vales Villamarín, Luís Monteagudo, Ramón Otero Pedrayo, Álvaro Cunqueiro, Enrique Chao Espina, Xosé Trapero Pardo, Abelardo Moralejo Laso, Carlos Martínez Barbeito, Xosé Luís Bugallal, Juan Naya, etc. Das composicións poéticas en galego damos conta de: "A procisión dos Caladiños", de Francisco Vales Villamarín; "Pepe Veiga", de V.; "Que m'enterren nas Mariñas...", de Fernando García Acuña; "O Turito", de J. V. Viqueira; "Leandro Pita", de V.; "A volta dos caneiros", de Francisco Vales Villamarín; "Día de feira", de F. Vales Villamarín; "Nascida d'un sono (Tríptico, gloria da betanceira)", de José Mª Díaz Castro e "Raúl Fernández", de V.

Sal-Lux (Pontevedra, 1951). Revista da Orde da Mercede, foi boletín interno da academia literaria San Pedro Pascual. Ademais das numerosas páxinas de carácter relixioso, deu cabida ós temas literarios.

Vida Gallega (Vigo, 1954). Fundada en 1909 e dirixida dende Vigo por Jaime Solá, *Vida Gallega* iniciou unha segunda xeira en 1954, esta vez baixo a dirección de Fabriciano Fernández Sierra e posteriormente de Eduardo Torres Barrio. En 1957, cando a revista ía polo número 22, trasladouse a Lugo e, en 1962, baixo novo formato, iniciou unha terceira etapa. Foi *Vida Gallega* na súa segunda etapa unha revista certamente interesante dende o punto de vista literario e estético. Como colaboradores literarios salientamos a Álvaro Cunqueiro, Ramón Otero Pedrayo, Vicente Risco, Xosé Mª Castroviejo, Fermín Bouza Brey, Celso E. Ferreiro, Manuel María, Xosé Mª Álvarez Blázquez, Pura Vázquez e Luz Pozo Garza entre outros.

El Eco de la Mariñas (Betanzos, 1956) era unha publicación quincenal que tirou 18 números en menos dun ano de existencia. O seu director foi Antonio Concheiro Caamaño e figurán

entre os seus colaboradores Xosé Luís Franco Grande, Domingo García Sabell, Francisco Vales Villamarín e Ramón Otero Pedrayo.

Bazán (Ferrol, 1957), foi boletín interior informativo da Empresa Nacional Bazán de Ferrol. Tiña carácter bimensual e publicaba algunas páginas literarias a instancias sobre todo de Miguel Carlos Vidal, que durante varios anos foi encargado da súa elaboración. Hai poemas de Álvaro Cunqueiro e Miguel González Garcés, así como colaboracións en prosa de Bocelo.

Lucus (Lugo, 1958). Publicación de temática miscelánea, foi dirixida nos seus comezos por Xosé Trapero Pardo. Da súa periodicidade dá constancia o feito de que en 1982 tirara xa 35 números. Ánxel Fole e Álvaro Cunqueiro aparecen como dous dos más salientes colaboradores. Aínda hoxe continúa a súa publicación.

d) Revistas galegas de temática miscelánea publicadas fóra de Galicia no ámbito xeográfico peninsular:

Alborada (Barcelona, 1948). Órgano de difusión do Centro Gallego de Barcelona. Tivo esta revista, que posúe importantes colaboracións literarias, dúas etapas. A primeira delas rematou en 1952 e a segunda en 1956. Nesta última apareceron 6 números. Entre os autores presentes nas páginas literarias figuran Luís Pimentel, Ramón Otero Pedrayo, X. Costa Clavell, Carlos Martínez Barbeito, Xosé Díaz Jácome, Vicente Risco, Ramón Piñeiro, Ramón Cabanillas, Manuel María e Álvaro Cunqueiro.

Lareira (Valencia, 1950). Publicación do Lar Gallego de Valencia. Empregou o galego nas súas páginas literarias con máis xenerosidade que outras publicacións das mesmas características.

Mundo Gallego (Madrid, 1952). Órgano do Centro Gallego de Madrid. Esta revista, dirixida por M. Fraga de Lis, tivo unha importante proxección cultural e literaria. Entre os seus colaboradores figuran Ramón Otero Pedrayo, Ben-Cho-Shey, Ramón Cabanillas, Álvaro Cunqueiro, Luís Moure Mariño, Sebastián Martínez Risco e Wenceslao Fernández Flórez.

Ilustración Gallega (Madrid, 1954). Revista de Galicia para España y América. Estivo dirixida por Emilio Canda e levaba incorporado o suplemento *Vida Gallega*. Figuran como colaboradores literarios, entre outros, Valentín Paz Andrade, Prudencio Landín, Filgueira Valverde, Otero Pedrayo, Xosé Mª Castroviejo e Álvaro Cunqueiro.

Aturuxo (Valldolid, 1956). Revista do Centro Gallego de Valladolid. Mudou a súa cabeceira en *Lar* (1957) e posteriormente en *Abrente* (1958). Como noutros casos, aparecen algunas páginas de poesía en galego.

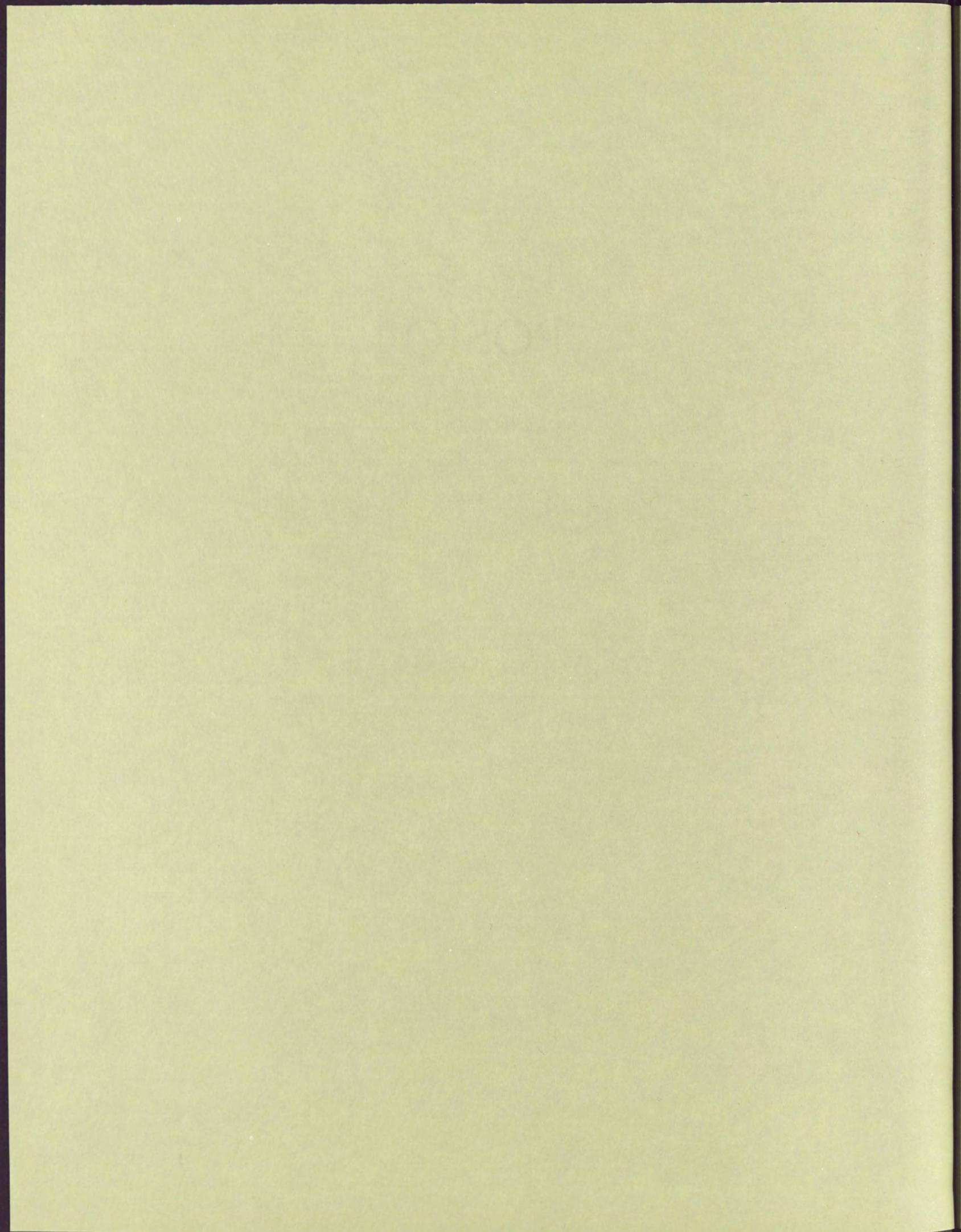
Libredón (Santander, 1956). Órgano do Centro Gallego de Santander. Como outras moitas revistas dos centros galegos de fóra de Galicia, dedica á literatura algunas páginas. O galego só aparece empregado nalgunhas composicións líricas. Esta publicación, que aínda hoxe continúa, tivo entre os seus colaboradores a Camilo José Cela e Dionisio Gamallo Fierros.

Anduriña (Sevilla, 1959). Revista do Lar Gallego de Sevilla. Dirixida por Luis Conde Rivera, publicou páginas con poemas en galego. Tirou 8 números e desapareceu en 1962.

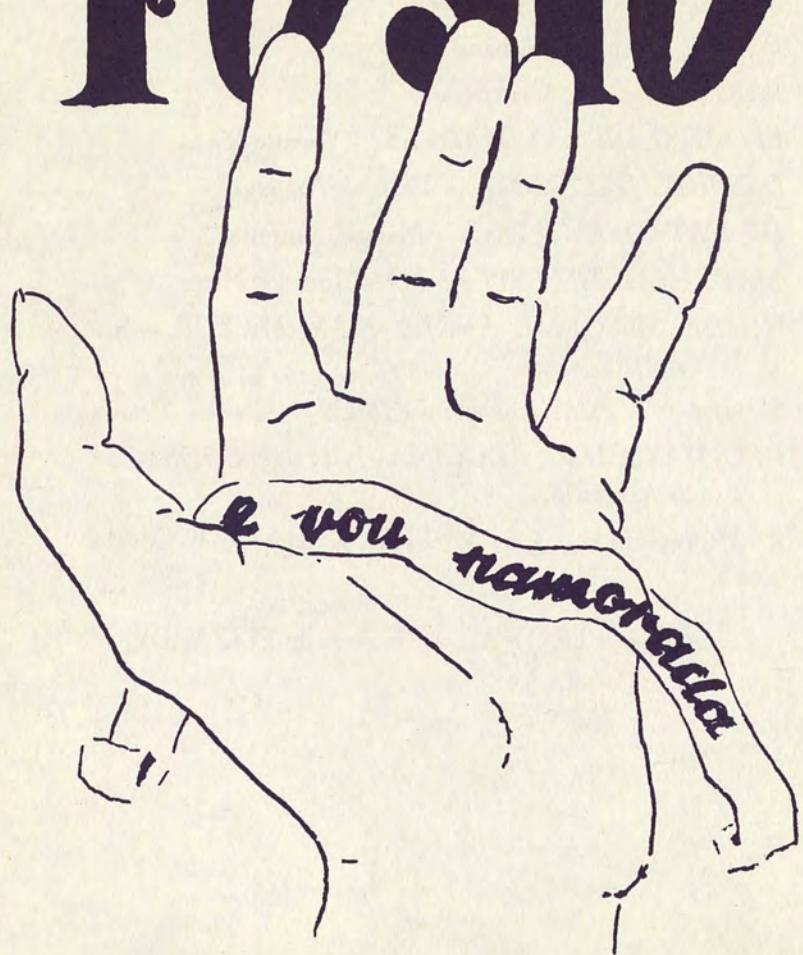
POSÍO

OURENSE, 1945-1946

EDICIÓN FACSÍMILE

POSGO

1

OURENSE
JULIO
1945

S U M A R I O

BAJO LOS PIES DE ATÉ.

AL FINAL. -- Pura Vázquez.

POSIO. -- Santiago Amaral.

PARIS. -- José M. Castroviejo.

EL MITO DE LAS MADRES. -- Vicente Risco.

DESPUES DEL ALMA. -- Enrique Azcoaga.

DE CATRO A CATRO. -- Manuel Antonio.

MADRIGAL DESPERADO. -- José G. Nieto.

HE DE MORIRME EN LA MAR MAYOR. -- José L. Varela.

SONETO. -- PLAZA DEL TRIGO. -- Alfonso Alcaraz.

DECIMAS A UNA ALUCINACIÓN DE OJOS. -- Segundo Alvarado.

RAMONCITO Y CARMELITA. -- Segundo F. Covelo.

Portada de "PEROXA". -- Linóleos de ELIZALDE.

DIRECTOR: JOSÉ LUIS VARELA
REDACCIÓN Y ADMINISTRACIÓN: TIENDAS, 9 Y 11 - ORENSE

POS' O

1

BAJO LOS PIES DE ATÉ

«Si hay algún otro momento de la vida, amigo Sócrates, en que pueda decirse que hay vida verdadera para el hombre, es en éste en que contemplo la belleza en sí misma».—PLATÓN.

Por lo profunda y delicada, intangible y múltiple, y milagrosa, Poesía es Maternidad. Inspiración es, pues, Fecundación.

Allá en el túnel remotísimo de las edades, Dios señaló con su índice temible y amoroso el vientre de la Mujer, y le dijo: "Tú, Mujer, serás Madre; engendrarás de éste Tu cuerpo un nuevo cuerpo que siga por su vida y con su vida bendiciendo mi obra". Y su vientre fructificó. Y a la hija de la Madre, cuando ésta se había rendido a la fuerza de atracción de la Tierra, tal un fruto que cae, dijo, señalando la tierna turgencia de su vientre: "Serás tú también Madre, para que añadas nuevos eslabones a la cadena de la que tengo en mi mano el fin y el principio, como una comba".

Pues así al Poeta. Dios le vió su cara triste, de hijo interrogante ante el Destino—pues él no era nudo en la cadena, pues él no podía ser fecundado—y se apiadó el Señor de él. Y le llevó estas sus pupilas de la faz, y esta su sonrisa industrializada, y le regaló otra faz para ir por esta vida viviendo y cantando la otra remotísima.

Y le regaló muchos caminos para llegar hasta Él, pues era hijo de su Albedrío. Unos, clamantes, ya han alcanzado los pliegos de su túnica rozando el camino de la Locura; otros, gimientes, por el de la Melancolía; otros, sus predilectos, por el del Amor. Otros se entrevieron en el camino cogiendo zarzamoras.

Es hermosísimo, creedme, ver avanzar por el mundo esta ingente concentración de cabezas amantes, fecundando a su paso el aire innumerable con sus cantos, hacia Él. Aunque ellos no lo sepan. Por encima de sus cabezas febres es hermoso el ver volar serenamente, como palomas, los pies leves de Até, diosa delicada, según Homero, el ciego: "Sus pies son delicados porque jamás los posa sobre la tierra pues marcha pisando la cabeza de los hombres".

A L F I N A L

*M*is ojos buscarán, cuando me muera,
la paz de un cementerio campesino,
y su valle será para mi sombra
la rosa compañera de los muertos.
Le buscarán mis ojos. Y, al cerrarse,
abarcarán su sol de amanecida
que sellará mis párpados. Un sueño
remansará su voz en mis pupilas
y un lirio pensativo será el nido
de mi lograda soledad. La noche
—la eterna noche negra, prometida—
no asustará los ramos de mi sangre
germinando en la tierra en savias nuevas.

*Quiero para mi paz la sombra amiga
de los galaicos pinos aldeanos,
de los pinos que fueron centinelas
de mis barcos de amor. Quiero su viento
llevándome el sollozo de las horas
basta el cerrado mar de mi silencio.
Y mis ojos cerrados a los astros
y abiertos al descanso de la vida,
verán el palpititar de las violetas
en los prados eternos y, en el monte,
las campanillas rubias, las pequeñas
margaritas que amé más que a las rosas.*

*Quiero toda esta humilde compañía
en presencia de amor, casto tributo
a la ternura vieja de cantarle,
al borde de mi sueño arrodillada.
Y en el espacio el sol, gozo y sonrisa,
caridad en mis labios apretados.*

*Cernido en claridad su quieto río,
la eternidad belándome la frente.*

P O S I O

*«Dans le vieux parc solitaire et glacé
Deux ombres...»*

Sí, no reparemos en inclinar sobre lo actual el vaso cenotafo de los pétalos casi inma-
teriales de un único otoño. Pero cuidado con esa mórbida voluptuosidad de los bibliote-
carios.

Todo consiste en medida y oportunidad. Al volver las hojas de la "Corona fúnebre" como las de Aurelio Aguirre o Teodosio Vesteiro Torres, del jardín, con demasiada lenti-
tud pudiera transparentarse el perfil de la calavera o la huella del dedo del diablo, viejo
escribano que lee despacio, y hasta encenderse en chispas la seda de unos volantes de
cuando "eléctrico" y "fosfórico" eran lo fatal, vertiginoso e irremediable del amor. Y esto
hubiera sonrojado a una joven Revista, candidez de álamo, no de magnolia cuya carnosidad
tiende pronto a ese dorado de los escotes exhibidos en intención.

Algunas mañanas la fuente del Posío, cristalizada lámpara de prismas y cuellos de cisne
de salón de minuetos, escarchado racimo de Pléyades de un universo de anhelados absolu-
tos, nos hacía soñar en las estancias de algún vago Banville y odiar ferozmente al "Divino"
Herrera, don Alberto Lista y la farmacopea de la epanadiplosis y las figuras de pensamiento.

—“Aquí el coronel Ortega pasó por las armas a muchos facciosos; después le fusila-
ron a él en San Carlos de la Rápita al pretender instaurar el carlismo”—decían unos viejos
muy viejos que recordaban a Barros Sibelo, cantar el himno de Riego en el Teatro de la
calle de la Paz.

Han caído los olmos de pompas otoñales de retablo barroco, chantres de las Vísperas
de noviembre, no existe el kiosco del jardín botánico y solo algunas araucarias a lo Jussieu
y aquellas palmeras plantadas por D. Luis Vallejo, tal vez recordando a Heine. Ahora, en el
exotismo de las pérgolas, el pavo real se abate con la indolencia suntuosa y abolida de la
estrofa de Remy de Gourmont.

Había un banco donde según D. Julio Cuevillas se sentaban todos los que percibían en la irregularidad del palpitar la advertencia de la muerte.

Debía inaugurarse en el Posío una lápida en recuerdo "aere perennius" de nuestros queridos clásicos orensanos los señores de la Comisión de Monumentos. Una tarde llegaron todos al Posío cortando ramos de "néveda" para un magosto. El alma de Indacio aprobó desde su villa aquiflaviense del cielo y todo el Jardín se llenó de campiña.

Fué continuación del Casino de Caballeros en las tardes de jueves y domingos. Silva y endecasílabo libre del pasear reglado de los señores entre dos orillas, dos márgenes del pueblo atento, coro de ópera, la resonancia a veces del panfleto. Era exigente el lenguaje de las antucas y el doctrinarismo de los sombreros de copa. Más tarde, alguna vez la fiesta de las serpentinas sorprendida por una humorista lluvia, concedió al Posío la belleza levemente angustiosa de una Venecia pierrotesca.

El sobresalto de la visita del cólera morbo asiático plenipotenciario de la muerte del Ganges, y la carretera de Villacastín a Vigo, son contemporáneos del Jardín, monumento del siglo XIX, rumbo Sur de Orense, extraño a la atracción del Puente y del Miño, "Heraldo Orensano", parroquia de la Trinidad. Gustan de juntarse en el Posío las golondrinas antes de marchar y hay mañanas de tempranos mirlos aquietadoras como ciertas páginas del Abate de St. Pierre.

¿Demasiado literatura? Sí, pero es inevitable. Es el siglo XIX. Y el meridiano de Orense. Allí está la piedra que señala las coordenadas de nuestra ciudad.

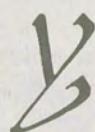
Un amigo nuestro siempre que entraba en el Posío alzaba mucho las piernas para no tocar el hilo tenso del meridiano.

S A N T I A G O A M A R A L

P A R Í S

Il fait noir
Il fait nuit
Il fait nuit noire a Paris.

PHILIPPE SOUPAULT

*Ese olor a Sena, acacia y cocina, de qué me sirvió...?
Ved cuatro puntos: un tejado en declive, una glicina asténica,
un color de malva, y un gato.*

He aquí París.

*Pero algo ha pasado bajo sus puentes
Algo que es más poderoso que los banqueros y la torre Eiffel.
Algo que hace estremecer, a las doce en punto de la noche,
a las piedras tremendas de Nôtre Dame
Algo que ahogó una sonrisa que era ya escorzo solamente
La sonrisa de las últimas flores en el estanque,
Los últimos mirtos, los últimos gestos y las últimas manos...
Ahora solo te restan gestos apresurados
Gestos que van a marcar, que ya han marcado,
El estallido de los ebonibos en flor,
Enterriados bajo la arena cegadora,
Bajo un naufragio de viejos libros
Que no saben, desdichadamente, nadar en tu Sena
Sumergidos sin posible emergencia...
Desde la otra orilla el mundo gira
las piedras, rotas en el aire, gritan
Alguien hace señales
Y llama, desesperadamente
De pronto, en el alba de derrumbamientos,
Un postrer estallido amarillo,
Que hace estallar todos los búcaros
¡PARIS!*

EL MITO DE LAS MADRES

En los momentos decisivos del mundo, cuando la ciencia no nos dice nada, y nunca nos lo dice, hay que acudir a los mitos. Los mitos vienen de lo más profundo de la memoria humana. Están en el seno de las Madres.

Se dice que las Madres fueron adoradas en Galicia, en la noche de los tiempos, y aunque todos se figuran conocerlas, acaso se equivoquen.

Fausto fué a buscarlas armado de una llave de oro y guiado por un trípode incandescente. Para ello tuvo que viajar hacia lo profundo, que no tiene que estar necesariamente abajo, pues también hay sacos de carbón en el Cielo.

Muchos creen que las Madres son claras y razonables como las Musas, pero el poeta que se deja guiar por la Musas no pasa de cierto límite trazado con regla y compás.

En cambio, si preguntáis en el monte Dicteo, o en las rocas de Kissuvadna, lo que os digan de las Madres os hará temblar. Allí no hay más que Musas despavoridas y sin aliento.

¿Cómo eran, pues, las Madres Galaicas?

Por qué dijo Hegel que la verdad es el torbellino de las bacantes?

Es que las Musas no son Madres, sino hijas. Es que el mundo es contradictorio en sí, y por eso hay sátiros y centauros. Antes del Diluvio había hombre-grullas, en la Mesopotamia, y algunos debieron salvarse en el Arca de Noé, con el Fénix, y otros animales que creemos desaparecidos, cuando en tiempo de las Cruzadas los encontró, hacia la Etiopía, el Duque Ernesto.

Las Madres conservan en su seno todas estas verdades. Para encontrarlas, basta retroceder con la memoria hasta los orígenes, que es el único modo de adelantar.

Esto lo hace en la India cualquier buen discípulo de Yoga, mas, para hacerlo en Occidente, hace falta estar loco como Hölderlin.

Sin embargo, ello no es ya un secreto para nosotros; solo hay la distancia que va de la teoría a la práctica.

Si hemos hecho reñir al teorema con el mito, la culpa es nuestra. Donde se sabe que ambos han salido de la caverna de las Madres, o de los los sacos de carbón del cielo, no es tanto el peligro.

El peligro es, siempre, perder el sentido de las formas y el asidero con lo invisible.

DESPUES DEL ALMA

*P*ASADA la alegría, el alma advierte
que es «sola», que es «después», que es triste y pura
quejumbre desvelada, y que madura
lejos de sí, muy cerca de la muerte.

*Que es lágrima y silencio, que no hay fuerte
reir porque no hay dicha ni ventura
capaces de encauzar su desventura
de espaldas al mandato de la muerte.*

*Que estofa con silencio de oro el vuelo
perenne de su salmo, mientras late
por quien palpita en balde, por quien muere.*

*Y que el destierro eterno de su duelo
solo se colma pleno en el rescate
del hombre que su espanto considere.*

“DE GATRO A GATRO” HACE GUAR

FRAGATA VELLA

M A N U E L A

*Tel-os ollos distantes
decorados de rostros xoviaes
que os vellos mariñeiros
permudaron pol-os climas antípodas*

*Levas no leme
un pulo de brazos tensos
que retorceron os largacíos
horizontes d'o mar*

*O vento
atortorando
desfoliou d'os velamios
outonos de mozedades*

*Mercabas colares circummeridiáns
n-os bazares d'estrelas
Amarrabas faros dispersos
c'o simblador calabrote d'o ronsel
Floreceches n-o Mar
primaveiras amargas
de foulas e escamallos*

*Inda que o vento encalme
tremela n-as tuas velas
unha ráfega de trasmigracións.*

*N-ese teu corazón innumerabel
tamen enchen e debalan
as mareas d'o meu corazón.*

*Fomos fincando sós
o Mar o barco e mais nós*

*Roubaron-nos o Sol
O paquebote esmaltado
que cosía con liñas de fume
áxiles cadros sin marco*

*Roubaron-nos o vento
Aquel veleiro que se evadeu
pol-a corda floxa d'o horizonte*

*Este oucéano desatracou d'as costas
e os ventos d'a Roseta
ourentaronse ao esquenzo
As nosas soedades
veñen de tan lonxe
como as horas d'o reloxe
Pero tamén sabemos a maniobra
d'os navíos que fondean
a sotavento d'unha singladura*

*N-o cuadrante estantío d'as estrelas
ficou parada esta hora:
O cadavre d'o Mar
fixo d'o barco un cadaleito*

*Fume de pipa Saudade
Noite Silenzio Frío
E fincamos nós sós
sin o Mar e sin o barco
nós.*

Manuel Antonio fué el silencio entre los hombres porque era la voz del mar. — Llevaba una pipa humeante, tal un desarraigado lobo en puerto. Parapetada tras su pipa desechara por los estertores brutales del mundo, del mundo de la Tierra. Entonces decía que a brisas «corazón» tal un vate elegante del siglo diecinueve, tan amado, y para olvidar. — Por lo sencillo, clavado en su puesto degustaba

ARDIA EL MEJOR POETA DEL MAR

G A N T O N I O

ECALADA

Atoparemos n-o peirán
as follas evadidas
d'o almanaque dos nosos soños

As novas rúas de sempre
eishibirán o escaparate
das mesmas noivas inéditas

Fumaremos n-as pipas despeitivas
todal-as transeuntes
hostilidades mudas

O vaso desbicado n-outro porto
remataremol-o eiqui no mesmo bar
cabo do mariñeiro desconocido
que nos repite a mesma
ubicua sorrisa loira

N-os burdeles xa saben
que a nosa moeda
ten o anverso de ouro
e o reverso sentimental

Os ecos imprevistos
d'o noso cantar sonámbulo
apagarán os focos d'a madrugada

Mañan despertaremos
n-a ausenza d'esta xornada

Esquivóusse unha folla
d'o diario efusivo
Eramol-os espetudadores
n-a prestidixitación
d'unha hora artificial.

*Antre a calima
traspondo o meu ollar
esquivóuse o velamio
Deixou-nos a badía
chea d'a sua ausenza
e a mañán sin perspeitiva*

*Agora en terra
arredado de min mesmo
por un oucéano de singladuras
o vento d'a Ría
vai virando a folla de cada emoción*

*- O Sol indiferente
Sirena aguardentosa dos vapores
Un retrato de fume
n-o rompeolas d'a paisaxe
Os engranaxes d'a grúa
esmoen a mañán morna -*

*Debaixo d'os meus pasos
xurde o ronsel d'a Vila natal
Ela c'os brazos cheos de sono
teima salvar-me d'un naufraxo antigo
E os meus ouvidos incautos
queren dormir n-o colo
d'as cantigas vellas*

*Eu cacheaba todol-os segredos
d'as miñas mans valdeiras
porque algo foi que se me perdeu n-o Mar
...alguén que chora dentro de mí
por aquel outro eu
que se vai no veleiro
pra sempre
coma un morto
c'o peso eterno de todol-os adeuses.*

Fizalde

levala una cara palidísima, unos ojos de cristal lejano, y un jersey de alta gola de punto, y
deshecha, desflecada en humos levemente azules, mantenía su tierna timidez, asediada
que a brisa mareira le deshojaba los pétalos de cada emoción, por no casar «ilusión» con
Por o ser marino varado, murió en un alto mar de espumas frescas, en una goleta
o deguardia, de cuatro a cuatro.—V.

MADRIGAL DESESPERADO

*E*l silencio es un lobo
solitario y en guardia
que se nutre un momento
sólo de mis pisadas.
El silencio es un árbol
derribado y sin ramas
que señala ese punto
donde la tierra acaba.

Dónde están nuestros besos
cuando ya no son nada;
dónde estarán las manos
con que te acariciaba;
dónde irán sin remedio
a morir mis palabras.

J O S É G A R C Í A N I E T O

HE DE MORIRME EN LA MAR MAYOR

*(Adagio lamentoso de la pastora
que no encuentra a su amado en
la ermita de San Simón)*

Para MARIA MARIANI PADULA

Han ido pasando, con lentitud de abadesas obesas, nubes de forma cambiante animadas de lejana inspiración, para el oeste, para la mar mayor. La atardecida naranja se consume pausadamente, litúrgicamente, como un mortecino cirio parpadeante. El cielo es tierno, translúcido, de uva.

Del mar viene un viento ondulado que mece lentamente el maiz. Cabe un cesto, quejosa, frágil, sensitiva, hace confidencias la pastora al viento que le lleva las trenzas loiras, y no lleva, ay, nuevas a su amigo.

—“No, ni aunque me traiga, rendido, cintas de Rocamador, ni paños del Cambray; que yo no vuelvo a la ermita de San Simón en romería, no. ¿Sabeis? Pues fuí por la noche, sola, loca de mí, a buscar al amado a la ermita. Por el camino ladraban los canes como diablos, me silbaba el viento en las trenzas, el mar mugía como una vaca gigante y la luna me engañaba el sendero... ¡Ay, Dios, que cuidé no llegar viva, que los folgos los dejé en camino!

Pero estos eran males menores, amigo. ¿Y las imaginaciones mil que en el camino me asaltaron? La luna, sí, esa fué, la causa de mis desventuras. A veces refa como una bruja vieja, a veces era la tonsura del cura, a veces la rueda aquella del molino de Fontemouros que mató a Mendijo... Con tantas cavilaciones, desesperanzas, sofocos agobiantes caminaba, que ora tropezaba aquí, ora allá cafa con todos mis tiernos abriles recientes, ora sumergía mi pierna en el lodo del camino negro, serpenteante, más difícil de seguir que un gato...

¿Y por qué había de abandonar los fueros de mi casa en noche de romería libertina, por la veleidad del amado, ahora divertido al son de organistro y viola, ahora movido por distintos aires de música en torno a la ermita y mozas sonrientes?... ¡Ay, Dios, el amor venado!

Reposé un momento mi sofoco en huerto ajeno. Era muy bella la noche, y las estrellas rutilaban como pomas pendulantes. La huerta era amena, y la brisa, graciosamente repartida, leve, trascendida a rosa caliente, viajaba mi cuerpo sofocado en una caricia multiplicada, confidente, reparadora. Soltaba su espiral dolida un mirlo silbante desde la higuera que me cobijaba, muerto, como yo, de amor al amado.

Entonces reanudé la jornada y entonces dió mi corazón un brinco, una campanada que debió de oírse desde la aldea: la música de la romería, el bullicio de la gente alegre acaba-

ba de ofrecérseme en un rumor compacto y agromado como un hervir inmenso... Apuré el paso, a tientas corrí...

La ermita era concurridísima de gentes diversas y diversos instrumentos músicos sonantes en la noche tierna, mientras batía el mar, mientras brincaba la luna aldeana allá en su cielo. Los grupos eran indistintos en la penumbra, y unidos los amados con las amadas, danzaban locamente cogidos, musicalmente enajenados, olvidados del dolor circundante... Corría de aquí para allí, intentaba detenerles en la carrera de su locura feliz, asirles en el descanso, y clavarles en su felicidad mi dolorosa soledad.

—*¿Sabéis nuevas de mi amado?*

Pero el nuevo aire de la nueva pieza les reclamaba, y seguían locos en su cielo, transfundiendo sus mundos por las pupilas tiernas, siendo un solo ser los dos, cogidos, sin dejar de ser dos incompletos... Corría a otro grupo bullicioso, a otro mundo:

—*¿Sabeis nuevas de mi amado?*

Y ya, amigos, desfalleciente, penando mi honda desventura, entré en la capilla y me sumergí en el profundísimo seno de María Virgen, mientras rebocaban como olas, en la pared, en mis sienes, el bullicio, las risas, los sones de la romería, y yo recordaba a mi amado. ¿Sabeis?

*Estando na ermida ante o altar
cercaron-me as ondas grandes do mar;
eu atendendo meu amigo.*

Era la mía una tristura profunda, sin orillas, sin márgenes, negra, como un mar, amigos; como un mar fabuloso que con ondas abismales avanzara, y tratara de ahogarme, rodeándome, en mareas eternamente sucesivas, insufribles. (Y el bullicio lo hacía mayor, mayor las risas rotas que recibía, mayor las músicas).

*E cercaron-me as ondas que grandes son,
e non ei barqueiro nen remador.*

Ni barquero que salva me llevase en su barca de caricias tenues ni barca grácil que despejara mi agobio, un agobio cuajado de agudos chillidos mudos, perforantes. Y así, amigos, por mal de amado, penando en mi mar, me dije:

morrer ei, fremosa, no mar mayor.

Hermosa, me he de morir en la mar mayor como una flor sorprendida por primavera prematura.

No; aunque el amado me traiga, rendido, cintas de Rocamador y paños del Cambray, yo no vuelvo a la ermita de San Simón en romería, no."

Y calló la pastora, escondida como estaba en un mar de centeno y de panochas lentamente mecidas, ante las olas azules, alegres para los que no tienen su corazón al otro lado del mar.

J O S É L U I S V A R E L A

SONETO

PARA ALGUIEN CON GAFAS NEGRAS

NACE la noche al sol en tus pupilas,
la noche en la que el alma se te asoda
al tacto imprescindible de la moda,
en donde tus estrellas esmerillas.

Opacidad. Los árboles en filas
de farolas con luz, sin luz. Es toda
la vida una mentira que acomoda
un eclipse de alturas intranquilas.

Se ha truncado el cordel de tu cometa
en la menta del aire y se han teñido
las alas del arcángel en tu meta.

Pero aun te queda el triunfo de la duda:
el saber si has soñado o si has vivido
esa emoción que en tu alma se desnuda.

PLAZA DEL TRIGO

B^AJO los soportales,
dos canónigos
esperando «la prima»
para ir al coro.

En el Patín, al sol,
un hombre sucio y roto
dormitando.

El chorro
de la fuente...
Y Rey Soto.

A L F O N S O A L C A R A Z

DÉCIMAS

A UNA ALUCINACIÓN DE OJOS

*PARTEN tus ojos veleros
entre mi adiós de sonrisa
a colgar — ansia insumisa —
amores de los luceros.
Con despedida en floreros
de nostálgicas corolas;
con brisa de barcarolas
que en rimas infla la vela;
bonancible afán que riela
en dos azuladas yolas.*

*Si mágicos palomares,
mensajeras caprichosas;
si jardines, mariposas
y búcaros de azahares.
Y si, siempre, ansia de altares
— adornos de risa el viento —,
pícaros (de atrevimiento
hay en su escudo blasones),
enamoran corazones
con guiños, gracia y contento.*

*Viajáis como mariposas
de mimos a presunciones
hasta bordar de ilusiones
las palabras y las rosas.
Adorables revoltosas
que dáis dolor de cabeza;
angélicas de pereza,
musicales, cantarinas...
Góndolas y golondrinas
reparten vuestra belleza.*

ESTAMPA

RAMONCITO Y CARMELITA

Tenía los ojos tan grandes como inmóviles. Frescos, vinosos, parecían dos fresas crecidas en un peregrino fresal: no de otra manera serían los de aquel terrible loco que se llamó en la leyenda Don Diego López de Baños. Hasta los niños adivinaban que en aquellas pupilas solo bullía, triunfante y señera, la fantasía desbocada de un ser casi sobrenatural. En fin, y de una vez lo diremos, Ramoncito era el loco de la ciudad, ese loco extraño y peripatético que es acostumbrada flora en las retiradas capitales de provincia y al cual le dedica siempre su mejor soneto el poeta municipal.

Sí, Ramoncito era un redomado orate porque sus pupilas se disparaban emocionadas tras el rastro geométrico de una mariposa en las tardes amables de primavera, junto al parque recoleto del pueblo, entre criadas y niños endomingados; y porque su pecho se rompía en mil armonías al cantar con buena voz y mejor sentido tiernas y extrañas melodías cuando la luna ponía su grano de gracia en las noches hinchadas de verano; y porque en invierno, cual una crisálida delicada, desaparecía de la ciudad para dar lugar a los más raros cuentos; y, en fin, Ramoncito era "el loco", porque ése era el parecer de la ciudad, que ofia indiferente aquella cantinela aconsonantada —aquí irreproducible—, entre pícara e ingenua, con que los infantes apesadumbraban los reposados paseos de Ramoncito.

Vivía en la ciudad por aquel entonces una damisela bonita y relamida que atendía por el nombre de Carmela; sin embargo, en los mentideros, las solteritas ajadas y sin novio, plenas de envidia, acostumbraban a llamarla la "Perita en Dulce", así como en los merenderos de las carreteras, donde los hombres, ahitos de vino y de Jácoro, jugaban a la "llave". Hija de la clase media y del vinagre del último siglo, Carmelita se había conmovido tantas veces en la vida, cuantas un galán romántico le había dedicado con mano trémula en su abanico un verso perfecto, a modo de donaire y galantería, de "El que se viste de verde", bonito seudónimo que acostumbraba a usar uno de los mejores vates de la ciudad

para firmar ciertos poemas amatorios. Y hemos de añadir, para mejor información del que ésto leyere, que Carmelita se hinchaba como una pava cuando en las reuniones que en su casa se celebraban para deleite de la buena sociedad, mostraba su innumerable colección de abanicos adornados con los ingrávidos versos de "El que se viste de verde" e ilustrados con deliciosos grabados pastoriles o chinescos. Queda dicho, pues, que Carmelita había desprendido excesivas pasiones en los juveniles pechos de la ciudad; algún solterón de corazón arrugado también había sentido su sangre alterada al socaire del cuerpo fresco y grácil de Carmelita.

También había adivinado Carmelita una especial deferencia de Ramoncito a su paso. Y si al principio esto sirvió de halago para la damisela, no fué así cuando vió claramente en los ojos del loco una luz que quemaba sus frescas y pudibundas carnes; desde entonces, siempre que veía al loco, un viento miedoso oreaba el espíritu de Carmelita.

Era una anochecida del mes de marzo. Caminaba Carmelita, tiesa y presumida, por un antiguo callejón de la ciudad. Venía de una de aquellas veladas jugosas en que se jugaba al florón; en que las damas lucían sus tersos cutis, blancos de vinagre, y los galanes presumían de negras melenas; en que aún se criticaba a la reina y señora Isabel II y se admiraba al "Ojo tuerto", jerifalte carlista de aquellas comarcas añejas... Venía Carmelita ahita de comentar la desaparición en las pasadas carnestolendas de una máscara roja vestida de diablo, con un rabo largo, largo: se la había visto la última vez por Pena Vixía... Venía Carmelita, pues, temerosa y con apresurado paso. Y de repente, de un portalón fresco y veraniego, saltó una sombra negra que asustó grandemente a Carmelita. La sombra era un galán, feo y burlado, que quería vengarse de aquella damisela de pelo negro y ojos muy negros: una fina hoja brillaba en sus blancas manos ensortijadas y más aún relucían sus ojos encandilados por la mozuela y por la oscuridad del callejón.

Carmelita gritó y su cuerpo delicado se desplomó insensible en las losas de la rúa. Cuando volvió en sí pudo ver como Ramoncito el loco, arrastraba con un brazo, estrábico y solemne, el cuerpo estrangulado del galán feo y burlado; la otra mano, abierta y ardorosa, buscaba incontenible el pecho, el corazón de Carmelita.

S E G U N D O F . C O V E L O

Posío representa una nueva manifestación de las actividades artísticas de un grupo de jóvenes orensanos, cuya labor en común se ha resumido en un bello nombre: "Círculo Azor".

Estábamos desembocando entonces -- 1941 -- de las aulas secundarias hacia los caminos de la vida individual. Eran las inquietudes de la reválida, la búsqueda de la vida en sus más diversos caminos. Profesores y alumnos leíamos en las tardes dominicales, pacientemente, nuestros clásicos. Un afán primerizo revoloteaba entre todos. Un asomo de tertulia literaria en el café "Roma" acuciaba al trabajo. Se leían las primeras cosas que hubieron de plasmarse pronto en alguna publicación, y no solo local. Poco a poco el mundo se va abriendo a la labor.

Una serie de coincidencias iniciales hacían más estrecha la amistad nuclear de donde había de brotar "Azor". José Luis Varela, Segundo Alvarado, Alfonso Alcaraz y Segundo Fernández, nutren y sostienen en "La Región" un animoso "Pregón". Allí comenzó la labor. La dificultad hubo de suprimir esta publicación y pronto se pensó en la Radio. Para ejecutarla eran necesarios nuevos elementos. El grupo inicial se completa con Purita Vázquez y se forma el primer cuerpo creador, actualmente fundador de POSIO.

En abril de 1942 Radio Orense emite la primera obra común bajo el nombre de "Círculo Azor" con la lectura de prosa y verso propios. La labor quedaba definida. Y el éxito encuadró definitivamente a Sarita Moure, Tilde Iglesias, Pina Varela, Antonio de Castro Montesinos, Eugenio Ch. Pascual y el pianista Luis S. Malingre, con la entusiasta aportación de D. José Rius Zunón.

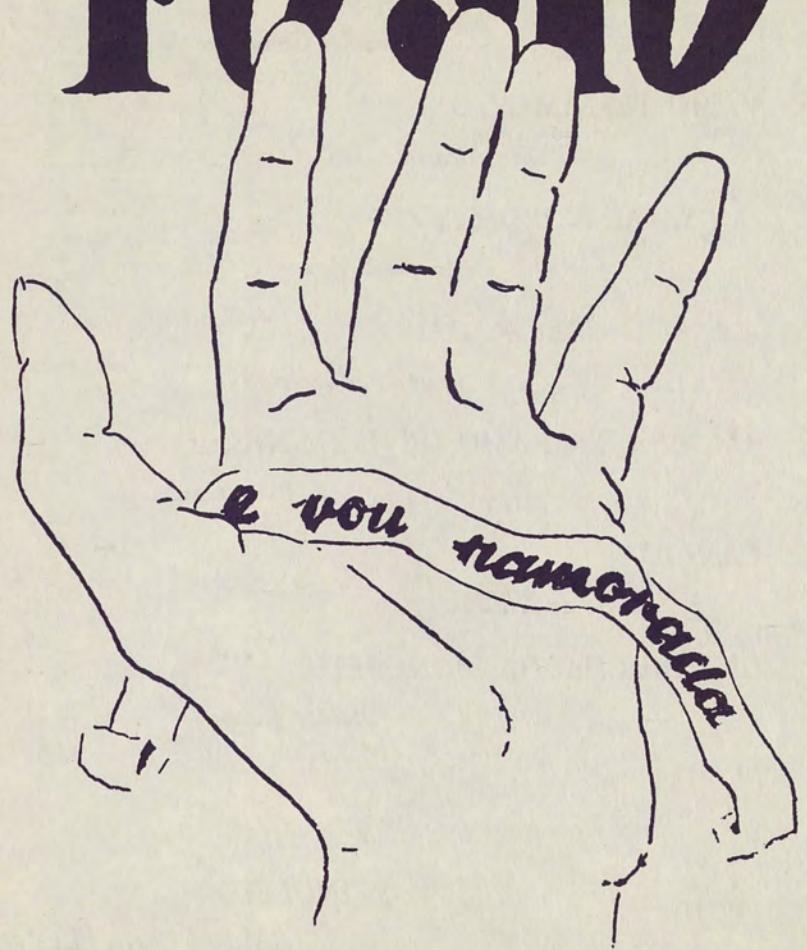
La amplitud de la labor señala nuevos horizontes. Muy pronto se pasa a la realización de emisiones religiosas, patrióticas, folklóricas, de poetas españoles, de poetas gallegos (Sección semanal "Musa al Noroeste"), conciertos, teatro radiofónico, etc. La constante actividad exigió la aportación de nuevas colaboraciones: Mercedes Galán, Pilarín Monje, María del Carmen Alaez, María Angeles P. Cornes, Beatriz Santos, Aurita Alvarez, José Mario Astray, Anselmo L. Morais, José Alonso, Pedro Arcas y el pianista Jesús Magariños. La labor continúa intensa y entusiasta remontando nuevos vuelos y esperando la próxima colaboración de Purita García del Villar, Pilar García, Gertrudis Blanco, Amparo Rodríguez y José Angel Valente. Y siempre como apoyo eficaz y sincero la persona amiga y cordial de D. Ramón Puga, Director de Radio Orense.

"Círculo Azor" es hoy todo este grupo de escritores, poetas, seleccionadores, recitadores, actores, lectores, músicos, en fin, un bello nombre que resume la amistad y los desvelos. Una entelequia en vuelo hacia las múltiples expresiones del arte.

De aquí ha nacido POSIO y cuya primera presencia se muestra con esa enamorada mano que lleva aún la huella de la frente creadora.

3
P E S E T A S

POSIÓ

ORENSE

2

1 9 4 5

SUMARIO

LONDRES. BERLÍN,

José María Castroviejo.

MONTEFURADO,

José Luis Varela.

¿QUÉ HICIMOS DEL AMOR?,

Mercedes Chamorro.

VIEJO TESTAMENTO,

Alfonso Alcaraz.

«MUSA AL NOROESTE»,

Martín Codax.

«...E VOU NAMORADA»,

Segundo Alvarado.

AMOR. A UN RAMO DE JAZMINES,

Pura Vázquez.

CANCIÓN,

Eugenio de Nora.

UNA MUCHACHA MONGBETU,

Vicente Risco.

ELEGÍA,

Pedro Lezcano.

LINOLEOS,

Miguel López Elizalde.

POSÍO

2

LONDRES

This is the winter of the world; and here
We die, evens as the winds...

P. B. SHELLEY.

*Distingo a alguien a orillas del mar
Los brazos aspados y la boca en suspenso
Pero no entiendo sus palabras
Londres está poblado por fantasmas
Fantasmas de la mañana, de la tarde y de la medianoche
Fantasmas de Picadilly, de Downing Street y de Trafalgar Square
Fantasmas, fantasmas, fantasmas
Londres está gritando desde la garganta del último ahogado en su
Támesis
Yo hablo a menudo con los ahogados de Londres,
Con sus financieros de guerra, sus marinos y sus mercaderes de
brillantes.
Pero ahora han perdido la voz
Y solo percibo un extraño rumor de esclusa
También veo luces verdes que rasgan la niebla
Y caras crispadas bajo el antifaz de los paraguas
Los antiguos virreyes se reunen
Y un estremecido viento bate las viejas panoplias
El Morse restalla a los cuatro puntos cardinales
El arzobispo de Westminster invoca a todos los piratas
Mientras de las minas ascienden ruidos extraños
Un gentleman se hace el harakiri
La Salvation Army es declarada fascista
Y en Fleet Street el último cochero borracho se suicida
Al saber que la City ha declarado la guerra a las gardenias,
la cerveza y el «Habeas Corpus»
En el Imperio estalla una bomba
¡Londres!*

BERLÍN

Und eetz ir nicht das Leben ein,
Nie wird evch das Leben Gewonnen sein!
SCHILLER.

*Un duro son redondo bajo el gran tilo en flor
Una sonrisa exacta
Un guante en la mañana de hierro y los «lieds», como gallardetes,
flameando en el horizonte.
¡Berlín!*

*La sangre ha reventado todos los termómetros,
El Spree, la carne, las casas y los corazones
Implacablemente machacados en nombre de Dios.
La fuerza creadora ha sido aplastada
por el odio del frenesí manchado
Pero aun no está completa la obra
Hace falta más sangre,
Para poder teñir las empalizadas de Nueva Zelanda
Arrojársela a los monos de las grandes selvas brasileñas
Y empapar en ella las banderas victoriosas
Pero las banderas, mojadas, no flamean
Es preciso tal vez que el viento del Este las seque un poco.
Todo es juego de inocentes almas;
Enemigas del robo, la esclavitud y la explotación de los pueblos
Como el tiempo se ha parado, ya no sabemos que día es hoy
Tampoco sabemos que día será mañana, ni que color corresponda
a los ángeles.*

*Algo se ha roto sobre la Historia:
Una espada, un monóculo, el decálogo y la alegría
Aunque, naturalmente, solo son pequeñas cosas
Que no alcanzan la altura de la estatua que vende su sombra
por los puertos.*

*Acercáos a la montaña
También la montaña ha sido hollada hasta el centro de la tierra
¡Y el valle, y el lago, y el roble y el aire todo!
Todo fermenta bajo un sucio y frío sol de cloro
La muerte llama a la muerte
Pero todo se resiste sin un gesto, sin una palabra vana
¿Para qué hablar...?*

*Con la garganta seca y los ojos firmes y hondos ante el martirio
De pie, rígidamente, desnudos como antiguos dioses
Prometeos desgarrados, sin una queja ni un reproche
Para los buitres, que sin cesar se abaten
Portando entre sus plumas sucio contagio
Hasta la infamia cae tronchada como Holocausto
a la libertad
Pero las madres no gimen, para desesperación de las damas sensibles.
El Instituto Gallup está radiando el secreto
¡Berlín no sabe llorar!*

M O N T E F U R A D O

des. Si pudiera levantarme, y beber del agua de limón que venden esos chiquillos en el andén, o tumbarme un breve instante a la sombra, o decirle alguna inefable vaciedad a esas muchachas sonrientes que pasean... Cinco, cinco—¿para qué lo repito?—minutos de parada...

No es calor, no. Es la mismísima entraña abierta, el vientre vomitante de la tierra, y del cielo, del cielo gris, del cielo con un sol inconcreto y múltiple, absorbente y derramado. Pero tampoco es el sol, no. Soy yo mismo, y usted que duerme espesamente ante mí, y mis brazos, mis manos y la raíz profunda del pecho los que manan esta llama opaca, tristemente opaca y generosamente prodigada que me invita a abandonarme a mí mismo —a ella—y a que ansíe vagamente... Sí, aquella arboleda húmeda, sonante a la vera del río...

Pasa, espejeante, el río a la izquierda. Es como una guayaba: dulce, verde, tierno, dormido. Es una ondulante lengua líquida de Dios expuesta ante las rocas como un lagarto fluente. Detrás de las rocas, chopos y cañíos, y también—creo—algún roble en un mínimo y reparador meneo frío. Viene una brisa sedosa y distante, y juega, y reparte sus voces por el talle de los troncos, y se va ligera para allá lejos, para el monte violeta y sus cañadas sombrías, estremeciendo voluptuosamente cuanto tocan sus pies delicados, de hembra insinuante.

Este lento incendio mudo agosta el camino que lleva al río. Dos

—Cinco minutos, señor.

Voy a la duermevela, como el tren. Hay una suave y extraña gravitación, una viscosa malla que me veda el gobierno de mis brazos, el desenvolvimiento ágil de mis faculta-

bueyes pujan penosamente de una carreta con prismas de granito. Cruel, como una figura de bronce con reflejos siniestros, un mozo pica su vara en el vientre de un buey.

—Eeh, eh, Tolécoo!

Los bueyes basculan sus cabezas lentamente, y de las astas se reparten relámpagos breves. Zumban las cigarras como un remordimiento metálico, o como un obsesivo presagio antiguo. Entonces se elevan sus cabezas tristes al sol como mendigando clemencia. (¡Qué inexpresivas pupilas inmensas, Dios mío!) Pendulan sus cuernas y adelantan una pezuña reluciente. El sol irisa su baba liquidísima, fluente y digital, pendiente de sus belfos hidrópicos.

—¡Ey, Toleco!

Y el aguijón se clava otra vez, como un sol único y directo, de acero.

Las copas frescas de los árboles son entonces unánimes cabezas balanceantes que despiden un aroma tibio y denso, y una oleada airosa y próxima nos participa el amor más íntimo y familiar de tanta flor anónima y escondida.

Me recito:

*«Voici venir les temps où vibrant sur sa tige.
Chaque fleur s'évapore ainsi qu'un encensoir...»*

...Dios mío, sí, aquella fuente, ah, allá..., el frío, la arboleda a la sombra..., las hierbas verdes y tupidísimas..., los regatos rumorosos sobre los prados... ¡Pero no—qué desdicha—este sol, este sol y cielo gris sin nubes fatalmente viajeras, y estos bueyes!

—Toleco! ¡Ay, Tolecóoo!

Pero el inmenso arrastre muerto de las piedras del carro, vence, y allá se van por la pendiente, hacia atrás, el carro y los bueyes, hacia el río...

Un tintineo dulce. Un pitido. Ah...! Han pasado los cinco minutos de Montefurado.

J O S É L U I S V A R E L A

¿QUE HICIMOS DEL AMOR?

M

*Mucho, mucho te amé. Y tu me amaste,
no me digas que no...*

Estaba el alba

*más alta entre las nubes
y el color del camino,
amarolando el aire,
era como un tumulto
de mudos nardos a la vez naciendo.*

*¿Recuerdas bien? El mar, que nunca he visto,
lo hallé por tu mirada, negro pozo
de empinadas ondas. Y, más allá,
mientras la luna roja
enjoyaba las cumbres, tú me alzabas.
Dulce pluma era sólo. Por tus brazos
crucé todos los vientos.*

*Aquello fué el amor. Tu lo llevaste
sobre tus anchos hombros, recio escudo
que me abrasaba.*

Sí,

*tu también me has amado...
Estabas, eras, te ví; enormemente
ya crugías en la crugiente cúpula,
ya te cubrías íntegro,
ya ya te me extendías
volcán,
fuerte volcán sobre los altos cielos!*

*Si quemaste, si el alma grave, ignota
rodó por los abismos de tu lava
torciéndose, rodando,
¿qué hicimos del amor?*

*Tú, como un lago inmenso,
acariciabas astros. Era tan grande
su circular bosque
que recogía todas las estrellas.*

*Anduve por sus aguas,
nadé en ellas, nadé. Mientras andaba
bebía de su luz.
Tu me prestabas esa claridad.
Yo diluía, azul, todo el reflejo.
¿Ves cómo nos amábamos?*

Te amé, amor, me amaste...

*Si es que existe el olvido,
¿qué hicimos del amor?
Todo, todo se escapa...*

*Pero nó, aquí lo tengo,
míralo aquí temblar
como un torrente grandioso, largo,
que no encuentra salida!*

*Porque te amo aún... Incomprendiblemente
tienes que amarme, amante mío, hasta
que se despeñen en girones las nubes
y se derrumbe el sol sobre la tierra.*

M E R C E D E S C H A M O R R O

VIEJO TESTAMENTO

H

*Había solo potros de cinco años
y pasos sin sandalias, entre las hierbas altas
donde se apacentaban los rebaños.
Había pies desnudos cruzando por la tierra,
blancos pies, ligeros y adolescentes,
que buscaban, como ciervos sedientos,
las huellas palpitantes de Diós.*

*Floreían los cayados patriarcales
la sazón de todas las profecías—.
—Doce frutos maduraban
sobre el hambre del mundo—.*

*Las fuentes nacían de tal forma
que solo podía beberse de éllas
con la concha de las manos.*

*Había hermosas barbas
por las cuales bajaban a torrentes los vaticinios.*

*Todas las hogueras sabían
la dirección de Diós
y no había viento que las apartase de El.*

*Los hombres se llamaban
con nombres altos y sonoros.*

*El aire encalmado
aun tenía
un leve aroma de Paraíso.*

A L F O N S O A L C A R A Z

Musa al Noroeste

Martín Codax, de Vigo, en

DOn o sagrad'en Vigo
baylaba corpo velido;
amor ey.

En Vigo, no sagrado
baylaba corpo delgado;
amor ey.

Hu baylaba corpo velido,
que nunca ouvera amigo;
amor ey.

Baylaba corpo delgado,
que nunca ouvera amado;
amor ey.

Que nunca ouvera amigo,
ergas, no sagrad'en Vigo;
amor ey.

Que nunca ouvera amado,
ergas, no Vigo en sagrado;
amor ey.

Omandad'e comigo
ca ben meu amigo;
hirey, madr'e vybo!

Comign'é mandado,
ca ben meu amado;
hirey, madr'e oybo!

Ca ben meu amigo,
e ben san'e vybo;
hirey, madr'e vybo!

Ca ben meu amado,
e ben vybo e sano;
hirey, madr'e vybo!

Ca ben san'e vybo,
e d'el rey amigo;
hirey, madr'e vybo!

Ca ben vyb'e sano,
e d'el rey pribado;
hirey, madr'e vybo!

Del viejo racimo de la Vaticana, exprimimos hoy el zumo salado de unas viejas cantigas, cantadas frente al mar abierto de plenitud lírica del XIII, por Martín Codax, de Vigo.

Hay presencias perennes, abiertas y jóvenes a la luz de todos los tiempos. Presencias erguidas en un más allá cercano a nos encienden los ojos de perspectivas dulcísimas y nos hacen saber la vieja verdad de las rosas y de las estrellas. Y nos enseñan

Martín Codax desde su presencia nos dice hoy, cantando, su verdad: aquella verdad. Su alma era, junto a las «ondas de sales y de vientos. Una vela blanca rumbo al Noroeste que hoy se pliega, varando el navío, junto a la arena caliente de nuest

, entona cantigas d'amigo

Ay, deus, sab'ora, meu amigo
com'eu senlheira eston en Vigo,
e vou namorada!

Ay, dens, sab'ora o men amado
com'eu en Vigo senlheira manho;
e vou namorada!

Com'eu senlheira eston en Vigo,
e nulhas guardas non son comigo;
e vou namorada!

Com'eu senlheira en Vigo manho,
e nulhas guardas migo non trago;
e vou namorada!

E nulhas guardas non é comigo,
ergas, mens olhos que choran migo;
e vou namorada!

E nulhas guardas migo non trago,
ergas, mens olhos que choran ambos;
e vou namorada!

abierta de los vientos oceánicos, al Noroeste, allá en la

cerca a nuestros corazones. Presencias luminosas que
os enseñan las rutas que se escapan por cada punta...
condado mar de Vigo», como una vela blanca, fecundada
ate de nuestro recuerdo.—A. A.

Quantas sabedes amar amigo,
treydes, comigu'a ló mar de Vigo,
e banhar-nos hemos nas ondas!

Quantas sabedes d'amar amado,
treydes-vos migo ao mar levado,
e banhar-nos hemos nas ondas!

Treydes comigo ao mar de Vigo,
e veremol-o meu amigo;
e banhar-nos hemos nas ondas!

Treides migo ao mar levado,
e veremol-o meu amado;
e banhar-nos hemos nas ondas!

Ondas do mar de Vigo
se vistes o meu amigo?
e aij, deus, se verrá cedo!

Ondas de mar levado,
se vistes o meu amado?
e aij, deus, se verrá cedo!

Se vistes o ateu aaiigo
o porque en sospiro?
e aij, deus, se verrá cedo!

Se vistes ateu aaiado
o porque en gran cündigado;
e aij, deus, se verrá cedo!

«...E VOU NAMORADA»

el

aliente aún y con su cuenco hollado por una frente fértil, sin horizontes, arriba hasta aquí como un ave doméstica, amaneciendo en los ojos, desde nuestra raíz, hacia el otro lado del mundo. Es una mano simple, abstracta, casi humana, como un árbol de luz, en ensayo de caricias o en viaje de amor.

Al otro lado del mundo—en ese mundo que se nos antoja amueblado de poemas—, ha sido testigo de palabras incendiadas a un soplo de la voz, de una conversión de seres sacados de la nada por obra y gracia de un verso irremediable. Lo es ahora en que la fiebre nos anuncia un nuevo parto, de flor recién nacida, inevitable y cierto. Lo será siempre que el día y que la noche nos dediquen un labio enternecido, nos ensanchen los ojos y nos regalen, definitivamente, un corazón de nube y espumosa sangre.

Quizás sea una mano, pero es un árbol de luz. Acaso huele a pino y a hierba aún orballada. Aquí es algún astro que incendia las palabras, que alimenta la frente, que contagia su piel imitadora siempre en un verso eterno, sin hemísticos ni gramáticas, que nos pulsa la sién con luz caliente en rimas invisibles. Es una mano simple, imperfecta y amiga, que atestigua el desvelo de la desfloración de un poema insospechado.

Aquí está la mano del poeta, lejano, dormido en algún nuevo cielo, que nos trae su parto dichoso y tierno todavía. Así es esta mano, caliente aún, que viene enamorada.

A M O R

Y la existencia muerta
por exceso de amor.
—Hasta la muerte
es ademán de amor que nos aparta
del camino de sombras de la vida—.

*Amor en el gigante corazón del Universo.
En la entraña que sufre y se desgarra.
En los pulsos abiertos
a todos los latidos generosos.*

*Perfume involuntario,
llena las venas todas de la tierra.*

*Del indeciso mar donde soñamos
nace, rendida realidad.*

*Alma del mundo. Espíritu infinito,
anima con su ardor a lo creado,
y crea, por un don de Dios, la Vida.*

A UN RAMO DE JAZMINES

*T*anto verdor, tanto aroma,
tanta olorosa blancura,
de la pequeña llanura
de mi mesa se desploma.
Vuelo al jazmín de paloma
dale, Señor. Ya que breve,
de tan cándida, su nieve,
forjó tu mano divina,
renácela viento leve,
primorosa golondrina.

P U R A V Á Z Q U E Z

C A N C I Ó N

*S*i abora pudiera ver tus ojos,
ver en tus ojos un paisaje claro
como la nieve azul que cae!
Pero el recuerdo de un amor, aquí,
arde como el amor de los páramos.
¡Oh tierra de aridez, oh aire
sin mariposas vejetales!

*Si pudiera sentir tus manos
igual que roza un agua dulce
llena de violines sumergidos
y seda azul de amanecida!
O un milagro, en lo oscuro,
como hace el cigarrillo un rubor pálido
en la triste pared, desvelara tu forma,
con lentitud, en partes mínimas,
así la mano que acaricia...*

*Si tu voz, cuya sombra suele evocar la música,
en el espacio mudo, ahora,
fuera haciendo senderos de silencio
y sombra floreal y encendida!*

*Si de la espuma azul y tan profunda
de tus cabellos ligerísimos
viera emergir ahora
unas mejillas cuyo fuego crece
y se acumula y vive en la amapola
que a besos palpitantes se deshoja!*

*No así. El tiempo, sobre la seca tierra,
pasa, cóndor herido en la nevada;
su lento paso deslavaza el cielo.
Su lento derivar recuerda
oscuras cosas: labios de sed, manos vacías,
profundos ojos. Como éstos, que hacia tí, sin protesta,
hacen gesto, interrogan...*

UNA MUCHACHA MONGBETU

Se trata de la imagen de una negra salvaje, una muchacha de la tribu de los Mongbetu, en el Congo belga. Es conocido porque, desde que la fotografió la Ex-

ante una figura tan extremadamente delicada, se le pueda ocurrir la palabra "salvaje". Pues, al contrario, su belleza antes que primitiva parece decadente.

Se llama la atención acerca del peinado, pero lo delicioso es la figura entera. Le llaman "bella y elegante figura", pero es mucho más. Es una extraordinaria estilización natural del perfil femenino, llevada a un punto extremo de atrevimiento.

Recuerda inmediatamente la maravilla de El Amarna: el busto de la reina Nefertiti.

El arte de El Amarna ha conseguido estilizaciones semejantes que nos negamos a creer que puedan expresar una realidad, y sin embargo, he aquí una realidad que supera todas sus exageraciones. Porque la cabeza de esta muchacha negra es el busto mismo de Nefertiti, modelado con una hipérbole que antes acentúa que amenga su belleza. Es la sombra de la reina del Nilo proyectada por el sol ecuatorial. Nefertiti se ha quedado a la mitad del camino entre un perfil griego y este perfil congolés.

Pasma que la naturaleza, y más aún, la naturaleza primitiva, la selva virgen, haya realizado tal maravilla de finura, tal sublime contorsión de líneas, ultrapasando al arte de decadencia de El Amarna.

Vemos, pues, que la naturaleza es siempre capaz de superar al hombre, aún en aquellos casos en que el hombre ha realizado mayor esfuerzo por apartarse de ella.

pedición Citroën
Centro-Afríque,
anda divulgada
por libros y re-
vistas.

He dicho una
negra salvaje, por
recargar las tintas,
no porque a nadie,

Si el arte egipcio, especialmente el de El Amarna, hubiese llegado al Congo, tendríamos que decir al ver a esta muchacha, que la naturaleza imita al arte, lo cual puede que no sea un prodigo ni una paradoja, pero tampoco indica ninguna superioridad de lo artificial sobre lo natural, de la obra del hombre sobre la obra de Dios. Decir ésto es una precaución necesaria contra determinados filósofos, a los que no hay que hacer ninguna concesión.

Esos filósofos nunca podrán comprender la belleza de este viviente busto negro, ni interpretar la expresión infantil de los labios de la muchacha mongbetu, pues ellos han condenado *a priori* "lo exótico".

Mas como el alma es la forma de la corporeidad, la figura, cuando es natural, depende más del alma que de la materia, por lo que, el perfil de esta muchacha puede mostrarnos a dónde puede llegar el espíritu de la raza negra. Y nos muestra un espíritu un poco contorsionado, pero extraordinariamente fino y penetrante, como no podrían esperar los aludidos filósofos, y propio para desmentir las afirmaciones de Mr. Levy Bruhl.

Y pensando en el espíritu que creó el arte de El Amarna, y hallando que es el mismo que modeló la carne de esta muchacha negra, se ve el verdadero lazo, la corriente de vida que une al Egipto con el Africa Central, y se ve que es inútil que nieguen que los negros descienden de Cham.

E L E G I A

Para Antonio González con
el alma de todos sus amigos.

*El mar no tiene flores ni pasado
ni senderos que crucen su amargura.
¿Dónde la cruz al marinero ahogado?*

*Marinero de lenta singladura,
le sorprendió la noche anticipada
demorando su dicha sin premura.*

*No hizo caso a la prisa de la nada,
no hizo caso a la sombra, no hizo caso
al poder de la tierra enamorada.*

*Y la noche llegó, callando el paso
para apagar la luz del medio día
de un hombre que creía en el ocaso.*

*Mi soledad de amor sin compañía
por los sitios sin él grita confusa,
alternando blasfemia y letanía.*

*Yo no quiero su noche como excusa
del mesurado canto plañidero,
yo no quiero esta muerte como musa.*

*No poema, alarido es lo que quiero,
seco como reseca calavera.
Aquí yo el asco de la pus prefiero*

*al crisantemo o a la enredadera.
Que mi vasto dolor de firmamento
sepultara en alud la tierra entera,

el sarcástico pésame del viento
y la cruel risotada de la vida
que tan mal me acompaña el sentimiento.*

*Yo viviré a la sombra de tu ida.
El aire guardará tu no existencia.
Y la luz sin tu carne detenida*

*respetará la cripta de tu ausencia.
Aquí tu no existir está, a mi lado,
tu ausencia aquí, tu ausencia hecha presencia.*

*Ni aire ni luz ni pájaro extraviado
transpondrán el umbral de tu vacío,
donde te soñaré, desesperado.*

*Soñaré en invariable desvarío,
y en mí habrás una vida silenciosa,
resucitado por tu sueño mío.*

*Pronto una primavera dadivosa
se colgará a mi cuello como amante
brindándome el olvido de la rosa.*

*Nada podrá su tentación fragante.
Siempre hablaré a las claras azucenas
de un creyente en ocasos caminante
desde mi corazón a las arenas.*

P E D R O L E Z C A N O

SUSCRIPTORES DE HONOR

D. Ramón Puga Noguerol, Orense.
«Liceo Recreo Orensano», Orense.

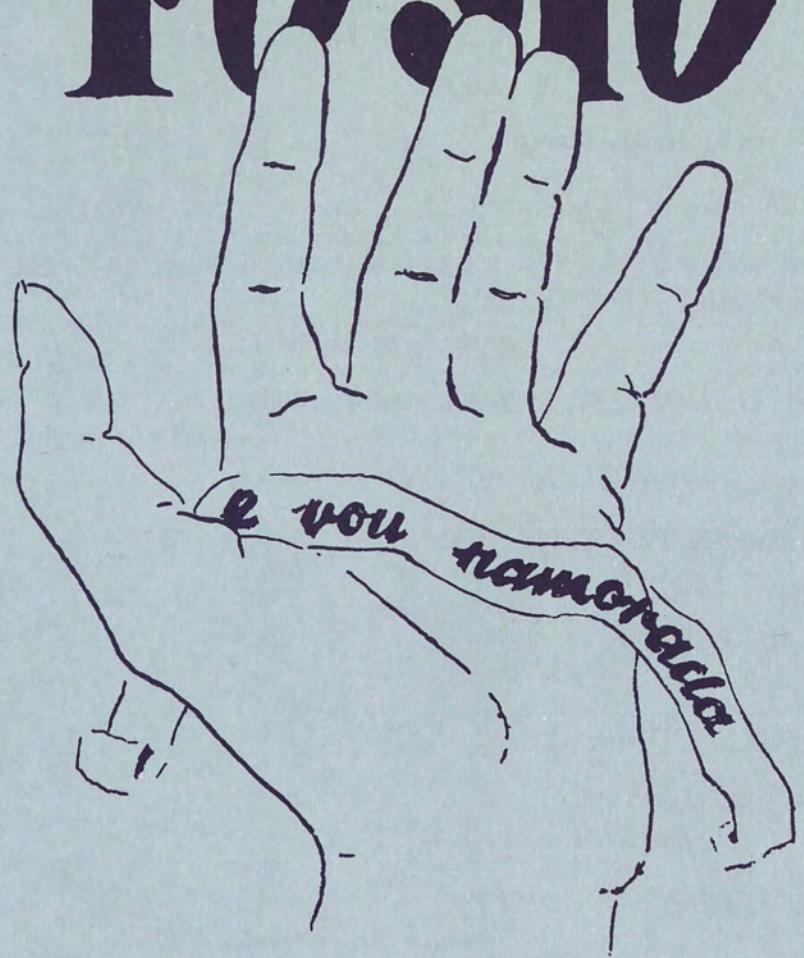
D. Joaquín de Entrambasaguas, Madrid.
D. Andrés María Mateo, Madrid.
D. Antonio Román, Madrid.
D. Luis Guarner, Valencia.
D. Antonio Rey Soto, Orense.
D. José Fernández Gallego, Orense.
D. Ruperto Martínez Trincado, Orense.
D. Luis Pavón Rodríguez, Orense.
D. Arturo Suárez Noguerol, Orense.
D. Baldomero Gallego Seara, Orense.
D. Baltasar Díaz Santalla, Orense.
D. Angel Iglesias, Orense.

D. Francisco Leal Insua, Lugo.
D. José Filgueira Valverde, Pontevedra.
D. Augusto Casas, Barcelona.
D. Juan Ramón Masoliver, Barcelona.
Srta. María Dolores Varela, Orense.
D. Antonio García Novoa, Orense.
D. Antonio Blanco Rodríguez, Orense.
«Orfeón Unión Orensana», Orense.
D. Enrique Barciela, Orense.

3

P E S E T A S

POSGO

ORENSE

3

1946

SUMARIO

ODA AL BOTAFUMEIRO,
Joaquín de Entrambasaguas.

SUBIDA,
Pura Vázquez.

SALMO DE LA INFINITUD DE DIOS,
José María Valverde.

AURORA,
Marcelo Arroita-Jáuregui.

POEMAS DE LA VOCACIÓN,
Carmen Conde.

ALBA - COMO TORMENTA,
Manuel Alonso Alcalde.

«*MUSA AL NOROESTE*», *Cuatro poemas gallegos,*
Fermín Bouza Brey.

LLUVIA,
Maria del Pilar Vázquez Cuesta.

NIEBLA,
Alfonso Alcaraz.

CAMILA,
José Luis Varela.

DOS SONETOS,
Segundo Alvarado.

MUERTE, PENSADA MUERTE,
Joaquín Blanco Montes de Oca.

REDACCIÓN Y ADMINISTRACIÓN:

TIENDAS, 9 Y 11
ORENSE

SUSCRIPCIONES: 3 NÚMEROS,
8 PESETAS; 6 NÚMEROS 16 PESETAS;
12 NÚMEROS 32 PESETAS.
SUSCRIPCIÓN DE HONOR:
DESDE 50 PESETAS 12 NÚMEROS.

POSÍO

3

ODA AL BOTAFUMEIRO (FALSO POEMA TAURINO)

Para Santiago Montero Díaz

*N*o eres ese incensario que puede mover, acaso, una mano sin fe como agitaría, sin ternura, un sonajero.

No eres tampoco ese Botafumeiro imaginado por los turistas con ojos de porcelana que coleccionan recuerdos signados en rojo o azul para tener algo en casa que no se rompa nunca.

Ni tampoco sólamente el sagrado pebetero capaz de aromar de catolicismo al mundo, de norte a sur, colgado del cosmos por una órbita de cristal que se cimbreara al compás de la música celeste, hasta convertirte en un astro plateado, con un volcán en el corazón, y ser más cadáver la luna...

No eres sólamente eso.

Eres una realidad hispánica; eres un toro, un toro verdadero que se doma y se prepara, para lidiarlo en honor del Santo Apóstol Patrón de España, que sonríe viendo danzar ante su altar a los gigantones; para ofrecérselo en la fiesta nacional, allí, en aquella tierra dulce y serena, húmeda de poesía, donde el toro no sabe de martirios, ni de braveza infecunda sacada a las plazas y es un trabajador de paz.

Eres un fiero toro y eso lo saben bien tus monosabios rojos, aunque te lleven a hombros, colgado de las cuatro patas, en el palo donde te finges un corderillo inofensivo.

Ahora, cuando sale la cuadrilla, ¡que capotearte!, ¡que traerte de aquí para allá calculando el espacio a la corrida! mientras, con esas cadenas que te sujetan, evocas una esquila y te sentimos apacentando incienso.

Eres ya un toro ensogado; atado con esos nudos marineros, de fórmula algebraica, para que no saltes al público.

Las gentes se descubren un nervio nuevo cuando te clavan los rehiletes y ven en tu testuz los palos de rizado humo.

Cuando empieza la faena hay un joh! que se alarga en canto gregoriano, de derriame en derrame, por las bóvedas, y el espada de la fuerza siente en su túnica roja, el voleo de convertirse en capa.

Es en aquel momento en que sopesa tu figura, ya alentada a volar, cuando sus músculos, con una exactitud invariable de milímetros, al ritmo de su cuerpo que hace pensar estadios, enseña la estocada perfecta, que te espera en el aire temblorosa, presumiendo, en la sombra, de ser rayo de luna.

Hay un impulso inmenso de toda la Basílica, de todo Compostela, de toda la nación, y aún acaso del mundo, en el momento que el lidiador-atleta, cogido de tus cuernos te lanza en el espacio, transfundido de tu fuerza de siglos que pesa en aquel ruedo donde lo más moderno, es de cien años

La fatiga de toda la cuadrilla parece refrescarse con la duña de cuerdas que recibe a tu impulso
y el silencio es tan grande, tan grande en las bocas de todos, que las palabras suenan como rezos...

Ya vas cruzando el aire de las naves, pájaro de liturgia, y poco a poco, se abre en curva la órbita, al compás del chirrido de tus ferreos tendones, allá en la alta mecánica celeste del crucero, y se oyen tus rebufo cuando cruzas, salpicando tu sangre chispeante a los espectadores.

Pero ahora eres el águila de San Juan, el atril evangélico del vuelo enigmático del Apocalipsis.

Una geometría de hace trescientos años es el ritmo que llevas sobre nuestras cabezas y ahora nosotros somos corderillos
y tú el mastín que guarda la manada de Dios, sostenido por la mano potente del Apóstol, para que no te escapes a buscar lobos y nos dejes desamparados de tu aroma purificador...

Sólo cuando más tarde tu vuelo se planea sobre todos los fieles con tu alear de incienso,
vuelves a ser el toro argénteo a quien el diestro, con aire de discóbolo, amarra por los cuernos otra vez.

La estocada final que descabella hace saltar de tí una hemorragia de ceniza y de brasas...

Ya la lidia acabó y en tus cadenas se escucha una alusión a las mulillas, cuando se marchan todos tus toreros.

¡Ay Botafumeiriño!—una aurícula mía tiene sangre gallega—eres sin duda eso: toro y águila;
ser humano y mecánica; la medida con alas de la tierra,
y símbolo entrañable de nosotros, en tu sagrado vuelo, que hace llegar el alma de tu aroma
¡hasta los pies de Dios!

J O A Q U Í N D E E N T R A M B A S A G U A S

S U B I D A

Y

*ese vago ascender que sube al pecho,
—al pecho mío—, ya como caricia,
ya dulce muerte y éxtasis de llama,
¡qué suavidad de olores repetidos,
de transparentes pájaros revela,
y que músicas gráciles trascienden
eternidades de ansia guardadora
de jóvenes anhelos!*

*No precisión de río, mar, llanura,
espacio ajeno a todo humano límite
me encadena a tu paso.*

*Y al asirme a tu luz, temblante, ansiosa,
con el ancla augurante de mis sueños
capto la vasta lumbre de tu hoguera
para mis ojos ciegos, deslumbrados.*

*Subo con el bullir alborozante
de tanto azul mensaje que taladra
venas gozosas, altas claridades.*

*Subo indecisa. Nube, ala iniciada
por la redonda cima de los cielos,
y alcanzo esta delicia
en floración de ruta luminosa
para mi pecho. Llevo
otra inquietud de plenas soledades
y silencios más hondos. Tiernos cauces
en la incógnita igual de los paisajes
levemente velados.*

SALMO DE LA INFINITUD DE DIOS

*T*ú eres la Palabra única e inacabable
que no necesita recobrar aliento,
como el viento en la llanura;
eres el brazo en eterna acción que nunca se cansa,
porque cansarse o respirar significa necesitar
algo de fuera,
y para Tí no existe la palabra "fuerza".

Queremos imaginarte como algo muy grande;
más grande que las cordilleras, más grande que el mar,
más grande que el cielo...

No, así no pasaremos de la falda de tu monte.
Porque donde acaban las últimas nebulosas
allí casi estás empezando a ser.
El mundo se hincha, dispersando sus nebulosas
con velocidad que hace palidecer su luz,
y apenas logra ser una semilla en tu mano.

No, el Infinito no es eso:
Es una cosa más sencilla; es otra cosa, otro modo de ser.
Es no saber qué puede ser eso de límites,
como si al despertar nos encontrásemos
que las dimensiones no eran más que un mal sueño
volviendo al antiguo reino acostumbrado de Dios.

JOSÉ MARÍA VALVERDE

AURORA

*P*ara apagar mi voz que canta y late
pasa tu sombra alada dulcemente,
para dormir mi tierno canto triste
acaricia mi frente tu alba mano.

Tú trajiste hasta el cielo de mi angustia
transparente amargura, en otro tiempo;
era todo de noche; oscura herida,
que juntos recorrimos, nos sangraba.

Y hoy estás otra vez, pero ahora vives
en un zumo de luces recién hechas;
ha borrado tu voz de tierna brisa
todo el dolor, y el aire se ha encendido.

MARCELO ARROITA - JÁUREGUI

POEMAS DE LA VOCACION

I

L

Es un delito de la máxima traición no entregar el íntegro ser a la Obra. Que no está en la obra única y exclusiva, cual en oficio de limitada amplitud. La obra reside en las voces propicias, en la temperatura que cerca tu piel, en los olores que te brinda la tierra. Está en todo lo que sin ser plenamente ella, mantiene su clima y su luz, su acento.

Ir con la obra es vivir dentro de ella, negándote a alternarla con lo que no le guarde absoluta dependencia de ligazón.

Todo roce con el exterior ajeno será destrozarla, desorbitarla; y anularte tú. Porque entre ella y tus venas hay graves acordes. ¿No dolerías con llanto de eternidad haber roto tú, nada más tú y por tí solamente, esa cohesión mágica que guardan en la nebulosa las estrellas y los planetas?

II

L

Quando me aparto de tí, me llamas por las bocas del dolor que todos los que no son tú hacen a mi alma. ¡Ardiente equivocada que aspiró a tener sin tí lo que tanto eres tú! Por tu presencia busco las de los seres, dioses que para mi anhelo se vinieron del cielo que tú mostraste a mi afán. Y ellos, fijas estrellitas mellizas, señalan la imperfección de mi voluntaria soledad que es amor a ellos ofrecido. La voz de los que amo dice cuán extraño es que yo les ame; y siento la angustia de ser amante de quienes no son mis amantes. ¡Oh sueño de sueños que soñaron ser ciertos!

Tú, creación mía, facultad mía preferida a un velar del corazón primero, castigas la traición de mi entrega a lo que no eres tú... ¡Aquella fidelidad maravillosa, incandescente, en que los años luminosos te dieron su ardida virginidad! ¡Qué obscura, qué secreta facilidad de la tierra hizo posible nues-

tro voluntario aplazamiento? Pues aunque vas en mi, conmigo y para siempre, algo que no eres tú merece mi tortura tuya.

¿Cómo olvidé, mi poesía hermana, solitaria yo mía, que pertenecerte es no ser ya de otro amor que tú? Las espadas de fuego del llanto afilan en lo hondo mío tus asaltos innumeros. ¡Ay de los tuyos que te suplantaron, que te aplazan y te debilitan! Porque nadie da todo cuanto das tú, ni siguiera ese gozo de amor que hostilizas desde él mismo.

Muéstrame, sí, el doliente camino que regresa a tu sangre. Sólo un día, —día desmesurado que ocupa los continentes de mi corazón!—desacerté queriendo al amor más que a ti. ¡Vuélveme a tu gracia, tórnate impasible e inteligente adoradora fría! Y aleja de mi razón la fina hoja de yelo.

III

(Áspera lucha)

*W*i creación como la tuya, Dios, sirve para atormentarnos. ¿Qué podríamos lograr de los seres a cambio de nuestra fuerza? ¡Si nos la toman íntegra, fuerzas de tu sangre dorsal y de la mía, para increparnos con nuestros propios latidos!

Se nos revuelven los seres que hicimos, contra las criaturas que eran ellos mismos; y los otros que sacamos de la Nada se dicen anteriores a nuestro mandato.

Tú y yo,—unánimes hechuras ásperas—, conocemos el dolor de vernos negados en aquellos que forjamos con los rayos de nuestros infiernos; nos persiguen los novillos capitales que Tú y yo fecundamos en en las breñas del Sí y del No.

ALBA

*L*omo una fresca fruta matutina
brilla el mundo, purísimo y reciente,
y en el silencio suena extrañamente
mi primera palabra cristalina.

*Viene cargado de nocturna ruina
el viento, luminoso e inocente,
y hace latir las frondas tenuemente
una trémula mano repentina.*

*Gira la noche, resbalando entera
a una rosada sombra de montañas,
y esplende iluminada tu hermosura.*

*Huele a hierba tu ardiente cabellera
y algo que hay vegetal en mis entrañas
a ti me acerca en la mañana pura.*

COMO TORMENTA

*B*ajo los cielos, lámina implacable,
cómo tu amor resbala la tormenta
una ira seca, deslizando lenta
su hirviente densidad inexorable.

*Así pesa tu amor sobre mi vida
con su entera columna gravitado;
así en mi soledad ha desplomado
su quietud violenta y encendida.*

*Es la tormenta que resbala oscura,
gris y total como unas peñas muertas,
hirviendo, sordamente rencorosa.*

*Sobre mi soledad y mi ternura
ensimismadas, hondas y desiertas,
pasa tu amor su nube tormentosa.*

Musa al Noroeste

Vendría de excavar o medir algún castro. Las piedras, dondas, resurrecidas de un entierro secular, recibian el bautismo de la luz. Con ellas ascendía un calor, una tibieza de madre tierra fecundante, y pequeñas alimañas quedaban paradas, cegadas a la luz.

Algún campesino transeúnte, con su azada al hombro, cantaba. El ritmo de su canción, de su corazón —de la vida— corría fluido y nuevo otra vez, como antaño, ante las piedras.

El arqueólogo no era, gracias a Dios, de un espíritu cutre, arqueológico. El corazón le brincaba, y lo sentía brincar. Era por el año 33. Entre mámoas, leyes, castros, sonetos y antas, Fermín Bouza-Brey descubrió la antigua y nueva voz de los cancioneros gallego-portugueses. Y puso al frente de sus poemas: «Nao senlleira». Que quiere decir: nave solitaria. Sola pero firme, rectilinea, con una fría y fija estrella enfrente, un tumultuoso surco a la espalda y una mano firme en el timón.

Esta estrella y esta mano firme en el timón —y no el regusto voluptuoso del arqueólogo— garantizaron la novedad y autenticidad de sus antiguos poemas galaico-portugueses. Pero sirvió también el rigor del investigador: para la fidelidad métrica y filológica. Es decir: para que la nave no se perdiera en la mar mayor, en geografías distantes y ajenas; para que la nave llevase una personal, inalienable andadura.

El mejor elogio de aquel libro es decir que sigue aún siendo ésto: nao senlleira. —V.

C U A T R O P O

PARÁFRASIS DE VIRXILIO

S i me pillaras o degaro solto
jai de min, que ben...!
Anda a paciar lonxe
n-aquel souto de fé.
Vaime tí, sensitivo,
vaime tí sen lecer...
Ten os cornos de brétema
e de armonía os pés;
a pelica e dourada
como un astro de mel;
manxa nas madresilvas
celeste dos ruibens...
O meu perdido sono
adoece por él.
¡Que bravo o meu degaro!
¡Dime tí si non é?
¡Quen puidera na noite
apañaío de vez!
Teño de armar un chifro
de longo estremecer
no que o ar sexa eterno
e a melodía inxel,
que somete a os veados
no meu puzo a beber
pra que coute ao degaro
choutador e crudel
estordegando a brétema
a armonía e a fé.

SERÁN EN ESPOSENDE

N a frof de cristal da copa
orballo de viño mouro.
Copeiro todo Esposende.
a se escoar entre lobios.
—Bebe, corazón amante.
estrelas de un ceo novo,
Aldebarán sua pinga,
as Tres Mariás seu grolo.
Ceiba tí, Pena Corneira,
do teu poleiro de coios
cacaracás de lúa verde
pol-o peteiro dos toxos.
Encomenda de Beade
que te me enredas nos ollos,
manda pra acá á noite viuda
de toda caste de ensonos.
Copeiro, orballaime agora
celme de luceiro morto
e adormecerei ca Lúa
n-esta solaina aos arrolos.

F E R M Í N

POEMAS GALLEGOS

VISITA DE GÁNTIGAS

Pousa á nosa distanza que che ten de pesar
e descansa no espazo pra nos ben atopaaaar...!

— Velaiquí estou sin luas, sin camiños nin mar.
Vin pol-o de arrodeo, irei pol-o atallar.

— Adormecin no tempo, tanto de procurar!

— ¡Como canta o pazar do silenzo ao teu par!

— Fálame co balbordo do xamais espertar.

— A túa vós na ausenza brila a mais non brilar
como bico perdido dende o humano bicar,
túa espranza me acena pra endexamais voltar
cara o beizo tremante que me ven de ceibar...

— No teu berce de néboa ímonos arollar.

— ¡Adeus! Pol-o infinito me non pudo parar.
O meu berce está virxen, ninguén nél se ha deitar
senón a canzón nova que ninguén a cantar.

— Pousa a nosa distanza que che ten de pesaaar...!
Teño camiños mortos pra andar e desandar
e atoparei cos beizos de escuma de luar
que cantan cada noite o que naide ha escoitar...

Tanto tén o inouvir como o eterno calar!

A OTERO PEDRAIO TROGANDO UNS LIBROS

P robe resposta ao teu solemne envío,
vai "Don Fabián" levarte o meu acento
ontonizo, disperso, magro e frío
en comparanza co teu firme alento.

Aquil soneto de felis momento
que inicia o libro que será meu guio
hachou no noso corazón comento
ao se escoar na noite fio a fio.

E a lúa que enfoulada, en Compostela,
de camelias cincentas e albos fumes
as somas cría na outonal desvela

agárdate con novos vagalumes
locindo en astros, brétemas e lumes,
pendurados da frota da Berenguela.

B O U Z A

B R E Y

VINISTE A LA CIUDAD

V

*iniste a la ciudad, hermana lluvia,
trayendo entre los brazos el eco de lejanas
voces... recuerdos... tiempo.
¡Era el pueblo tan chico, tan lluvioso y tan verde!*

*El alma se asfixiaba
en la ciudad sin puertas a los montes,
en la mesa inhumana
de cal y de sequía,
y el inmenso hormiguero—tinta y polvo—
era una pesadilla turbia de verano
girando obsesionante en la cabeza.*

*Más de pronto tu rítmica pisada cristalina;
olor a tierra buena y el paisaje cruzado
por líneas diagonales.
Se despeñó a otro valle la angustia de granito.
Surtidores ingenuos brotaban por doquier
de palabras pequeñas para pequeñas cosas.*

*La lluvia es una amiga de los tiempos remotos,
de cuando el pensamiento volaba como un pájaro
por el mundo sin límites.
La lluvia es esa vieja que cuidó nuestra infancia
y que nos quiere tanto que sin saber comprende.*

*A tu compás, de lluvia, se tejieron mis juegos.
Han pasado los años... Ya no existe aquel dulce
muñeco de faldones.
Pero yo, como entonces, tengo miedo, sí lluvia.
Necesito tu voz que acaricia rincones
poblados de extrañeza y de tinieblas.
El mundo es tan oscuro como antes,
pero, a veces, más frío.*

MARÍA DEL PILAR VÁZQUEZ CUESTA

NIEBLA

«Siempre buscando a Dios
entre la niebla».

A. MACHADO.

*D*e tanto humedecerse
el mundo con sus llantos imposibles,
ha nacido la Niebla que dormía olvidada.
Ha nacido la Niebla de los ríos oscuros
que traspasan la vida desde entonces,
de las manos que tiran del mundo y de los hombres,
de los ojos profundos que ignoran su secreto.
Ha nacido la Niebla como una flor oscura
sobre la tierra llena de pecado,
sobre la tierra oscura, oscurecida
por la sombra terrible de unas manos,
de unas uñas tan solo,
de unas alas que fueron,
de unas alas...

*La Niebla nos aprieta a esta triste costumbre
de nuestra carne inmóvil, igual que un potro muerto,
nos esponja las sienes, nos exprime la sangre
y nos deja tendidos sobre nuestra certeza.
Resbala sus reptiles silenciosos
sellando nuestros labios.
Todas nuestras palabras son gritos desgarrados
que resuenan tremendos
en las sombrías bóvedas del alma.
Todas nuestras estrellas
se nos cubren de pronto
y las cosas entornan su presencia.
El mundo multiplica su distancia
y se hace solo nuestro.
¡El mundo solo nuestro!
Y vamos, como niños perdidos en la noche,
con las manos tendidas,
tropezando en el miedo de la sombra.*

*Crece el bosque sus ramas
deshojando los siglos como frutos podridos.
Esto —¿veis?— era el bosque rumoroso
que un día acariciara nuestro sueño.*

*En esta dura tierra que pisamos
crecieron algún día la hierba y el rocío
donde el sol revolvaba
sus trenzas de muchacha.
Esto era el bosque, hermanos.
Estos dedos oscuros de serpiente
que aprietan nuestras almas,
regaron nuestras frentes de luz en la mañana
y encendieron de trinos la garganta del mundo.
Pero brotó la Niebla, como un trapo mojado,
y borró de la vida nuestros ojos.
Ahora vamos tendidos como tumbas
navegando las aguas más horribles,
ceñidos a las algas nuestros últimos pechos.
Vamos así, por siempre,
clavándonos las uñas en la carne
para ver solo manos, sin que nunca
la sombra de unas alas
encienda nuestros lúgubres costados.*

Unas alas que fueron...

*Hombres eternamente,
perdidos en la Niebla,
desgarrados en gritos de silencio,
¡Hombres eternamente...!*

A L F O N S O A L C A R A Z

C A M I L A

(DIEZ MINUTOS A LAS PUERTAS DEL MONTE)

A las 8,50 baja despeñándose, arrolladora, una vaca del monte. Viene con sus elásticos tetones bamboleantes, convulsiva, y con la mirada extraviada y agresiva: como loca, y adiós. Poco después viene un hombrecillo aspando los brazos como un espantapájaros, con una vara en la mano. Grita, y su voz es dramática:

—¡Tou, Castaña! ¡Castaña!...

Luego el breve pinar, tan compacto, va como guardando y ahogando su voz:

—¡Tou, Castaña! ¡Castaña!...

En realidad, este eco debiera escribirse con letras muy pequeñas, chiquitinas, porque yo, que estoy aquí lo oigo débilmente ¡Cuanto más ustedes!

“Minia”, la mujer del casero, se lamenta. Pero si no fuera por estos espectáculos, la aldea sería sumamente triste y monótona. Y yo, que soy casi el único veraneante, hubiera dejado de venir.

A las 8,55 veo bajar del monte otra figura. Parece un muñeco de pim-pampum. Se le doblan las piernas como alambres y cae muchas veces entre los tojos. Trae también una vara en la mano, y, aun cuando cae, la vara no la suelta. Viene a saltos, como un saltamontes. Dice, levantando la vara:

—¡Turra, Camila!...

Y da un salto. Se cae y al levantarse dice más bajo:

—Dios nos colla confesados. Amén.

Después de exorcizarse con el amén, vuelve a entonar su “turra, Camila”—que es algo así como una autoarenga—y vuelve a saltar. Pero ahora se dió un buen porrazo. Lo sé por su cara, y porque ahora no dice el “Dios nos colla confesados”. Se ha lastimado una pierna. (No sé si la derecha, porque, viéndola desde aquí...; sí, sí, la derecha.) Entonces rasga, con ambas manos, su falda de saco hasta encontrar la herida un poco más arriba de la rodilla. Veo que escupe en ella. Luego, coje arena fina y la espolvorea con mucho tiento. Presiente que es observada, levanta la vista y me ve. Entonces me dá la espalda y se tapa con fuerza el muslo. Pero tira con tanta fuerza que el saco se abre, y se desnuda toda... Hubiera preferido no ver esos muslos descarnados, de un amarillo triste, de suntuosa vela de difuntos, con vetas oscuras, azuladas... Un mármol de Carrara.

Son las 8,58. Servando, el tendero, sale de su cuchitril como una cucaracha. Es rollizo y epicúreo, como todos los tenderos. Al ver a Camila relincha estrepitosamente:

—¡Camila, porca!—le grita.

Y se enciende y ríe como el motor de un coche, estremeciendo toda su grasa carrocería de víctima de San Martín.

Camila se vuelve. Servando es viejo conocido, y, además, al fin y al cabo somos hombres... Y se viene hacia nosotros, hablando para ella, y con un cuidado exquisito, neurótico, como pisando huevos. Es un pingajo: desgreñada, carroñosa, descalza, esquelética y con esa falda toda rasgada, como la capa de un estudiante de Coimbra.

—“Iba por “la Caña”... Viño, ¿eh? Un chisco de viño— dice.

Servando la recibe como un embajador veneciano. Le abre un poco la falda, y dice, mostrándole una pata:

—Hay que lavarse, ¿eh?, Camila. ¿No te da vergüenza?

Ella bascula un poco los hombros, se ríe friamente y se mete en la tienda. Siempre me dijeron que Servando tenía buen corazón. Efectivamente ahora vierte un poco de tinto sobre una taza; luego, añade el doble de agua.

—¡Eh! Vino, ¡Eh! Yo quiero vino—protesta Camila.

—Pues vino: vino blanco—y sigue vertiendo agua.

Apura la taza con avaricia. Quisiera preguntarme, ya lo veo, muchas cosas. Y siento como una traslación de mis ojos al occipital, o como si no los tuviera. ¿Me pide clemencia o es que se la voy a pedir yo? ¡Bah, yo soy el veraneante!...

Ha anochecido bastante. El pinar ha repartido ya las raciones de sombra habituales. Por eso no puedo decirles que hora tengo pero deben de ser las nueve. Vienen unas voces cantarinas, de fuente de claro cristal, como de pájaros frágiles. Son primas Alicia y Elvira, tontitas y un poco bonitas; tal para cual.

Camila deja súbitamente la taza. Se va corriendo. Se va al monte, como huída, como herida. Ya ha recordado su estribillo, y va diciendo, como un disco rayado:

—¡Turra, Camila! ¡Turra!

Se cae. Se levanta y salta. Ya alcanza los pinos y vuelve a caer en un tojal. Servando y las niñas se rien a carcajadas. Las niñas me dicen que está loca, y Servando que por qué no me río, que si tiene mucha gracia, que si estoy un poco... Sí, claro, tiene gracia, qué risa, eh...

J O S É L U I S V A R E L A

DOS SONETOS

ANSIA

*N*n remanso de voz, tu voz caliente,
esa tu voz dormida y silenciosa,
esa voz sin palabras que reposa
lamiendo las estrellas en mi frente.

*Ese remanso leve, o voz ardiente
que el alma me deshila rosa a rosa,
que me empaña la piel y que me acosa
con aientos de amor, calladamente.*

*Esa tu voz sin prisa que me ampara
—nido para mi pecho casi humano—
abre a mi corazón la sangre en olas.*

*He de exprimir sonrisas de tu cara
y, sediento, en la taza de mi mano
sorber toda esa voz, tu voz, a solas.*

ENTREGA

*Fallezco como un día en tu regazo
y mi cuerpo sin hojas es un leño
que arde a tus piés sumiso en el empeño
de ofrecerte la lumbre de mi abrazo.*

*Soy tierra de tus pasos, soy pedazo
de pan para tu ser mágico y dueño,
y soy desde las ramas de mi sueño
raíz para tu carne con mi brazo.*

*Mis labios te pondrán hasta mi muerte
una corona en besos encendida
sobre tu corazón dulce y cercano.*

*Y en la pasión serena de quererte,
al suelo, junto a tí, soy en mi vida
como un perro lamiéndote la mano.*

S E G U N D O A L V A R A D O

MUERTE, PENSADA MUERTE

*S*i la tierra tuviera un rincón apartado
donde fuera la muerte un fantasma instantáneo...

Allí nos llegaría prisionera del sueño,
sin sudario y sin huesos, carne divina toda,
anuncio de otra vida.
Iríamos consigo, besándola en la frente,
a ver dar otros besos, a visitar sus mundos,
a buscar compañeros para la travesía,
a beber en la luna la luz de otros senderos,
sin pensar en la nada.

Si la tierra tuviera un rincón apartado...

*Partiendo de infinito, infinito el lugar
de llegada. Infinito el vivir. Solo habría
una piedra miliaria centrando los caminos:
el hito de la muerte, mojón de mis dos vidas.*

Si la tierra tuviera...

Mas no tiene la tierra el valle de delicias.

*La tierra solo tiene sus riberas amargas
donde es más dura muerte que la muerte del cuerpo,
instantánea y sin lucha, esta muerte pensada.*

*Esta pensada muerte encerrada en nosotros,
que ahoga nuestras almas y aplasta nuestros pechos,
con su angustia vital;
esta raíz oculta de un árbol invisible;
este viento asolado por su misma corriente.*

*Este pensado hijo que nos va devorando
con lentitud y saña;
este pensado hijo con quien vivo en simbiosis;
a quien yo doy la vida y quien me da este anhelo
vital que me acompaña.*

*Este pensado hijo, parásito que seca,
la vida que yo tengo; este feroz suicida
que me mata y se mata.*

*Si la tierra tuviera un rincón apartado
donde todo existiera menos esta pensada,
agotadora muerte;
donde solo existiera la muerte de morir
y no esta muerte aciaga de pensar en morir.*

JOAQUÍN BLANCO MONTES DE OCA

P U B L I C A C I O N E S Y N O T I C I A S

SONATA GALLEGA.—Una cuidada y elegante revista literaria de Pontevedra, dirigida por Ramón Peña, siendo su seleccionador literario Celso Emilio Ferreiro. Los números recibidos corresponden a las estaciones de Otoño e Invierno de 1944 y Primavera y Estío de 1945. Una gran cantidad de colaboraciones ilustradas por destacados dibujantes. Se presenta muy esmeradamente y con un acertado criterio de selección.

HALCON. N.º 1.—Cuaderno de Poesía que editan en Valladolid Alonso Alcalde, López Anglada, Arcadio Pardo y Antonio Merino. Colaboran Narciso Alonso Cortés, Alonso Alcalde, López Anglada, Arcadio Pardo, José García Nieto, Ruiz de la Peña, Rafael Montesinos, Alfonso Moreno, Alfredo de los Cobos. Una sección de crítica y noticias a cargo de Fernando González..

ESPADAÑA. N.º 18.—Editada en León. Presenta colaboraciones de Luis Felipe Vivanco, R. Benítez Claros, Eugenio de Nora, Cremer Alonso, J. Castro Ovejero, José Luis Leicea, Eduardo Cirlot, López Anglada y Alonso Alcalde. La sección «Tabla Rasa», «Crítica y Notas» y «Poesía y Vida». Antonio G. de Lama firma su acostumbrada sección «Poesía y Verdad». Contiene una separata de Leopoldo Panero titulada «España hasta los Huesos».

HALCON. N.º 2.—Notablemente mejorada en su presentación, contiene poemas de José María Pemán, López Anglada, Martín Abril, Daniel de Figueroa, Alonso Alcalde, Jesús Juan Garcés, Fernando González, Enrique Azcoaga, Carlos Salomón, Rafael S. Torroella, Alfredo de los Cobos, Arcadio Pardo y la habitual sección de crítica y noticias «Los poetas y los libros», por Fernando González.

MENSAJE. N.º 10—De Santa Cruz de Tenerife, editada por el Círculo de Bellas Artes. Colaboran Juan E. Cirlot, Andrés de Lorenzo, Angel Acosta, Pablo Pou Fernández, Pedro Lezcano, Vicente Aleixandre, Juan Portela, Carlos Pinto, Concha Méndez, Juan Pérez Deldago, Agustín Millares y Ventura Doreste.

Dedica su sección «Voces de Ayer» al poeta Domingo J. Manrique, además de un trabajo titulado «La poesía», de Pedro Pinto de la Rosa.

PROEL. N.º 15-17.—Este cuidado cuaderno de poesía, de Santander, que reúne tres números en un solo tomo, contiene poemas de Juan Ramón Jiménez, Gómez Cantolla, Dionisio Ridruejo, Jorge Guillén, José Luis Hidalgo, José Hierro, J. Maruri, C. Bousoño, Carmen Conde, E. de Champourcin, Arroita-Jáuregui, María Alfaro, José M. Quiroga Plá, José M. Cañas, Charles David Ley, Romero Moliner, E. Sordo, B. Casanueva Mazo, M. Sánchez, M. Teresa de Huidobro, J. Cañizares y una antología del poeta norteamericano Archibald Mc. Leish. Proyas de Camilo José Cela, Emilio Niveiro, Pedro Caba, Enrique Azcoaga, Guillermo Ortiz, Roberto Santos y Dámaso Alonso.

BOLETIN DE LA REAL ACADEMIA GALLEGA.—N.º 277-280.—Corresponde a noviembre de 1944 y contiene en sus 208 páginas de apretada prosa, documentados trabajos literarios, de investigación prehistórica, arqueológica, folklórica, de noticias y notas bibliográficas, confeccionados por especialistas de prestigiosa densidad científica.

REVISTAS DE POESIA se anuncian para próxima aparición en Villagarcía de Arosa y Bilbao.

LIBROS.—Hemos recibido «Ramo de Romanos» de Mercedes Chamorro, «Piedras Albas», de Fernando González y «Presencial Fiel» y «Tiempo Literario» de P. Pérez Clotet.

«POSIO» comenzará a publicar una sección crítica a partir del n.º 4.

ANUNCIAMOS a nuestros suscriptores de trimestre el envío a reembolso del n.º 4, por valor de 8'70 ptas. importe de la segunda suscripción trimestral y rogamos nos comuniquen la no aceptación por si ello no fuera de su agrado.

HACEMOS CONSTAR NUESTRO AGRADECIMIENTO ANTE LA GENEROSA ACTITUD DE LA EXCMA. DIPUTACIÓN PROVINCIAL, DEL EXCMO. AYUNTAMIENTO, DEL «LICEO RECREO ORENSANO» Y DE LA DIRECCIÓN DE RADIO ORENSE POR LAS ESPECIALES SUBVENCIONES CONCEDIDAS PARA LA EDICIÓN DE ESTA REVISTA

3

P E S E T A S

POSIÓ

ORENSE

4

1946

SUMARIO

RITMO DE MAR,
Gerardo Diego.

EL RETABLO,
Santiago Amaral.

GINÉS LIÉBANA. IBIZA 35,
Pablo García Baena.

A PIORNEDO?, EN LA SIERRA DE ANCARES,
José M.ª Castroviejo.

ABANDONADO DEL AMOR,
Fernando González.

«MUSA AL NOROESTE»,
Poemas de:

Aquilino Iglesias Alvariño,
Pura Vázquez,
F. Bouza-Brey,
Alvaro Cunqueiro.

SOLDADO MUERTO,
Segundo Alvarado.

RUÁN,
Alvaro Cunqueiro.

ATARDECER,
Manuel Fabeiro Gómez.

SONETO DE LA NOVIA PERDIDA EN EL MAR,
Félix Buisán Cidores.

RECUERDA: El caracol. Los pies desnudos. La Magnolia,
José Luis Varela.

NOCHE,
Alfonso Alcaraz.

MOMENTO,
José Angel Valente.

Linóleos: Miguel L. Elizalde.

REDACCIÓN Y ADMINISTRACIÓN:

TIENDAS, 9 Y 11
ORENSE

SUSCRIPCIÓN: 3 NÚMEROS,
9 PESETAS; 6 NÚMEROS, 18 PESETAS;
12 NÚMEROS, 36 PESETAS

POSÍO

4

RITMO DE MAR

N mi serie de paráfrasis románticas a los nocturnos de Chopín, hay una que puede parecer a quien la escucha sobradamente arbitraria. No lo niego. Mi disculpa estribaba en la necesidad de variar mis sugerencias poéticas para evitar la monotonía del conjunto libro. Hoy me decido a desempolvarla en la seguridad de que nadie, al tocar o escuchar el nocturno V en fa sostenido, uno de los favoritos en conciertos y hogares, ha soñado conmigo en visiones marinas y submarinas. (Y sin embargo, en cierto libro de un gran musicólogo encuentro una alusión al ritmo de barcarola de nuestro nocturno).

Pero ¿quién pone puertas al campo de la poesía, a la imaginación que se dispara al más mínimo pretexto en dirección tan caprichosa que sorprende acaso al mismo que la está incubando? Por otra parte, el esplendor enjoyado y luminoso de la tonalidad, el carácter narrativo, fabuloso, mítico de la melodía y, sobre todo, el ritmo agitado, múltiple, giratorio y concéntrico, con sus cinco resbaladas notas superpuestas al compás de cuatro, para luego encresparse en explosiones de tempestuoso dinamismo, explican la aventura de mi visión mediterránea.

PARÁFRASIS ROMÁNTICA DEL NOCTURNO V DE CHOPÍN

*O*b noche encantada, ob noche divina.
La nave trirreme sin remos camina
por el infinito páramo del mar.
Y al timón asido vela el argonauta
con los ojos fijos en la eterna pauta
que fingen las luces del mundo estelar.

*Saladas fragancias de brisas talásicas.
Los paganos mitos, las leyendas clásicas
reviven un triunfo de resurrección.
En arrebatadas fugas de metopas
pasan los Jasones, cruzan las Europas
como unos fantasmas de alucinación.*

*El imán de ola y el seno de ola
ritman los vaivenes de una barcarola
que acuna el espíritu en suave quietud.
Las espumas dicen su dulce cantata
y si se iluminan son rosas de plata,
lirios, crisantemos y estrellas de luz.*

*Así el navegante sueña en las ondinas,
en las milagrosas minas submarinas,
floridas de perlas, nácar y coral.
Y sueña en las náyades de las costas dóricas,
y en las encantadas islas madrepóricas
y en las fabulosas urnas de cristal.*

*Y evoca el aquarium inmenso: la flora
de plantas exóticas que el mar atesora,
especies ambiguas de extraño jardín.
Rojos arrecifes, flores luminosas,
conchas argentadas, estrellas y rosas,
algas de esmeralda, púrpura y jazmín.*

*Y cree que escucha la rara armonía,
la infinitamente dulce melodía
con que las sirenas cantan a estribor.
Y finge los roncos, monstruosos tritones
que manan y manan agua a borbotones
o en sus caracolas soplan con pavor.*

*De su sueño, súbito, despierta el marino.
La nave callada sigue su camino
dejando una cándida estela al cruzar.
Y al girar las ondas en su rueda eterna,
su romanza dicen, su canturia tierna
que arrulla los cuentos divinos del mar.*

EL RETABLO

A

mi amigo no le gustaba hablar de aquello. Me lo contó hace muchos años. Casi nadie paseaba entonces cerca del Canalillo y sus álamos. Quizá el cierzo de aquella tarde le aventó cenizas en el alma y le dejó al descubierto la brasa de un recuerdo.

Desde entonces fuí un remordimiento de su debilidad. Me huía. Como un acusado. Yo creo que nunca dejamos de ser amigos.

«Recibí la carta de mi madre. ¡Qué fastidio! ¡Dejar el Madrid de las primeras óperas y los nuevos libros, amaranto, glauco, hoja seca! ¡Y todo para saludar, sin saber qué decirnos, a una lejana prima en el yermo de un convento!

Me costó mucho trabajo dar con el pueblo. En la estación más próxima casi ni sabían su nombre. Algunos dudaban de si existiera alguna vez.

Solo recuerdo una niebla pegajosa, aliento de tumba. Yo trataba de vencerla con el humo rebelde y despectivo de mi pipa bohemia.

Eramos ridículos en 1904. Una grieta en la arcada del convento se reía de mí. También se rió la vieja oblata, a su manera, de loca de silencios, cuando le pregunté por Sor Dorotea.

Era la única monja mi prima. Ella y un ciprés. Se dijo que el ciprés rezaba las horas canónicas como un capellán. Pero en aquella ciudad de Arcaya—la busqué después en el Madoz y solo ví la vaga referencia a unos adarves y ruinas—todo era una mansa locura.

Por fortuna supe adaptarme. Es la única manera de que la sinrazón de los demás no nos perturbe. De lo contrario son irónicos, peligrosos.

En el ambiente de mañana del XII del locutorio la voz de mi invisible prima era fresca. Pero yo empeñado en percibir aromas de rosas mustias y voces de fuentecillas mohosas de siglos, no lo advertí.

Algo me dijo: «debes robarla». No hice caso. Me fastidiaba Tenorio.

A la tarde la oblata abrió la iglesia. Dijo lo de siempre: que los ingleses pagaban en oro el peso del retablo, que el obispo, que no tenía para pagar a los canónigos, nunca quiso, etc.

El retablo, maravilloso. Temblé ante la idea de que alguien pudiera catalogarlo. Pues ya comenzaban estas tristes manías.

Todo tallado y profundo. Plástico y vivo. Con profundidad de bosque. De bosque tocado por la varita mágica del otoño.

Como un crepúsculo parado al borde de un morir las frondas de

cobres y oros temblaban, los Santos se desvanecían, el argumento total—no podría recordarlo—era una composición fugaz de nubes.

Nubes magnolia, nubes rubras de espadas arcangélicas, las mismas frondas y rosas vagas nubes de silente y frío incendio.

De vez en cuando—podía medir el tiempo el verme de las viejas maderas en el coro, en los confesonarios, pero yo no lo entendería—una hoja, retorcida y leve, rizo, caracola, se desprendía y al caer dibujaba unos leves y cansados giros.

Ya formaban—¿desde cuántos octubres?—una densa y tácita alfombra sobre el altar desierto.

Ya muchas ramas componían una odiosa esquemática de símbolos de muerte. Mirando, calculaba cuanto tardaría en llegar el definitivo invierno, el triunfo de la abstracción.

Tuve miedo. Hubiera dado mi sangre para auxiliar con su riego la permanencia por una estación más de aquella maravillosa cromática.

Mi prima...

¿Pero qué relación podría haber entre la voz de la oscuridad del locutorio y aquel desprenderse fatal de las hojas? Mientras me lo preguntaba —yo romántico de los brutales pragmatismos!—suavemente volaron algunas hojas más.

Salí con una última esperanza de que todo fuera una ilusión. Me esperaba la vieja oblata. Era una excelente actora. Disimulaba muy bien su alegría de sierva, su venganza de vieja.

—«Morirá con las últimas hojas. Aun quedan enteritos y verdes los pámpanos de la hornacina. Pero ya amarillean...»

Como soy un cobarde apelé a la razón y huí. Cada otoño sufro amargamente y lo que es peor me siento ridículo».

GINÉS LIÉBANA. IBIZA 35

G

E he buscado estos días en que mis versos quieren rodearte
como el fuego rodea los leños encendidos.

*Te he buscado estos días en todo lo que amabas
cuando aún no eras:*

*"Ginés Liébana,
Ibiza 35,
Madrid".*

*He vuelto, ya de noche, por el camino donde tres paseábamos
desiguales destinos.*

*He visto la sonrisa de los dompedros,
y he escuchado, lejano, en los días de lluvia,
el silbar de los trenes desde la capilla honda de Jesús Caído,
cuando la sombra se espesa en los rincones
como un temeroso paño fúnebre.*

*He libertado,
desde su rincón en las páginas de una Geometría Descriptiva,
el intacto verdor de los castaños,
la corteza casi carnal de los pinos,
las florecillas pequeñas de los brezos,
y he sentido en mi cuerpo el escalofrío que siempre me recorre
al pasar junto el kilómetro 6
cercano a Piedrabita.*

*Mis labios han besado, como en aquella tarde,
la flauta abandona . . .
la flauta teñida con el zumo cárdeno de las zarzamoras
que olvidara algún fauno sobre la hierba virgen,
y ha llegado hasta mí, el mismo temor impaciente
que cuando descubrimos al mendigo
dormido entre los viejos cajones de madera
que hay en el portal de Pantaleón.*

*He puesto mi mejilla
en el cristal, empañado de lágrimas,
de las ventanas que dan a la huerta
en la sacristía de San Cayetano,
y el Padre Gerardo,
ha vuelto a descender con su paraguas por la suave colina.*

*Te he buscado estos días en todo lo que amabas,
en todo lo que amabas cuando Agosto incendiaba tu corazón
con la llama de los rastrojos ardiendo en la campiña,
o cuando Marte se acercaba, pequeño, hasta tus manos
como un pájaro asustado.*

Has cruzado de nuevo el jardínillo triste de Jerónimo Páez,

*con el amargo desdén que dá a los niños
la gravedad enlutada de unas solapas de terciopelo,
y te he visto otra vez
ante el mármol blanco y caliente de las tabernas,
cuando una mano dejaba caer en el vino
la sortija feliz que lo convertía en mosto de granadas.
Te he buscado estos días
y en todo te he encontrado.
Te busqué con tristeza, creyendo que no eras yá
nada más que una dirección en un cerrado sobre.
Te busqué entre tus cosas
como aquel que recoge todos los pedazo de algún objeto amado
y que fué roto.
Te busqué, casi triste,
en las hojas caídas, en los árboles viejos que recorta el crepúsculo,
y junto a las columnas paganas de Santa Victoria
que el coro de colegialas cristianiza
en la mañana del Jueves Santo.
Te busqué con angustia,
y en todo estabas tú con tu sonrisa
con tu sonrisa de niño que sabe
que no saldrá, como le dicen,
ninguna paloma de el nido de metal y bule
de la cámara fotográfica,
y sin embargo espera y sonríe...
Con la sonrisa que una tarde sorprendió Faustino
en aquel patio donde crecen libres las violetas,
donde hay, junto a los jazmines que suben por la cal de las paredes,
y pozo seco, y un banco abandonado,
y una Virgen de piedra
muestra la misma desgana de tu sonrisa.
En aquel patio que acaso hayas olvidado
y que tiene un perfume íntimo y recogido
como tu alma.*

P A B L O G A R C Í A - B A E N A

A PIORNEDO ?, EN LA SIERRA DE ANCARES

*H*ÍSPIDAS campas donde muge el viento
Tierras nevadas de lobos y xabaras
Donde rebaños con leonés acento
Pulgas feroces que matan a bocados.
Terrícolas puerquísimos que arañan
Una tierra sedienta de saudades
Pallozas sepultadas en la nieve
Que implacables sepultan los Ancares.
Por toda distracción la pandereta,
Aguardiente y tocino con denuedo
Y una esquila monótona cantando
El inmenso aguafuerte de Piornedo.

JOSÉ MARÍA CASTROVIEJO

ABANDONADO DEL AMOR

*D*ORMIDO yo?... ¿Despierto?... ¡No he sabido
cómo me embarcó Amor en su velero!
¡Sólo sé que en su cala, prisionero,
a este desierto islote me ha traído!
Al sentirme del sueño desprendido
por el frescor del aire marinero,
me miro en orfandad, y al mar inquiero...
¡y el mar susurra que el Amor se ha ido!
¡Aún veo trepidar los aparejos
de su navío! ¡Pero va tan lejos,
que es casi un sueño de mi fantasía!...
¡Me abandonó, cruel en su mudanza,
y aquí me moriré, sin esperanza
de que vuelva jamás en busca mía!...

FERNANDO GONZÁLEZ

Musa al Noroeste

TREBOL DE GU

SANDOR ALEJANDRO PETÖFI

H

asta Kis-Körës mesmo chegaban os carreiriños de herba verde.
Hasta Kis-Körës mesmo, os cómaros verdes das veigas de Hungria.
Hasta o mesmo Kis-Körës, os verdes das veigas de rosas amarelas.
Hasta Kis-Körës con cancións doces do Danubio.

Era un tempo de longas espadas brillantes,
en que os poetas morrían c'unha rosa no peito
i-eran corceles brancos os caballos da estepa.

Corazóns coma claras bandeiras alcendían o vento parado
e a voz sempre se finaba n'unha rosa aberta de sangre.

Viudas de vivos trágicos mal sostiñan vinte anos de amor.
Eran pequenas as noites de longos bicos salgados de lágrimas
nos que se paraba o negro da ruleta dos conspiradores.

Ai Petöfi, Petöfi, doce poeta dos mencerces coma espadas!
Ai Petöfi, Petöfi, doce poeta dos adeuses pra sempre!
Cómo revoaban en sangre as capas dos cosacos en Segosvar!

AQUILINO IGLESIA ALVARIÑO

MILAGRE D'AMOR

Para Carmen Conde.

A terra volve entranas renegridas
y-o labrego suor e sangue quente
que corre santa e virxe pol-a frente
na brega enxardelada de feridas.

A terra xurde n-azás acendidas
anxos de soaves maus caladamente...
Cerra nos peitos cenzos a semente,
tépeda xa de donda, anceosa vida.

Lampo, xardin, voltouse tod-amores,
amante fremecida d-alma e frores,
na testa sanguíñenta, sourosa...

¡Cecais d-esa tenrura do labrego,
cariño asalagante, rudo, cego,
nunha asunción d-amor, naceu a rosa!

PURA VÁZQUEZ

Distinto aire, distinto corte, tienen estos cuatro poemas y estos cuatro poetas.

Pero los cuatro sienten—y uno de ellos por vez primera—temblar en el paladar las palabras.

Los cuatro son de distinto corte pero son de la misma Corte lírica: la antigua de los trovadores.

Dentro, precisamente, de esa unidad amada de la tierra de España, la diversidad de su lenguaje

como los clásicos decían, belleza no es sino la unidad sonriendo por cima de la diversidad.

Alvaro Cunqueiro, Fermín Bouza-Brey y Alvariño, son voces gallegas ya muy conocidas suyas.
es una mocita gallega con una enorme pasión por cantar y un indiscutible derecho a ser oída. Aste verso

CUATRO HOJAS

A UN RAPAZ GALEGO DENDE CORNUALLES

eno de te priser no meu feixe de lús
atal que a min agora prisa o faro de Ermülhk!

Quero que sexas ti o que eu xa non hei ser:
lume na noite, estrela no mencer,

ave no ermo, canto no mar maior
singular mareante por todo inmenso amor...

Teimo de te anegar no meu piago de lús
atal que a min agora o outo faro de Ermülhk!

Quero que leves ti o que eu xa n-hei levar
alboradas no peito e nos óltos luar;
no estrano espírito alceso ilusión de ilusóns
e o corazón deitando celme de corazóns.

Ah, si... Hafe apañar miña fouce de lús
atal que a min agora a do faro de Ermülhk.

F. BOUZA-BREY

ISTE VERSO, ISTA CHAMA

A E.

ste verso, ista chama que simplemente
fúxe o seu corpo ao meu alento tan próximo.
Comezando pola Terra que isolada xira
e rematando por un antigo e desfalecido corazón.

Qué pergunto a isa soma incesante e serea
cos óltos abertos? Unha man descoñecida
apóiese no meu lombo e sinto escorrer a terra entre os meus pés
convertida nun río silencioso e transparente.

Todo tén o cór da miña propia voz turbada
namentas as outas nubens que ao lonxe pasan
murmurian isas mesmas verbas eternamente fuxitivas
isas que crean a luz e cercan as trebas.

Dende ónde, cidade, roca, arbre ou navío
—ou quizaves dende a ágoa ou a dormida lúa—
returnarei a elas cos meus propios beizos?
Agardarei ano tras ano baixo a choiva.

Ou caminarei desangrado até aquil país
onde n-unha copa de morna cinza marela
unha virxe que se cobre o rosto coas mans
ofrece ao pasaxeiro o viño da derradeira sede.

Isas que ao lonxe se escoitan son verbas:
unha gaita enche o seu fol con escondidos ecos
e por veces unha boca humán e húmida
faille cantar até o fin a sua canzón. Iso é.

ALVARO CUNQUEIRO

as para con la emoción, el color y el sabor nativos, vernáculos.
os trolos que iniciaron la alborada lírica española.
e suelta y peculiar manera de cantar tiene un sentido, una gracia, una agradecida significación. Pues,
ocida su compañía unimos una grácil, una leve y salada compañía amiga. La de Pura Vázquez, que
a. Este verde trébol gallego, resulta, por fortuna, un valioso y excepcional trébol de cuatro hojas.

SOLDADO MUERTO

H

*AN derrumbado un hombre para izar una estrella,
amordazado a tiros un secreto
y clavado una estaca en el barro del tiempo
para indicar que tiene la historia su motivo.
El mundo es un bocado amargo todavía
que se come a deshora.*

*Tu cadáver, soldado, me apuñala
y se hunde en mi frente con astillas de sangre.
Tu silencio sin balas ha segado mis voces
y acribilla mis huesos mojados de tristeza.
Yo soy cómplice, acaso, de tu excesivo frío;
también soy de mentira.*

*Dios mío, Tú lo sabes: se ha izado su estrella
y tienes su mirada ya limpia entre los ángeles.
Amame tú, cadáver, que expió tu fracaso,
que en acto de servicio una rosa en mi nombre
ha de velar la tierra que desnude tus huesos.
Mientras, cava mi llanto
con el alma calada como una bayoneta
tu nuevo parapeto allá en el Parénso.*

S E G U N D O A L V A R A D O

R U A N

I

*h*STA es la capital del reino normando, más noble y más rica que Caen. Desde el puente Matilde vemos correr el Sena, ocre unas veces, verde otras. Todas las torres góticas de Ruán quisieran mirarse en el río. Ruán es un navío de cien palos anclado en esta dulce orilla de Francia; el bauprés es la torre de San Godard y el mayor la aguja de la Anunciación de la Catedral. Y el velamen es de niebla, de niebla del mar de Dover que baja por el canal con el noreste, el viento del cardenal de Winchester, aquel personaje de Shakespeare que hizo quemar a Juana de Arco.

Ruán del Parlamento, los canónigos y los pañeros: noble, católica y rica. Esta ciudad, hogaño, se nos aparece bañada en una luz melancólica. Vivimos en el callejón de los Dos Arcos, al pie de la iglesia de San Oven, junto a una de las ocho fuentes que mandó construir el cardenal de Amboise, las ocho adornadas con sus armas. Las campanas de San Over son claras, alegres, pequeñas “*sauveterres*” y su canto penetra en el callejón de los Dos Arcos, que lo recoge en sus ecos y lo oscurece ahogándolo hasta que muere. Al pie del arco de la Panadería está la taberna “*A la cabra de oro*”. La cabra de oro en campo de gules es de los Vere de Vere, el más ilustre de los linajes normandos de ambos lados del canal. (*Los Vere de Vere descienden de los reyes de Dinamarca—de Hamlet, digo yo—y de princesas bizantinas, a su vez emparentadas con Jasón el Argonauta y los Tolomeos de Egipto. Esto viene en sus crónicas*). En la taberna bebemos vino turanés, un blanco rosado, ligero, sentados a la mesa de roble, cabe la chimenea. Monsieur Jacinto, un ruanés calvo y pícaro, se acerca y recita el menú del día. Sí, lucio a la casa y pechuga de gallina trufada. Monsieur Jacinto sonríe. Mientras esperamos el lucio leemos en la mesa los nombres de navíos, marineros, enamorados y simples pasajeros, labrados a punta de navaja en la tabla de la gran mesa. Dicen que aquí se sentó Rimbaud, bajo el péndulo del reloj de Tournai, precisamente donde yo estoy sentado ahora. Jacinto trae el lucio, que huele a mantequilla fresca, a mantecado. La fuente tapó un gran corazón donde se leía “*Jean et Lucile*”. Cantan las doce las campanas de San Oven y las canta también el reloj de Tournai, la esfera coronada por un pelícano de plata alimentando a sus hijos con su carne y su sangre. El lucio está exquisito.

A T A R D E C E R

L

LOS pinos hieren al cielo
con todas sus largas ramas
—anhelos de lo Infinito
que el árbol siente en el alma—.
El viento con sus gemidos
le lanza también sus flechas,
y el cielo se ha deshojado
en catarata de estrellas.
En las aguas han caído,
¿a bañarse? ¿acaso inertes?

El pescador por el día
las encontrará en sus redes,
con mil colores brillantes
y un solo color de muerte...

M A N U E L F A B E I R O G Ó M E Z

S O N E T O DE LA NOVIA PERDIDA EN EL MAR

N

No voy a ti. Cerrado está el camino
de esa marina tumba transparente.

Caracolas de nácar de tu frente
empiezan a nacer en torbellino.

Te tiñe de cinabrio el vespertino
pincel del sol que muere lentamente.
Escapas en la brisa eternamente
soplando una caricia en mi destino.

Hundo mis dedos en la densa bruma
que ha desplomado en mí jirón de nube.
Busco unos ojos de vapor de espuma.

Un alma siento que me roza y sube
y en mi boca ha dejado un labio frío
tu beso de cristal roto en rocío.

F É L I X B U I S A N C I T O R E S

RECUERDA

EL CARACOL. LOS PIES DESNUDOS. LA MAGNOLIA.

1

Recuerdo muy poco. Lo poco que recuerdo es mejor no recordarlo... Aquella sepultura era una grande urna cineraria. Era extraña: ni una fecha, ni un nombre, ni una alusión a propiedad.

Era, en realidad, de exclusiva propiedad del cementerio y de la obsesiva y abusiva propiedad de nuestra fantasía de siete años...

Tenía una baja verja pintada de purpurina. No recuerdo mucho más, no... Estaba como adosada a la pared, una pared encalada que daba a la caseta del enterrador, la funesta caseta baja de las autopsias, donde velaban, rosados y verdiblanos, cubiertos por una sábana, los cadáveres, sí, allí, al fondo del cementerio, cerca del ciprés casi seco, de un color de sotana usada de cura rural.

Me recuerdo amarrado un día a la verja. La superficie de la sepultura no era muy lisa, no estaba muy pulida, y era de una piedra dorada y blanda, como de azúcar moreno, y con muchos y diminutos puntitos brillantes de mica. Por ella caminaba lentamente un caracol. Era grande, muy grande, con su penitencia helicoidal a cuestas, y tenía un andar bandeante de viejo patache marinero. A veces volvía, como para mirarme, su cabeza blanda, elástica, con dos elásticos cuernecillos flácidos... Luego seguía—no recuerdo nada, no apenas si recuerdo—con paso lento, imprimiéndole a la caracola un vaivén de caravana oriental. Dejaba una estela mucosa y viscosa, como de clara de huevo, que, a la luz, tenía extrañas irisaciones.

Yo debía de verlo todo, con mis dos grandes ojos de palurdo asustado, desde una distancia desmesuradamente corta, porque todo me es en el recuerdo, macroscópico, obsesivo, desorbitado.

La pared trasudaba—lo recuerdo, sí, esto sí—fétidos humores. Era una pared desconchada que se agrietaba dolorosamente como una bustilla. Por las grietas brotaba algo purulento: era verdeamarillo, espeso, triste... Alguien me dijo—¿quién, cómo, cuándo, por qué?—que el muerto padecía terriblemente de los oídos, y que estaba “mal enterrado”, y que aquello era secreción suya...

No, no; ya digo que no recuerdo. Me veo amarrado, definitiva, angustiosamente a la verja, los dos ojos asustados y fijos, y el caracol, incomprendiblemente, cerca, muy cerca, casi tocando con su carne viscosa mis narices...

2

No puedo decir por qué me quedé repentinamente mudo, como un estafermo. ¿Estafermo? ¿Qué es? ¿Por qué me lo decía la muchacha cuando quería reprender mi mirada incoercible?

Me quedé fijo, sí, Me había ido de casa. Porque, claro, yo no quería... No quería ¿qué?

Me había ido de casa. Mercedes me había localizado allí, en el cementerio, con mi jersey de alta gola de punto y mis pantalones de pana.

Unos soldados traían una camilla de color azafrán, sudaban, sí, y venían jadeantes y creo que decían palabrotas que los hacían muy fuertes. Descansaron a la puerta. Me acerqué a la camilla. Y oí bailar en los oídos una palabra que no comprendía, pero que entendía muy bien: ahogado, ahogado, ahogado... Aquella palabra me ahogaba a mí. Mercedes quiso retirarme del grupo. Pero yo ya tenía clavada en el cerebro una imagen bailando, macabra: unos pies desnudos, blancos, que se cruzaban, que salían de la parte delantera de la camilla...

3

Enseguida corrí a ver aquella enorme flor. Estaba depositada en una sepultura que era tan solo, esto: un libro abierto de mármol. El mármol, blanco, tenía unas grandes vetas negras. La flor, abierta, estaba colocada en la intersección de las páginas. En la página de la izquierda se leía: "¡Pobre María!". Y luego, en la de la derecha, una fecha.

Aquel caballero venía los viernes. Era alto, flaco, distinguido, impecable e implacablemente enlutado. Dejaba tras sí un vasto y difunto perfume disuelto. En la mano derecha llevaba una única y enorme magnolia abierta. Oferente, grave, la dejaba sobre el libro de mármol.

Parecía leer un momento la placa, y parecía luego que iba a repasar, veloz, las páginas olvidadas de aquel libro de mármol, que era sin duda el archivo de alguna historia sentimental.

Cuando se iba, grave, por el sendero de mirtos, yo corría a leer el libro. Siempre estaba abierto por la misma página. No comprendía, no comprendo nada: "pobre María". Y, a la derecha, una fecha.

Recuerda, anda, recuerda. Ante el caracol, los pies y la magnolia, una sola actitud: los ojos abiertos, asustados, libres. Pero... ¿y debajo del asombro?

Abro de par en par el cuarto oscuro de mi conciencia infantil y vagos monstruos deformes, amplias sombras inquietas vienen a turbarme aquí.

¿Recuerda? No, amigo: sueña. Recoge el ganado, mima esos corderos rebeldes, opresivos, de los recuerdos de mi infancia. Amigo: tu infancia, ¿es tuya?

N O C H E

¡Oh noche amable más que el alborada!
(San Juan de la Cruz).

*Por el silencio baja Dios, sonoro
como un viento, hasta el alma,
sacudiendo los árboles del mundo.
Baja por el silencio de la noche,
ahora, sí, en esta noche,
resbalando su luz, estrella a estrella.*

*Estas cosas dulcísimas
que se agitan en torno de mis sienes,
estas brisas que vuelan
mis costados de hombre hacia la altura,
esta voz que me llama,
que reclama mis ojos,
que me dice, en rumores,
aquel nombre perdido,
es la voz, la presencia
de Dios, ahora, en la noche.*

Por el silencio oscuro de la vida.

*Los peces apagaron
su terrible costumbre,
las rocas entonaron su designio
y rodaron sus gritos de silencio
por los valles del mundo...*

*Solo quedan los árboles
con sus redes tendidas,
temblando entre sus mallas
las estrellas de Dios, pálidamente.*

*Ahora en la noche, mi alma, mi alma sola,
desnuda como un río,
reflejando las cosas
por este tierno cauce de silencio.
Aquel paisaje muerto en mis pupilas,
aquella luz de entonces olvidada,
aquella primavera desteñida
en mis manos sin flor, ya para siempre.*

*Ahora, en la noche, Dios aquí, conmigo,
madurando sus frutos en mis dientes,
de rumor en rumor, sobre el silencio.*

*Allá lejos, el frío
alto y difícil de la madrugada.*

A L F O N S O A L C A R A Z

M O M E N T O

*M*INSTANTE sin medida. El sol poniente fingía en claroscuros su agonía secular. Y ella—¡tú!—en la lejanía entre mi amor y el sol eternamente.

Trasmanaba de un sueño dulcemente perfilada en la tarde, trascendía distancias e imposibles. Fantasía evadida—hecha carne—de mi frente.

Ella alta sobre el sol. Yó tierra anhelo aun, plenitud élla, estrella y cielo, conjunción de lo bello con lo bello.

Ansié la cifra de su amor... Momento... Pero se fué mientras trazaba el viento mil rúbricas de amor con su cabello.

J O S É A N G E L V A L E N T E

LOS LIBROS RECIBIDOS

PEDRO PÉREZ CLOTET.

«Tiempo literario» (tomo II)

Abrimos este nuevo libro de Pérez Clotet con anticipado deleite. Y en verdad que por esta vez no lo abandonamos defraudados. Conocíamos anteriormente el tomo primero y sabíamos algo de' util modo con que el autor pule estos breves ensayos, realizados en un estilo limpio y preciso.

Pérez Clotet elige sabiamente su colección de temas: una inclinación de Santa Teresa de Jesús; una actitud de un escritor, Francisco de Quevedo, en la hora de su muerte; un apunte subjetivo, pleno de lirismo... Sugerente temario que es uno de los triunfos del autor. En un juego mágico de ideas, nos lleva de la mano, con pulso sereno, hasta entregarnos la clave de esa soledad de la santa; de ese esguince postrero del autor de los Sueños; de ese sorprendente tríptico que es la encina, el ciprés, el almendro... Y así, picando aquí y allá, nos muestra Pérez Clotet toda una teoría de jugosos trabajos que son captados con gozo por la sensibilidad, por nuestro cerebro...

Para nuestro mayor deleite, unas delicadas y saborosas ilustraciones en color de Genaro Lahuerta avaloran esta cuidadísima edición.

«Presencia fiel»

También recibimos del mismo autor este breve libro de poesía. Ya se nos advierte en el prólogo que el poeta busca ante todo la verdad. Y el avisado lector termina la lectura sorprendido ante este género de poesía en que orea un viento de fidelidad auténtica; fidelidad al propio sentimiento sin concesiones literarias ni poéticas hipóboles. Trae Pérez Clotet sus exactas ideas prendidas unas en otras por nexos inevitables: así llegamos a desentrañar el hundido misterio de cada poema saltando de verso en verso, de igual manera que el matemático estira el simple hilo de un teorema. Es que en esta poesía anida el ave pitagórica de su cultura antigua que le ayuda a bien llevar la ordenada creación de sus poemas. Y no se crea que ese aticismo le resta belleza a su obra: en que la exactitud de su cultura no estorbe la frescura de sus poemas, creemos que está, precisamente, la clave de la poesía de Pedro Pérez Clotet. -- C.

JOSÉ MARÍA LUELMO.

Hemos recibido de este poeta dos libros de distinta fecha y tendencia: "Ventura preferida" (1936) y "Vergel habitado".

Luelmo es hombre de vena serena, limpia y fina. Puestos a escoger ante la diversidad de los dos libros preferidos, nosotros preferimos, como mas interesante, como más profundamente identificado con una línea --en este caso de ascendencia surrealista--, el libro primero, el de "Ventura Preferida".

El otro es quizás más completo, pero menos interesante en su conjunto. Se adivina al hombre instalado en una vida más estable, menos alterada, más segura: vuelta al clasicismo de la tierra, de la estrofa... Resulta, en definitiva, un poeta menos original y, personal.

Pocos poemas del segundo libro llegarán a impresionar como "Niña, destino de una lágrima", a no ser el largo poema titulado "Canción heroica" del segundo libro, donde una vena valiente y auténtica, nos hace reconocerle una talla indudable de joven conmovido por la sangre y la fuerza de la guerra nuestra.

Lejos de la pandereta y la cucaña cortesanas, José María Luelmo ofrece la simpatía de una vida recorrida y laboriosa, con la vocación de ser servida más íntima y exigentemente. A esa actitud y a la categoría de su voz, acusamos hoy recibo, agradecidos, muy amistosamente. -- V.

MERCEDES CHAMORRO.

"Ramo de romeros" es esto: un ramo de romeros fino y fragante.

Desde sus primeros arranques poéticos --arranques, si--, hemos visto en Mercedes Chamorro fibra y alma de poeta. Su nombre circula hoy, devidamente valorado, en círculos y revistas literarias, al lado de las más positivas figuras de la poesía actual.

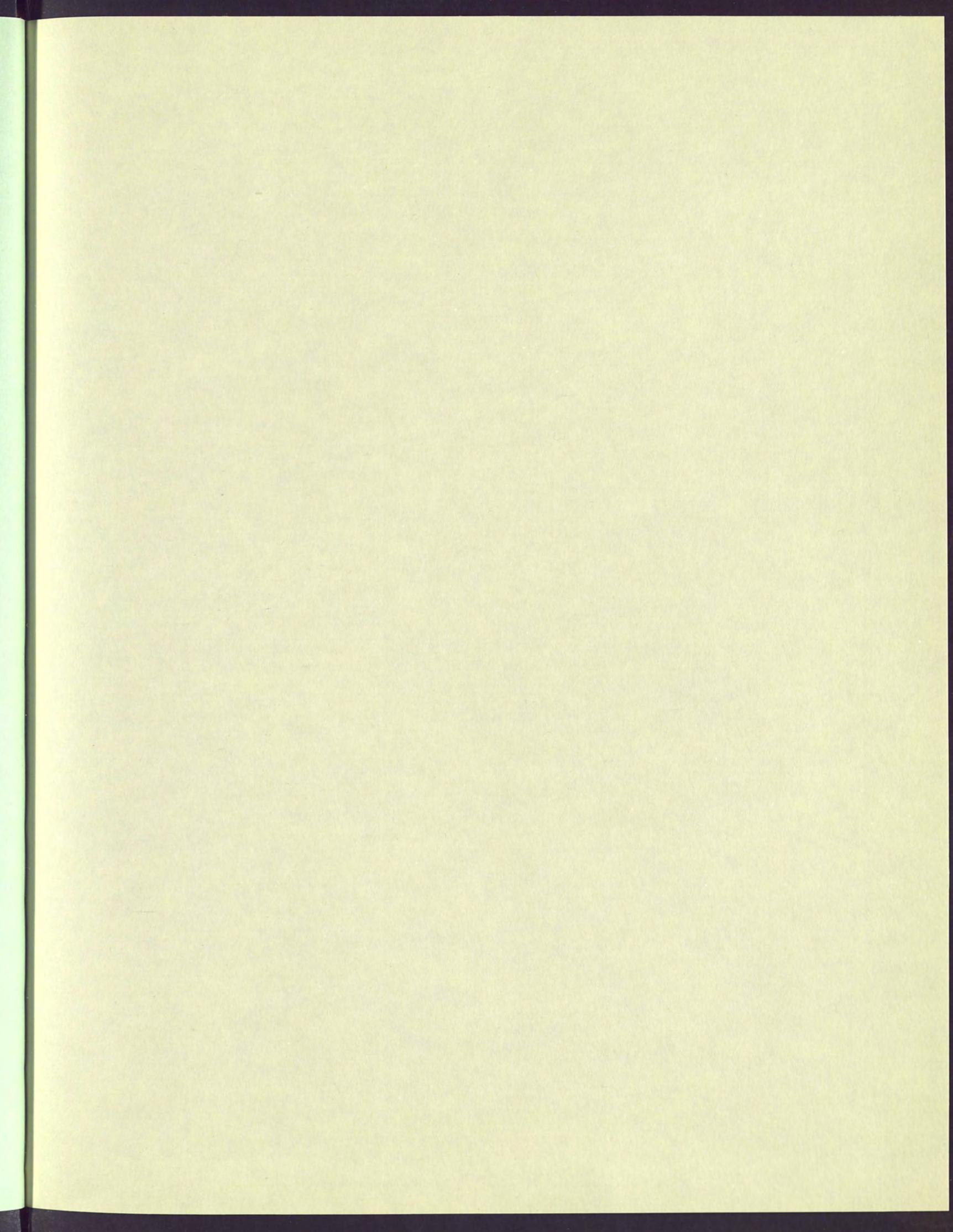
En Mercedes Chamorro advertimos una virtud suprema: la de saber y poder ser mujer a través de todo su caudal poético. Porque es defecto frecuente en las mujeres que hoy hacen poesía el esconder su sexo en una maraña de prejuicios y preocupaciones literarias. La mujer ha de ser poeta, con toda integridad y desnudez, sin caer en bobos amaneramientos de poetisa, pero también sin coartar en ningún instante su calidad más alta: su feminidad.

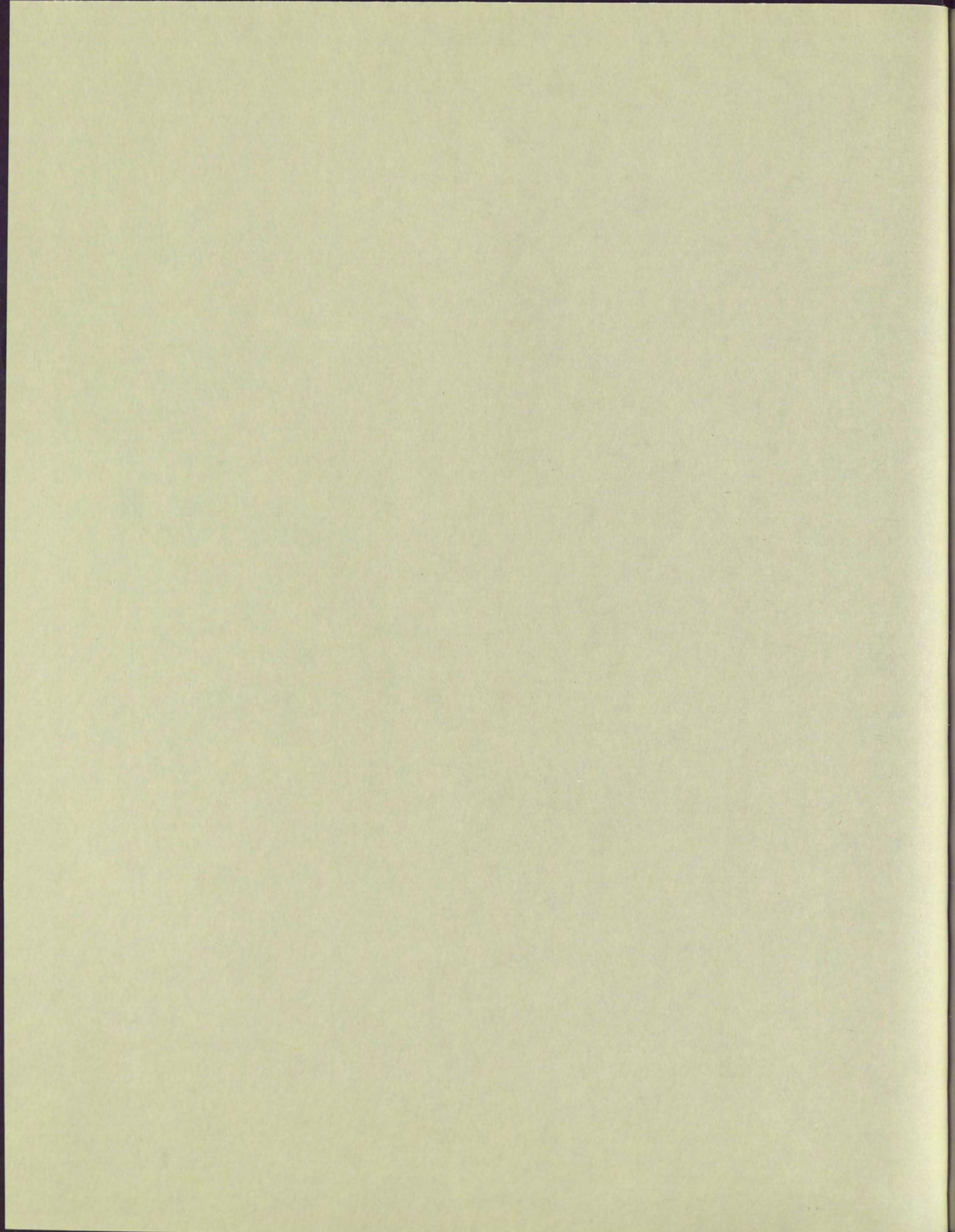
Así, "Ramo de romeros". Poesía ágil, despreocupada, honda y humana. De sus versos brota un aroma que nos hace recordar aquellas deliciosas y exaltadas sombras de América: Gabriela, Mistral, Ibarbourou, Delmira Agustini, aunque sin que esto quiera decir que la influencia sea marcada.

"Ramo de romeros" es poesía de poeta y poesía de mujer. -- A.

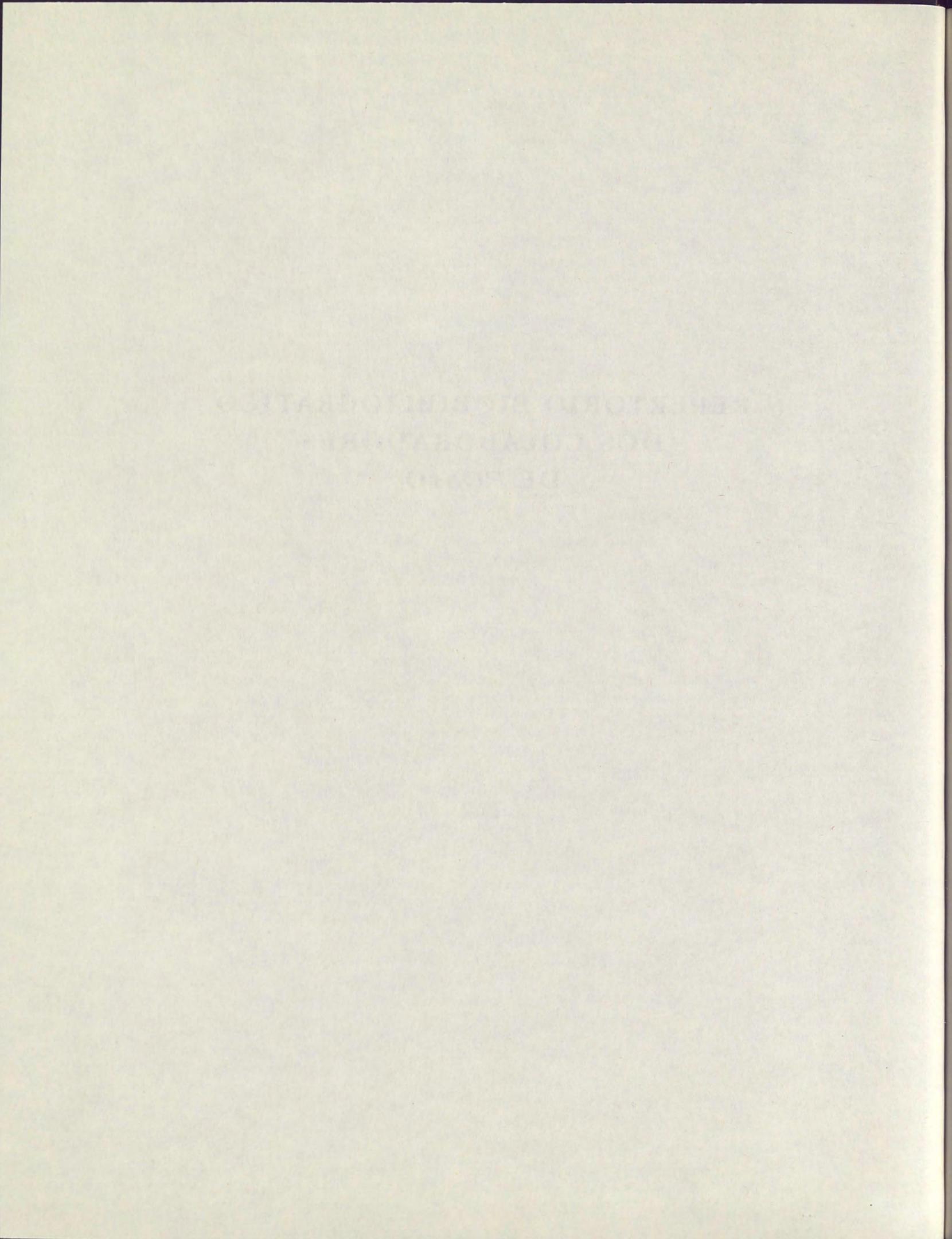
3

P E S E T A S

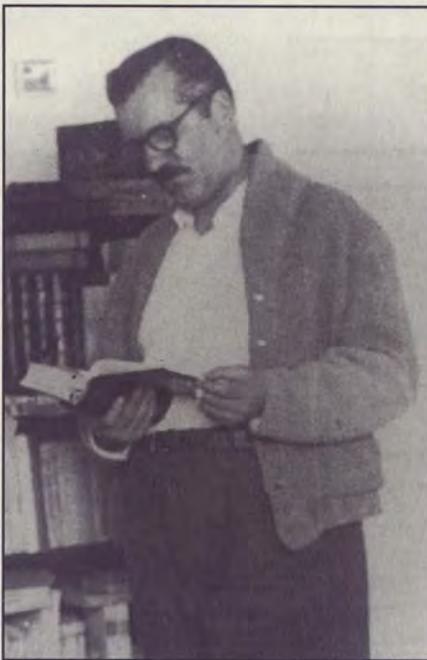
**REPERTORIO BIOBIBLIOGRÁFICO
DOS COLABORADORES
DE *POSÍO***

ALCARAZ DEL RÍO, Alfonso

Vencellado dende primeira hora ó Círculo Azor, impulsor de Posío, Alfonso Alcaraz naceu en Ourense en 1922. Cursou os seus primeiros estudos no seminario da capital ourensá, estudios que pronto abandonou. Foi membro de Acción Católica, organismo no que ocupou distintos cargos. Participou na Guerra Civil e de regreso á súa cidade comeza a escribi-las súas primeiras composicións poéticas, que canaliza a través do xa mencionado Círculo Azor. A partir de aquí mantén unha fonda amizade con Pura Vázquez. Foi funcionario do Instituto Nacional de Previsión e de Mutualidades Laborais en Ourense e na Coruña. Faleceu ós 35 anos, o 26 de decembro de 1957.

Alfonso Alcaraz publicou moi pouco en vida e só en revistas e xornais. Colaborou en diversas publicacións poéticas como *La Estafeta Literaria* (1944), *Sonata Gallega* (1944), *Posío* (1945) *Alba* (1948) e *Mensajes de Poesía* (1948). Deixou unha abondosa obra poética mais a maior parte dela quedou inédita. Unha única vez reuniu material para publicar un poemario, pero o orixinal foi extraviado na imprenta. Durante a súa estadía na Coruña compuxo versións poéticas dos libros das Sagradas Escrituras "Cantar de los Cantares", "Libro de los Salmos" e "Libro de Job". Cinco anos despois do seu pasamento publicouse *Mi vida está callada* (1962), antoloxía dos poemas inéditos realizada por iniciativa dos compañeiros do Grupo Posío. O libro, ilustrado por Virxilio Fernández, aparece precedido por un limiar da autoría de José Luis Varela e leva un apuntamento pictórico de Manuel Prego de Oliver.

ALONSO ALCALDE, Manuel

Dúas cidades están vencelladas á existencia deste poeta. Valladolid, onde escribe o seu primeiro poemario, *Los mineros celestiales* (1941), e Ceuta, cidade á que é destinado en 1948 e á que lle dedica os poemarios *Sonetos a Ceuta* (1962) e *Ceuta del mar* (1964). Ó xénero lírico tamén pertenecen os libros *Presencia de las cosas* (1941), *Luna del dulce trigo* (1961) e *Antología íntima* (1964), poemario onde figuran composicións inéditas escritas nos anos cincuenta. Por último, no ano 1965 sae do prelo o volume de poesías *Encuentro*. Nas súas primeiras composicións, de marcada orientación intimista, trata temas como o amor, a angustia ante a soledade ou o sentimento relixioso. Pola contra, a partir dos anos cincuenta, empeza a aparecer nos poemas o mundo exterior; o poeta sae do seu interior para contempla-lo mundo de fóra, pero mantendo un claro posicionamento subxectivo.

A obra literaria de Alonso Alcalde abrangue praticamente tódolos xéneros, xa que comenzou cultivando a poesía para despois dedicarse tamén á narrativa breve e ó teatro. En prosa escribiu numerosos contos de corte realista, entre os que destacamos "Noches de gatos y bombas", "Una hora para la eternidad", "Juzgado de paz" e "Tarde de sábado". Dentro do xénero dramático escribiu *Solos en esta tierra*, coa que en 1972 acadou o Premio Lope de Vega, e a peza de teatro infantil *El país sin risa* (1977). As súas obras dramáticas caracterízanse por presentar uns diálogos vivaces e espontáneos que reflicten un gran sentido do humor.

López Anglada¹ sinalou o vencellamento xeracional de Alonso Alcalde con Rafael Morales e Blas de Otero. Do primeiro deles subliña a súa perfección formal, o senso da construción firme do poema, o desexo de transcendencia e a fonda relixiosidade; todo iso, tinxido de dramatismo. San Juan de la Cruz, Quevedo e outros poetas do século de ouro da lírica española son voces influentes no lirismo de Alonso Alcalde, no que asoma un certo desacougo existencial en loita contra o enraizamento da fe. Colaborou² nas revistas *Espadaña* (1944), *Halcón* (1945) e *Manantial* (1949), esta última dirixida en Melilla por Jacinto López Gorgé e Pío Gómez Nisa.

ALVARADO FEIJOO-MONTENEGRO, Segundo

Ourensán, nado en 1922. Dende moi novo empezou a traballar na emisora local Radio Ourense, dedicándose a partir de aquí profesionalmente ó xornalismo. Integrado no Círculo Azor foi cofundador da revista *Posío*. Así mesmo fundou a Agrupación Teatral Valle-Inclán, o Teatro Juvenil de Ourense e o Grupo Aula Teatral. Fundou tamén *La Hoja del Lunes* da capital ourensá. En 1943 ingresou no corpo técnico-administrativo da Deputación Provincial e en 1950 pasou ó xornalismo activo, como delegado do diario *Faro de Vigo*. En 1968 incorporouse a *La Región*, onde foi redactor-xefe e dirixiu as seccións de crítica de arte e teatro. Ademais, durante varios anos levou o negocio de cultura na Deputación Provincial, entre outras actividades relacionadas coa cultura e o social.

Os poucos poemas que coñecemos de Segundo Alvarado están esparexidos por revistas e xornais. En *La Noche* o seu primeiro poema publicado é "Verano"³, nun número no que se dá conta da aparición do número 4 de *Posío*. No mesmo xornal aparecía o poema "Siempre al atardecer"⁴, tamén en castelán, que así mesmo constitúe a única contribución do poeta á revista *Alba*.

ARROITA-JÁUREGUI, Marcelo

Poeta de Santander, como Gerardo Diego e José Hierro. Naceu en 1922 na Hermida. Tras uns anos por diversas localidades santanderinas, marcha a Santander capital ós 12 anos de idade, e alí estudia o Bacharelato, trasladándose posteriormente a Oviedo para cursa-la carreira de Dereito. Dende 1948 reside en Madrid onde traballa como periodista en *Juventud* (1939) e *Correo Literario* (1950). En Santander é un dos fundadores da revista *Proel* (1944). Así mesmo colaborou en revistas literarias como *Corcel* (1942), *La Estafeta Literaria* (1944), *Raíz* (1948), *Caracola* (1952), *La Tertulia* (1952) e *Aldebarán* (1955). Deu recitais poéticos e traballou nos medios teatrais.

¹ Luis López Anglada, *Panorama poético español (1939-1964)*, Madrid: Editora Nacional, 1965, pp. 160-161.

² Para o estudio da obra de Alonso Alcalde vid. María Teresa Escalada Buitrón, "Manuel Alonso Alcalde y el deseo de eternidad en su poesía amorosa", en *Literatura contemporánea en Castilla y León*, Valladolid: Edición de la Consejería de Educación y Cultura de la Junta de Castilla y León, 1986, pp. 224-230.

³ *La Noche*, Santiago de Compostela, 26-X-1946.

⁴ *La Noche*, Santiago de Compostela, 1-III-1947.

Marcelo Arroita-Jáuregui pertence ó rico Grupo de Santander (López Anglada) do que forman parte José Luis Hidalgo, José Hierro, Julio Maruri, Carlos Salomón, Víctor F. Corugedo, Leopoldo Rodríguez Alcalde, Manuel Arce e Alejandro Gago. A súa obra lírica é a dun poeta social que asume un radical compromiso, pero sen esquecer as súas fortes cónviccións relixiosas. Ata ó momento ten publicado *El hombre es triste* (1951) e *Tratado de la pena* —da mesma década que o anterior—. *Epístolas morales* (1986) é o último poemario que del temos noticia.

AZCOAGA, Enrique

Os primeiros pasos como escritor de Enrique Azcoaga (nado en Madrid en 1912) sitúanse na revista *Hoja Literaria*, na que colabora xunto con Arturo Serrano Plaja e Antonio Sánchez Barbudo. Escribiu tamén para os xornais *El Sol* e *Luz*. Rematada a Guerra Civil fundou, con Eugenio D'Ors, a Academia Breve de Crítica del Arte. En 1951 trasladouse a Arxentina, onde dirixiu a revista *Atlántida*. Retornado a España en 1963, foi nomeado secretario da Asociación Española de Críticos de Arte. Finou en 1985.

O seu primeiro libro importante foi unha recompilación de ensaios, *Línea y acento*, que acadou o Premio Nacional de Literatura no ano 1933. Pero Azcoaga foi fundamentalmente poeta e nese ámbito é autor dos poemarios *La piedra solitaria* (1942), *El canto cotidiano* (1943), *Entregas* (1944), *El poema de los tres carros* (1948), *España es un sabor* (1964), *Del otro lado* (1968) e *Olmeda* (1970).

Como novelista tivo particular aceptación con *El empleado* (1948), que lle deu moita sona. Menor interese posúe a súa segunda obra, *La arpista* (1968).

Ademais de *Posío*, colaborou tamén en revistas como *Corcel* (1942) *Espadaña* (1944), *Proel* (1944), *Mensajes de Poesía* (1948), *El Sobre Literario* (1950), *Alcándara* (1951), *Alisio* (1952), *Pleamar* (1952) e *Caracola* (1961).

BLANCO MONTESDEOCA, Joaquín

Historiador nado en Arucas (Gran Canaria) en 1924. Morre nas Palmas de Gran Canaria en 1989. Profesor e bibliotecario. Director do Arquivo Histórico Provincial das Palmas. Publicou algúns poemas nas revistas tinerfeñas *Mensaje* (1945) e *Gánigo* (1953). Entre os seus ensaios de historia e crítica literaria: *Los entremeses cervantinos* (1947), *Breve noticia histórica de las Islas Canarias* (1957) e *Antología de la poesía canaria hasta el siglo XVIII* (1980). Non chegou a publica-lo seu definitivo estudio sobre Viera y Clavijo.

BOUZA BREY, Fermín

Escritor de ampla produción (non deixou de escribir dende a época de estudiante ata a súa morte), Fermín Manuel Bouza Brey e Trillo nace en Ponteareas o 31 de marzo de 1901. Moi cedo trasládase a Vilagarcía de Arousa. Cursa o Bacharelato en Pontevedra e é aquí onde comeza a manifestar o seu gusto polas letras, como o demostra o feito de confeccionar un xornal escolar manuscrito cun compañoiro de estudios, Julio Brumbeck Reguera. En 1917 cursa o derradeiro ano do Bacharelato en Ourense, lugar onde coñece a Blanco Amor e a Losada Diéguez. No ano seguinte comeza a licenciatura de Historia na Universidade de Santiago de Compostela, pero cambiará de carreira no seguinte curso pasando a matricularse en Dereito, que remata en 1924. Neste mesmo ano retoma os estudos de Historia, que finaliza en 1931. Durante esta segunda licenciatura recibiu unha bolsa do Centro de Estudios Históricos á Ar-

mórica, na Bretaña francesa, en 1929, e a Portugal catro anos máis tarde. En 1923 fora cofundador, con Filgueira Valverde, Manuel Magariños, Wenceslao Requejo e outros, do Seminario de Estudos Galegos, institución na que traballará infatigablemente nas máis diversas seccións ata a súa disolución en 1936. Despois da Guerra Civil, en 1941, ingresa na Real Academia Galega e no ano 1944 intégrase no Instituto Padre Sarmiento, institución que recollía a herdanza do citado Seminario e na que dirixe a sección de Arqueoloxía e Prehistoria.

Entre tanto obtén a oposición de Maxistratura e exerce como xuíz de primeira instancia en Viella (Lleida) e na Estrada. Xa como maxistrado, traballa nas Audiencias Territoriais de Lugo, Pontevedra e Oviedo. Finalmente en 1956 trasládase a Santiago de Compostela, onde se adicará ó exercicio privado da avogacía ó tempo que desempeña unha constante actividade cultural, máis no ámbito da investigación literaria e histórica que no da creación.

En canto á súa produción literaria, aínda mozo escribe *Llibro dos vinte anos*, volume nunca publicado, do que só nos consta o título, no que se supón estaría integrada a composición “Romance dos vinte anos” publicada en 1921. Sabemos

doutro título desaparecido, *As estrelas no sombreiro*, composto antes de 1923. Deste libro só se conserva un poema, “Auscultarei os meus fados”. Outra obra malograda é *O romance de D. Galeor* (1925), peza de teatro que Bouza Brey presentou a un concurso organizado pola Escola Dramática Galega e que obtivo unha mención de honra, pero que nunca chegou a estrearse. Por estas datas Bouza Brey participa no Cadro Dramático da Universidade de Santiago de Compostela como actor, representando pezas de Cotarelo como *Trebón* (1922) ou *Lubicán* (1924). En novembro de 1925 aparece como número 15 da Editorial Lar o relato breve *Cabalgadas en Salnés*, co subtítulo *Lembranzas dun fidalgo*, que constitúe a única aportación de Bouza Brey á prosa de creación. No ámbito da poesía publicou *Nao senlleira* (1933), editado en Nós por Ánxel Casal con portada de Sesto, que inclúe vinte poemas escritos entre 1922 e 1932; deles, 16 xa apareceran na revista *Nós*. Este libro, xunto con outro de Álvaro Cunqueiro aparecido neste mesmo ano, *Cantiga nova que se chama riveira*, consagra unha liña poética marcada pola influencia da tradición medieval que, baixo o nome de neotrobadorismo, chegará máis alá da Guerra Civil. En 1955, e con ortografía portuguesa, aparece *Seitura*, poemario que inclúe composicións de distintas épocas, algunas anteriores á Guerra Civil, como —“Agarimo”— e outras moi posteriores e publicadas inicialmente por separado, como *Louvores ao Señor Sant-Iago* (1945) e *Gozos á Diviña Peleriña* (1948), composicións que acadaron a flor natural dos Xogos Florais de Santiago de Compostela e Pontevedra, respectivamente. Consecuencia disto é o feito de que o libro resulte moi desigual temática e formalmente. Despois de *Seitura* deixa de publicar poesía e só ocasionalmente dá a coñecelas súas composicións con motivo da morte dun amigo, unha conferencia, un acto íntimo, etc. Colabora, sen embargo, en varios volumes colectivos e de homenaxe como é o caso do de Cuevillas, Fritz Krüger ou Cadarso.

Gran parte da súa produción poética e numerosos traballos de prehistoria, historia, arqueoloxía, arte, etnografía, epigrafía, filoloxía e numismática aparecen espallados en numerosas revistas. A súa produción bibliográfica non poética, iniciada en *Ultreya* en 1919 co artigo “Teatro de antano en Santiago”, chega a contabilizar máis dun milloiro de títulos, entre eles cabe salientar “Bibliografía de prehistoria galega” (1927), “Prehistoria e Folklore da Barbanza”, “Os oestrimníos, os saefes e a ofiliatría en Galiza”(1929) “La civilización neo-eneolítica galle-

ga" (1931), todos eles en colaboración con Cuevillas; "El tesoro romano de Deiro" (1961), "Cancioneiro das ribeiras do Tea" (1929) e, en colaboración con Álvaro D'Ors, "Inscripciones romanas de Galicia" (1949). En 1992 o Museo do Pobo Galego edita *Os cesteiros galegos de Mondariz e a súa fala gremial* e un ano máis tarde compila unha serie de artigos xornalísticos baixo o título *Artigos galegos e composteláns*. Froito de todo isto é o feito de ser membro da Real Academia Galega, correspondente da Real Academia da Historia, da Sociedade Española de Antropoloxía e Etnografía, da Sociedade Martins Sarmiento de Guimarães, do Instituto de Coímbra, etc. Como crítico literario fixo tamén interesantes traballos sobre autores como Eduardo Pondal, Valle-Inclán ou Ramón Cabanillas entre outros. Lembramos, por exemplo, estudos como "A formazón literaria de E. Pondal e a necesidade de unha revisión dos seus *Queixumes*" (1925), "Poesía de Pondal a Rosalía de Castro enferma" (1950), "Los escritos de Valle-Inclán en *Café con Gotas* y su primera poesía" (1966) e "O mensaxe de Ramón Cabanillas" (1976). En 1953 publica a edición comentada do *Entremés famoso sobre a pesca do río Miño*, de G. Feixó. A Rosalía de Castro e á súa obra dedicoulle abundantes estudos, entre os que convén citar "Conto galego de Rosalía de Castro" (1946), "La joven Rosalía en Compostela (1852-1856)" (1955), "Los Cantares Gallegos o Rosalía y los suyos entre 1860 y 1863" (1963), "De novo Rosalía en Italia" (1967) e "Un poema non colecciónado de Rosalía: 'Dend'as fartas orellas do Mondego'" (1983). En 1963, con motivo do centenario da publicación de *Cantares Gallegos*, realiza a edición crítica desta obra de Rosalía.

Outros moitos traballos de F. Bouza Brey atópanse espallados por diversas publicacións, galegas como *Faro de Vigo* (1853), *El Correo Gallego* (1878), *La Voz de Galicia* (1882), *Boletín de la Comisión de Monumentos de Orense* (1898), *Boletín da Real Academia Galega* (1906), *Diario de Galicia* (1908), *Vida Gallega* (1909), *A Nosa Terra* (1916), *Céltiga* (1924), *El Pueblo Gallego* (1924), *Arquivos do Seminario de Estudos Galegos* (1927), *Terra* (1927), *Nós* (1928), *Boletín de la Universidad de Santiago de Compostela* (1929), *Logos* (1931), *Cristal* (1932), *Galicia* (1932), *Resol* (1932), *Universitarios* (1932), *Galicia Nueva* (1936), *Boletín de la Comisión Provincial de Monumentos de Lugo* (1941), *El Museo de Pontevedra* (1942), *Sonata Gallega* (1944), *Cuadernos de Estudios Gallegos* (1944), *Posío* (1945), *La Noche* (1946), *Alba* (1948), *Compostellanum* (1956) ou *Grial* (1963); portuguesas como *4 Vientos*, *Bracara Augusta*, *Douro-Litoral*, *Revista de Etnografía do Porto*, *Revista de Guimarães* ou *Trabalhos da Sociedade Portuguesa de Antropología e Etnología*; ou do territorio español como *Acción Española*, *Amplurias*, *Archivo Español de Arqueología*, *Arxiu de Tradicions Populares*, *Boletín del Instituto de Estudios Asturianos*, *El Español*, *Pueblo*, *Revista de Dialectología y Tradiciones Populares* ou *Revista General de la Marina*.

Morre Fermín Bouza Brey en Santiago de Compostela o 11 de xuño de 1973. Neste mesmo ano e no seguinte apareceron en *Cuadernos de Estudios Gallegos* senllos números de homenaxe que os seus amigos e discípulos lle dedicaron á súa morte. Ademais, a Real Academia Galega acordou dedicarlle o Día das Letras Galegas do ano 1992. Con tal motivo aparecen durante este ano numerosas obras adicadas a Bouza Brey entre as que salientamos *Fermín Bouza-Brey e a súa obra literaria*, de Ramiro Fonte, e *Fermín Bouza Brey, (A paixón dun humanista)*, de Dorinda Castro.

BUISÁN CITOORES, Félix

Nacido en Palencia en 1920, a súa traxectoria como escritor semella estar vencellada exclusivamente ós medios de comunicación. Entre 1951 e 1979 traballou como redactor do xornal *El Día* da súa cidade natal. En 1964 ocupaba o cargo de secretario da Asociación da Prensa Palentina. Con posterioridade colaborou no xornal *Madrid* en cualidade de correspondente. Ese mesmo labor desenvolveuno nas axencias Efe e Mencheta.

CASTROVIEJO E BLANCO CICERÓN, Xosé M^a

Irmán da novelista e xornalista Concha Castroviejo, naceu Xosé M^a en Santiago de Compostela o 4 de marzo de 1909. Na universidade desta cidade —na que o seu pai fora catedrático— cursou as carreiras de Dereito e Filosofía e Letras. A citada institución concedelle unha bolsa de doutoramento para a Universidade de Lyon. En 1935 era profesor de Facenda Pública na Facultade de Dereito de Santiago de Compostela e pouco despois foi nomeado asesor de relacóns culturais do Ministerio de Asuntos Exteriores. Na Universidade de Palermo traballou como profesor de Lingua e Literatura Españolas xa nos anos posteriores á Guerra Civil.

Publicou abondosos libros de poesía, ensaio e novela. O seu primeiro traballo editado foi *Altura* (1938), libro de versos do cal apareceu unha segunda edición en 1939 con prólogo de Juan Aparicio. No mesmo eido da lírica dá ó prelo *Mar del Sol* (1940), seguido de *Los paisajes iluminados* (1945), “el más admirable de sus libros” (Cunqueiro). *Presencia-ausencia en Manuel Antonio* (1967) é un pequeno ensaio sobre o autor de *Proel*. No ámbito do teatro a súa peza máis citada é *Don Quijote* (1947).

Boa parte dos libros de Castroviejo son de temática específicamente galega, sexa a gastronomía, a arte, a antropoloxía, a xeografía, etc. Lembremos títulos como *Rías Bajas de Galicia* (1954), *La ciudad de Santiago* (1954), *Los gozos del Año Santo* (1954), *Apariciones en Galicia* (1955), *Galicia: Guía espiritual de una tierra* (1960), *Teatro venatorio y coquinario gallego* (1958), en edición para bibliófilo e en colaboración con Álvaro Cunqueiro. Este libro pasará a ser posteriormente *Viaje por los montes y chimeneas de Galicia* (1962). Citemos tamén *El Conde de Gondomar: Un azor entre ocasos* (1967), en colaboración con F. Fernández de Córdoba; *La burla negra* (1973), sobre “la vida, piraterías y horca de Benito Soto, pontevedrés de nación” (Cunqueiro) e *Las tribulaciones del cura de Noceda* (1978). Como libro de relatos anotamos *El pálido visitante*⁵ (1960).

Case toda a obra de Castroviejo está escrita en castelán, pero non esqueceu totalmente o galego. Nesta lingua escribiu o poemario *Tempo de outono e outros poemas* (1964) e así mesmo a súa obra narrativa *Memorias dunha terra* (1974).

Xa no ámbito das revistas vémolo colaborando en *Nós* cun poema en galego. Despois publica poemas soltos ou artigos noutras como *Numen* (1944), *Posío* (1945), *Alba* (1948), *Atlántida* (1954) e *Ilustración Gallega* (1954).

Diversos foron os xornais nos que colaborou. No ano 1945 fundou e dirixiu en Vigo o semanario *Imán*, que pecharía as súas páxinas ó ano seguinte. En 1946 colabora nas páxinas de *La Noche*, onde ese mesmo ano aparece recensionado o seu libro *Los paisajes iluminados*. A súa sinatura aparece en *El Pueblo Gallego* de Vigo, do que foi director dende 1941 ata 1954 e no que levaba a sección diaria *Perfil*; en *ABC* de Madrid, en *La Vanguardia* de Barcelona, en *El Español* e noutras xornais das mencionadas cidades. Particularmente importante foi a súa presencia en *La Vanguardia*⁶ entre 1948 e 1958, xornal ó que foi levado por Luis Martínez

⁵ Sobre o libro vid. o artigo de Aquilino Iglesia Alvariño, “Un libro de Castroviejo. *El pálido visitante*”, en *La Noche*, Santiago de Compostela, 4-VI-1960.

⁶ Vid. ó respecto os dous artigos de Xesús González Gómez, “Xosé María Castroviejo en *La Vanguardia*” (I) e (II) aparecidos en *Faro de Vigo* o 25-III-1995 e o 8-IV-1995 respectivamente.

de Galisonga. Seis anos despois reaparecerá coa sección Relatos extraodinarios, que comprenderá 16 colaboracións que máis que artigos son auténticos relatos. Esta segunda xeira en *La Vanguardia* rematará en 1976 co artigo "El famoso oro de Moscú". Neste rotativo, á parte dos 16 relatos "extraordinarios" publicou outros traballos sobre política, escritores, gastronomía, caza, paisaxes, enoloxía, Irlanda e moitos temas máis. En definitiva, publicou centro trinta e nove colaboracións que sumadas ás setenta e cinco da primeira serie dá un total de douscentos catro artigos aparecidos neste medio barcelonés.

Ten acadado diversos premios e galardóns, entre eles o Mariano de Cavia, o Nacional de Literatura, o Nacional de Periodismo, o Godó e o Valle-Inclán. Morreu en Tirán en 1983.

CHAMORRO, Mercedes

De ascendencia galega, Mercedes Chamorro nace sen embargo en Toledo, en 1925. Dela temos só moi breve noticia e, áinda así, de carácter exclusivamente literario.

Ramo de romeros (1945), escrito ós vinte anos, marcou os seus comezos de poeta. Logo veu *Primavera* (1949), un caderniño que circulou con certo éxito. Sabemos tamén de dous poemarios máis, *La tierra herida* e *El silencio*, inéditos durante algúns anos. Non temos certeza de que foran publicados.

Foi tamén Mercedes Chamorro colaboradora de revistas. Vémola así en *Umbral* (1951), publicada en Madrid. Despois o seu nome figura en *Ágora* (1951), en tarefas de codirección da revista a carón de Rafael Millán. Publicou un poema en *Ansí* (1952), que fundara e dirixira, en Zaragoza, José Mª de Aguirre. En fin, comparece con algúns poemas en *Al-Motamid* (1947), fundada en Marrocos por Trina Mercader.

CONDE, Carmen

Carmen Conde, a primeira muller da Real Academia da Lingua Española, nace en Cartaxena, Murcia, o 15 de agosto de 1907. Estudia Maxisterio en Murcia e Albacete, e Filosofía e Letras en Valencia.

Cultiva a poesía en verso e prosa, a novela, o ensaio, o teatro, os contos infantís e o xornalismo en prensa e radio. En 1929 publica o seu primeiro libro, *Brocal*, composto por poemas en prosa. A continuación publica *Júbilos* (1934), prologado por Gabriela Mistral e ilustrado por Norah Borges da Torre (pintora arxentina irmá de Jorge Luis Borges). Nestas primeiras obras móstrase o vanguardismo da autora que logo deixará paso a unha literatura comprometida na que destaca a paixón amorosa, o intimismo e o existencialismo, ademais da solidariedade de co sufrimento alleo. Outros títulos poéticos posteriores de Carmen Conde son: *Pasión del verbo* (1944), *Honda memoria de mí* (1944), *Ansia de la gracia* (1945), *Sea la luz* (1947), *Mi fin en el viento* (1947), *Mujer sin Edén* (1947), *Iluminada tierra* (1951), *Mientras los hombres mueran* (1952), *Vivientes de los siglos* (1957), —Premio internacional de poesía Simón Bolívar en Siena, Italia— *Los monólogos de la hija* (1959), *En un mundo de fugitivos* (1960), *Derribado Arcángel* (1960), *Poemas del Mar Menor* (1960), *En la tierra de nadie* (1960), *Su voz le doy a la noche* (1962), *Jaguar puro inmarchito* (1963), *Corrosión* (1975) *El tiempo es un río lentísimo de fuego* (1978) ou *Cráter* (1985).

No eido da narrativa publica *Vidas contra su espejo* (1944), *Las oscuras raíces* (1953), *La Rambla* (1977) e *Soy la madre* (1980). Actualmente dá nome a un premio literario de narración breve da editorial Torremozas —editorial adicada á literatura de muller—. Tamén escribe varias biografías entre as que destacámo-las dedicadas a Menéndez Pidal (1969) e a Gabriela Mistral (1971). Recentemente foi publicada a súa *Obra Juvenil* (1990).

Pero non se pode esquecer as numerosas colaboracións en revistas poéticas e literarias entre as que podemos citar *Entregas de Poesía* (1944), *Espadaña* (1944), *Proel* (1944), *Halcón* (1945), *Cuadernos de Literatura* (1947), *Al-Motamid* (1947), *Platero* (1948), *La Isla de los Ratones* (1948), *El Pájaro de Paja* (1950), *Guadalquivir* (1951), *Ágora* (1951), *La Calandria* (1951), *La Tertulia* (1952), *Aldebarán* (1955), *Poesía Española* (1956), *Grímpola* (1957) e *Piedralves* (1957). A revista viguesa *Mensajes de Poesía* adicálle, no seu número 10 de setembro de 1951, un monográfico que contén, entre outras, composicións de Otero Pedrayo, Vicente Alexandre, Leopoldo de Luis, Rafael Morales, Gerardo Diego, Blas de Otero, Aquilino Iglesia Alvariño, Luís Pimentel, Pura Vázquez e Celso Emilio Ferreiro.

CUNQUEIRO MORA, Álvaro

Nace en Mondoñedo (Lugo) en 1911. Dende moi curta idade introduceuse no mundo da literatura e da escritura. Ós once anos trasládase a Lugo para cursa-los estudos de Bacharelato, fai amizade, entre outros, con Ánxel Fole e Luís Pimentel. É no Instituto de Lugo onde descobre o mapa de Galicia de Domingo Fontán, que supuxo o seu grande encontro co país galego. Amplía as súas lecturas (Dickens, Valle-Inclán) asimilando nesta época a concepción cervantina da novela como síntese de ironía, parodia e ambigüidade. En 1927 trasládase a Santiago de Compostela, onde vai cursar estudos na Facultade de Filosofía e Letras, na sección de Historia.

Daquela asiste a varias tertulias, como as do Derby ou do Español, onde coincide con xentes como Gonzalo Torrente Ballester, Arturo Cuadrado, Luís Seoane, Ánxel Casal, etc. É a época na que principia as súas colaboracións nos xornais e revistas do momento: *Galiza* (1932), *Resol* (1932), *Yunque* (1932), *Papel de Color* (1933), *Saudade* (1942), *Finisterre* (1943), *Posío* (1945), *Alba* (1948), *Xistral* (1948), *Atlántida* (1954), *Galiza Emigrante* (1954), *Escritos* (1959) e *Grial* (1963). Asemade empeza a colaborar en *El Pueblo Gallego* (1924), o xornal de máis prestixio en Galicia nos anos trinta. Ingresa moi cedo no Partido Galeguista e abraza a causa republicana, pero rexeita a alianza coas esquerdas cando se intentaba o ingreso na Frente Popular.

Cunqueiro
con Otero

Pedrayo

Tralo estoupidu da Guerra Civil traballa como xornalista na publicación falanxista *Era Azul*. Como articulista literario son de especial interese os artigos que escribiu durante 1935 e 1936 en *El Pueblo Gallego* de Vigo baixo o título "Vísperas do mundo". Logo será redactor en *La Voz de España* de San Sebastián; ademais, colaborará nas páxinas de *Vértice* (1937). En 1939 ingresa no corpo de redacción de *ABC*, do que chegaría a ser subdirector, ó tempo que colabora tamén en *Misión* (1937) e *Escorial* (1940). De 1947 a 1957, logo de lle ser retirado o carné de xornalista, permanece illado na súa vila natal, retoma o oficio de escritor e publica moitas das súas mellores obras. Empeza a escribir no xornal compostelano *La Noche* (1946), onde mantén a sección Los días, ata comezos da década dos setenta. Por outra banda, "El pasajero en Galicia" foi o título escollido por Cunqueiro, alá polos anos cincuenta, para publicar unha serie de artigos en *Faro de*

Vigo nos que, aldea a aldea e cidade a cidade, facía a crónica turística e sentimental da súa terra. Co xornal *Faro de Vigo* volve a colaborar, en especial de 1961 —ano no que é nomeado académico de número da Real Academia Galega— a 1970, data na que cesa na dirección do citado rotativo, á que accedera en 1964; sen embargo, segue a exercer-lo seu labor xornalístico en moitas outras revistas. Coa chegada da democracia, subscribese ó proxecto Realidade Galega de R. Piñeiro e participa na campaña do Estatuto de Autonomía de Galicia. O 28 de xaneiro de 1980 é investido Doutor *Honoris causa* pola Universidade de Santiago de Compostela. Morre en Vigo en 1981.

En tanto ós ensaios merecen especial atención a colección de estudos que fixo sobre os poetas da lírica moderna. Cunqueiro contou cunha especial agudeza para atopar e difundir información sobre escritores como Paul Celan, George Tralk ou Bertold Brech, coa finalidade de chama-la atención sobre a poesía que se facía no mundo, demostrando unha amplitud de mira extraordinaria. Cunqueiro é un poeta no que se reflicte o resultado do encontro da confluencia dunha literatura escrita en lingua minorizada coa tradición sen datas da literatura occidental cara á que el sempre estivo axexando.

Polo que respecta á súa aportación no terreo da traducción⁷, Alvaro Cunqueiro verteu ó galego unha considerable presa de poemas, poemas recollidos en libro por Xesús González Gómez baixo o título *Flor de diversos (escolma de poetas traducidos) 1* (1991), boa mostra dos poetas traducidos por Cunqueiro. Poetas tan diferentes como Anna Ahmátova, Allen Ginsberg, Apollinaire, Paul Valéry, Shakespeare, Sean O'Casey, Lawrence, Francis Jammes, Ezra Pound, Cesare Pavese, Emily Dickinson, Robert Graves, Rimbaud, Paul Éluard, Charles Péguy ou Wallace Stevens. E non só poetas contemporáneos, senón tamén clásicos medievais como Guillen de Berguedá e Arnau Daniel. Traduciú tamén anacos de prosa, artigos, etc. Así, no xornal *Faro de Vigo* mantivo unha sección titulada Os avisos onde aparecen prosas vertidas ó galego de escritores como J. Joyce, A. Malraux, Gabriel Marcel, F. Marceau, etc.

O seu primeiro libro poético é *Mar ao norte* (1932), no que amosa a súa rebeldía contra a tradición e a contemporaneidade. Seguiranlle *Poemas do sí e non* (1933), o seu poemario más vanguardista, e *Cantiga nova que se chama riveira* (1933), co que inicia a súa liña neotrobadorresca, que logo ha continuar en *Dona do corpo delgado* (1950). En *Obra en galego completa* (1980), aparece o poemario *Herba aquí e acolá*, amplio conxunto de textos poéticos compostos en distintas épocas da vida do autor. En castelán tamén contribuíu como poeta, cos libros *Elegías y canciones* (1940) e *Crónica de la derrota de las naciones* (1954), bilingüe español-galego.

Moi importante é o traballo de Cunqueiro como narrador, alternando na súa produción o galego e o castelán. En galego escribe *Merlín e familia e outras historias* (1955), *As crónicas do Sochantra* (1956) e *Si o vello Sinbad volvese ás illas* (1961). En castelán publica *Las mocedades de Ulises* (1960), *Un hombre que se parecía a Orestes* (1969), Premio Nadal; *Vida y fugas de Fanto Fantini della Gherardesca* (1972) e *El año del cometa con la batalla de los cuatro reyes* (1974). A faceta de Cunqueiro como narrador complétase con tres libros de narrativa breve *Escola de menciñeiros* (1961), *Xente de aquí e de acolá* (1971) e *Os outros feirantes* (1979).

No eido do teatro publica *O incerto señor Don Hamlet, príncipe de Dinamarca* (1959) e *Don Hamlet e tres pezas más* (1974), no que se recollen as súas catro pezas teatrais: *Don Hamlet, príncipe de Dinamarca*, *A noite vai coma un río*, *Palabras de víspera* e *Función de Romeo y Julieta famosos namorados*. Obras de difícil clasificación son *A cociná galega* (1973)

⁷ Traduccions realizadas sobre todo a partir de 1964 e publicadas fundamentalmente no interior das páxinas de *Faro de Vigo* —aínda que tamén en *Grial* (1963), *Galicia Emigrante* (1954), *Nós* (1928), etc—. Traduccions que aparecen assinadas cos más variados pseudónimos como Manuel María Seoane, Patricio Mor, Cristobal Xordán, X. Berenguer, Ariel García e Álvaro Labrada ou coas siglas MMS e AL.

e *Tesouros novos e vellos* (1963), que foi o seu discurso de ingreso na R. A. G. Álvaro Cunqueiro⁸ foi, no seu tempo, un deses nomes que non podía faltar en xornais e toda clase de revistas.

DIEGO, Gerardo

O santanderino Gerardo Diego é a voz lírica máis prolífica e cambiante do grupo de poetas de 1927 (Lorca, Aleixandre, Cernuda, etc.). Nacido en 1896, foi catedrático, poeta, antólogo, conferenciante e áinda sensible pianista. Fundador das efémeras revistas *Carmen* (1928) e *Lola* (suplemento da anterior), acadou o Premio Nacional de Literatura (1925) e, posteriormente, o Premio Cervantes (1979). Foi académico da R. A. E. dende o ano 1947. Morreu en 1987.

Poesía española contemporánea (1932) é a súa importante e polémica contribución como antólogo. Como poeta, os seus libros suman case os corenta títulos. *Imagen* (1922), *Manual de espumas* (1924), *Fábula de Equis y Zeda* (1932) e *Poemas adrede*, do mesmo ano, pertencen á súa etapa creacionista. Logo virían outros poemarios, entre eles *Ángeles de Compostela* (1940), *Alondra de verdad* (1941), *Biografía incompleta* (1953), *La Suerte o la Muerte* (1963), *Preludio, Aria y Coda a Gabriel Fauré* (1967), *Canciones a Violante* (1959), *Mi Santander, mi cuna, mi palabra* (1961), *El jándalo* (1964), *Vuelta del peregrino* (1966), *Cementerio civil* (1972) e moitos más da súa vasta obra, que atende alternativamente ó vanguardismo e á tradición.

Foi tamén colaborador de moitas revistas poéticas de posguerra, entre elles as galegas *Posío* (1945) *Mensajes de Poesía* (1948) e *Atlántida* (1954), pero tamén en *Isla* (1933), *Cauces* (1936), *Cuadernos de Poesía* (1941), *Finnisterre* (1942), *Garcilaso* (1943), *Lazarillo* (1943), *Espadaña* (1944), *La Estafeta Literaria* (1944), *Proel* (1944), *Fantasía* (1945), *Mensaje* (1945), *La Isla de los Ratones* (1948), *Alor* (1950), *El Pájaro de Paja* (1950), *Ágora* (1951), *Poesía Española* (1952), *Gánigo* (1953), *Papeles de Son Armadans* (1956), *Punta Europa* (1956), *Poemas* (1962), *Álamo* (1964) e outras esparexidas ó longo de toda a xeografía española.

Como García Lorca, foi Gerardo Diego un poeta vinculado a Galicia. Chegou a Santiago de Compostela en 1929, invitado por Ciriaco Pérez Bustamante, catedrático de Literatura da universidade compostelá e decano da Facultade de Letras. Nas palabras limiares a *Versos escogidos* (1970) lembra o poeta que durante a súa estancia na cidade produciuse un longo apagón da luz. E á luz dunha vela escribiu o soneto "Ante las torres de Compostela", logo un dos once poemas integrados na primeira versión⁹ de *Ángeles de Compostela* (1940). Entre esta e a segunda definitiva daquel libro (1952) fixo varias viaxes máis a Galicia. No libro hai poemas dedicados a escritores amigos como Otero Pedrayo, Xosé Mª Castroviejo, Luz Pozo Garza, Filgueira Valverde e Torrente

⁸ Entre os moitos traballos realizados sobre a obra de A. Cunqueiro é de especial interese o volume monográfico que sobre o mesmo ten publicado a Universidade de Santiago de Compostela, no seu *Boletín Galego de Literatura*, nº 1, 1992, no que figura a máis rigorosa bibliografía que existe hoxe sobre o autor.

⁹ Os elementos galegos do libro foron estudiados por Francisco J. Díez de Revenga na súa introducción a *Ángeles de Compostela / Alondra de verdad*, de Gerardo Diego, Madrid: Ed. Castalia, 1986, pp. 51 e ss.

Ballester. Como xa anotamos nas páxinas da introducción, Otero Pedrayo escribiu un prólogo en galego¹⁰ para unha das dúas edicións que apareceron de *Ángeles de Compostela* en 1961.

Dos poetas non galegos de Posío sen dúbida é Gerardo Diego o máis importante. A súa presencia na revista ourensá seguramente tivo que ver con algunha das súas amizades literarias galegas.

ENTRAMBASAGUAS, Joaquín de

Naceu en Madrid en 1904. Foi catedrático de Literatura Española nas universidades de Murcia e Madrid e tamén xefe da sección de Literatura no Instituto Antonio de Nebrija do Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Pronunciou numerosas conferencias por diferentes universidades, Lisboa, Río de Xaneiro ou Leipzig entre elles.

A actividade literaria de Joaquín de Entrambasaguas proxectouse nunha triple dirección: como catedrático de Literatura da Universidade Central de Madrid, como poeta e ensaísta e como director e fundador de diversas publicacións literarias. Fixo, ademais, un importante e amplo labor no terreo da crítica e os estudos literarios.

No ámbito das revistas literarias foi colaborador de *Vértice* (1937), *Escorial* (1940), *Cuadernos de Literatura Contemporánea* (1942), *Sí* (1942), *Entregas de Poesía* (1944), *Acanto* (1946), *Cántico* (1947), *Cuadernos de Literatura* (1947) —esta última, o mesmo que *Cuadernos de Literatura Contemporánea*, impulsada polo Instituto A. de Nebrija do C. S. I. C. e dirixida por Entrambasaguas—, *La Isla de los Ratones* (1948), *Poesía Española* (1952), *Uriel* (1956), *Grímpola* (1957) e outras.

Como poeta situouse dende un principio lonxe do formalismo, do neoclasicismo de posguerra, e preto, pola contra, dun apaixonado romanticismo. *Voz de este mundo* (1946) é o seu primeiro poemario, seguido máis tarde por *Madrigales sin ternura* (1947), *Poemas de la ciudad* (1949), *El corazón lejano* (1950), *El canto del hombre* (1950), *Oda a Federico García Lorca* (1950), *Cinco poemas terrestres* (1951), *Poemas cariocas* (1955) e *Amor con paisaje* (1962). No ámbito do ensaio publicou *Las manos de la Gioconda* (1936), *La catedral sumergida* (1936), *El hombre al teléfono. Ensayos al hilo* (1938) e *El alma sorprendida* (1939).

Entre os seus incontables traballos literarios os dedicados a Lope de Vega son quizais os de meirande interese, pero é tamén autor de importantes estudos sobre o romanticismo español e sobre autores como Miguel de Molinos e Fernando Pessoa. Da súa responsabilidade foron innumerables edicións, en particular de moitas das más importantes novelas españolas dos séculos XIX e XX. Neste labor colaborou con el Pilar Palomo.

FABEIRO GÓMEZ, Manuel

Escritor muradán nacido o 7 de agosto de 1916 é autor dun único libro de poesía en galego, *Follas de un arbre senlleiro* (1951).

Moi cedo Fabeiro cambia a súa residencia dende Muros para Noia. Sobre este lugar e a súa bisbarra escribe numerosos artigos, tanto de carácter histórico como folclórico, entre os que destacamos “Noya en el cancionero popular” (publicado en *La Noche* o 24 de abril de 1952) e “Cancionero de Muros” (publicado a primeira parte en *Cuadernos de Estudios Gallegos* e a segunda e terceira parte no *Boletín da Real Academia Galega*).

¹⁰ Reproducido na edición do libro citada na nota anterior.

En 1950 é nomeado membro correspondente da Real Academia Galega. No seguinte ano publica *Follas de un arbre senlleiro*, dentro da colección Benito Soto de Pontevedra, cun prólogo de Aquilino Iglesia Alvariño e portada de Rafael Alonso. O volume *Cachemare da saudade* foi premiado polo Centro Gallego de Bos Aires, pero nunca saíu á luz como libro. É autor así mesmo dun abundante material inédito. Tamén participa en obras colectivas do tipo da homenaxe a Rosalía de Castro ou a Ramón Otero Pedrayo.

Pero se a súa obra impresa non é moi abundante, en cambio si que o é a súa colaboración en prensa e revistas; de feito, este é o seu labor fundamental. E así, escribe tanto artigos xornalísticos como poemas que están presentes nas máis diversas publicacións: *El Correo Gallego* (1878), *La Voz de Galicia* (1882), *Boletín da Real Academia Galega* (1906), *A Nosa Terra* (1916), *El Ideal Gallego* (1917), *Lar* (1934), *Opinión gallega* (1934), *Cartel* (1937), *Finisterre* (1943), *Cuadernos de Estudios Gallegos* (1944), *Sonata Gallega* (1944), *Gelmírez* (1945), *Acan-
to* (1946), *La Noche* (1946), *Alba* (1948), *Manantial* (1949), *Poesía Española* (1952), *Compostel-
lanum* (1956), *Eufonía* (1958), etc. Nalgúns ocasions ocultaba a súa personalidade baixo pseudónimos tales como Roberto Muradano, Manuel Nogueira da Rossetta, Mingo Faz do Beiro, Pedro Orestes Vidal, Luis Nogueira, Gonzalo Lago, José Martín e Manuel Fabeiro Rey. Tamén empregaba o nome de Waldo Corredoira, que compartía con Andrés Rodríguez Millares.

Pero Manuel Fabeiro Gómez non se limitou a colaborar, senón que tamén fundou unha revista: *Tapal* de Noia. Aparece *Tapal* no ano 1950. Os seus directores son Fabeiro e Andrés Rodríguez Millares, mentres que Eduardo Ces Iglesias e Ramón Patiño Ronquete son os administradores. Entre estes catro homes sacaron adiante unha revista de gran cualidade, enfrentándose a unha serie de dificultades, sobre todo coa censura da época.

FERNÁNDEZ COVELO, Segundo

Ourensán, nacido en 1923, integrante do grupo fundador de *Posío* e membro da agrupación do mesmo nome que desenvolveu unha rica actividade cultural na década de 1950, Fernández Covelo non fixo carreira como escritor, malia algunha comparecencia nas páxinas da revista.

Fixo estudos superiores de Telecomunicacións e cursou Dereito na Universidade a Distancia. Mestre nacional, ocupou os cargos de Xefe Provincial de Correos e Telégrafos e Secretario do Ministerio de Transportes e Comunicacións en Ourense, cidade na que tomou parte na vida municipal en cualidade de concelleiro. Foi tamén Vicepresidente da Deputación Provincial e, na etapa preautonómica, Conselleiro da Xunta de Galicia. Deu pulo ó ambiente cultural ourensán como membro das xuntas directivas do Liceo Recreativo e da Sociedade Filarmónica da capital. Xubilado na actualidade, está en posesión da medalla de ouro das Telecomunicacións.

GARCÍA BAENA, Pablo

Poeta nacido en Córdoba, en 1923, é coñecido primeiramente como fundador de *Cántico*, unha revista de grupo na que figuraron tamén como cofundadores Ricardo Molina, Juan Bernier, Julio Aumente e Mario López. *Cántico* (1947) tivo dúas etapas e constituíuse nunha revista que deu pulo a unha estética sensorialista, vencellada ó barroco andaluz, ateigada de metáforas e cunha enxoiada linguaxe poética.

Na órbita do lirismo promovido por aquela publicación inscríbese a obra poética de García Baena dende o seu primeiro libro, *Rumor oculto* (1946). A este ían seguir *Mientras cantan los pájaros* (1948), *Antiguo muchacho* (1950), *Óleo* (1958) e *Antes que el tiempo acabe* (1978). *Fieles guirnaldas fugitivas* (1990) é o seu poemario máis recente.

Durante varias décadas os poetas de *Cántico* estiveron marxinados, esquecidos, pois os novos vieiros líricos afastábanse radicalmente da veta seguida polo grupo cordobés. Desa situación rescatounos Guillermo Carnero, que estudiou a súa escolleita concepción poética no libro *El grupo "Cántico" de Córdoba* (1976), no que o poeta e crítico valenciano reivindica ó grupo poético cordobés e ofrece, ó mesmo tempo, unha breve antoloxía da súa obra.

Cántico, no seu número 3 (1954) da segunda etapa da revista, publicou —nos orixinais galegos con traducións ó castelán— unha selección de poemas representativos dalgúns das nosas mellores voces poéticas contemporáneas (dende Manuel Antonio ata Novoneyra). Colaborou tamén nas súas páxinas Castillo-Elefabetia.

GARCÍA NIETO, José

Aínda que fixo estudos de Matemáticas e Xornalismo a existencia de José García Nieto estivo sempre relacionada coa Literatura. Nacido en Oviedo en 1914, participou moi activamente na vida literaria da posguerra. Poeta inscrito nun formalismo a ultranza, na corrente neoclásica da década de 1940, fundou a influente revista *Garcilaso* (1943), da que foi director. Pero colaborou en moitísimas das que viron a luz entre 1940 e 1960, e foi tamén fundador e director de *Poesía Española* (1952). En 1983 ingresou na Real Academia Española.

A traxectoria poética de García Nieto comeza en *Víspera hacia ti* (1940), de latexo neorromántico, para continuar con *Poesía* (1943), *Del campo y soledad* (1944), *Primer libro de poemas* (1951) e *Segundo libro de poemas* (1951). Nese mesmo ano apareceu *Tregua*, que recibiu o Premio Nacional de Literatura e representa unha nova etapa no lirismo do poeta.

La red (1955), *Hablando solo* (1968), *El arrabal* (1980) e *Carta a la madre* (1988) son algúns dos más salientables títulos das últimas décadas da súa produción. Cultivou tamén con asiduidade a crítica literaria en revistas e xornais.

GONZÁLEZ, Fernando

O poeta Fernando González naceu en Teide (As Palmas, Canarias) en 1901. Estudiou Filosofía e Letras e foi catedrático de Lingua e Literatura de ensino medio. En 1930 inicia a súa carreira profesional como profesor de instituto en varias ciudades españolas. A súa obra poética constitúe unha ponte de enlace entre o modernismo canario e os posteriores grupos poéticos que xurdiron nas illas. Poeta intimista de notable sinxeleza formal, salienta tamén pola súa musicalidade e perfección expresiva. Antonio Machado e Juan Ramón son dous dos seus modelos preferidos.

Entre os seus libros poéticos podemos citar *Las canciones del alba* (1918), *Manantiales en ruta* (1923), *Hogueras en la Montaña* (1924), *El reloj sin horas* (1929), *Piedras blancas* (1934) e *Ofrendas a la nada* (1949).

Despois da Guerra Civil instalouse en Valladolid. Alí funda con Luis López Anglada e outros poetas a revista *Halcón* (1945), a cal dirixiu. Esta revista, a carón de *España* (1944) e *Garcilaso* (1944) —pero tamén *Corcel* (1942), *Entregas de Poesía* (1944), *Proel* (1944), *Verbo* (1946) ou *Cántico* (1947)—, constitúe o núcleo fundamental das publicacións poéticas da inmediata posguerra.

IGLESIA ALVARIÑO, Aquilino

Nace en Seivane, concello de Abadín (Lugo) en 1909. Estudia no Seminario de Mondoñedo durante dous anos e de aquí arranca o seu vencellamento co humanismo, do que son mostra evidente os seus primeiros poemas escritos desde 1925 e recollidos no primeiro libro, que publica en 1930, *Señardá*. Despois de abandona-los estudos eclesiásticos reside en Santiago de Compostela, onde coñece a escritores novos como Francisco Fernández del Riego e dirixe *A Nosa Terra* (1916), órgano do Partido Galeguista.

En 1933 trasládase a Vilagarcía de Arousa, onde exercerá o ensino no Colexio León XIII daquela vila. Deste mesmo ano é o seu segundo libro, *Corazón ao vento*, no que o poeta se libera das normas fixas e aparece unha vontade de renovación tanto formal como temática. Durante os anos da República cursa por libre estudos de Filosofía e Letras na Universidade de Santiago de Compostela. Segue escribindo poemas e realiza varias traduccions de clásicos, funda a colección Renacencia e actúa moderadamente no P. G. e na F. M. G. Despois dun silencio de varios anos, en 1941 publica en Bos Aires o seu único libro en

Pura castelán, *Contra el ángel y la noche*.
Vázquez e Iglesia Alvariño (á esquerda) coa muller e o fillo de Isidro Conde. Santiago, 1962

En 1947 Iglesia Alvariño rompe o mutismo imposto polo novo réxime a todo asomo de galleguismo cun poemario titulado *Cómaros verdes*, moi ben acollido pola prensa. No ano 1948 gaña as oposicións á cátedra de Latín e é destinado en primeiro lugar a Lugo e posteriormente a Pontevedra. Trasládase en 1953 a Santiago de Compostela, onde traballa no Instituto Padre Sarmiento. Aquí asiste ó rexurdimento das letras galegas con certo distanciamento.

No mes de abril de 1946 leu o discurso de entrada na Real Academia Galega, *A lengua dos poetas do norte de Lugo* (1964), contestado por Ramón Otero Pedrayo. Na década de 1950 obtén varios premios literarios, pero por dificultades editoriais non publicará nada ata 1960. Neste ano recolle os poemas escritos desde 1955, integrando así un libro que denominou *De día a día* e supón a súa obra de maior variedade métrica e estilística. No ano da súa morte, 1961, sairán do prelo dous poemarios máis: *Lanza de soledá*, onde volve ós sonetos e ó isosilabismo, e *Nenias*, libro elexíaco que semella un presentimento da súa morte. Con carácter póstumo publícase *Leva o seu cantare* (1964)¹¹, recompilación de poemas dispersos non incluídos nos poemarios anteriores.

Aquilino é fundamentalmente un lírico e como tal presenta bastantes facetas da Xeración do 36: imaxinismo, neotrobadorismo, clasicismo, ruralismo, intimismo... Aínda que non podemos esquecer o seu labor de tradutor (traduciu en 1951 os *Carmina* de Horacio e a *Aulularia* de Plauto, á que denominou *A comedia da oíña*, publicada en 1962) e tampouco a súa salientable faceta de crítico, ensaísta e lexicógrafo. É de interese, ó respecto, o gran número de fichas léxicas que deixou e que nunca chegou a publicar.

Por outra banda, Aquilino realizou numerosas traduccions tanto ó galego como ó castelán. O galego traduciu "Poemas de John Masefield"¹²; *Galiciense Carmen*, de Venancio Fortunato

¹¹ En 1986 aparece o libro de Aquilino Iglesia Alvariño, *Poesía galega completa*, edición de Xesús Alonso Montero, Vigo: Edicións Xerais de Galicia, 1986.

¹² *La Noche*, Santiago de Compostela 15-IX-1949 e 29-X-1949.

(1950); *Carmina*, de Horacio (1951), “A vixilia de Venus”¹³, “As meigas”, II idilio de Teócrito¹⁴ e a antecitada *A comedia da olinña. (Aulularia)*, de Plauto (1962)¹⁵. Ademais de todo o anterior, Manuel Díaz y Díaz publicou no nº 92 de *Grial* “Unhas traducciónns inéditas de Aquilino Iglesia Alvariño”¹⁶. Así mesmo, verteu ó castelán “La canción del siglo” de Horacio (1936).

Á parte do seu labor como poeta e tradutor dos clásicos gregos e latinos é de especial interese salienta-la presencia de Aquilino na prensa da época, en xornais como *Faro de Vigo* (1853), *Las Riberas del Eo* (1881), *La Voz de Galicia* (1882), *El Compostelano* (1920), *Hoja del Lunes* (1920), *El Pueblo Gallego* (1924), *A Nosa Terra* (1932), pero sobre todo no xornal santiagués *La Noche* (1946), fundamentalmente a partir da aparición do Suplemento del Sábado en 1949. Presencia tamén constante nas revistas: *Nós* (1920), *Céltiga* (1924), *Galicia* (1930) de Bos Aires, *Vallibria* (1930), *Logos* (1931), *Cristal* (1932), *Galiza* (1932), *Resol* (1932), *Yunque* (1932), *Papel de Color* (1933), *Alento* (1934), *Lar* (1934), *Revista de Portugal* (1937), *La Estafeta Literaria* (1944), *Cuadernos de Estudios Gallegos* (1944), *Sonata Gallega* (1944), *Gelmírez* (1945), *Posío* (1945), *Cántico* (1947), *Alba* (1948), *Mensajes de Poesía* (1948), *Xistral* (1949), *Aturuxo* (1952), *Poesía Española* (1952), *Nemancos* (1953), *Atlántida* (1954), *4 Ventos* (1954), *Vida Gallega* (1955), *Papeles de Son Armadans* (1956), *Grial* (1963) e *Dorna* (1981).

Ó xa exposto temos que engadir agora, como referencia bibliográfica, a aparición do importante libro¹⁷ de Luciano Rodríguez que, ademais dunha puntual biografía do escritor de Seivane e do percorrido pola súa lírica, contén unha moi ampla e ben ordenada bibliografía na que sobresae a actividade do escritor nas páxinas de *La Noche* e a súa presencia nas revistas galegas de poesía, *Alba* (1948), *Aturuxo* (1952) e *Posío* (1945) entre elas.

LEZCANO, Pedro

Aínda que xa dende neno vivía en Canarias, Pedro Lezcano naceu en Madrid en 1920. Na Universidade Central madrileña estudiou Filosofía e Letras. De novo nas illas participou moi activamente no ambiente cultural canario. Con Ventura Doreste, foi cofundador da colección poética *El Arca*, das Palmas¹⁸. Publicou colaboracións poéticas nas revistas *Garcilaso* (1943), *Espadaña* (1944), *Planas de Poesía* (1950), *Alisio* (1952), *Ansi* (1952), *Poesía Española* (1952), *San Borondón* (1958) e *Álamo* (1964).

Como poeta Pedro Lezcano iniciouse con *Cinco poemas* (1944), poemario logo seguido por *Poesía* (1945), *Romancero Canario* (1946), *Muriendo dos a dos* (1947) e *Romance del tiempo* (1950).

¹³ En Suplementos de *Estudios Clásicos*, Serie de Traducciones, nº 15, Madrid, 1960.

¹⁴ En *Euphrosyne*, Lisboa, vol. III, 1961.

¹⁵ Estreada pola Compañía de Teatro Ditea en 1970.

¹⁶ Son “A saudade do enfermo” (terceiro poema do libro das *Elexías* de Tibulo), “Carta a Albio Tibulo” (cuarto poema do Libro I das *Epístolas* de Horacio), “Elexía á morte de Tibulo” (noveno poema do Libro III dos *Amores* de Ovidio), “A Virxilio e Tibulo mortos” (epitafio de Domicio Marso) e “Os traballos e os días” (50 primeiros versos da obra de Hesíodo).

¹⁷ Luciano Rodríguez, *Poesía de Aquilino Iglesia Alvariño*, Lugo: Deputación Provincial de Lugo. Servicio de Publicacións, s.d.

¹⁸ Participou como responsable da *Antología cercada* (1947) xuntamente cos irmáns Millares Sall, Ventura Doreste e Ánxel Johán. O devantido libro foi publicado precisamente na colección *El Arca*.

LÓPEZ ELIZALDE, Miguel

A tarefa de ilustración das páxinas de *Posío* corresponden a Isaac Pereira, "Peroxá", e a Miguel López Elizalde. Da mesma idade que os fundadores da revista, López Elizalde tiña estudiado as técnicas do linóleo, a xilografía e a serigrafía. A finais da década de 1940 fixose cargo da Imprenta Otero, en Ourense, na que traballou un tempo. En 1950 marcha emigrado a Suíza. A partir desta data carecemos de calquera outra referencia biográfica sobre el. Nada sabemos tampouco da súa actividade alá.

MANUEL ANTONIO

Manuel Antonio Pérez Sánchez naceu en Rianxo (A Coruña) en 1900. A súa casa natal está situada na rúa de Abaixo, a mesma onde naceron tamén Rafael Dieste e Castelao, cos que mantivo cordiais relacións non exentas de acedas disputas. A morte prematura do seu pai, cuando contaba só catro anos, apartouno da vila natal. Marcha vivir a Padrón coa súa avoa materna ata que no curso 1913-1914 se traslada a Santiago de Compostela para ingresar no Instituto Xeral e Técnico. En 1920 acaba o Bacharelato e vai para Vigo, onde acadará o título de piloto de Mariña Mercante. A partir de entón aumenta a súa relación política co nacionalismo, e participa en Vigo na II Asemblea Nacionalista, en abril de 1922¹⁹. En 1926 inicia as súas singraduras co fin de obte-lo título de piloto. Despois de navegar no Constantino Candeira, no paquebote holandés Gelria e no pesqueiro Arosa, Manuel Antonio regresa á súa casa materna de Asados —preto de Rianxo—, onde a tuberculose pulmonar que padecía pon fin á súa existencia no mes de xaneiro de 1930.

A súa morte prematura non impedirá que un grupo de xoves poetas se sintan identificados coa súa obra e coa súa heterodoxia; poetas como Otero Espasandín, Jesús Bal ou Correa Calderón se sentirán “noviestetas”, tal como se autonominan, fronte ós que chaman academicistas: Cabanillas, López Abente ou Eladio Rodríguez.

Manuel Antonio, o poeta vanguardista galego por excelencia, pertencente á xeración de 1925, publicou antes da súa morte a penas un monllo reducido de poemas, esparexidos por diversos medios²⁰. En 1922 el e mailo debuxante Álvaro Cebreiro asinan o manifesto *¡Mais alá!*, senlleiro exemplo na nosa historia literaria. O seu libro capital *De catro a catro*²¹ é o único que se publica en vida do autor e escribiuno durante as súas singraduras náuticas, como se evidencia incluso no mesmo título. Ata 1972 non se recollen nun volume a totalidade da obra poética deste escritor, os 19 poemas de *De catro a catro* e outros títulos que completan tódolos poemas nesta edición engadidos. Estes son *Con anacos d'o meu interior* —18 poemas compostos entre 1920 e 1922—, *Foulas* —28 poemas

¹⁹ A militancia e paixón galeguista en Manuel Antonio empeza en 1919 con motivo dunha conferencia de Vicente Risco —con quien manterá unha interesante relación epistolar— e en 1922 prodúcese o distanciamento con respecto ós postulados culturalistas dos homes do Grupo Nós.

²⁰ *Nós*, páxinas galegas do diario da Coruña *El Noroeste* (1896), *A Nosa Terra* (1916), *Rexurdimento* (1922), *Galicia* (1924) e *Ronsel* (1924).

²¹ O título completo do libro é *De catro a catro. Follas sin data d'un diario d'abordo* (1928).

escritos entre 1922 e 1925—, *Sempre e más depois* —8 poemas datados após 1928—, *Viladomar* —5 poemas de 1928— e mais un conxunto de poemas soltos —27 datados e 15 sen datar—. Máis tarde aparece *Manuel Antonio, Correspondencia* (1979) novo volume, con limiar e notas de D. García-Sabell, que contén boa parte da interesantísima correspondencia que mantiivo cos seus amigos sobre os máis variados temas.

Como xa apuntamos máis arriba parte da obra de Manuel Antonio quedou espallada en diversas publicacións da época, periódicos como *El Noroeste* (1896), *Galicia* (1924), *El Pueblo Gallego* (1924) e revistas como *A Nosa Terra* (1916), a betanceira *Rexurdimento* (1922) ou *Ronsel* (1924). As primeiras mostras da súa producción poética en castelán, áchanse nas revistas *Suevia* (1917) e *La Raza* (1917), e tamén se constatan na súa documentación privada os intentos seus por publicar na revista *España* (1915). Moitas foron as que recollerón textos deste autor trala súa morte, como *Nós* (1920), *Cántico* (1947), *Claraboya* (1963), *Grial* (1963), etc. En 1979 adicouse o Día das Letras Galegas á súa figura.

MARTIN CODAX

Cando falamos da lírica trobadoresca estamos a facelo do tempo perdido na noite da memoria literaria, de costumes esquecidos polo decorrer da vida, dun mundo que escapa da nosa visión de homes da modernidade; cando falamos do mundo dos trobadores galego-portugueses témo-la impresión de falar dun soño polo feito de que nos movemos na néboa do descoñecemento. Isto verifícase no caso de Martin Codax. ¿Que sabemos del? Sendo coherentes, o único certo é que dependemos en exceso da conjectura e da hipótese que a súa obra nos fornece. Sendo coherentes, diremos que é necesario conjecturar áinda que camiñemos entre suposicións erradas. Por iso, é eloixible o esforzo dos distintos estudiosos da nosa lírica na procura de establece-lo significado exacto do apelido Codax. ¿Trátase dun alcume ou dun patronímico? A crítica divídese en dous sectores. Por unha banda os que pensan que é un alcume, coma Carolina de Michaëlis, para quen Codax sería un alcume de tipo descriptivo co significado de “homem de cotovelos salientes, grossos ou agudos”. Por outra banda está o grupo representado polo filólogo italiano Silvio Pellegrini, quen consideraba que non se trataba dun alcume, senón dun patronímico. Poderíamos seguir coas posteriores aportacións dos estudiosos pero engrosariamos, case que inutilmente, unha lista que chega á desoladora conclusión de que áinda non sabemos cal é o significado e a razón do apelido de Martin Codax.

¿Era Martin Codax de condición humilde? Todo semella sinalar que así era en realidade, se ben cabe apontar que as condicións técnicas e retóricas das súas composicións subliñan unha educación en medios clericais ou aristocráticos. Pero, ¿cales eran esos medios? De novo a ausencia de datos documentais impide calquera hipótese de traballo. Neste sentido temos que botar man da excelente investigación de Resende de Oliveira, *Depois do Espectáculo Trobadoresco*, recentemente saída do prelo, onde se nos di que pola súa colocación nos cancioneiros, no hipotético Cancioneiro de Xograres Galegos, Martin Codax sería un xogral ou segrel galego, probablemente orixinario de Vigo, activo entre mediados e o terceiro cuarto do século XIII. Sen embargo, mesmo Resende, tan prolífico noutras biografías, queda prisioneiro da néboa, do descoñecemento que moitas veces envolve o lirismo medieval.

O esforzo dos estudiosos centrouse, loxicamente, na súa obra literaria, composta por sete cantigas pertencentes ó rexistro de amigo e que foron transmitidas non só polos apógrafos italianos (no da Biblioteca Nacional as cantigas ocupan os números 1278-1284, no da Vaticana os números 884-890) senón tamén por un pergamiño dado a coñecer en 1914 e que recibe o nome de *Pergaminho Vindel* na honra do seu descubridor, o libreiro Pedro Vindel, e que desde 1977 se atopa na Pierpont Morgan Library en Nova York. Este pergamiño fixose famoso por conter non só as sete cantigas, senón, sobre todo, por transcribi-las melodías de seis cantigas

no que foi ata hai pouco o único testemuño musical da nosa lírica trovadoresca. A este testemuño temos que engadi-lo que deu a coñecer en 1990 o profesor americano Harvey L. Sharrer, que contén a partitura musical de sete cantigas de amor fragmentarias do rei Don Denis.

O Pergaminho Vindel foi obxecto dun minucioso estudio na súa vertente musical por parte de Manuel Pedro Ferreira en *O Som de Martin Codax* (1986), con reproducción fotográfica e cun disco que contén unha versión cantada das cantigas. Nesta obra o lector curioso encontrará claras explicacións no que se refire ás características da acentuación, ritmo e temporalidade e demais cuestións relacionadas coa música medieval profana.

As sete cantigas de Martin Codax preséntanse sempre na mesma orde nos tres testemuños manuscritos: I. "Ondas do mar de Vigo", II. "Mandad' ei comigo", III. "Mia irmana fremosa treides comigo", IV. "Ai Deus se sab' ora meu amigo", V. "Quantas sabedes amar amigo", VI. "Eno Sagrado en Vigo", VII. "Ai ondas que eu vin veer".

Esta mesma disposición e o fío narrativo das propias cantigas levaron á meirande parte dos estudiosos a considerar que "as sete cantigas de amigo constitúen un texto unitario e se organizan nunha sucesión serial, coherente e acabada, co valor aparente de canto da expectación defraudada pero en realidade expresión dun desexo frustrado"²². As palabras do profesor Tavani son elocuentes e representativas da tendencia más xeneralizada. Sen embargo, Carolina de Michaëlis, J. J. Nunes e J. Weiss pensan que non existe tal unidade narrativa, ou se existe, é só nas cantigas II, III, IV. M. P. Ferreira no estudio xa referido di que as cantigas se organizan, na orde na que se conservan, segundo o esquema da *dispositio retórica*. Deste xeito, a cantiga I funcionaría como *proemium*, a II como *argumentatio-narratio*, a III como *argumentatio-tractatio*, a IV como *argumentatio-probatio*, a V como *refutatio* e a VI como *epilogus*. Os textos semellan confirma-la idea dunha unidade, da intención do poeta de formar un ciclo, disposto retoricamente, sobre a desolación dunha moza que pasa da esperanza "*ca ven meu amigo / e ven san' e vivo*" (II) e do desexo amoroso representado pola simboloxía do "*baño e banhar-nos-emos nas ondas*" (V) á constatación dunha realidade non desexada, "*porque tarda meu amigo*" (VII). As cantigas de Martin Codax configúranse coma un gran canto que se abre coa impaciente pregunta "*Ondas do mar de Vigo / se vistes meu amigo? / e ay Deus se verrá cedo*" (I) que recibiría a súa resposta na derradeira cantiga coa comprobación de que o seu desexo inicial está condenado a volverse tan fuxidío coma esas ondas do mar de Vigo que asisten insensibles á soildade e á coita da moza "*Ay ondas, que eu vin veer, / se me saberedes dizer / porque tarda meu amigo / sen min?*" (VII). En consecuencia concordamos totalmente con G. Tavani cando afirma que estamos perante un soño de amor, un soño de amor que vive e morre nas ondas do mar de Vigo.

NORA, Eugenio de

Na pequena localidade de Zacos (León) naceu Eugenio García González de Nora en 1923. Na capital leonesa tivo como amigo e orientador literario a Antonio G. de Lama. Rematada a Guerra Civil marcha a Madrid para estudiar Filoloxía Románica e en 1950 traballa xa como lector de español na Universidade de Berna, da que logo será catedrático. En Berna instala a súa residencia.

O nome de Eugenio de Nora ten un inevitable punto de referencia na revista *Espadaña*²³, da que foi cofundador a carón de Victoriano Crémer e Antonio G. de Lama. A esta publica-

²² Vid. G. Tavani, *A Poesía Lírica galego-portuguesa*, Vigo: Galaxia, 1991, p. 302.

²³ Sobre *Espadaña* vid. agora o exhaustivo estudio de Fernando Presa González, *La revista Espadaña en la poesía española de posguerra (1944-1950)*, León: edic. do Excmo. Ayuntamiento de León, 1989.

ción leonesa estiveron vencellados, dende primeira hora, Manuel Rabanal Álvarez²⁴, José Castro Ovejero e Luis López Anglada.

Como poeta, Eugenio de Nora comezou a súa traxectoria con *Cantos al destino* (1945) para seguir despois con *Contemplación del tiempo* (1948), *Siempre* (1953) e *España, pasión de vida* (1954), dentro do ámbito —este último poemario— da poesía social. *Angulares* (1975) foi a súa más recente aportación lírica.

Como crítico e historiador da literatura española publicou, entre 1958 e 1962, *La novela española contemporánea*, libro aínda hoxe de imprescindible consulta para traballar sobre o tema e pionero na investigación do mesmo.

A revista *Espadaña* estivo aberta ós poetas galegos. Publican nela os seus poemas —en castelán— Luís Pimentel, Otto J. Cameselle Barcia, Camilo J. Cela, Álvaro Cornide Ferrant, Miguel González Garcés, Ramón González-Alegre (berciano de nacemento), Álvaro Paradela e Mª Pilar Vázquez Cuesta.

Na sección de libros poéticos temos comentarios críticos sobre *Argos*, de Castillo-Elejabeytia, e *En torno a la voz*, de Pilar Vázquez Cuesta. Figuran así mesmo recensións de *Poesías de la razón cordial*, de Cameselle Barcia; *La avena de Dafnis*, de Castillo-Elejabeytia; *Clamor de tierra*, de R. González-Alegre; *Versos*, de Leal Insua; *El bosque encantado*, de Eduardo Moreiras; *Ánfora*, de Luz Pozo Gaza; *Florilegio poético*, de Faustino Rey Romero, e *Márgenes veladas*, de Pura Vázquez.

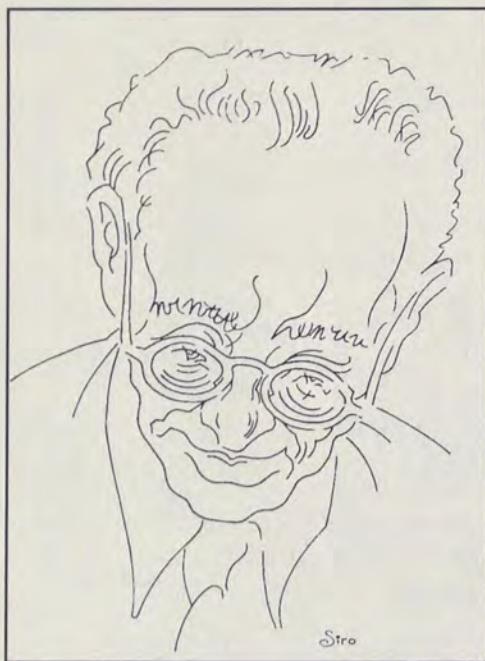
PEROXA

Pseudónimo de Isaac Pereira. Os únicos datos que temos del, todos eles da súa actividade artística, proceden da memoria persoal de Segundo Alvarado. Autor da portada repetida nos catro números de *Posío*, Peroxa foi pintor, decorador e debuxante. Traballou dende mozo en Ourense e fixo carteis para os cines, ilustracións de programas, folletos diversos e debuxos de carácter publicitario en xeral.

RISCO, Vicente

Vicente Martínez Risco nace no número 25 da rúa da Paz de Ourense o primeiro día de setembro do ano 1884, no ámbito dunha familia pertencente ó estrato da burguesía, con numerosos membros salientables no panorama da cultura. Transcorre a súa infancia a carón da do seu amigo e veciño Ramón Otero Pedrayo e ós dez anos comeza os estudos de Bacharelato no Centro Provincial de Instrucción da capital. Nos baixos deste edificio asistiría á tertulia da Comisión de Monumentos, que presidía o catedrático de Retórica e Poética don Marcelo Macías. Co cambio de século trasládase a Santiago de Compostela para cursar estudos universitarios de Dereito, dos cales se habería de licenciar en 1906. Ingresa no corpo de funcionarios de Facenda e vai parar á Delegación de Ourense. Participa en máis dunha tertulia e asiste a festas e actos sociais, pero sobre todo é nesta época cando se pon en contacto, a través da lectura, coas vangardas literarias e filosóficas europeas. Así mesmo, da súa amizade con Primitivo Rodríguez Sanjurjo, procede a afección súa polo esoterismo e mailo seu interese polas culturas orientais.

²⁴ En *Gelmírez*, da que Manuel Rabanal era director de redacción, aparecen senllas notas de recensión de *Espadaña*, nos números 2 e 3, na sección Revista de revistas. Sobre a revista leonesa vid. o artigo de Manuel Rabanal “Antología poética del último decenio”, en *La Noche*, Santiago de Compostela, 6-VII-1946.

A principios de 1910 empeza a colaborar profusamente no xornal ourensán *El Miño*, co seu nome e mais cos pseudónimos de Rujú Sahib e Polichinela, traducindo textos de poetas franceses. Na revista da capital ourensá, *Mi Tierra*, Risco publica dous artigos que son os primeiros comentarios seus sobre a nosa literatura, velaí xa o título que os engloba, *De literatura gallega*. En 1913 inicia estudos na Escola Superior de Maxisterio de Madrid. Ali asiste a diversas tertulias, entre as que destacan as do Café Pombo, que Ramón Gómez de la Serna presidía. En 1916 volve a Ourense como catedrático de Historia da Escola Normal e un ano máis tarde funda, con Arturo Noguerol, a revista neosófica *La Centuria*, de carácter literario, onde tamén colaboran os seus amigos Ramón Otero Pedrayo, Florentino López Cuevillas e Primitivo R. Sanjurjo. Participa nas tertulias literarias do Café Royalty.

A actividade propagandística do por aquel entón catedrático de Filosofía do Instituto da capital, Antón Losada Diéguez, foi determinante para o ingreso destes cultivadores do refinamento no movemento galeguista, producido xa a fins de 1917. Membro das Irmandades da Fala, integrou unha comisión que invitada pola Lliga Regionalista viaxou a Barcelona co fin de celebrar

unha Semana Galega en Cataluña. A incorporación de Risco ás Irmandades foi inmediata e xa nesa data sinalada pronuncia as primeiras verbas en galego nun acto público, con motivo da visita a Galicia de Francesc Cambó, líder da Lliga. Xunto cos seus compañeiros, participa na campaña electoral das eleccións parlamentarias de comezos de 1918 e apoia a candidatura rexionalista de Lois Porteiro Garea por Celanova. O fracaso electoral vai servir de estímulo para estes homes de *La Centuria* —o último número sae en xullo daquel ano— que promoverán un intensísimo labor de dignificación de Galicia e da cultura propia, e en particular Risco, quen inicia unha escrita programática que sentaría os alicerces dos postulados do nacionalismo galego.

Importante é xa o seu papel na I Asemblea Nacionalista, celebrada en Lugo no mesmo 1918. En 1920 publica a *Teoría do nazionalismo galego*, obra que xunto coas anteriores o converten no máximo teórico do movemento nacionalista. Na IV Asemblea das Irmandades da Fala, que se celebrou en Monforte en febreiro de 1922, Risco conseguiu o cargo de Conselleiro Supremo da Irmandade Nazonalista Galega, entidade política que aglutinaba ás distintas Irmandades. É aquí onde xa se manifestan as evidentes diferencias entre os membros da Coruña, vinculados *A Nosa Terra*, que optaban pola vía política, e os ourensáns, partidarios dunha opción culturalista. Confirmada a ruptura, Risco escribe en *Rexurdimento*, órgano da I. N. G., ata que xa en 1924, durante a dictadura de Primo de Rivera, volva colaborar nas páxinas de *A nosa Terra*. Na VI Asemblea das Irmandades da Fala, celebrada na Coruña en 1928 e presidida por Risco, decídese a creación dun Partido Autonomista Republicano Agrario.

Membro fundador da revista que lle había de da-lo nome á súa xeración, ademais do seu labor como director e incansable animador de *Nós* publicou abundantísimos traballos nas súas páxinas —coas súas iniciais ou baixo o pseudónimo Speradan Namaquizos—. Así mesmo, dentro do Seminario de Estudios Galegos desenvolveu unha importante actividade. É el quen dirixe a Sección de Etnografía e Folclore e publica moi interesantes estudios. En 1930 viaxa a Alemaña cunha bolsa para estudiar Etnografía e Folclore e a estadía naquel país producirá nel unha radicalización cara a posturas más conservadoras e no seu sentimento relixioso²⁵.

²⁵ Un ano antes pronunciara o discurso de ingreso na Real Academia Galega —“Un caso de lycantropia (O Home-Lobo)”—, que lle contestou Ramón Cabanillas, e el, pola súa parte, faría o mesmo en 1931 co de Otero Pedrayo.

Unha vez proclamada a II República, funda con Otero Pedrayo o Partido Nacionalista Republicán e preséntase ás eleccións a Cortes Constituíntes, pero, a diferenza daquel, non sairía elixido deputado. Na primeira asemblea do creado Partido Galeguista, Risco forma parte por elección do Consello Executivo. Na III Asemblea do Partido Galeguista, celebrada en Ourense a comezos de 1934, albíscanse dúas tendencias contrapostas, a de Suárez Picallo e o grupo pontevedrés, partidarios da alianza do galeguismo coas forzas de esquerda, e a de Risco e as Mocidades Galeguistas, que non aceptaban esta alianza. Cando se acorda a alianza do P. G. coa Frente Popular para concorrer conxuntamente nas eleccións, constitúese en Ourense con Risco á cabeza, o grupo de Dereita Galeguista, que participa na campaña a favor do plebiscito do Estatuto de Autonomía de Galicia.

O temor ás represalias ó estoupa-la Guerra Civil provoca nel un posicionamento netamente favorable cara os sublevados. A comezos de 1937, na compaña doutros católicos da capital ourensá entre os que se encontra Otero, funda a revista *Misión*, toda en castelán, dende a que vai espalla-las súas posturas ultraconservadoras. Ó ano seguinte colabora, sen sinatura e con moita frecuencia, no xornal *La Región*, coas glosas incluídas na sección Cosas y Días.

En 1945 trasládase a Madrid e ocupa a cátedra de Paidoloxía e Organización Escolar, co fin de reinicia-la carreira científica e literaria, pero a fortuna foille adversa. Contra finais da década regresa a Ourense, onde comeza outra sección de glosas sen asinar titulada Horas, preside a tertulia do Café Roma e cultivará de novo o galego. En 1954 xubíllase, pero seguirá investigando, sobre todo no terreo da etnografía. En 1962 o Centro Gallego de Madrid concédelle o Premio Galicia e un ano máis tarde morre en Ourense.

Hai bastante consenso por parte da crítica en establece-las etapas fundamentais da vida de Risco. A primeira, correspondente co período de mocidade ou formación, desenvólvese arredor do labor en *La Centuria*; a segunda, a da actividade no seo das Irmandades da Fala, do grupo Nós e do Partido Galeguista, e a derradeira, que abrangue o período franquista e que remata coa morte do autor.

Amplísimo é o labor creativo de Vicente Risco, sexa como teorizador do nacionalismo, como estudioso da etnografía, da historia..., ou ben como literato. As aportacións a este campo iniciais co relato *Do caso que ll' aconteceu ó Dr. Alveiros* (1919), ós que seguirán *O lobo da xente* (1925), *A trabe de ouro e a trabe de alquitrán* (1925) e a novela curta *A Coutada* (1926). *O porco de pé* (1928) é a única novela longa en galego²⁶, porque a que ía se-la segunda, *Os europeos en Abrantes* (1927), ficou inacabada, e dela tan só se publicaron uns cantos capítulos na revista *Nós*. *O bufón d' El-Rei. Drama en catro pasos* (1928) —galardoada en 1926 na Festa da Lingua Galega— representa a súa contribución á nosa dramaturxia. As impresións da viaxe que efectuou á Alemaña recollense en *Mitteleuropa* (1934)²⁷, incrementadas na revista *Nós* dende 1930 ata 1935. Unha moi importante parte de artigos publicados polo autor axúntanse nos volumes *Leria* e *Libro das horas*, os dous de 1961. É moi saliente tamén o labor de Risco como introductor e divulgador en Galicia dos elementos estéticos da poesía vanguardista²⁸, e chega el incluso a participar das correntes de renovación poética dos movementos de vanguarda, con trazos detectables nos “Poemas novos”, “Versos novos”, “Triadas druídicas”, “U...Ju juu... (Poema futurista)” e “Lírica nova”, compostos entre finais da década dos anos dez e principios dos vinte.

Distintos traballos seus aparecen en libros colectivos, como é o caso de “O sursumcorda”, que pertence ó libro *Homaxe a Florentino L. Cuevillas* (1957) e o de folclore e etnografía incluído en *Terra de Melide* (1933). É autor da traducción galega *A familia de Pascual Duarte*,

²⁶ Con posterioridade publicouse *O porco de pé e outras narracións*, Vigo: Galaxia, 1980².

²⁷ A editorial Galaxia tirou a segunda edición en 1984.

²⁸ Véxase a tal efecto a correspondencia con Manuel Antonio.

de Camilo José Cela, feita algúns anos despois da publicación da versión orixinal do libro pero que non vería a luz ata o ano 1962. O estudio *Manuel Murguía* non apareceu ata 1976.

Moitas son as obras que converten a Risco no principal ideólogo do nacionalismo galego. A “Teoría do nazionalismo galego” (1918) é a súa primeira colaboración en *A Nosa Terra*, publicada un ano despois do “Preludio a toda estética futura” (1917), e de título semellante á fundamental *Teoría do nazionalismo galego* (1920). Outros importantes traballos son “O sentimento da Terra na Raza Galega” (1920), “A interpretación da Historia e o valor do noso tempo” (1926), a serie de artigos “Políteca do noso tempo”, *El problema político de Galicia* (1930)²⁹ e “Nós, os inadaptados” (1933).

Da extensa produción en castelán deste autor cómpre salienta-los libros, tanto de estudio coma de creación, *Elementos de Metodología de la Historia* (1928), *Historia de los judíos desde la destrucción del templo* (1944) —o primeiro que escribe trala guerra—, *Biografía del diablo* (1947), *La puerta de paja* (1953), novela coa que foi finalista do Premio Nadal dese ano, *La tiara de Saitaphernes*, *Doce años después*³⁰, *Gamalandalfa*, *La verídica historia del niño de dos cabezas de Promonta*³¹ *Mitología cristiana* (1963), *Orden y caos* (1968), publicados estes dous trala morte do autor. Foi o encargado, así mesmo, de face-lo volume dedicado a Ourense da *Geografía General del Reino de Galicia*. Colabora no primeiro volume da *Historia de Galiza* (1962) que dirixía Otero Pedrayo.

Ténense feito distintas edicións de traballos publicados por este autor, como é o caso da *Escolma de Vicente Risco* ou *Vicente Risco: escolma de textos*, ámbalas dúas de 1981, e *Prosas de Risco en La Zarpa (1921-1923)* (1982). En 1994 a editorial Galaxia principiou a edita-las súas *Obras Completas*, en seis volumes.

A súa colaboración nos medios de comunicación escrita é enorme e constante ó longo de toda a súa vida: *La Región* (1910), *A Nosa Terra* (1916), *El Sol* (1917), *Nós* (1920), *La Zarpa* (1921), *Rexurdimento* (1922), *Céltiga* (1924), *El Pueblo Gallego* (1924), *Terra* (1927), *Heraldo de Galicia* (1930), *Logos* (1931), *Alento* (1934) e *La Estafeta Literaria* (1944).

Santiago Amaral

Santiago Amaral é un dos pseudónimos máis empregados por Ramón Otero Pedrayo xunto co de Luis Peñanofre. Segundo afirma Filgueira Valverde³², Otero comezou a utilizar este pseudónimo arredor de 1942. Baixo esta sinatura aparecen máis de douscentos cincuenta artigos, todos eles en castelán, nas páxinas de *La Región* (1910), *El Pueblo Gallego* (1924), *Misión* (1937), *El Correo Gallego* (1938), *Sonata Gallega* (1944), *Finisterre* (1946), e *La Noche* (1946), entre outros. Otero Pedrayo xustificaba o emprego dos pseudónimos —anota Manuel Cerezales³³— mediante un motivo perfectamente lícito e respectable: mentres non puidese empregar o galego, a súa lingua amada, absteríase de asina-las súas colaboracións co nome verdadeiro. De tódolos xeitos hai que sinalar que non sempre acontecía así e que aparecen nalgúns xornais ou revistas artigos en castelán asinados co nome de Ramón Otero Pedrayo. Isto pode ser debido a un erro —deliberado ou non³⁴— da publicación ou a un cambio na actitude do propio Otero, cousa que parece menos probable.

²⁹ Publicado tamén en galego, *O Problema Poítico de Galiza* (1976).

³⁰ Novelas ambas inéditas ata a publicación das *Obras Completas*.

³¹ As dúas novelas editaríanse na *Obra Completa* (1981).

³² Filgueira Valverde, *Adral*, Sada-A Coruña: Ediciós do Castro, 1979, pp. 393-396.

³³ Manuel Cerezales, “Os pseudónimos de Otero Pedrayo”, en *O Correo Galego*, Santiago de Compostela, 24-IV-1994.

³⁴ A este respecto véxase a anécdota que cita Manuel Cerezales no apartado “Mensaxeiro” do artigo previamente citado.

Outros pseudónimos de Otero son: o anteriormente citado Luis Peñanofre, que empregou maioritariamente en *Misión* (1937) no triénio 1943-1946, pero tamén aparece en *Finisterre* (1946) e *La Noche* (1946); Luis de Alba, co que asina colaboracións dos anos 1943 e 1944 en *Misión* (1937); Juan Gallego, que é a representación de tódolos galegos na voz dun só galego, que utilizou esporadicamente en *La Noche* (1946); Tristán de Montenegro, nome do heroe pontevedrés, co que asinaba nas tarxetas de felicitación ou nas cartas ou escritos ós amigos (descoñécese colaboracións literarias en prensa baixo este pseudónimo) e Antonio Monteagudo, entre outros. Tamén aparecen en numerosas ocasións as iniciais R. O. P. asinando os seus traballos en *Heraldo Gallego* (1913), *Nós* (1928) e *Cuadernos de Estudios Gallegos* (1944).

Para rematar, non podemos esquece-lo momento no que estes pseudónimos aparecen e a situación persoal na que se atopaba Otero Pedrayo³⁵ despois da Guerra Civil: afastado da cátedra, impossibilitada a súa expresión en galego, Otero refúxiase en Ourense e no seu pazo de Trasalba. Máis tarde participa activamente na creación dun galeguismo cultural no contexto dunhas moi difíciles circunstancias (fundación do Instituto Padre Sarmiento de Estudios Galegos, fundación do Padroado Rosalía de Castro, creación de Galaxia...). Estamos ante o que se coñece co nome de “exilio interior”.

Otero
Pedrayo
por Siro

VALENTE, José Ángel

Nacido en Ourense en 1929, tiña José A. Valente dezasete anos cando *Posío* publicaba o seu soneto que pecha as páxinas do número catro da revista. De seguido colaboraría, con poemas³⁶ en galego e castelán, nas páxinas de *La Noche*, o xornal vespertino compostelán que iniciaba a súa andaina tamén en 1946. Pero xa en 1947 pasara á Universidade de Madrid e anos máis tarde, en 1955, á de Oxford, onde obtivo o grao de Master of Arts e impartiu clases ata 1958. Ó ano seguinte viaxou a Xenebra e alí residiu ata 1975 como funcionario das Nacións Unidas. París, Almería e Xenebra son cidades nas que pasa tempadas mentres desenvolve a súa actividade intelectual e creativa.

Valente pertence xeracionalmente ó grupo de escritores que Josefina R. de Aldecoa bautizara como “nenos da guerra”. A carón de Ángel González, Jaime Gil de Biedma, José A. Goytiso, Claudio Rodríguez e Francisco Brines, forma parte do grupo poético do medio século.

Colaborou José A. Valente con poemas ou con artigos de crítica de poesía en revistas literarias ou poéticas como *Cuadernos Hispanoamericanos* (1948), *Clavileño* (1950), *Índice* (1951), *La Tertulia* (1952), *Dabo* (1952), *Ágora* (1955), *Poesía Española* (1960) e *La Caña Gris* (1960), entre outras.

³⁵ A dimensión biográfica do escritor foi estudiada por Carlos Casares, *Otero Pedrayo*, Vigo: Galaxia, 1981; Xosé Ramón Quintana e Marcos Valcárcel, *Ramón Otero Pedrayo. Vida, obra e pensamento*, Vigo: Ir Indo ediciones, 1988, e Carlos Baliñas, *Descubriendo a Otero Pedrayo*, Santiago de Compostela: Coordenadas, 1991.

³⁶ Estes poemas son: “Elegía a Manuel Antonio”, (12-X-1947); “Balada para una madre que espera”, (1-III-1947); “Elegía al Rey de los grillos”, (8-III-1947); Dos romances de mar: “Canción del enamorado y la amada del mar” e “Insomnes”, (2-VI-1947); “La voz implacable”, (7-VII-1947); e “Finisterre”, (11-VIII-1947), este último en galego.

dios del lugar (1989) e, ultimamente, *No amanece el cantor* (1992).

En 1981 Valente recupera o galego como lingua poética en *Sete cantigas de alén* (1981), que ampliará na edición posterior, *Cántigas de alén* (1989). Na colectánea de estudos dedicados ó poeta, *Material Valente* (1994), Claudio Rodríguez Fer, responsable da edición, reunio poemas galegos de Valente escritos con posterioridade a 1989. Presentados coa versión en castelán, estes poemas son: "Paxaro de prata morta" (poema en prosa, lembranza autobiográfica da infancia na que evoca ó seu pai e a Luís Pimentel), "Máscaras" (tamén en prosa), "Romaxe", "Cobiza de lonxe" e "Cantiga do eterno inretorno". Dous deles publicados na revista *Nova Galiza*. A súa más recente contribución á lírica na nosa lingua é *Catro poemas inéditos* (1995).

Importante ensaísta, Valente ten escritos varios libros nese terreo, *Las palabras de la tribu* (1971), *La piedra y el centro* (1983) e *Variaciones sobre el pájaro y la red* (1991) contan entre os más salientes. Poeta no que críticos e estudiosos da poesía teñen reparado nunha rica bibliografía, a súa obra foi obxecto de novas aportacións críticas en *José Ángel Valente* (1992), libro monográfico sobre o poeta, do que tamén fixo a edición Claudio Rodríguez Fer.

VALVERDE, José M^a

Cacereño de orixe —naceu na vila de Valencia de Alcántara en 1926—, doutor en Filosofía e Letras pola Universidade de Madrid, José Mª Valverde foi nun primeiro momento profesor de Español na Universidade de Roma no período comprendido entre 1950 e 1955 e, máis tarde, catedrático de Estética da Universidade de Barcelona, posto que abandonou en 1965 en apoio a unha serie de catedráticos da Universidade de Madrid que foran sancionados. Emigra a Estados Unidos e Canadá, onde exerce a docencia universitaria, para posteriormente regresar a Barcelona para continuar co seu traballo.

Como poeta colaborou nas revistas *Escorial* (1940), *Finisterre* (1942), *Garcilaso* (1943), *Entregas de Poesía* (1944), *Espadaña* (1944), *La Estafeta literaria* (1944), *Proel* (1944), *Fantasia* (1945), *Ínsula* (1946), *Cántico* (1947), *Raíz* (1948), e *Ágora* (1951).

A lírica de José Mª Valverde sitúase nunha fonda relixiosidade cantada dende unha actitude de arraigo na fe, en Deus, no home. *Hombre de Dios* (1945) iniciaba unha liña poética logo seguida en *Salmos, elegías y oraciones* (1947), *La espera* (1949) —co que obtén o Premio Nacional de Literatura José Antonio Primo de Rivera— e *Versos del domingo* (1954). En diante publicaría novos poemarios como *Voces y acompañamiento para San Mateo* (1959), *La conquista de este mundo* (1960), *Años inciertos* (1970) e *Ser de palabra* (1976), unha reflexión

Despois dunha alternancia de xuventude entre a expresión en galego ou en castelán publica, nesta última lingua, *A modo de esperanza* (Premio Adonais en 1955), seguido de *Poemas a Lázaro* (Premio da Crítica en 1960) e *La memoria y los signos* (1966). Máis tarde aparecen *Siete representaciones* (1967), *Breve son* (1968), *El inocente* (1970), *Treinta y siete fragmentos* (1972) e *Interior con figuras* (1976). *Material memoria* (1979), reeditado en 1992, recolle nesta segunda edición poemas escritos entre 1979 e 1989 e representa un punto de inflexión na súa traxectoria, continuada en *Tres lecciones de tinieblas* (1980), *Mandorla* (1982), *El fulgor* (1984), *Al*

metapoética sobre a substancia humana da poesía. *Enseñanzas de la edad. Poesía 1945-1970* (1971) reúne a obra escrita polo poeta entre eses anos. *Poesías reunidas* (1990) constitúe outra nova e más ampla compilación dos seus versos.

No eido dos estudos literarios salienta a súa *Historia de la Literatura Universal* (1957-1959), en tres volumes, en colaboración con Martín de Riquer. Fixo así mesmo moitos traballos de traducción, entre eles o da novela *Ulysses*, de James Joyce, e *Cincuenta poesías*, de R. M. Rilke (1960), ademais de obras de Melville, Goethe ou Shakespeare. No ámbito do ensaio é *Nietzsche, de filólogo a anticristo* (1993) a súa más recente contribución, áinda que non se poden esquecer algúns dos seus numerosos ensaios sobre literatura e estética tales como *Estudio sobre la palabra poética* (1952), *G. de Humboldt y la filosofía del lenguaje* (1955), *Cartas a un cura escéptico en materia de arte moderno* (1959), *Azorín* (1971), *Antonio Machado* (1975) e *Literatura de Hispanoamérica* (1977).

VARELA IGLESIAS, José Luis

No mes de xuño do ano 1924 nace en Ourense o que había de se-lo director da revista *Pósito*, José Luis Varela, un dos integrantes do chamado Círculo Azor. Realizou estudos de Filoloxía Románica en Madrid, dos que se habería de doutorar con premio extraordinario en 1947. Na cidade alemana de Bonn realizou estudos como bolseiro. En 1970 obtivo o Premio Nacional de Literatura Miguel de Unamuno.

Ó longo da súa vida ten exercido unha dilatada actividade relacionada co mundo da cultura, con cargos de relevo en centros coma o Instituto de España en Múnich, e as universidades Internacionais de La Laguna de Canarias, Complutense de Madrid, Valladolid, California, Virxinia, Baía Branca, Asunción, Innsbruck e Salzburgo. Tamén foi director da colección de estudos de crítica e filoloxía El Soto, da editorial Prensa Española. É membro correspondente da Real Academia Galega, da Real Academia Española e da Real Academia de Historia.

Ten impartido cursos e conferencias en distintas universidades e centro culturais europeos e americanos. Son libros da súa autoría *Poesía y Restauración cultural de Galicia en el siglo XIX* (1958), *Vida y obra literaria de Gregorio Romero Larrañaga (1814-1872)*³⁷ (1948), *Ensayos de poesía indígena en Cuba* (1951), *Nicolás Guillén (Selección, prólogo y glosario)* (1952) e *Larra y España* (1983).

Moi abundantes son os traballos de creación literaria, moitos deles sobre temas de literatura galega, en distintos medios especializados, tales como *Arbor* (1944), *Cuadernos de Estudios Gallegos* (1944), *Papeles de Son Armadans* (1952), *Revista de Literatura* (1952) ou *Grial* (1963). Citemos entre eses estudios, “El celtismo de Pondal” (1950), “Literatura y Regionalismo en Galicia” (1952), “Curros o el Progreso”, “Galicia. Carta a Vicente Risco” —os dous de 1953—, “Sobre la saudade”, “Cartas a Murguía” (1954), “Vicente Risco (1884-1963): in memoriam” (1963), “Rosalía y sus límites” (1966), “El mundo de lo grotesco en Valle-Inclán” (1967) e “Risco y el Diablo” (1968).

³⁷ Este traballo corresponde á súa tese de doutoramento na Facultade de Filosofía e Letras.

VÁZQUEZ CUESTA, Pilar

Filla de Daniel Vázquez, deputado en 1931 das Constituíntes pola ORGA, e de Modesta Cuesta, a primeira muller licenciada en Farmacia na Universidade de Santiago de Compostela, nace Pilar Vázquez Cuesta o 25 de abril de 1926 en Chantada (Lugo), pero dende moi nena residirá fóra de Galicia, xa que os seus pais establecen a súa residencia en Madrid, onde Pilar acudirá á Universidade Complutense para estudiar Filosofía e Letras, especializándose en lingua e literatura portuguesas. Foi premio extraordinario en 1946 e doutorouse en 1961 coa tese "El concepto de España y de los españoles en la literatura portuguesa del siglo XIX". Amplía estudos en Coímbra e viaxa por toda Europa e polo Brasil. En 1956 gaña a cátedra de portugués da Escola Superior de Comercio de Madrid, seis anos máis tarde, en 1962, é profesora adxunta de Filoloxía Románica na Complutense. En 1976 gaña por oposición a praza de agregada na Universidade de Salamanca, da que será catedrática dende 1982 e posteriormente remata na Universidade de Santiago de Compostela, onde exercerá ata a súa xubilación. Actualmente é catedrática emérita de Lingua e Literatura Portuguesas na Facultade de Filoloxía de Santiago de Compostela.

A súa produción é predominantemente ensaística (máis de 50 volumes) empregando tanto o galego como o castelán ou o portugués. En galego salientámolo a súa colaboración na obra colectiva *Problemática das linguas sen normalizar* (1980), en portugués *España ante o ultimatum* (1975) pero é no castelán onde é más significativo o seu labor: *Tres poetas do Brasil: Bandeira, Drummond, Schmidt* (1950) —xunto con Leónidas e Vicente Sobrino Porto—, *Miguel Torga: antología poética* (1952), *La poesía portuguesa actual* (1976), *Historia de las literaturas hispánicas no castellanas* (1980) e *Miguel Torga. Poemas ibéricos* (1984), ademais da súa aportación en *Homenaje universitario a Dámaso Alonso* (1970).

De esquerda a dereita, Pilar Vázquez Cuesta, Luz Pozo e Luz Pozo e Luz Pozo e Pura Vázquez.

Tamén é autora, en colaboración con María Albertina Mendes da Luz, dunha *Gramática portuguesa* (1949), en castelán, traducida ó portugués en 1980.

Pero un dos seus labores fundamentais é o de traductora de autores portugueses e brasileiros principalmente ó castelán. Destacámolo-las seguintes obras: *F. Carvalho Henriques: La gerencia y el personal...* (1953), *Fernando Namora: Escenas de la vida de un médico* (1954), *José Osorio de Oliveira: Pequeña historia de la literatura brasileña* (1958), *Viana Moog: Bandeirantes y pioneros* (1965) e *Claudio Murilo: Escrito en la carne* (1984). Tamouco podemos esquecer a edición da obra de Eça de Queiroz, *El mandarín* (1990).

Publicou numerosos traballos de investigación en revistas como *Revista de Occidente* (1923), *Espadaña* (1944), *Ínsula* (1946), *Verbo* (1946), *Cuadernos Hispanoamericanos* (1948) e *Grial* (1963) entre os que destacamos "Sobre a lira lusitana de Curros Enríquez: Poesías perdidas y nuevamente halladas" (1968), "Curros, os escritores portugueses e o Ultimatum" (1974), "O profesor Hernani Cidade", "A correspondencia de Vicente Risco con Teixeira de Pascoaes", "A recepción da obra de Rosalía en Portugal" e "Cunqueiro e o bilingüismo".

Outro aspecto do traballo realizado por Pilar Vázquez Cuesta é o referido ás innumerables conferencias, comunicacións e congresos nos lugares máis diversos, dende Portugal (Coímbra, Lisboa, Aveiro) ata Brasil (Baía, Río de Xaneiro), pasando por Europa (París, Limoges, Aix-en-Provence) e por suposto todo o territorio español (A Coruña, Oviedo, Salamanca, Cáceres, Granada, Madrid, etc.)

VÁZQUEZ IGLESIAS, Pura

O 30 de marzo de 1918 naceu Pura Vázquez en Ourense. Realizou na súa cidade natal os estudos de Bacharelato para despois ingresar na Escola de Maxisterio e acada-lo título de maxisterio primario. En 1944 obtivo a praza de mestra nacional e dende entón dedicouse case ininterrupidamente á docencia en distintos puntos da xeografía galega e castelá. Fixo tres viaxes a Venezuela, instalando a súa residencia en Caracas, cidade na que traballou e viviu durante varios anos. Alí foi mecanógrafa, secretaria da Escola de Periodismo da Universidade Central de Caracas e directora do Arquivo Fotográfico do Instituto Nacional de Cooperación Educativa. Tras vivir moito tempo lonxe de Galicia, regresou definitivamente por motivos de saúde para se dedicar de novo ó exercicio da súa profesión. Reside hoxe no seu Ourense natal coa súa irmá Dora, poeta tamén. Xubilada dende 1984, dedica agora o seu tempo a revisa-la súa obra e a escribir novos poemas, actividade que segue a se-la súa maior afeción.

A creación literaria de Pura Vázquez céntrase no cultivo da poesía³⁸, tanto en galego como en castelán, labor que compaña coa actividade prosística e dramática. Xa na época de estudiante escribía poemas e contos e cando contaba tan só catorce anos publicou os seus primeiros versos en dous xornais da prensa ourensá: *La Zarpa*, desaparecido ó comezo da Guerra, e *La Región*. A súa actividade poética xa non se paralizou en adiante, a pesar da penuria dos anos da posguerra que dificultou a publicación do seu primeiro libro de poemas. Foi un compañoiro de oficina quen pagou os gastos de edición do seu primeiro libro, *Peregrino de amor* (1943). Contiña este volume na súa terceira parte titulada "Lira galaica" nove poemas³⁹ escritos en lingua galega, composicións marcadas por un realismo tradicional inscrito na natureza. Tamén na nosa lingua editou, entre outros, *Íntimas* (1952), *Maturidade* (1955), *A saudade i outros poemas* (1963), *Versos pra os nenos da aldea* (1968), *Os poetas* (1971), *O desacougo* (1971) e *Oriolos neneiros* (1975), en colaboración con Dora Vázquez. Xa na década dos noventa aparecen *Verbas na edra do vento*, *Zodíaco*, *Anos de navegar* (todas de 1992), *Desmemoria do río* (1993) e *Man que escribiu no mar* (1993), onde continúa a amosa-las mesmas inquietudes presentes na totalidade da súa obra: a violencia no mundo, os fillos, o amor, Galicia, a fatalidade da emigración e o ineludible desexo de volver á terra. En 1994, co título *A carón de min*, publicouse unha selección dos seus poemarios galegos con prólogo de Víctor Campio Pereira e ilustracións de Carlos González. Pura é unha das poucas poetas galegas que cultiva a composición pechada, especialmente o soneto. *Se digo Ourense* (1994) é a última mostra poética en galego desta autora ourensá.

Ademais escribiu unha novela, *Segundo Pereira* (1978), en colaboración coa súa irmá Dora. Tamén en colaboración con ela publicou dúas obras de teatro infantil, *Monicreques*⁴⁰ (1974) e *Ronseles*⁴¹ (1980), que recrean un mundo idealizado cheo de imaxinación e tenrura. Ademais

³⁸ En *Antología* (1990), *Antoloxía* (1991), e máis en *Se digo Ourense* (1994) figura unha puntual bibliografía do conxunto da obra poética de Pura Vázquez.

³⁹ Inclúense neste apartado composicións como "O paxaro y-a rosa", "As margaridas", "Anduriña", "O sol y-a rosa" e "Fogar".

⁴⁰ Onde aparecen insertas as pezas "O paxaro azul" e "O trasno enredador".

⁴¹ Libro que recolle as pezas "Estreliña terra" e "O anel de Pirimpiña".

tirou do prelo varios poemarios en castelán, produción que se enceta con *Peregrino de amor* (1943), seguida por *Márgenes veladas* (1944), *En torno a la voz* (1948), *Desde la niebla* (1951), *Madrugada fronda* (1951), *Columpio de Luna a Sol* (1952), *Tiempo mío* (1952), *Destinos* (1955), *Mañana del amor* (1956), *Presencia de Venezuela* (1966), *Rondas de norte a sur* (1968), *Los poetas* (1971), *Los sueños desandados* (1974), *Fantasías infantiles* (1980), *Contacto humano de recuerdo* (1985) e *13 poemas a mi sombra* (s. d.).

En situación de inéditos, Pura Vázquez conta con varios libros escritos entre 1990 e 1995, algúns deles xa no prelo. No apartado poético, títulos en castelán como *Río de la memoria* ou *Los silencios se alargan*; en galego, *Anos de navegar*, *Desmemoriado río* ou *Orballa en tempo lento*. Tamén sen publicar permanecen *Borboriños* (libro de contos) e *Os Aldán foron a América* (novela).

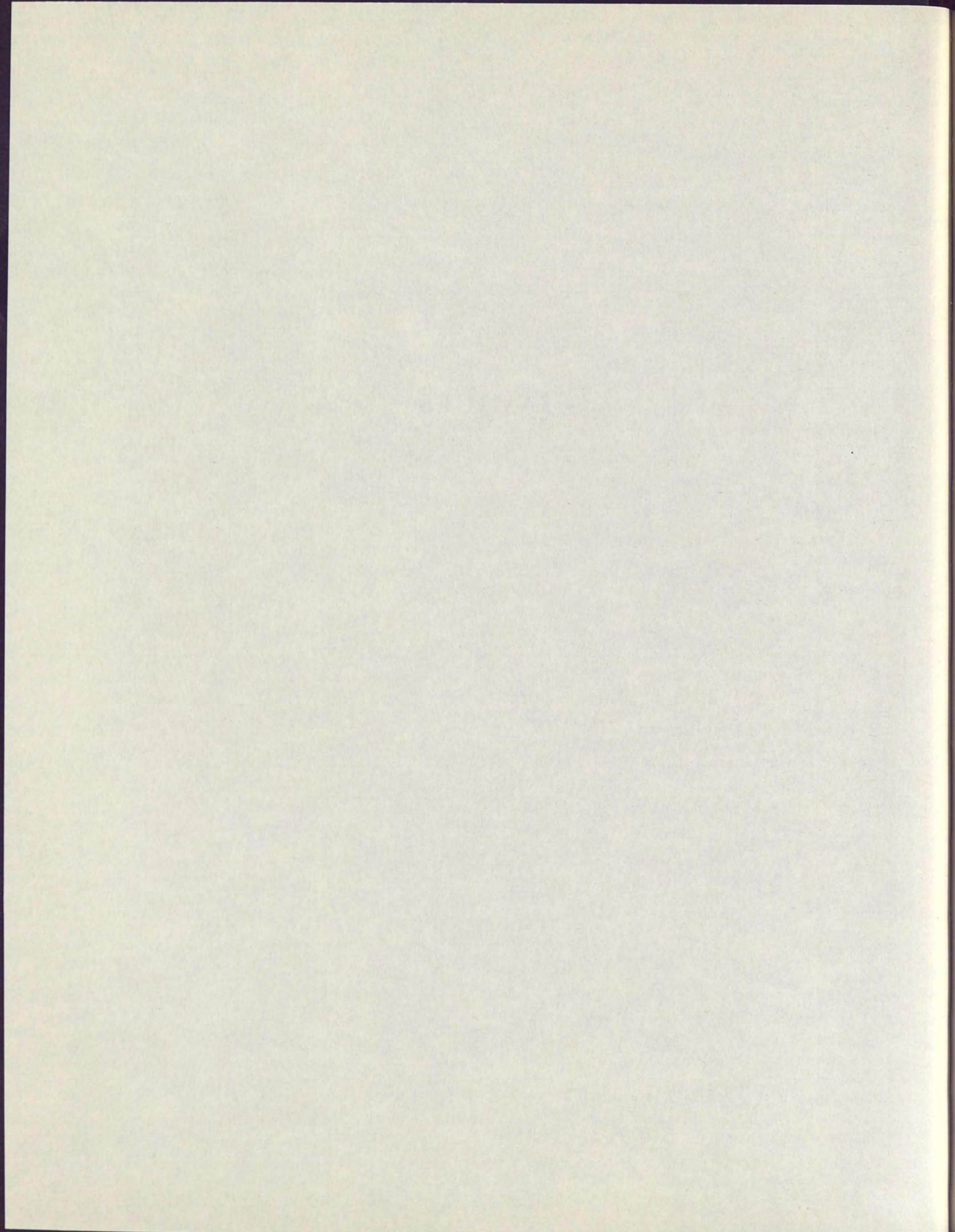
É membro correspondente da R. A. G. dende o 17 de abril de 1949 e membro de honra da Asociación Internacional Cultura e Paz. Ten recibido, entre outras distincións, a Medalla da Real Academia Galega de Artes e Letras do Centro Galego de Madrid, o primeiro premio Antón Vilar Ponte do Centro Gallego de Bos Aires, o primeiro premio de poesía Educación e Descanso, dous primeiros premios de poesía e de conto de *La Región* de Ourense, dúas veces primeiro accésit do premio Cidade de Barcelona, terceiro accésit do premio Boscán con *Desde la niebla*, primeiro accésit de teatro infantil con *El pájaro azul* e primeira mención honorífica no Certame Nacional de Teatro Infantil con *El payaso de trapo*. Ademais ten pronunciado recitais poéticos na B. B. C. de Londres e nas máis prestixiosas emisoras radiofónicas de España e Venezuela. O seu nome está presente en antoloxías poéticas de España e do estranxeiro como nas de Diego Marín, Enrique Azcoaga, Ernestina Champourcín e en numerosos diccionarios e estudos literarios.

Un capítulo importante do labor literario de Pura Vázquez é o seu paso por unha morea de xornais e revistas. En tempos anteriores á Guerra Civil colabora xa en *La Zarpa* (1921), e en *Galicia* (1929), logo, os seus poemas e artigos aparecerán en *La Voz de Galicia* (1882), *La Región* (1910), *El Ideal Gallego* (1917) e *La Noche* (1946), así como en *ABC* e en *Informaciones de Madrid*.

Non faltan os seus poemas en revistas galegas como *Sonata Gallega* (1944), *Posío* (1945), *Alba* (1948), *Posío. Arte y Letras* (1951), *Mensajes de poesía* (1951), *Aturuxo* (1952), e *Atlántida* (1954). É Pura Vázquez, de tódolos poetas galegos, a máis representada nas revistas poéticas españolas entre 1939 e 1975. Os seus poemas figuran, xa que logo, en *La Estafeta Literaria* (1944), *Platero* (1948), *Correo Literario* (1950), *La Calandria* (1951), *Umbral* (1951), *Arquero de Poesía* (1952), *Caracola* (1952), *Dabo* (1952), *Poesía Española* (1952), *Grímpola* (1957), *Babía* (1968), etc. Como mestra nacional, comparece tamén en revistas de maxisterio como *Escuela Española* e *El Magisterio Español*.

Froito dos moitos anos de estancia en Venezuela é a súa presencia nos xornais daquel país como *El Nacional*, *El Universal* e *La Esfera*, todos eles de Caracas; tamén en revistas como *Elite*, *Momento*, *Páginas*, *Antorcha*, *Vida y Letras*, *Árbol de Fuego*, *Lírica Hispana*, *Poesía de Venezuela*, *Shell*, *Creole*. E aínda ten poemas espallados por outras de moi diferentes xeografías: *Céltica*, de Portugal; *La Gazzetta de las Letras*, de Italia, *Boreal*, de Canadá; *Puerto Norte y Sur*, de Porto Rico; *Alalud*, de California, e no xornal *El Universal*, de Ecuador. En fin, colaborou tamén nas revistas galegas da emigración e do exilio como nas mexicanas *Saudade e Vieiros*, así como noutras das casas e centros galegos da Arxentina, Uruguai, Venezuela e Nova York.

ÍNDICES

5.1. Sumarios

Número 1 (Xullo, 1945)

- “Bajo los piés de Até”
Anónimo
“Al final”
Pura Vázquez
“Posío”
Santiago Amaral
“París”
José Mª Castroviejo
“El mito de las madres”
Vicente Risco
“Después del alma”
Enrique Azcoaga
“A fragata vella” (MN)¹
“SÓS” (MN)
“Recalada” (MN)
“Adeus” (MN)
Manuel Antonio
“Madrigal desesperado”
José García Nieto
“He de morirme en la mar mayor”
José Luis Varela
“Soneto para alguien con gafas negras”
“Plaza del trigo”
Alfonso Alcaraz
“Décimas a una alucinación de ojos”
Segundo Alvarado
“Ramoncito y Carmelita”
Segundo F. Covelo
“Posío representa...”
Anónimo

Número 2 (1945)

- “Londres”
“Berlín”
José Mª Castroviejo
“Montefurado”
José Luis Varela
“¿Qué hicimos del amor?”
Mercedes Chamorro

¹ Sección Musa al Noroeste.

"Viejo testamento"
Alfonso Alcaraz
"En o sagrad'en Vigo" (MN)
"Mandad'e comigo" (MN)
"Ay, deus, sab'ora, meu amigo" (MN)
"Quantas sabedes amar amigo" (MN)
Martín Codax
"...E vou namorada"
Segundo Alvarado
"Amor"
"A un ramo de jazmines"
Pura Vázquez
"Canción"
Eugenio de Nora
"Una muchacha mongbetu"
Vicente Risco
"Elegía"
Pedro Lezcano

Número 3 (1946)

"Oda al botafumeiro"
Joaquín de Entrambasaguas
"Subida"
Pura Vázquez
"Salmo de la infinitud de Dios"
José María Valverde
"Aurora"
Marcelo Arroita-Jáuregui
"Poemas de la vocación"
Carmen Conde
"Alba"
"Como tormenta"
Manuel Alonso Alcalde
"Paráfrasis de Virxilio" (MN)
"Serán en Esposende" (MN)
"Visita de cántigas" (MN)
"A Otero Pedraio trogando uns libros" (MN)
Fermín Bouza Brey
"Viniste a la ciudad"
María del Pilar Vázquez Cuesta
"Niebla"
Alfonso Alcaraz
"Camila (Diez minutos a las puertas del monte)"
José Luis Varela
"Ansia"
"Entrega"
Segundo Alvarado

"Muerte, pensada muerte"
Joaquín Blanco Montes de Oca
"Publicaciones y noticias"

Número 4 (1946)

- "Ritmo de mar"
Gerardo Diego
"El retablo"
Santiago Amaral
"Ginés Liébana. Ibiza 35"
Pablo García-Baena
"A Piornedo?, en la sierra de Ancares"
José María Castroviejo
"Abandonado del amor"
Fernando González
"Sandor Alejandro Petofi" (MN)
Aquilino Iglesia Alvariño
"Milagre d'amor" (MN)
Pura Vázquez
"A un rapaz galego dende Cornualles" (MN)
F. Bouza Brey
"Iste verso, ista chama" (MN)
Álvaro Cunqueiro
"Soldado muerto"
Segundo Alvarado
"Ruán"
Álvaro Cunqueiro
"Atardecer"
Manuel Fabeiro Gómez
"Soneto de la novia perdida en el mar"
Félix Buisán Cidores
"Recuerda: El caracol. Los pies desnudos. La magnolia"
José Luis Varela
"Noche"
Alfonso Alcaraz
"Momento"
José Ángel Valente
"Los libros recibidos"

5.2. Colaboradores

A.

Ramo de romeros (LR)², nº 4

² Sección Los libros recibidos.

- Alcaraz, Alfonso
 "Niebla", nº 3
 "Noche", nº 4
 "Plaza del trigo", nº 1
 "Soneto para alguien con gafas negras", nº 1
 "Viejo testamento", nº 2
- Alonso Alcalde, Manuel
 "Alba", nº 3
 "Como tormenta", nº 3
- Alvarado, Segundo
 "Ansia", nº 3
 "Décimas a una alucinación de ojos", nº 1
 "...E vou namorada", nº 2
 "Entrega", nº 3
 "Soldado muerto", nº 4
- Anónimo
 "Bajo los piés de Até", nº 1
 "Posío representa...", (sen título), nº 1
 "Publicaciones y noticias", nº 3
Tiempo literario (tomo II) (LR), nº 4
- Arroita-Jáuregui, Marcelo
 "Aurora", nº 3
- Azcoaga, Enrique
 "Después del alma", nº 1
- Blanco Montes de Oca, Joaquín
 "Muerte, pensada muerte", nº 3
- Bouza Brey, Fermín
 "A Otero Pedraio trogando uns libros" (MN), nº 3
 "A un rapaz galego dende Cornualles" (MN), nº 4
 "Paráfrasis de Virxilio" (MN), nº 3
 "Serán en Esposende" (MN), nº 3
 "Visita de cántigas" (MN), nº 3
- Buisán Cidores, Félix
 "Soneto de la novia perdida en el mar", nº 4
- C.
Presencia fiel (LR), nº 4
- Castroviejo, José María
 "A Piornedo?, en la sierra de Ancares", nº 4
 "Berlín", nº 2
 "Londres", nº 2
 "París", nº 1
- Chamorro, Mercedes
 "¿Qué hicimos del amor?", nº 2
- Conde, Carmen
 "Poemas de la vocación", nº 3
- Cunqueiro, Álvaro
 "Iste verso, ista chama" (MN), nº 4
 "Ruán", nº 4

Diego, Gerardo

“Ritmo de mar”, nº 4

Entrambasaguas, Joaquín de

“Oda al botafumeiro”, nº 3

F. Covelo, Segundo

“Ramoncito y Carmelita”, nº 1

Fabeiro Gómez, Manuel

“Atardecer”, nº 4

García Baena, Pablo

“Ginés Liébana. Ibiza 35”, nº 4

García Nieto, José

“Madrigal desesperado”, nº 1

González, Fernando

“Abandonado del amor”, nº 4

Iglesia Alvariño, Aquilino

“Sandor Alejandro Petofi” (MN), nº 4

Lezcano, Pedro

“Elegía”, nº 2

Manuel Antonio

“Adeus” (MN), nº 1

“A fragata vella” (MN), nº 1

“SÓS” (MN), nº 1

“Recalada” (MN), nº 1

Martín Codax

“Ay, deus, sab’ora, meu amigo” (MN), nº 2

“En o sagrad’en Vigo” (MN), nº 2

“Mandad’e comigo” (MN), nº 2

“Quantas sabedes amar amigo” (MN), nº 2

Nora, Eugenio de

“Canción”, nº 2

Risco, Vicente

“El mito de las madres”, nº 1

“Una muchacha mongbetu”, nº 2

Santiago Amaral

“El retablo”, nº 4

“Posío”, nº 1

V.

Ventura preferida (LR), nº 4

Vergel habitado (LR), nº 4

Valente, José Ángel
“Momento”, nº 4

Valverde, José María
“Salmo de la infinitud de Dios”, nº 3

Varela, José Luis
“Camila (Diez minutos a las puertas del monte)”, nº 3
“He de morirme en la mar mayor”, nº 1
“Montefurado”, nº 2
“Recuerda: El caracol. Los pies desnudos. La magnolia”, nº 4

Vázquez, Pura
“Al final”, nº 1
“Amor”, nº 2
“A un ramo de jazmines”, nº 2
“Milagre d'amor” (MN), nº 4
“Subida”, nº 3

Vázquez Cuesta, María del Pilar
“Viniste a la ciudad”, nº 3

5.3. Textos

a) Verso

“A fragata vella” (MN), nº 1
Manuel Antonio

“A Otero Pedraio trogando uns libros” (MN), nº 3
Fermín Bouza Brey

“A Piornedo?, en la sierra de Ancares”, nº 4
José María Castroviejo

“A un ramo de jazmines”, nº 2
Pura Vázquez

“A un rapaz galego dende Cornualles” (MN), nº 4
F. Bouza Brey

“Abandonado del amor”, nº 4
Fernando González

“Adeus” (MN), nº 1
Manuel Antonio

“Al final”, nº 1
Pura Vázquez

“Alba”, nº 3
Manuel Alonso Alcalde

“Amor”, nº 2
Pura Vázquez

“Ansia”, nº 3
Segundo Alvarado

“Atardecer”, nº 4
Manuel Fabeiro Gómez

"Aurora", nº 3

Marcelo Arroita-Jáuregui

"Ay, deus, sab'ora, meu amigo" (MN), nº 2

Martín Codax

"Berlín", nº 2

José Mª Castroviejo

"Canción", nº 2

Eugenio de Nora

"Como tormenta", nº 3

Manuel Alonso Alcalde

"Décimas a una alucinación de ojos", nº 1

Segundo Alvarado

"Después del alma", nº 1

Enrique Azcoaga

"Elegía", nº 2

Pedro Lezcano

"En o sagrad'en Vigo" (MN), nº 2

Martín Codax

"Entrega", nº 3

Segundo Alvarado

"Ginés Liébana. Ibiza 35", nº 4

Pablo García-Baena

"Iste verso, ista chama" (MN), nº 4

Álvaro Cunqueiro

"Londres", nº 2

José Mª Castroviejo

"Madrigal desesperado", nº 1

José García Nieto

"Mandad'e comigo" (MN), nº 2

Martín Codax

"Milagre d'amor" (MN), nº 4

Pura Vázquez

"Momento", nº 4

José Ángel Valente

"Muerte, pensada muerte", nº 3

Joaquín Blanco Montes de Oca

"Niebla", nº 3

Alfonso Alcaraz

"Noche", nº 4

Alfonso Alcaraz

- "Paráfrasis de Virxilio" (MN), nº 3
Fermín Bouza Brey
- "París", nº 1
José Mª Castroviejo
- "Plaza del trigo", nº 1
Alfonso Alcaraz
- "Quantas sabedes amar amigo" (MN), nº 2
Martín Codax
- "¿Qué hicimos del amor?", nº 2
Mercedes Chamorro
- "Recalada" (MN), nº 1
Manuel Antonio
- "Salmo de la infinitud de Dios", nº 3
José María Valverde
- "Sandor Alejandro Petofi" (MN), nº 4
Aquilino Iglesia Alvariño
- "Serán en Esposende" (MN), nº 3
Fermín Bouza Brey
- "Soneto para alguien con gafas negras", nº 1
Alfonso Alcaraz
- "SÓS" (MN), nº 1
Manuel Antonio
- "Subida", nº 3
Pura Vázquez
- "Ritmo de mar", nº 4
Gerardo Diego
- "Soldado muerto", nº 4
Segundo Alvarado
- "Soneto de la novia perdida en el mar", nº 4
Félix Buisán Cidores
- "Viejo testamento", nº 2
Alfonso Alcaraz
- "Viniste a la ciudad", nº 3
María del Pilar Vázquez Cuesta
- "Visita de cántigas" (MN), nº 3
Fermín Bouza Brey

b) Prosa

b.1. Prosa literaria

- "Bajo los piés de Até", nº 1
Anónimo

"Camila (Diez minutos a las puertas del monte)", nº 3
José Luís Varela

"...E vou namorada", nº 2
Segundo Alvarado
"El mito de las madres", nº 1
Vicente Risco
"El retablo", nº 4
Santiago Amaral

"He de morirme en la mar mayor", nº 1
José Luís Varela

"Montefurado", nº 2
José Luís Varela

"Oda al botafumeiro", nº 3
Joaquín de Entrambasaguas

"Poemas de la vocación", nº 3
Carmen Conde
"Posío", nº 1
Santiago Amaral

"Ramoncito y Carmelita", nº 1
Segundo F. Covelo
"Recuerda: El caracol. Los pies desnudos. La magnolia", nº 4
José Luís Varela
"Ruán", nº 4
Álvaro Cunqueiro

"Una muchacha mongbetu", nº 2
Vicente Risco

b.2. Prosa varia: recensiós e outras notas

Recensiós de revistas

"Boletín de la Real Academia Gallega (nºs 277-280)" (PN)³, nº 3

"Espadaña (nº 18)" (PN), nº 3

"Halcón (nºs 1, 2)" (PN), nº 3

"Mensaje (nº 10)" (PN), nº 3

³ Sección Publicaciones y noticias.

"*Proel* (nºs 15-17)" (PN), nº 3

"*Sonata Gallega*" (PN), nº 3

Recensiós de libros⁴

Presencia fiel, de Pedro Pérez Clotet (LR), nº 4
C.

Ramo de romeros, de Mercedes Chamorro (LR), nº 4
A.

Tiempo literario (tomo II), de Pedro Pérez Clotet (LR), nº 4
Anónimo

Ventura preferida, de José María Luelmo (LR), nº 4
V.

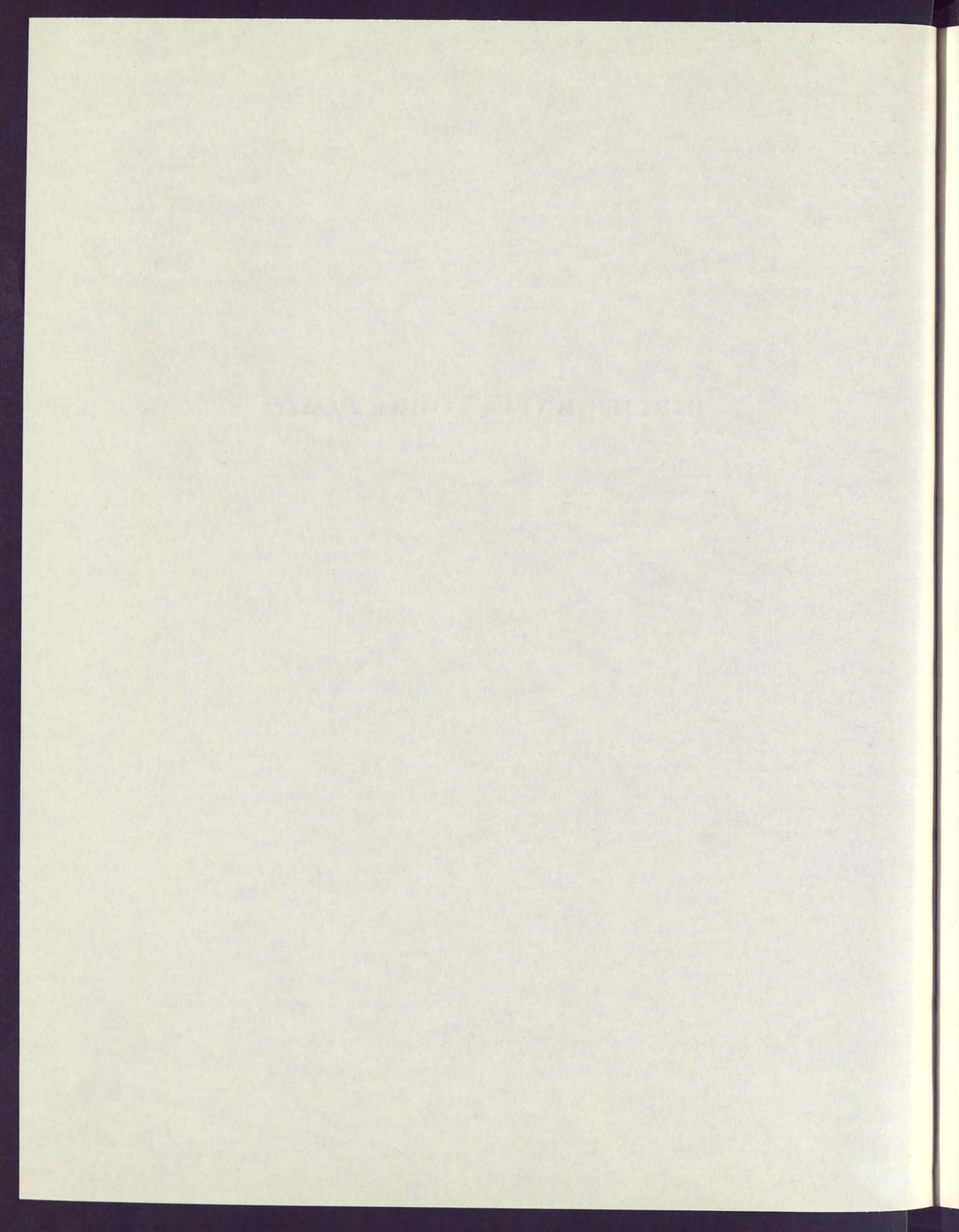
Vergel habitado, de José María Luelmo (LR), nº 4
V.

Outras notas

"*Posío representa...*" (sen título), nº 1
Anónimo

⁴ As iniciais C., A. e V. representan, respectivamente, a Fernández Covelo, Alfonso Alcaraz e José Luis Varela.

BIBLIOGRAFÍA SOBRE POSÍO

ALTABELLA, José, "Notas para una historia de la prensa en Ourense", en *La Región*, Ourense, 14-II-1960, pp. 19-21.

ALVARADO, Segundo, "La vieja revista *Posío* analizada por el profesor Moreiras Montero", en *La Región*, Ourense, 13-II-1983.

CANDIL (Ramón González-Alegre), "Pulso y tiempo", en *Alba*, nº 4, Vigo, 1950.

FERNÁNDEZ PULPEIRO, Juan C., *Apuntes para la historia de la prensa del siglo XIX en Galicia*, Sada-A Coruña: Ediciós do Castro, serie Investigación Universitaria, 1981, p. 327.

FERNÁNDEZ TEIXEIRO, Manuel María, "Breve noticia de las revistas y publicaciones poéticas de Galicia", en *Poesía Española*, nºs 140-141, Madrid, 1964, pp. 30-31.

MÉNDEZ FERRÍN, X. L., *De Pondal a Novoneyra*, Vigo: Edicións Xerais de Galicia, col. Universitaria, 1992, pp. 216 e 228.

MOLINA, César A., *Prensa literaria en Galicia (1920-1960)*, Vigo: Edicións Xerais de Galicia, col. Universitaria, 1989, pp. 512-515.

OUTERIÑO, Maribel, "Un jardín donde crecían poemas", en *La Región*, Ourense, 23-VII-1989.

RODRÍGUEZ, Luciano, *A poesía de Aquilino Iglesia Alvariño*, Lugo: Servicio de Publicacións da Deputación Provincial de Lugo, s.d., p. 97.

RUBIO, Fanny, *Las revistas poéticas españolas (1939-1975)*, Madrid: Turner, 1976, pp. 398 e ss.

s. s., "Posío representa una nueva manifestación..", en *Posío*, nº 1, Ourense, 1945.

s. s., "Posío", en *Espadaña*, sección Crítica y notas, nº 17, León, 1945.

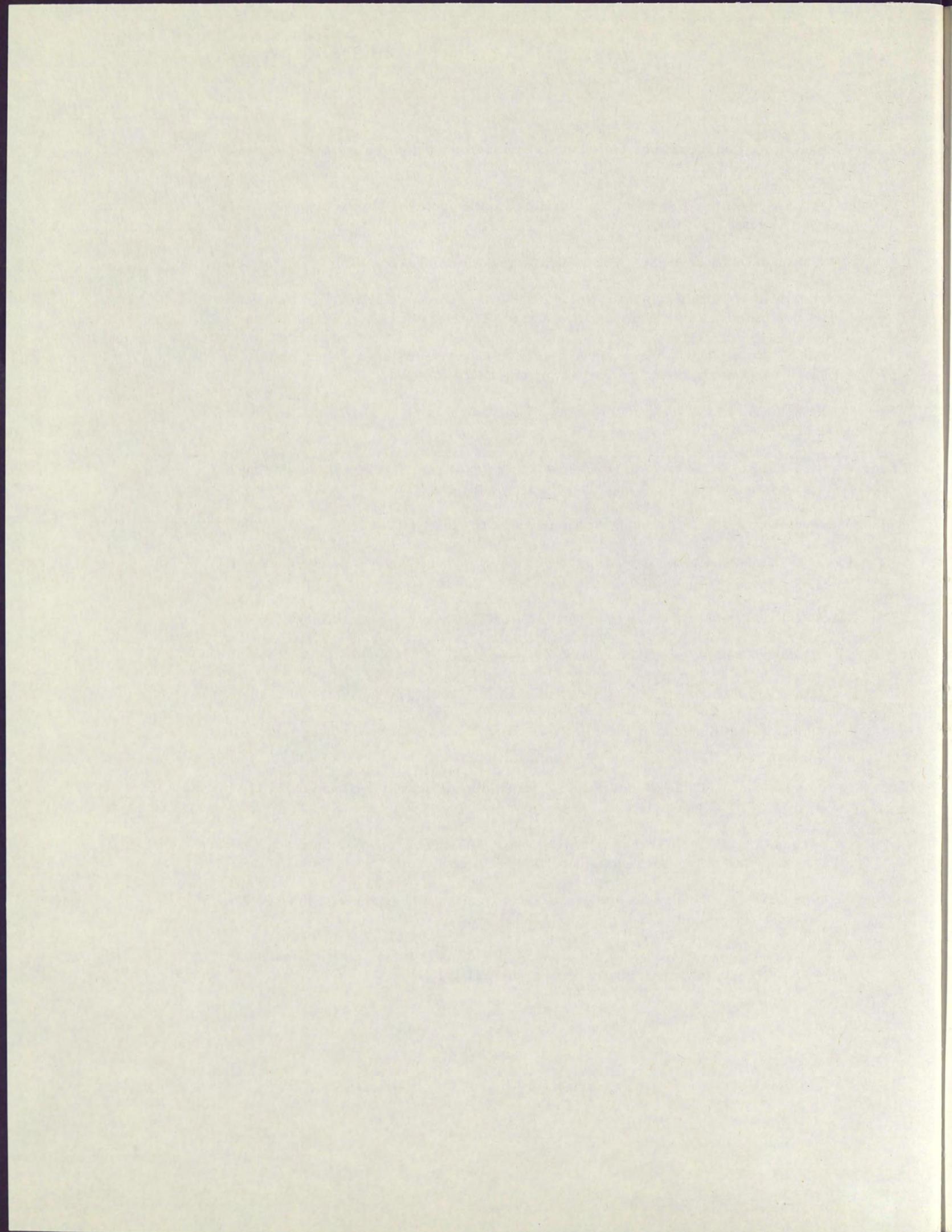
s. s., "Publicaciones. El último número de Posío", en *La Noche*, Santiago de Compostela, 1-III-1947.

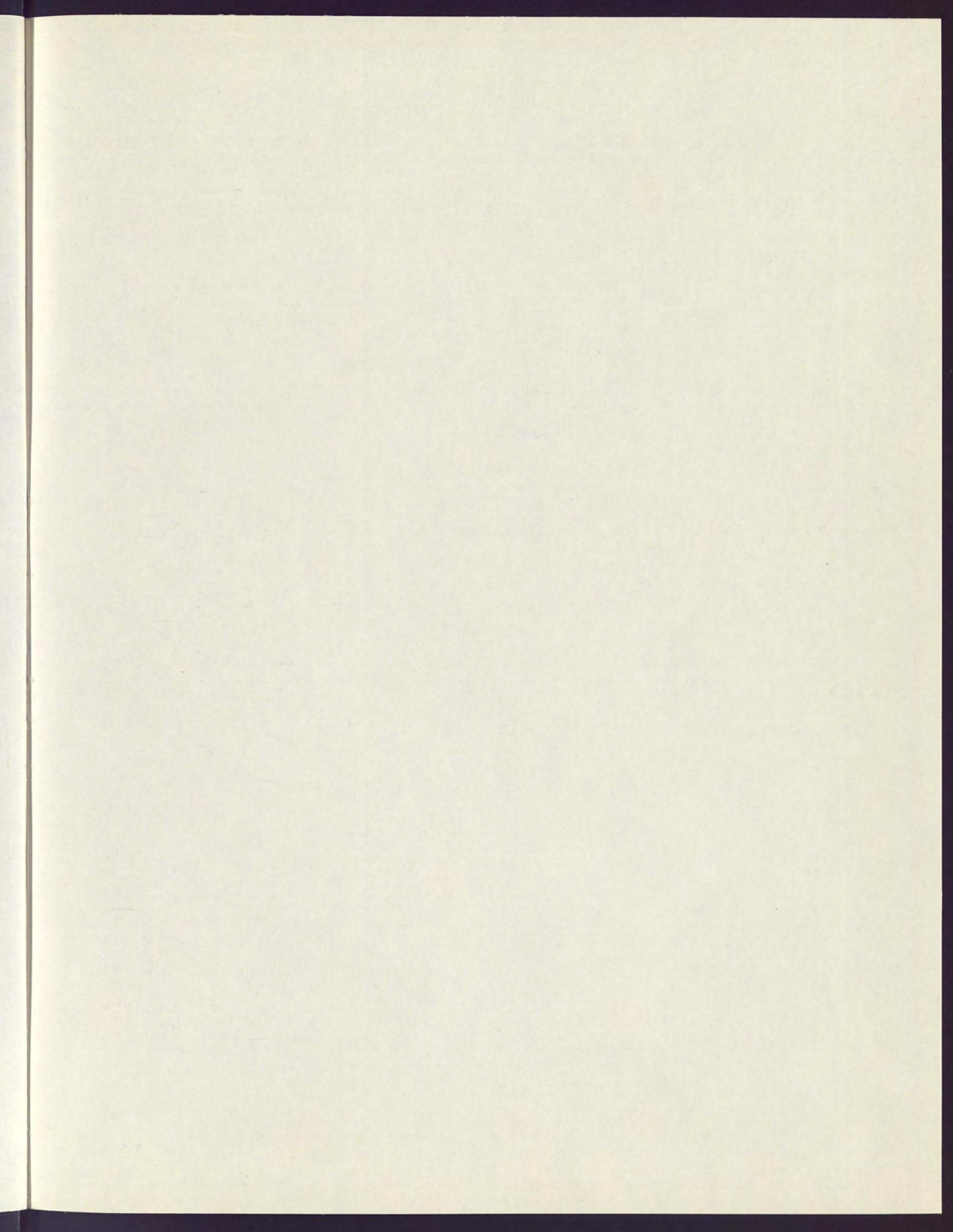
SALVADOR LORENZANA, "Publicaciones poéticas", en *La Noche*, Santiago de Compostela, 11-VII-1949.

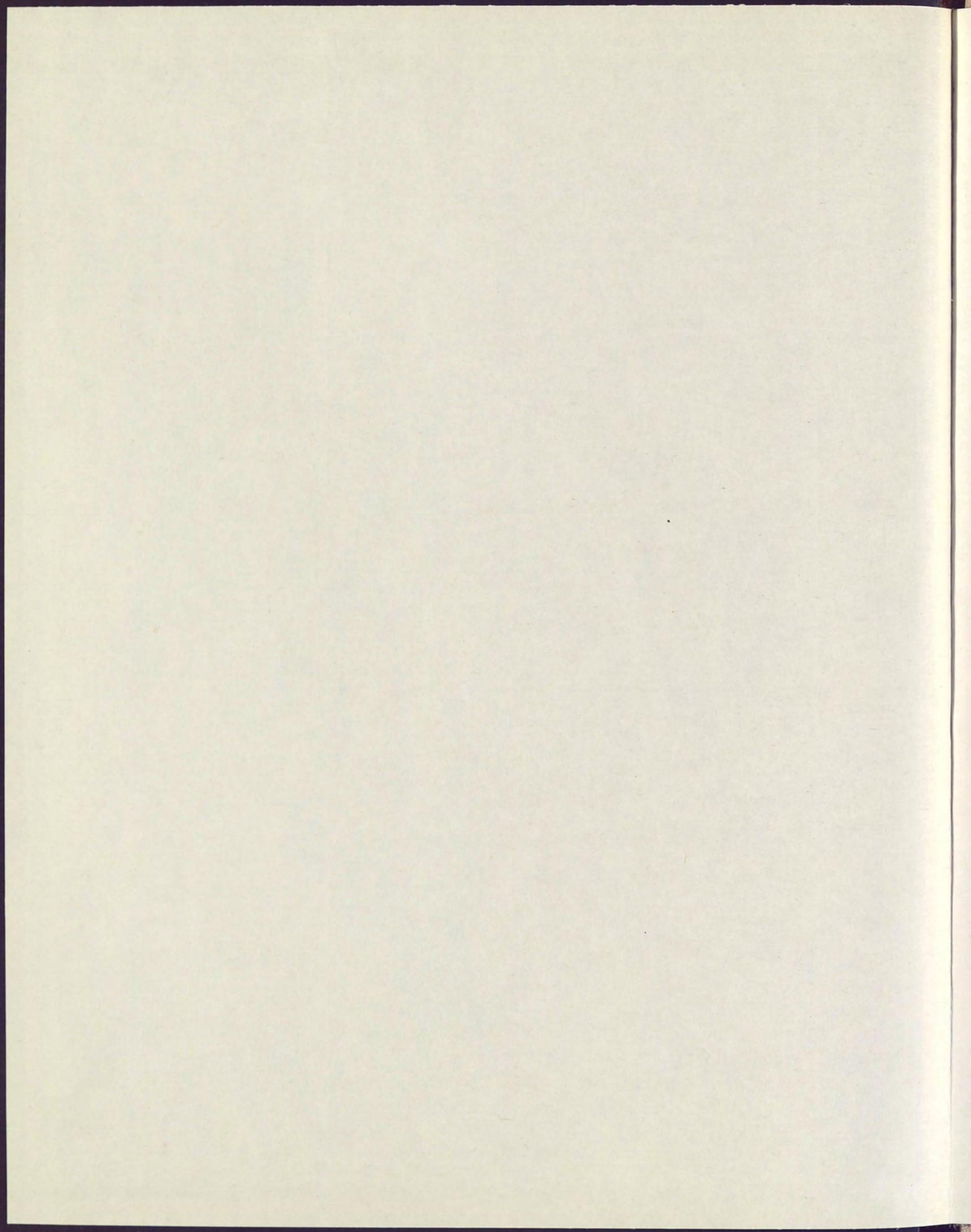
SANTOS GAYOSO, Enrique, *Historia de la prensa gallega (1800-1986)*, Sada-A Coruña: Ediciós do Castro, Cadernos do Seminario de Sargadelos, 1990, p. 687.

VALCÁRCEL LÓPEZ, Marcos, *A prensa en Ourense e a súa provincia*, Ourense: Servicio de Publicacións da Deputación Provincial, 1987, pp. 223-224.

VARELA JÁCOME, Benito, "Prólogo" a Miguel González Garcés, *Poesía gallega de posguerra (1939-1975)*, Sada-A Coruña: Ediciones del Castro, vol. I, 1976, p. 38.

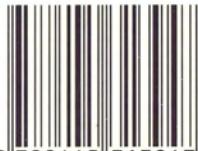

ISBN 84-453-1394-0

9788445 313947

CONSELLERÍA DE EDUCACIÓN
E ORDENACIÓN UNIVERSITARIA
DIRECCIÓN XERAL DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA